

ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม: กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
**The Relations of Society between Muslims and non-Muslims in Islam: A Case
Study of Bankhla, Tambol Tasek, Muang District, Yala Province**

โมหะมัดรูฟานี บาเหะ
Mohamatrufanee Bahe

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Islamic Studies
Prince of Songkla University**

2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในอิสลาม: กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ผู้เขียน นายโมหะมัดรุฟานี บาหะ

สาขาวิชา อิสลามศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาเดร์ สะอะ)

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาเดร์ สะอะ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสมาแอ กาเต๊ะ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาการียา ทะมะ)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา

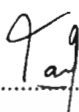
.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟาร์รูงสา)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(3)

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาเคตร์ สะอะ)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....
(นายโมหะมัตรุฟานี บาเหะ)
นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายโมหะมัตรุฟานี บาหะ)

นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ชื่อวิทยานิพนธ์	ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในอิสลาม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
ผู้เขียน	นายโมหะมัดรุฟานี บาเหะ
สาขาวิชา	อิสลามศึกษา
ปีการศึกษา	2561

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา 2) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความเข้าใจระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มชาวบ้าน

ผลการวิจัยพบว่า หลักคำสอนอิสลามให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก มุ่งเน้นให้กระทำดี ความยุติธรรม สำหรับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชนบ้านคล้า เป็นความสัมพันธ์ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นเพื่อนและญาติ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ด้านประเพณี ความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและความสัมพันธ์ด้านการศึกษา ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีทั้งสอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนาและขัดแย้ง ชุมชนดังกล่าวมีแนวทางการสร้างความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ด้านสังคม ด้วยการให้เกียรติ ช่วยเหลือ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักศาสนา เพื่อวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการวิจัยจากวิจัยเชิงคุณภาพมาเป็นวิจัยเชิงปริมาณ

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ด้านสังคม, ต่างศาสนิก, ในอิสลาม, บ้านคล้า

Thesis Title	The Relations of Society between Muslims and non- Muslims in Islam: A Case Study of Bankhla, Tambol Tasek, Mueang District, Yala Province
Author	Mr.Mohamatrufanee Bahe
Major Program	Islamic Studies
Academic Year	2019

ABSTRACT

The study on “The Relations of society between Muslims and non-Muslims in Islam: A Case Study of Bankhla, Tambol Tasek, Mueang District, Yala Province” The objective of this research is; 1) to Study The Relations Feature of Society between Muslims and non-Muslims of Bankhla, Tambol Tasek, Mueang District, Yala Province, 2) to Study A way to Understand The Relations of Society between Muslims and non-Muslims of Bankhla, Tambol Tasek, Mueang District, Yala Province. The Research was Employed Qualitative Research, Collected data from Documentary sources and In-depth interviews by key informant 3 groups, Leaders of Community and Religious, Scholars and Villagers.

The Research resulted in Finding that: The Relations of Society between Muslims and non-Muslims of Bankhla, Tambol Tasek, Mueang District, in Yala Province have been very long and based on good neighborhood and cousin. for this Relations therefore The Relations of Tradition, Education and Transaction between Muslims and Non-Muslims, This The Relations was Consistent and Inconsistent in Islamic doctrine. This Community there are Understanding Guidelines for the Relations of society which is a respectful, cooperate in righteousness and Understanding in religion doctrine. Researcher can be change model from qualitative research come to quantitative research.

Keyword: The Relations of Society, non-Muslims, in Islam, Bankhla.

العلاقة الاجتماعية بين المسلمين مع غيرهم في الإسلام:	موضوع البحث
دراسة بان خلاء، منطقة تاسي، مركز مغانج، محافظة جالا نموذجًا	
محمدروفاني باهيء	الباحث
الدراسات الإسلامية	التخصص
1440 هجرية	العام الجامعي

مستلخص البحث

هذا البحث عنوانه العلاقة الاجتماعية بين المسلمين مع غيرهم في الإسلام: دراسة بان خلاء، منطقة تاسي، مركز مغانج، محافظة جالا. نموذجًا. ويهدف إلى (1) دراسة مظاهر العلاقة الاجتماعية بين المسلمين مع غيرهم في بان خلاء، منطقة تاسي، مركز مغانج، محافظة جالا؛ (2) دراسة طرق التفاهم بين المسلمين مع غيرهم في بان خلاء، منطقة تاسي، مركز مغانج، محافظة جالا. وهو بحث وصفي تحليلي، يعتمد الباحث على المراجع والمصادر والمقابلات المتعمقة. ويجمع الحقائق من كتب التفسير والحديث والفقه والأوراق البحثية. وأما المقابلات المتعمقة فيجمع البيانات المقابلة من الشخصيات المختارة وهم ثلاث فئة: فئة قيادة المجتمع وإمام القرية والعلماء وأهل القرية ويكون عددهم 15 شخصًا.

أظهرت النتائج أن الإسلام يعطى اهتماما بعلاقة المسلمين مع غيرهم وأن تكون هذه على الخير والعدالة. وأن تكون العلاقة الاجتماعية بين المسلمين مع غيرهم في بان خلاء، منطقة تاسي، مركز مغانج، محافظة جالا تبنى على علاقة الصداقة والأقارب بذلك إلى العلاقة العرفية والتجارية والعلاقات التعليمية، وهذه العلاقات منها ما يوافق حكم الإسلام ومنها ما يخالفها، وأما طرق التفاهم بين المسلمين مع غيرهم في هذه القرية يكون على الاحترام بعضهم البعض الآخر والمساعدة والتعاون على عمل الخير والبر والتفهم في الدين. ولمزيد من البحث يمكن للباحث استبدال المنهج البحث الوصفي التحليلي إلى البحث الكمي.

الكلمات المفتاحية: العلاقة الاجتماعية، مع غيرهم، في الإسلام، بان خلاء.

กิตติกรรมประกาศ

ขอสรรเสริญต่อเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ทรงโปรดประทานให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จ ลุล่วงด้วยได้ดี แล้วก็ด้วยความกรุณาจากคณาจารย์ทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กาเดร์ สะอะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูง ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าในการอ่านตรวจทาน ให้คำปรึกษา และให้คำแนะนำวิธีการต่างๆ ตลอดจนตรวจทาน แก้ไข วิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จลุล่วงไปอย่างสมบูรณ์ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง ประธานกรรมการ รองศาสตราจารย์ ดร. อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อิสมาแอ กาเต๊ะ และรองศาสตราจารย์ ดร.ชากาเรีย หะมะ ได้ให้เกียรติเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์เล่มนี้ พร้อมกันนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่เสียสละเวลาช่วยตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ และผู้ทรงคุณวุฒิที่เสียสละเวลาเป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมทั้งกรุณาให้คำแนะนำ แนวทางอันเป็นประโยชน์ และช่วยตรวจสอบ แก้ไขวิทยานิพนธ์ ทำให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ฝ่ายบัณฑิตศึกษาของวิทยาลัยอิสลามศึกษา คุณรัชนี นิมะที่ได้ให้คำแนะนำ อำนวยความสะดวก ในการติดต่อประสานงานเรื่องต่างๆเป็นอย่างดี ผู้วิจัยจักขอขอบคุณทุกท่านด้วยความเคารพ

ขอขอบคุณท่านผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา นักวิชาการและชาวบ้าน ทั้งในชุมชน บ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลาและนอกพื้นที่ที่กรุณาให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลและให้สัมภาษณ์จนการทุกอย่างเรียบร้อย

ขอขอบคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ผู้ให้กำเนิดที่ช่วยสนับสนุนการเรียนของผู้วิจัยในทุกๆ ด้านด้วยดีตลอดมา รวมถึงสมาชิกในครอบครัวทุกท่านที่มีได้กล่าวถึง สำหรับกำลังใจ ความรักความห่วงใย ซึ่งเป็นสิ่งผลักดันให้ผู้วิจัยพบกับความสำเร็จในครั้งนี้

สุดท้ายขอจากเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงประทานความเมตตาและความดีแก่ทุกท่านด้วยเถิด อามีน และขอพระองค์ทรงโปรดให้ผู้วิจัยได้รับใช้วิชาความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาในหนทางของพระองค์ด้วย และจงประทานให้วิทยานิพนธ์นี้ เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านทุกท่าน ขอพระองค์ประทานทางนำ และความสันติสุขแก่ผู้วิจัยและผู้อ่านทุกท่าน

โมหะมัดรุฟานี บาหะ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	[5]
Abstract.....	[6]
مستخلص البحث.....	[7]
กิตติกรรมประกาศ.....	[8]
สารบัญ.....	[9]
รายการภาพประกอบ.....	[14]
ตารางปริวรรตพยัญชนะอาหรับ-ไทย.....	[15]
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ-อังกฤษ.....	[17]
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา.....	1
1.2 อัลกุรอาน อัลฮะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
1.2.1 อัลกุรอานที่เกี่ยวข้อง.....	7
1.2.2 อัลฮะดีษที่เกี่ยวข้อง.....	11
1.2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
1.2.3.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	14
1.2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
1.3 วัตถุประสงค์.....	22
1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย.....	22
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	23
1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	23

สารบัญ (ต่อ)

1.5.2 ขอบเขตภาคสนาม	23
1.5.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	24
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น	24
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	25
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎี.....	27
2.1 แนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม	27
2.1.1 มุสลิมกับต่างศาสนิก	27
2.1.1.1 มุสลิม.....	27
2.1.1.2 ต่างศาสนิก.....	33
2.1.1.2.1 ต่างศาสนิกแบ่งตามลักษณะการศรัทธา.....	33
2.1.1.2.2 ต่างศาสนิกแบ่งตามลักษณะของรัฐหรือดินแดน.....	38
2.1.2 ความหมายความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก	43
2.1.3 คำชี้ขาดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก.....	48
2.1.4 หลักคำสอนศาสนาว่าด้วยความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างสนิก	50
2.2 ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม	55
2.2.1 ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก.....	56
ก. ประเพณีในมุมมองศาสนาอิสลาม.....	57
ข. ประเภทของประเพณี.....	60
ค. ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณี	61
ง. ประเพณีมุสลิม.....	62
จ. ประเพณีต่างศาสนิก	63

สารบัญ (ต่อ)

2.2.2 ความสัมพันธ์ด้านค้าขายระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก.....	67
ก. การค้าขายในมุมมองอิสลาม.....	68
ข. ประเภทของการค้าขายในอิสลาม.....	69
ค. การค้าขายระหว่างมุสลิม.....	72
ง. การค้าขายระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก.....	73
2.2.3 ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก.....	76
ก. การศึกษาในมุมมองอิสลาม.....	76
ข. ประเภทของการศึกษา.....	77
ค. ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก.....	78
2.3 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอมะเอนก จังหวัดยะลา.....	83
2.3.1 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	83
2.3.1.1 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอดีต.....	84
ก. มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับเชื้อสายมลายู.....	84
ข. ศาสนาตั้งเดิมของคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	86
ค. สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอดีต.....	87
2.3.1.2 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในปัจจุบัน.....	88
2.3.2 สภาพสังคมมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอมะเอนก จังหวัดยะลา.....	89

สารบัญ (ต่อ)

2.3.2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านคล้า.....	89
2.3.2.2 สภาพสังคมมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา	90
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	93
3.1 วิธีการวิจัย.....	93
3.2 แบบแผนการวิจัย	95
3.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	95
3.4 เครื่องมือในการวิจัย.....	96
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	97
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	97
บทที่ 4 ผลการวิจัย	99
4.1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์.....	99
4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	131
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	144
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	144
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	151
5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการนำผลวิจัยไปใช้	151
5.2.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	151
บรรณานุกรม.....	153
บุคลากร.....	165
ภาคผนวก.....	167

สารบัญ (ต่อ)

ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยของนักศึกษาปริญญาโท.....	168
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	170
ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	175
ภาคผนวก ง รายนามผู้ตรวจสอบเครื่องมือการทำวิจัย	182
ภาคผนวก จ แผนผังสังเขป หมู่ 1 บ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา	183
ประวัติผู้เขียน.....	184

Prince of Songkla University
Pattani Campus

รายการภาพประกอบ

กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	24
แผนผังชุมชนบ้านคล้า.....	183

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ตารางเปรียบเทียบพยัญชนะอาหรับ-ไทย

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ء , ا	อะลีฟ/ ฮัมซะฮฺ	อ ในกรณีเป็นพยัญชนะ และ ฮ ในกรณีเป็นตัวสะกดสุดท้าย
ب	บ่า	บ
ت	ต่า	ต
ث	ซ่า	ซ
ج	จีม	ญ (จญ ในกรณีเป็นตัวสะกด)
ح	ฮ่า	ฮ
خ	คอ	ค
د	ดาล	ด
ذ	ซาล	ซ
ر	รอ	ร
ز	ซัย	ซ
س	ซีน	ส มีข้อยกเว้น เช่น มูซา อีซา ยาซีน เป็นต้น
ش	ซีน	ช
ص	ศอด	ศ
ض	ฎอด	ฎ
ط	ฏอ	ฏ
ظ	ศอ	ศ
ع	อัยน	อ
غ	ฮัยน	ฮ
ف	ฟา	ฟ
ق	กอฟ	ก
ك	กาฟ	ก
ل	ลาม	ล

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
م	มีม	ม
ن	นูน	น
هـ	ฮาอ์	ฮ ในกรณีเป็นพยัญชนะ และ ฮ์ ในกรณีเป็นตัวสะกดสุดท้าย
و	วาว	ว
ي	ยาอ์	ย
الفتحة	อัลฟัตฮะฮฺ อ่านสระข้างบน	~ (ในกรณีมีตัวสะกด เช่น มัรวาน อาดัม ฯ) ะ, -ะฮ อี ในกรณีมีตัวสะกด) ละสระในบาง กรณี เช่น อะลี บะนี ฯ)
الكسرة	อัลกัศเราะฮฺ อ่านสระข้างล่าง	~
الضمة	อัฎฎุมมะฮฺ อ่านสระข้างหน้า	~
الفتحة الممدودة	อัลฟัตฮะฮฺ อัลมัมดูตะฮฺ	า (อ ในกรณีมีตัวสะกด เช่น อัลฟา ร็อบฯ)
الكسرة الممدودة	อัลกัศเราะฮฺ อัลมัมดูตะฮฺ	~
الضمة الممدودة	อัฎฎุมมะฮฺ อัลมัมดูตะฮฺ	~
ال-الشمسية	อลีฟ ลาม อัจซิมชียะฮฺ	อั-ตามด้วยพยัญชนะตัวแรกของคำต่อไป เช่น อัดดีน อัฎฎีน ฯ
ال-القمرية	อะลีฟ ลาม อัลเกาะมะรียะฮฺ	อัล ตามด้วยคำต่อไปโดยไม่ต้องเว้นวรรค เช่น อัลกุรอาน อัลลอฮ อัลอิสลาม ฯ
ة	ตาอ์มัรบูฎะฮฺ	ฮ์ เป็นเสียงเดียวกับ ฮ กรณีอ่านหยุดเป็นเสียง ฮ์ กรณีอ่านต่อเนื่องเป็นเสียง ต
ي	ยาอ์ มุค็อฟพะพะฮฺ	อ่านและสะกดตามการเขียน เช่น ฟิ
ي	ยาอ์ นิสบะฮฺ หรือ ยาอ์ มุซัดตะตะฮฺ	สะกดยาอ์สองตัว เช่น ยะยะ อัจซาฟิอียะฮฺ

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-อังกฤษ

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ا	อลีฟ	a
ب	บอ	b
ء	ฮัมซะฮ์	'a, 'i, 'u
ت	ตอ	t
ث	ซอ	th
ج	ญีม	j
ح	ฮอ	h
خ	คอ	kh
د	ดอล	d
ذ	ซอล	dh
ر	รอ	r
ز	ซาย	z
س	ซีน	s
ش	ซีน	sh
ص	ศอด	s
ض	ฎอด	d
ط	ฏอ	t
ظ	ซอ	z
ع	อัยน	'a, 'i, 'u
غ	ฆอยน	gh
ف	ฟา	f
ق	กอฟ	q
ك	กาฟ	k
ل	ลาม	l

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
م	มีม	m
ن	นูน	n
هـ	ฮ่าฮ์	h
و	วาว	w
ي	ยาฮ์	y
ة , ء	ตาฮ์	h,t
(الفتحة)	ا , آ , إ , ع	a ,ay, aw
(الفتحة الممدودة)	آ	ā
(الكسرة)	إ	i
(الكسرة الممدودة)	آ	ī
(الضمة)	أ	u
(الضمة الممدودة)	آ	ū
ال-الشمسية		al- (al-Tirmidhiy)
ال-القمرية		al- (al-'Islāmiyah)
الكسرة المشددة		iiy
الضمة المشددة		uww

บทที่ 1

บทนำ

1.2 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

ตามหลักคำสอนศาสนาอิสลาม เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ มนุษย์จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ไม่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า มนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์กับทุกสรรพสิ่งที่ถูกสร้างมาบนโลกนี้ อัลลอฮ์กล่าวความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้าในโองการอัลกุรอานกล่าวว่า

﴿ضَرَبْتُ عَلَيْهِمُ الدِّينَ أَيْنَ مَا نُفِقُوا إِلَّا بِحَبْلِ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلِ مِنَ
الْإِنْسِ﴾

(آل عمران بعض من آية : 112)

ความว่า : “ความต่ำช้าได้ถูกฟาดลงบนพวกเขา ณ ที่ใดก็ตามที่พวกเขาถูกพบ นอกจากด้วยสายเชือกจากอัลลอฮ์และสายเชือกจากมนุษย์”

(อาลิอิมรอนส่วนหนึ่งจากโองการ: 112)

คำว่าสายเชือกของอัลลอฮ์ ﷻ ในโองการ หมายถึงศาสนาที่มาจากพระองค์ กล่าวคือ มนุษย์จะพ้นจากความต่ำช้าได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น (al-Baghawiy, 1999:496/1) และผู้ใดนับถือศาสนาอิสลาม ผู้นั้นก็จะเกิดความเชื่อและศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และตามด้วยการประพฤติตนและปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ เพื่อเป็นการแสดงถึงความจงรักภักดีและเคารพต่ออัลลอฮ์ ﷻ การปฏิบัติตนดังกล่าวของมนุษย์นับว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า

มนุษย์นอกจากมีความสัมพันธ์กับพระผู้เป็นเจ้าแล้ว จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกัน แท้จริงไม่มีมนุษย์อื่นใดที่เกิดขึ้นมาเพียงคนเดียวและดำรงชีวิตด้วยลำพังคนเดียว (al-Qaradāwiy, 1997:33) บนโลกนี้โดยปราศจากความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกัน เนื่องจากมนุษย์มีสัญชาตญาณความเป็นกลุ่มและการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (Sarlito, 1999:4) อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْوَىٰ إِنَّ اللَّهَ
عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(الحجرات: 13)

ความว่า : “โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้าง
พวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิงและเราได้ให้พวก
เจ้าแยกเป็นเผ่าและตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริง
ผู้มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มี
ความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็น
ผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”

(อัลฮุญรอต : 13)

จากโองการ ประจักษ์ได้ว่า มนุษย์มีสัญชาตญาณการอาศัยอยู่เป็นกลุ่ม โดยเริ่มจาก
มนุษย์เพศชายส่วนใหญ่จะถูกบังเกิดในความใคร่ในอิสตรี จึงทำให้เกิดมีลูกมีหลานและแยกย้ายกัน
อาศัยเป็นเผ่าเป็นตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน เป็นที่พึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อัลกุฎบีย
(1964:106) ได้อรรถาธิบายโองการที่ 2 ของสุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ ในหนังสือตีฟซีรของท่าน กล่าวว่า

“อัคฟิซกล่าววว่า แท้จริงโองการดังกล่าว ถูกตัดส่วน
แรกจากโองการออก ซึ่งจะมีคำว่า ให้ทุกๆสรรพ
สิ่งช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นคุณธรรมและความยำเกรง
ซึ่งความหมายของความช่วยเหลือ คือคนที่มีความ
ความรู้ จึงช่วยเพื่อนมนุษย์ด้วยวิชาความรู้ คนรวยจง
ช่วยด้วยทรัพย์สมบัติ คนที่มีความกล้าหาญ จงเป็นวี
รบุรุษในแนวทางศาสนา”

จากความ เห็นได้ว่า โดยพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนมีความสามารถขั้นพื้นฐานที่
แตกต่างกันและมีลักษณะเฉพาะที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการแลกเปลี่ยนเพื่อให้บรรลุถึงความ
ต้องการของชีวิต ที่ซึ่งเกิดขึ้นตามพฤติกรรมของมนุษย์ นักจิตวิทยาแบ่งพฤติกรรมของมนุษย์ออกเป็น
2 ประเภทใหญ่ๆคือ

1. พฤติกรรมที่มีมาแต่กำเนิด ซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่มีการเรียนรู้มาก่อน ได้แก่ ปฏิกริยา
สะท้อนกลับ อาทิเช่น สัญชาตญาณ เช่น ความกลัว การเอาตัวรอด เป็นต้น
2. พฤติกรรมที่เกิดจากอิทธิพลของกลุ่ม ได้แก่ พฤติกรรมที่เกิดจากการที่บุคคลติดต่อกับ
สังสรรค์และมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม

เมื่อการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ไม่ต้องมีใครมาบังคับ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองและหมู่คณะให้มีการปฏิสัมพันธ์ตามธรรมชาติตลอดเวลา ไม่มีกฎเกณฑ์ใดๆทั้งสิ้นนอกจากสาเหตุจากความชอบพอกัน มีผลประโยชน์ร่วมกันหรือการขัดแย้งกันเป็นมูลเหตุเป็นหลัก การปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับมนุษย์

ดังนั้น จึงประจักษ์ชัดแล้วว่า มนุษย์ต้องอาศัยอยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า ต้องพึ่งพาอาศัยและร่วมกันสร้างปัจจัยยังชีพ ประกอบกับระบบความเชื่อและวัฒนธรรมต่างๆที่นำมาปฏิบัติและใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มสังคม ซึ่งแต่ละกลุ่มสังคมของมนุษย์ก็จะมี ความแตกต่างกันตามสัญชาตญาณของมนุษย์และสัญชาตญาณทางธรรมชาติ สังคมมนุษย์แต่ละสังคมก็จะมี การพัฒนาจากเคยอยู่ในสังคมเล็กๆจากครอบครัว สู่มجتمعชุมชน สังคมเมือง จนกลายเป็นสังคมใน ประเทศและต่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตามแม้สังคมมนุษย์จะมีขนาดกว้างไกลแค่ไหน มนุษย์ก็ยังมี ความเกี่ยวพันระหว่างสังคมอื่นๆอยู่ดี ไม่ว่าจะสังคมนอกๆข้างหรือที่อยู่ห่างไกล ความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์ในสังคมนั้นจะมีความเกี่ยวพันนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ อาจเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเชื่อมโยงด้วยการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ศาสนา จึงทำให้มนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร้พรมแดน

ประเทศไทย เป็นหนึ่งในประเทศที่มีคนในสังคมนั้นมีความหลากหลายและมีความสัมพันธ์กันทางสังคม อันเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ไทย ก่อให้ประชาชนในประเทศไทยมีความ เหมือนกันและแตกต่างกันในด้านต่างๆ บางกลุ่มชนต่างชาติพันธ์เข้ามาอาศัยอยู่รวมกัน จึงทำให้ใน ประเทศไทยมีมากกว่า 30 เชื้อชาติ (ฐิติมดี,2013:108)ในแต่ละเชื้อชาติจะมีวิถีชีวิตที่หลากหลาย โดยเฉพาะด้านศาสนาจะมีความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันหรือแม้แต่คนเชื้อชาติเดียวกันและเผ่า เดียวกันแต่ยังนับถือคนละศาสนา ซึ่งถ้าเราแบ่งประชากรของประเทศตามความแตกต่างของศาสนา พบว่า ในบรรดาศาสนาที่มีความแตกต่างทั้งหมดนั้นย่อมมีศาสนาใดศาสนาหนึ่งที่มิบเทบาทและ ครอบงำการเมืองมากที่สุดเรียกว่า “ชนกลุ่มใหญ่” และกลุ่มที่มิบเทบาทน้อยและถูกครอบงำนั้น เรียกว่า “ชนกลุ่มน้อย”(อารง,1981:69-71)ส่วนประเทศไทย ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา จนกระทั่งพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งชาติไทย ดังที่พระธรรมโกศาจารย์(2007:1)กล่าวเกี่ยวกับ ศาสนาประจำชาติไทย กล่าวว่า¹

"รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ในมาตรา ๘ ว่า

"พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็น

¹ คำว่า ศาสนาแห่งชาติ หมายถึง ศาสนา ที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนั้นๆ นับถือ ซึ่งรวมทั้งประมุขหรือพระประมุขของประเทศ นั้นก็นับถือด้วย ส่วนคำว่า ศาสนาประจำชาติ หมายถึง ศาสนาที่ทางราชการในประเทศนั้นๆ รับรองให้มีความสำคัญสูงสุด ด้วยการ บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ดังเช่น รัฐธรรมนูญของอัฟกานิสถาน บัญญัติให้ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ รัฐธรรมนูญของพม่า บัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

อัครศาสนูปถัมภก" บทบัญญัติในมาตราดังกล่าว
เพียงพอที่จะประกันว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนา
แห่งชาติไทยก็จริง แต่ยังไม่ใช้การรับรองว่า
พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย"

จากความข้างต้น พลเมืองทั่วไปในประเทศไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ถือว่า
เป็นชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ ส่วนต่างศาสนิกชนนับว่าเป็นชนกลุ่มน้อย สอดคล้องกับสำนักงานสถิติ
แห่งชาติ ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมกันทั่วประเทศในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2554 จากผลการ
สำรวจพบว่า ประชากรของประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธร้อยละ 94.6 นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ
4.6 และนับถือศาสนาคริสต์ร้อยละ 0.7 ที่เหลือคือผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งผู้ที่ไม่มีศาสนาร้อยละ
0.1(สำนักงานสถิติแห่งชาติ,2012:1)ด้วยเหตุผลดังกล่าว เห็นได้ว่าผู้คนในสังคมไทย ไม่ว่าจะมีความ
แตกต่างในด้านศาสนา วัฒนธรรม เชื้อสาย อาทิเช่น ชาวล้านนา ชาวอีสาน ชาวมลายูภาคใต้ เป็นต้น
ผู้คนดังกล่าวย่อมเป็นคนไทยอยู่ในสังคมไทยและมีความสัมพันธ์กัน

สำหรับมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่จะรู้จักในนามมุสลิมในห้าจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ประกอบด้วย จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส สงขลาและสตูล(คณะพัฒนาสังคม,
1994:1)เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นอยู่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆโดยเฉพาะในส่วนของสามจังหวัดชายแดน
ภาคใต้ ซึ่งประกอบด้วย ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส มีลักษณะเฉพาะและมีความเป็นเอกลักษณ์ใน
ด้านเจตคติและค่านิยม ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ประชากรประมาณร้อย
ละ80ในพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นชาวมลายูนับถือศาสนาอิสลาม มีวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อน
บ้าน(สุทธิพงศ์และคณะ,1996:2) ส่วนประชากรที่เหลือประมาณร้อยละ 20 นับถือศาสนาพุทธ โดย
ทั้งสองกลุ่มต่างอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวตามวิถีชีวิตของตน บางพื้นที่มีการอาศัยร่วมกันระหว่างมุสลิม
กับต่างศาสนิกในชุมชนเดียว ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองกลุ่ม หลักฐานที่ปรากฏในหนังสือ
ของชัยค์ ฝะกีฮ์ อลีย์ บันทิกในหนังสือ ตาริค ปตานี(รัตติยา,2001:124)กล่าวว่า

“ชาวพุทธนั้นรับประทานสุกร บางคนนั้นแลกเปลี่ยน
สุกรกับตัวแก้ง เพราะชาวพุทธนั้นชอบสุกรมาก
ชาวมลายูอิสลามนั้นรังเกียจสุกรเพราะว่าต้องห้าม
และยังชอบทำลายเรือกสวนของคนมลายูอิสลาม
ปลุกไว้ เป็นอันว่าเมื่อนั้นก็เริ่มเกิดความขัดแย้ง
ระหว่างคนมลายูอิสลามกับชาวพุทธในเมืองปัตตานี

ความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ไทยมุสลิมกับไทยพุทธในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีต
มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในรูปแบบของการพึ่งพาอาศัย ให้เกียรติ ยอมรับในความแตกต่างของความ
เชื่อ วัฒนธรรม วิถีชีวิต เป็นต้น ถ้ามีกิจกรรมภายในชุมชนต่างคนต่างช่วยเหลือเสมอมา โดยไม่

แบ่งแยกศาสนิกใดศาสนิกหนึ่ง ทำให้ศาสนิกชนที่แตกต่างสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ส่วนปัญหาความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นในความตึงเครียด สังเกตได้ว่าเป็นปัญหาการจัดการในบ้านเรือน ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาส่วนตัวมากกว่าปัญหาสังคม

ปัจจุบันสังคมไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากรวมทั้งความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างไทยมุสลิมกับไทยพุทธ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความรุนแรงก็ยังคงปรากฏขึ้นมาเรื่อยๆ โดยไม่มีสัญญาณในทางที่ดีขึ้น ทำให้ชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธต่างก็เกิดความหวาดกลัว ไม่มั่นใจและวางใจในความปลอดภัยต่อชีวิต นอกจากเกิดความระแวงระหว่างไทยมุสลิมกับไทยพุทธแล้ว ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของผู้คนที่เคยอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน ทำให้ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกเกิดขึ้นในอีกมิติหนึ่งซึ่งอยู่ในสภาวะที่แย่งชิงทางกายภาพและจิตภาพ ดังเห็นได้ชัดเจนจากชุมชนที่มีชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธบางพื้นที่ ผู้คนในพื้นที่แบ่งกันอาศัยอยู่ตามกลุ่มศาสนา แบ่งเขตพื้นที่ปกครองด้วยตนเอง ถึงแม้ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือปัญหาระหว่างไทยมุสลิมกับไทยพุทธเกิดขึ้นในบางพื้นที่ แต่ด้วยความเป็นเครือญาติ เพื่อนและศาสนิกชนเดียวกัน จึงเกิดการบอกเล่าสู่กันฟังและเสพข่าวสารต่างๆส่งผลกระทบต่อพื้นที่อื่นๆและคนที่อยู่ในศาสนาเดียวกัน

เช่นเดียวกับชุมชนบ้านคล้า สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านคล้า อันประกอบด้วยชาวไทยมุสลิมที่มีเชื้อสายมลายูและชาวไทยพุทธ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณ 55% ส่วนประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 45% โดยประชากรในชุมชนบ้านคล้าจะใช้ภาษามลายูท้องถิ่นกับภาษาไทยปะปนกัน(ปริษา เมรุคัญ, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2561) เป็นภาษาพูดติดต่องานกับต่างศาสนิกในชีวิตประจำวัน จึงทำให้ต่างศาสนิกบางคนในชุมชนบ้านคล้าสามารถพูดภาษามลายูท้องถิ่นได้หรือหากพูดไม่ได้ก็สามารถเข้าใจในความหมายของคำหรือประโยคที่สื่อสาร ในชุมชนบ้านคล้าจะมีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่มาจากรากฐานที่แตกต่าง ตลอดจนการใช้วัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตซึ่งมีวิถีชีวิตที่มีความแตกต่าง วิถีชีวิตของประชากรในชุมชนบ้านคล้าทั้งชาวมุสลิมและต่างศาสนิกชนจะมีความผูกพันยึดมั่นในด้านสังคม อยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน ไปมาหาสู่กัน มีกิจกรรมภายในหมู่บ้านก็จะช่วยเหลือกันเสมอมา เวลามุสลิมมีงานที่บ้านหรืองานบุญของมัสยิด ชาวไทยพุทธจะช่วยบอกเพื่อนๆที่เป็นไทยพุทธด้วยกันไปงาน บางคนบริจาคสิ่งของต่างๆ อาทิเช่น ไข่ ปลา ผัก ข้าวสาร เป็นต้น บางครั้งมุสลิมบางคนมีการยืมอุปกรณ์เครื่องครัวเครื่องใช้ของวัดมาใช้ในงาน(แบแฮม, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2561) ในขณะเดียวกันเวลาต่างศาสนิกมีงานที่บ้านของตน ชาวมุสลิมกลุ่มหนึ่งจะช่วยทำอาหารเพื่อมุสลิมที่มาร่วมงานสามารถรับประทานอาหารได้ถูกต้องตามหลักศาสนา เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย เสียชีวิต ต่างคนต่างพาไปเยี่ยมเยียนเวลามีกิจกรรมทางประเพณีต่างศาสนิกชน มุสลิมจะช่วยบริจาคสิ่งของ เด็กๆมุสลิมต่างพากันเข้าร่วม

ด้วยความสนุกสนาน อาทิเช่น วันสงกรานต์ งานวันเกิด วันพ่อ เป็นต้น เช่นเดียวกับการงานอาชีพชาวไทยพุทธในชุมชนบ้านคล้าส่วนใหญ่มีฐานะดี จึงช่วยเหลือชาวมุสลิมด้วยการรับจ้างมาทำงาน อาทิเช่น ทำนา เลี้ยงสัตว์ ทำขนม เป็นต้น ด้วยสภาพทั่วไปดังกล่าวทำให้วิถีชีวิตของประชากรในชุมชนบ้านมีความสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก มุสลิมบางคนยอมรับว่ามีญาติที่เป็นต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้(ปรีชา เมรุคัญ และแบเฮม, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2561) ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้คนในชุมชนแห่งนี้จึงสามารถอาศัยอยู่รวมกันมาอย่างยาวนาน เสมือนเป็นเส้นท่อน้อย่างหนึ่งที่มีความหลากหลายในสังคม

หลังจากสถานการณ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เปลี่ยนไปในมิติใหม่ ในปี 2004 มีความรุนแรงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันนำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินทั้งทางราชการและส่วนบุคคล ทำให้สังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะมุสลิมกับต่างศาสนิกบางกลุ่มเกิดความแตกแยกระหว่างศาสนา ทำให้เกิดความเกลียดชัง ความหวาดกลัว ความระแวงระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ผลกระทบดังกล่าวส่งผลต่อความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า แม้ว่าเหตุการณ์ความไม่สงบระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกมิได้เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ แต่สภาพความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้าอยู่ในสภาวะที่แย่งทั้งทางจิตภาพและกายภาพ โดยภาวะดังกล่าวผู้วิจัยได้สังเกตและสัมผัสมากับตัวเอง(สังเกตการณ์, 25 ตุลาคม 2561) กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ที่ต้องการวิจัยเพื่อขอความอนุเคราะห์ขอข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งเป็นชุมชนที่มีต่างศาสนิกส่วนใหญ่ ผลปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างบางรายไม่มีเวลาสะดวกที่จะให้สัมภาษณ์พยายามพลัดวันประกันพรุ่ง จนกระทั่งผู้วิจัยต้องขอความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ ผู้ซึ่งมีความไว้วางใจในชุมชนมายืนยั้น ส่วนบางรายพยายามพูดเท็จ หลีกเลียงตัวตนจากการพบเจอกับผู้วิจัย บางรายไม่ได้ให้ความร่วมมือ เป็นต้น

ด้วยสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมในชุมชนดังกล่าว ทำให้ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนในชุมชนบ้านคล้าดูห่างเหินตลอดจนไม่มีการปฏิสัมพันธ์ ในขณะเดียวกันมุสลิมบางคนมิได้มีความสัมพันธ์กับต่างศาสนิก เพราะเกรงกลัวผิดหลักคำสอนศาสนาจึงปิดกั้นตัวเองจากความสัมพันธ์ด้านสังคมกับต่างศาสนิก แต่ในทำนองเดียวกันมุสลิมบางกลุ่มยังคงดำเนินความสัมพันธ์ด้านสังคมกับต่างศาสนิกชนในชุมชนบ้านคล้า เพราะเกิดจากความเคยชิน ไปมาหาสู่กันตลอดจนกระทั่งพัฒนาเป็นเพื่อนและมีบางคนยอมรับว่าเป็นญาติกัน(ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์] 10 ตุลาคม 2561) จึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ด้านสังคมที่ลึกซึ้งซึ่งระหว่างกัน และมีการกระทำร่วมและการปฏิบัติตนตามต่างศาสนิกชนในด้านสังคม ซึ่งดูแล้วอาจมีความขัดแย้งกับการกระทำและการปฏิบัติตนของมุสลิมส่วนใหญ่

ด้วยเหตุที่ผู้วิจัยได้กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในอิสลาม กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมืองจังหวัดยะลา เพื่อทราบความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า เห็นว่าควรปรับปรุงและแก้ไขเพื่อสอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนาหรือไม่ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในรูปแบบอิสลามเป็นอย่างไร และความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกคือ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันหรือไม่มีปฏิสัมพันธ์ใดๆกับต่างศาสนิก เพื่อนำมาเป็นแนวทางและแบบอย่างในการพัฒนาความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้าต่อไป

1.2 อัลกุรอาน อัลฮะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 อัลกุรอานที่เกี่ยวข้อง

อัลกุรอานที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน นั้น ไม่สามารถพบได้ตามหัวข้อวิจัยโดยตรง เนื่องจากหัวข้อที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นหัวข้อย่อยและส่วนหนึ่งของหลายๆประเด็นที่ถูกครอบคลุมอยู่ในโครงการของอัลกุรอาน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาโครงการที่มีความสัมพันธ์กับหัวข้อวิจัยมากที่สุด ผลการศึกษา หัวข้อวิจัยมีความสัมพันธ์กับโครงการในอัลกุรอานบางโครงการ นักวิชาการอิสลามส่วนใหญ่จะใช้เป็นโครงการดังกล่าวต่อไปนี้ในการอ้างอิงเรื่องความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿لَا يَنْهٰكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقْتِلُوْكُمْ فِى الدِّيْنِ وَ لَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيْرِكُمْ اَنْ تَبْرُوْهُمْ وَتُقْسِطُوْا اِلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ﴾

(الممتحنة : 8)

ความว่า: “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มิได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนาและพวกเจ้ามิได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขา และให้ความยุติธรรมแก่พวกเขาแท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความยุติธรรม”

(อัลมุตตะฮินะฮ์ : 8)

โครงการดังกล่าวประจักษ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ อัลซุฮัยลีย์(al-Zuhailiy,1991:27/115)กล่าวว่า

“สุเราะฮ์ อัลฮะซฺร เป็นสุเราะฮ์เกี่ยวกับพันธสัญญา
ระหว่างมุสลิมกับอะฮ์ลุลกิตาบ สุเราะฮ์ อัลมุดตะฮิ
นะฮ์เป็นสุเราะฮ์ที่เกี่ยวกับพันธสัญญาระหว่าง
มุสลิมกับชาวมุชริกีน”

แต่อย่างไรก็ตาม ท่านอิบนุญะรียร์(al-Tabariy,n.d:23/324)ได้โน้มแสดงความคิดเห็น“ศาสนา”จากโครงการข้างต้น หมายถึง ทุกๆศาสนาที่นอกจากศาสนาอิสลาม

การวะฮีย์โครงการดังกล่าว มีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก คือ เป็นโครงการที่วะฮีย์ชาวมุสลิมในมักกะฮ์ ผู้ซึ่งไม่ได้อพยพไปพร้อมกับท่านนบี ﷺ และมุสลิมอื่นๆ บางหลักฐานกล่าวว่า เป็นโครงการที่วะฮีย์ช่วงมุสลิมะฮ์ท่านหนึ่ง มาซักถามท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับมารดาที่ไม่ใช่มุสลิมะฮ์มาเยี่ยมเยียนนาง จึงเป็นเหตุที่ทำให้มีการบัญญัติโครงการดังกล่าว(al-Tabariy,n.d:23/323)

โครงการข้างต้น เป็นโครงการทั่วไปที่ครอบคลุมความสัมพันธ์ที่ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ส่วนหนึ่งของความหมายในโครงการคือ ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เนื่องจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของการกำเนิดสังคม นักวิชาการบางคน (พิชัย,2004:10) กล่าวว่า

“สังคม หมายถึงกลุ่มคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปอาศัยอยู่
ร่วมกันเป็นระยะเวลายาวนานอย่างต่อเนื่อง ใน
บริเวณหรือพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งที่มีอาณาเขตชัดเจน
และมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างมีระเบียบและแบบ
แผน ภายใต้วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมที่สอดคล้อง
กัน ตลอดจนสามารถเลี้ยงตนเองได้ตามควรแก่
อัตภาพ”

ดังนั้น ความสัมพันธ์ด้านสังคม เป็นส่วนหนึ่งของความหมายและวัตถุประสงค์ในโครงการข้างต้น สอดคล้องกับอัลเกาะเราะฎอวีย์(al-Qaradawiy,n.d.:1)กล่าวเกี่ยวกับนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก กล่าวว่า

“แท้จริง จุดกำเนิดของความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิม
กับต่างศาสนิกคือ อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า
ความว่า:“อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับ
บรรดาผู้ที่มีได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนาและ

พวกเขามิได้ขับไล่พวกเจ้า ออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขา และให้ความยุติธรรมแก่พวกเขาแท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความยุติธรรม แต่ว่าอัลลอฮ์ทรงห้ามพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า และช่วยเหลือให้ขับไล่พวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะผูกมิตรกับพวกเขาและผู้ใดผูกมิตรกับพวกเขา คนเหล่านั้นพวกเขาเป็นผู้อธรรม”

(อัลมุตตะฮินะฮ์ : 8-9)

เป็นโองการที่ประจักษ์ว่ามุสลิมถูกบัญญัติให้ทำความดีและให้ความเที่ยงตรงต่อมวลมนุษยทุกคน แม้แต่ชาวต่างศาสนาก็ตาม ตราบใดที่พวกเขาไม่ได้ขับไล่และเช่นหม่ามุสลิม อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَا هُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَا هُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَا هُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾

(الإسراء : 70)

ความว่า: “และโดยแน่นอน เราได้ให้เกียรติแก่ลูกหลานของอาดัม และเราได้บรรทุกพวกเขาทั้งทางบกและทางทะเลและได้ให้ปัจจัยยังชีพที่ดีทั้งหลายแก่พวกเขา และเราได้ให้พวกเขาดีเด่นอย่างมีเกียรติเหนือกว่าผู้ที่เราได้ให้บังเกิดมาเป็นส่วนใหญ่”

(อัลอิสรออ : 70)

อัลลอฮ์ ﷻ โปรดปรานและให้เกียรติแก่มวลมนุษยมากกว่าสิ่งอื่นใด จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ ในการให้เกียรติแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันไม่ว่าด้วยศาสนา เชื้อสาย สี เป็นต้น ที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับมุสลิมกับต่างศาสนิกชน อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(الحجرات : 13)

ความว่า : “โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”

(อัลสุรูรอต : 13)

อัลลอฮ์ ﷻ ให้มนุษย์รับรู้ว่ามีมนุษย์มีทายาทที่เท่าเทียมกันคือ มาจากนบิอาดัม عليه السلام และฮะวาว์ (al-Bughawiy, n.d.:7/3477) การสร้างความแตกต่างนั้น เพื่อให้มนุษย์รู้จักกัน จากคนใกล้สู่คนไกล และไม่มีผู้ใดที่เหนือกว่าใคร ยกเว้นผู้ซึ่งมีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ (al-Tabariy, n.d.:22/313) ซึ่งการทำความรู้จัก เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์ในสังคม การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดี เป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่ศาสนา เนื่องจากการเผยแพร่ศาสนาที่ดีนั้น มีอยู่ 3 แนวทาง(al-Zuhailiy,1991:13/269)คือ เผยแพร่ศาสนาด้วยวิธีการวิทย์ปัญญาหรืออักษะยะ ด้วยการตักเตือนที่ดี ด้วยการโต้ตอบด้วยเหตุผลที่ดี อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿إِذْ عُرِّجَ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾

(النحل: 125)

ความว่า : “จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าโดยสุชุม และการตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า แท้จริงพระเจ้าของเจ้านั้น พระองค์ทรงรู้ดียิ่งถึงผู้ที่หลงจากทางของพระองค์ และพระองค์ทรงรู้ดียิ่งถึงบรรดาผู้ที่อยู่ในทางที่ถูกต้อง”

(อันนะฮ์ล : 125)

ดังนั้น การเชิญชวนมนุษย์สู่แนวทางจากโองการข้างต้น ควรสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีด้วยการทำความรู้จัก ไม่ว่าจะมุสลิมด้วยกันหรือต่างศาสนา เพื่อให้เห็นคุณค่าและความดีงามของศาสนาอิสลาม

1.2.2 อัลอะดีษที่เกี่ยวข้อง

ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนมีปรากฏในอัลอะดีษโดยอัสมาอ์ บินต์ อะบีบักร์

((عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَتْ: قَدِمْتُ عَلَيَّ أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ قُرَيْشٍ إِذْ عَاهَدَهُمْ، فَاسْتَفْتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدِمْتُ عَلَيَّ أُمِّي وَهِيَ رَاغِبَةٌ أَفَأَصِلُ أُمِّي؟ قَالَ: "نَعَمْ صِلِي أُمَّكَ".))
(أخرجه مسلم، 1981:1677)

ความว่า : “จากอัสมาอ์ บุตรของอะบีบักร์ رضي الله عنه กล่าว ว่า : มารดาของฉันซึ่งเป็นมุขริกะฮ์ ได้มาเยี่ยมฉัน ในช่วงพันธะสัญญาของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ฉันจึง ปรึกษาทานเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ โดยฉันกล่าวว่า แท้จริงนั้น มารดาของฉันได้มาหา เธอเป็นที่รักยิ่ง ซึ่ง การสัมพันธ์กับมารดาของฉันนั้น ได้หรือไม่ ท่านตอบ ว่า “ได้ จงติดต่อสัมพันธ์กับมารดาของท่านเถิด”

(บันทึกโดย Muslim, 1981 : 1677)

อะดีษข้างต้น เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นช่วงยุตติสงครามด้วยพันธะสัญญา คือสงคราม ฮุตัยบียะฮ์ ระหว่างมุสลิมกับชาวกุร็อยหมักกะฮ์(al-Nawawiy,n.d.:156)เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอะดีษ เป็นเหตุให้มีการวะฮ์ยู โองการที่ 8 จากสุเราะฮ์ อัลมมตะฮินะฮ์(al- Beidāwiy,1996:5/206) ดังนั้น บทอะดีษนี้สามารถประจักษ์ได้ว่า เมื่อต่างศาสนิกทำความดี ไม่เช่นฆ่าและขับไล่มุสลิมออกจาก บ้านเรือนเมืองนอน ทั้งในวิกฤตสงครามหรือไม่ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนั้นเป็นสิ่ง อนุญาตในอิสลาม ดังที่ท่านอิบน์ ญะร็ร(al-Tabariy,n.d:23/324)กล่าวว่า

“การทำความดีของมุมิน กับอะฮ์ลุล อัล ฮัรบ ที่ ชัดเจนว่าเป็นเครือญาติหรือไม่ใช่ นั้น ไม่ได้ฮะรอม และสิ่งท้วงห้าม トラบใดที่แสดงให้เห็นมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน”

การปฏิสัมพันธ์ที่อนุญาตและที่ตีของมุสลิมกับต่างศาสนิก เป็นการแสดงถึงความดีงามและสร้างมิตรต่อกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการชักชวนใจต่างศาสนิกให้หันมานับถือศาสนาอิสลาม คำกล่าวของท่านอิบนุฮะญ์ญ์(Fath al-Bāriy,1113:5/233)กล่าวว่า

“การแสดงความดี ติดต่อสัมพันธ์และอิhsānนั้นไม่จำเป็นต้องเกิดความรู้สึกความรักที่ถูกห้ามในอิสลาม ดังที่อัลลอฮ์ ~~พระองค์~~ กล่าวว่า

ความว่า: “เจ้าจะไม่พบหมู่ชนใดที่พวกเขาศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และวันปรโลกรักใคร่ชอบพอผู้ที่ต่อต้านอัลลอฮ์ และเราะสูลของพระองค์ ถึงแม้ว่าพวกเขาจะเป็นพ่อของพวกเขา หรือลูกหลานของพวกเขา หรือพี่น้องของพวกเขา หรือเครือญาติของพวกเขาก็ตาม คนเหล่านั้นอัลลอฮ์ได้ทรงบันทึกการศรัทธาไว้ในจิตใจของพวกเขา และได้ทรงเสริมพวกเขาให้มีพลังมากขึ้นด้วยการสนับสนุนของพระองค์ และจะทรงให้พวกเขาได้เข้าสวนสวรรค์หลากหลาย มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน ณ เบื้องล่างของสวนสวรรค์ โดยเป็นผู้พำนักอยู่ในนั้นตลอดกาล อัลลอฮ์ทรงโปรดปรานต่อพวกเขา และพวกเขาก็ยินดีปรีดาต่อพระองค์ คนเหล่านั้นคือพรรคของอัลลอฮ์ ฟังรู้เถิดว่า แท้จริงพรรคของอัลลอฮ์นั้น พวกเขาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ”

(อัลมูญาตะละฮ์ : 22)

โองการข้างต้นครอบคลุมทั้งมุชริกที่จะทำสงครามและมุชริกที่อยู่ในสันติภาพ”

จากคำกล่าวของท่านอิบนุฮะญ์ญ์ เห็นได้ว่า อิสลามไม่ได้มองในแง่ของพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมเจตนารมณ์ที่อยู่ภายในจิตใจด้วย หลักเกาะวาอิดอัลฟิฏญ์(al-Suyūṭiy,1997:15) กล่าวว่า

ความว่า : “ทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่ในใต้เจตนารมณ์”

ความสัมพันธ์ที่ถูกห้ามในอิสลามระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก คือความสัมพันธ์ภายในจิตใจ ดังที่ท่านอิบนุฮะญ์ญ์กล่าวไว้ข้างต้น ส่วนความสัมพันธ์ที่ถูกอนุญาต คือความสัมพันธ์ภายนอก สามารถทำให้ต่างศาสนิกเกิดความรู้สึกชอบและรักในศาสนาอิสลาม ทำให้เขาเหล่านั้น

ยอมรับและเข้ารับศาสนา ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก จึงเป็นสิ่งอนุญาต เพราะ
ทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่ในจิตใจสำนึกของเรา ฮะดีษจากอนัส บิน มาลิก رضي الله عنه กล่าวว่า

((عن أنس رضي الله عنه قال: كَانَ غُلامًا يَهُودِيًّا يَخْدُمُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم فَمَرَضَ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يَعُودُهُ، فَفَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ، فَقَالَ لَهُ: أَسْلِمَ، فَنَظَرَ إِلَى أَبِيهِ - وَهُوَ عِنْدَهُ - فَقَالَ لَهُ: أَطِيعَ أَبَا الْقَاسِمِ رضي الله عنه فَأَسْلَمَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم وَهُوَ يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْقَذَهُ مِنَ النَّارِ.))

(أخرجه البخاري، 1993: 1290)

ความว่า: “จากอนัส رضي الله عنه กล่าวว่า มีเด็กชาวยิวคนหนึ่ง ผู้ซึ่งเป็นคนคอยให้บริการกับท่านนบี صلى الله عليه وسلم เกิดอาการไม่สบาย ท่านนบี صلى الله عليه وسلم จึงไปเยี่ยม และนั่งอยู่ข้างๆศีรษะของเด็กดังกล่าว และท่านนบี صلى الله عليه وسلم จึงกล่าวว่า “จงเข้าอิสลามเถอะ” และแล้วเด็กคนนั้นได้หันมองผู้ซึ่งเป็นบิดาอยู่ใกล้ๆกับเขา หลังจากนั้นเด็กดังกล่าวจึงกล่าวว่า “ฉันจะจงรักภักดีต่อท่าน ผู้เป็นบิดาของกอสิม رضي الله عنه และแล้วเขาก็ได้รับอิสลามจากนั้นท่านนบี صلى الله عليه وسلم ออกจากไปพร้อมกับกล่าวประโยคที่ว่า “ขอขอบคุณต่ออัลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم ที่ทรงผ่านพ้นเขาออกจากนรก”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 1993: 1290)

อิสลามอนุญาตมุสลิมเยี่ยมเยียนชาวต่างศาสนิกเมื่อเกิดไข้ได้ป่วยและฮะดีษบนีครอบครัวครอบคลุมถึงการอนุญาตรับต่างศาสนิกมาทำงานรับใช้ แต่ต้องเป็นผู้ซื่อสัตย์ ไม่เป็นอันตรายต่อเจ้านายและศาสนา หรืออาจเป็นเด็กที่ยังไร้เดียงสา สามารถแนะนำและอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม การกระทำดังกล่าว นอกจากเป็นการสร้างความสัมพันธ์แล้ว ยังสามารถชักชวนต่างศาสนิกให้เข้ารับศาสนาอิสลาม ดังเหตุการณ์ในฮะดีษข้างต้น ฮาฟิซ กล่าว ในหนังสือ ฟัตฮ์ อัลบารีย์ (Abī al-Toiyib, 2001: 6/12) กล่าวว่า

“จากฮะดีษดังกล่าว ญะวัซ รับชาวมุชริกมาทำงานและเยี่ยมเยียนเมื่อเป็นไข้ได้ป่วย และนี่คือช่วงเวลาที่ดี กับการรับมาทำงานในช่วงเยาวัวย ต่อมาให้ชี้นำหนทางศาสนาที่ถูกต้องแก่เด็กๆ หากการกระทำ

ดังกล่าวไม่เป็นที่บัญญัติ ท่านนบี ﷺ ก็จะไม่มีการ
ชี้นำแก่เด็กผู้นั้น”

จากความข้างต้น เห็นได้ว่า หลักคำสอนอิสลามส่งเสริมการกระทำความดีต่อต่างศา
สนิก อนุญาตรับต่างศาสนิกมาทำงานรับใช้ และสามารถเยี่ยมเยียนหากเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งการ
ส่งเสริมดังกล่าวมิได้เพียงแต่หลักคำสอนจากการบันทึกและวาจาเท่านั้น แต่ยังเป็นการกระทำที่เป็น
แบบอย่างจากท่านนบี ﷺ

1.2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.3.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

อัลซุฮัยลีย์ (al-Zuhailiy, 1991:28/135-136) กล่าวถึงความสัมพันธ์
ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในหนังสือ Tafsīr al-Munīr โดยอธิบายว่าอัลลอฮ์ไม่ได้ทรงห้ามมุสลิมใน
การปฏิบัติทำความดีต่อกัฟฟาร์ที่ให้ความปลอดภัยและมีได้เช่นฆามุสลิมด้วยศาสนา อาทิเช่น ผู้หญิง
และผู้อ่อนแอ เป็นต้น ซึ่งการทำความดีดังกล่าว อาทิเช่น การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ
เดียวกัน การบำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนบ้านและแขก เช่นเดียวกับการให้ความยุติธรรม เพราะอัลลอฮ์
นั้นทรงรักผู้ทรงยุติธรรมและทรงสั่งให้มุสลิมทรงยุติธรรมกับมนุษย์ทุกคน เนื่องจากความยุติธรรมนั้น
เป็นสิ่งที่มุสลิมถูกบัญญัติไว้ ทั้งคนที่เป็นศัตรูอย่างแจ่มชัดหรือคนที่ไม่ใช่ศัตรู

หลังจากนั้นท่านได้กล่าวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ถูกห้ามในอิสลาม อันได้แก่
การมุวาลาต(การแสดงความซื่อสัตย์และจงรักภักดี)ต่อศัตรู กล่าวคือ การมุวาลาตต่อหัวหน้าต่างศา
สนิกจากเผ่ากูร็อยซ์และอื่นๆที่เป็นศัตรูต่อชาวมุสลิม การช่วยเหลือผู้ซึ่งเช่นฆ่าและขับไล่ชาวมุสลิม
ออกจากบ้านเรือน เป็นต้น อัลนะวะวี (al-Nawawiy, n.d: 6/237) กล่าวว่า

“การบริจาคทานแก่คนฟาลิก(นักบาป)หรือต่างศา
สนิกจากชาวยิวหรือคริสต์หรือโสโรอัสเตอร์ เป็นการ
กระทำที่อนุญาต และจะได้รับผลบุญหนึ่งครั้ง”

และท่านกล่าวต่อเนืองว่า

“เจ้าของหนังสือ อัลบะยาน กล่าวว่า: อัลศอยมีรีย์
กล่าวว่า : เช่นเดียวกับศัตรูอัลฮัรบ” ท่านอัลนะวะวี
ยังได้อ้างถึงหลักฐานที่เกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว

“อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿وَيُطْعَمُونَ أَلْطَّعَامَ عَلَىٰ حَيْهٖءِ مَسْكِينَتِنَا وَيَتِيمًا وَأُسِيرًا﴾

(الإنسان : 8)

ความว่า : “และพวกเขาให้อาหารเนื่องด้วยความรัก
ต่อพระองค์แก่คนยากจน เด็กกำพร้าและเชลยศึก”

(อัลอินซาน : 8)

และเป็นที่ยอมรับกันว่า แท้จริงคำว่า *سيرا* คือ ศัตรูอัลฮัยร

อัลซอติก อะฟีฟี (al-Şādiq Afifiy, 1980:89) อธิบายเสรีภาพในการนับ
ถือศาสนา ในหนังสือ al-Mujtami' al-'Islam Wa'Usul al-Hukm เป็นการอธิบายเกี่ยวกับอิสระ
ในการนับถือศาสนาอิสลาม และยังครอบคลุมไปถึงการเผยแพร่ศาสนาอิสลามต่อต่างศาสนิก โดยไม่มี
การบังคับเพื่อเข้ารับอิสลามแต่อย่างใด ท่านกล่าวว่า

“ศาสนาอิสลามนั้น มิได้บีบบังคับหรือข่มขู่ผู้ใดเพื่อ
เข้ารับศาสนา เนื่องจากแท้จริงอิสลามนั้น คือการ
ให้ความกระจ่างและมีหลักฐานเป็นที่ประจักษ์”

อัลเกาะเราะฎอวี (al-Qaradāwiy, n.d.: 5) อธิบายในหนังสือ Ghair al-
Muslimīn Fī al-Mujtami' al-'Islamiy เกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศา
สนิก กล่าวว่า

“แท้จริง อิสลามอนุญาตการโภชนาการจากชาวอะฮ์
ลุล กิตาบ ซึ่งเป็นโภชนาการจากการเชือดของพวกเขา
เขา อัลลฮ์ *ﷻ* กล่าวว่า

ความว่า: “และอาหารของบรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์นั้น
เป็นที่อนุมัติแก่พวกเจ้าและอาหารของพวกเขาเป็น
ที่อนุมัติแก่พวกเขาและบรรดาหญิงบริสุทธิ์ในหมู่ผู้
ศรัทธาหญิง และบรรดาหญิงบริสุทธิ์ในหมู่ผู้ที่ได้รับ
คัมภีร์ก่อนจากพวกเจ้าก็เป็นที่ยอมรับแก่พวกเจ้า
ด้วย”

(อัลมาอิดะฮ์ : 5)

และนี่คือ บัญญัติที่มีต่ออะฮ์ลุลกิตาบ ผู้ซึ่งอยู่ใน
ดินแดนที่มีใช้ดินแดนอิสลาม”

และท่านยังได้กล่าวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายมุสลิมกับผู้หญิงอะฮ์ลุลกิตาบ
กล่าวว่า

“เช่นเดียวกับการแต่งงานระหว่างผู้ชายมุสลิมกับ
ผู้หญิงชาวอะฮ์ลุลกิตาบและมีปฏิสัมพันธ์อยู่ร่วมกัน
กับครอบครัวของเขาที่มีไม่มุสลิม ด้วยความรักความ
ห่วงใย ดังที่อัลลอฮ์ ^ﷻ กล่าวว่า

ความว่า: “และหนึ่งจากสัญญาณทั้งหลายของ
พระองค์คือ ทรงสร้างคู่ครองให้แก่พวกเจ้าจากตัว
ของพวกเจ้าเอง”.

(ส่วนหนึ่งจากอรรูม : 21)

โองการดังกล่าว เป็นการอนุโลมที่ประเสริฐในอิสลาม
เนื่องจากมุสลิมสามารถเข้าไปเป็นหัวหน้าครอบครัว
ภายในบ้าน ร่วมชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวที่
ไม่ใช่มุสลิม”

สุดา ภริมย์แก้ว (2001:67) ได้อธิบายเกี่ยวกับสังคม นิยามสังคมว่าเป็น
กลุ่มผู้คนที่มากกว่าสองคนขึ้นไป ทั้งนี้ ผู้คนดังกล่าวได้มาอาศัยรวมกันเป็นระยะเวลาในขอบเขต
สมาชิกประกอบด้วยคนทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยมีวัฒนธรรมหรือระเบียบ
แบบแผนในการดำเนินชีวิตเป็นของตนเองและที่สำคัญที่สุด คือ สามารถเลี้ยงตัวเองได้

ยูท คักดีเตชยนต์ (1986:8) อธิบายลักษณะของสังคม ลักษณะสังคมใน
มุมมองของยูท คักดีเตชยนต์ คือ กลุ่มของผู้คน ซึ่งจะมีลักษณะเหมือนกับกลุ่มต่างๆโดยทั่วไป คือผู้
ซึ่งในกลุ่มได้มีปฏิสัมพันธ์ ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ เป็นต้น ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์
เพื่อความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มนั้น ดำเนินเป็นไปได้อย่างดี และมีความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

ดำรงค์ ฐานติ (2003:2) ได้อธิบายลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มคนใน
สังคม อธิบายว่ากลุ่มคนอย่างน้อยสองคนขึ้นไป มาอาศัยอยู่รวมกันในบริเวณหนึ่ง คนเหล่านี้จะมี
ความสัมพันธ์กันและกัน และได้แยกความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมออกมาเป็นสองประเภท คือ
ความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ความสัมพันธ์ทางตรง อาทิเช่น การพูดจาหักทลาย การทำงาน
ร่วมกัน การซื้อขาย เป็นต้น ส่วนความสัมพันธ์ทางอ้อม ได้แก่ การเดินผ่านผู้คนที่เราไม่รู้จักแต่เขาก็
เป็นคนจังหวัดเดียวกันหรือชาติเดียวกัน คนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มที่เรสัมพันธ์กับพวกเขาโดยผ่านบุคคล
อื่น ผ่านเอกสาร หรือหนังสือที่เขาเขียน เป็นต้น

โกเอ็นญารานินเกรท (Koentjaraningrat,2009:115-118).ได้อธิบายถึง การปฏิสัมพันธ์ของสังคมในหนังสือ Ilmu Antrology เขาเห็นว่า สังคมคือความสามัคคีในการ ดำรงชีวิตของมนุษย์ มีการปฏิสัมพันธ์ตามกฎระเบียบแบบแผนของประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็น เอกลักษณะโดยเฉพาะอย่างต่อเนื่อง และจะมีความรู้สึกผูกพันตามอัตลักษณ์ที่ร่วมกัน.

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า สังคมหมายถึงคนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม และมีการติดต่อ สัมพันธ์กันทางสังคม มีดินแดนที่อยู่ของตน มีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นของตนเอง โดยเฉพาะ และจะมีบางสิ่งบางอย่างคล้ายคลึงกัน เป็นต้น อาทิเช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ทัศนคติ และคุณธรรมต่างๆ ในขณะที่เดียวกันทุกคนก็อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกันที่สังคมของตนกำหนดขึ้นไว้

1.2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ซูวาเราะฮ์มาน(SuwaRahmān,1989:บทคัดย่อ)สันติภาพในการอยู่ ร่วมกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในประเทศเดียวกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ที่ แท้จริงระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในการอยู่ร่วมกัน และสิ่งที่อนุญาตในศาสนา ซึ่งจากผลการวิจัย พบว่า แท้จริงความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก คือสันติภาพและการอนุญาต สันติภาพจะไม่ มีการเปลี่ยนแปลงยกเว้นการจู่โจมและเข้ามาทำร้ายจากฝ่ายต่างศาสนิกในการเผยแพร่ศาสนาอย่าง เสรี ในด้านการนับถือศาสนา อิสลามมิได้บังคับให้ต่างศาสนิกเข้ารับอิสลาม แต่เป็นหน้าที่มุสลิมต้อง เผยแพร่ศาสนา และจะไม่มีการทำลายในสิ่งที่พวกเขาเคารพนับถือด้วยการทำลายความรู้สึกต่างๆ เป็นต้น สิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมในการแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน คือการแสดงลักษณะ พื้นฐานที่ชัดเจน อาทิเช่น การให้เกียรติ ให้ความเมตตาปราณี ความยุติธรรมและเสมอภาค การให้ อกภัย อิสระเสรี ช่วยเหลือ เป็นต้น

บัตรอน (Badrōn,1984:บทคัดย่อ)ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้าน สังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในซารีอัตอิสลาม ยิว คริสต์ และนิตินศาสตร์สากล โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การอนุญาตในอิสลามในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกใน ความสัมพันธ์ด้านสังคม อาทิเช่น ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในการทำสัญญา การ ปกครอง อัลญินายาต อัลฮุคูด การโภชนาการ และอื่นๆ เป็นต้น จากผลการศึกษาพบว่า เมื่อมุสลิม สามารถปกครองในดินแดนต่างศาสนิก มุสลิมจะไม่มีการบีบบังคับให้ต่างศาสนิก เข้ารับศาสนา อิสลาม ในขณะที่เดียวกันต้องมีการกำหนดให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา มุสลิมจะมีการให้เกียรติและ มอบสิทธิแก่อะฮ์ลุล อัลซิมมีย

อัลชัมรีย (al-Shamriy,2008:บทคัดย่อ) ในมนุษย์สัมพันธ์กับต่างศาสนิก ในศาสตร์อิสลามและการปฏิบัติในบริบทร่วมสมัย เป็นการศึกษาศึกษาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกเพื่อให้สอดคล้องกับการอนุญาตอิสลาม ดังนั้นในวิทยานิพนธ์จึงประกอบไปด้วย สิทธิขอบเขตในการอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติตนที่ถูกต้องในบริบทร่วมสมัย ผลการวิจัยพบว่า ในศาสตร์อิสลามให้ความสำคัญและตระหนักถึงมนุษย์สัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกมาตั้งแต่ชาวสลัฟอัลคอรีลีย์ ในศาสตร์อิสลามได้เน้นสันติภาพในการอยู่ร่วมกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในสังคมเดียวกัน เป็นที่อนุญาตในการสร้างสถานศึกษาที่แตกต่าง เพื่อเป็นเกียรติความสัมพันธ์ของมนุษย์กับต่างศาสนิก

คืออรุล อัจฮัร(Khairul Azhar,2016: III) การศึกษาครั้งนี้อธิบายถึงปัญหาปัจจุบัน ในความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในประเทศมาเลเซีย ตามกฎหมาย วัตถุประสงค์ของการศึกษาครั้งนี้คือ การระบุและวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสองกลุ่มตามกฎหมายอิสลามร่วมสมัย การศึกษาครั้งนี้พบว่า ปัญหาที่มักจะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับต่างศาสนิกในประเทศมาเลเซียคือ เกิดจากสองปัจจัยหลัก คือความสับสนและอวิชชาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของศาสนิกที่แตกต่างกันและเกิดจากการยั่วยุของบางคนที่แสวงหาผลประโยชน์ที่แคบๆ ผ่านการใช้ประโยชน์จากปัญหาที่เกิดขึ้น

พรอุษา ประสงค์วรรณ(2013: ก) ศึกษาเรื่อง“การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”นี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาทฤษฎีทางสังคมวิทยาและหลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม (2) เพื่อศึกษาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชุมชนพุทธ คริสต์ อิสลาม ในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร และ (3) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชุมชนพุทธ คริสต์ อิสลาม ในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร มาประยุกต์ใช้กับสังคมไทย ผลการวิจัยสรุปคือ ความสงบสุขร่มเย็นเป็นสิ่งที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกสังคม มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มแบบพึ่งพาอาศัยกัน โดยมุ่งหวังจะได้รับความคุ้มครองและได้รับประโยชน์จากกันและกัน ชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ มีประชาชนในพื้นที่แบ่งออก 3 กลุ่ม นับถือพระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และศาสนาอิสลาม ซึ่งต่างศาสนาต่างก็มีความรักความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ต่างช่วยกันพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนมีแต่สันติสุขทั้งนี้ก็เพราะว่า ทุกคนมีความสำนึกในชาติ คือถือว่าตนเป็นคนไทย รักผืนแผ่นดินไทย คนไทยทุกคนไม่ว่าเชื้อชาติใด เมื่อมาอยู่ร่วมกันก็ถือเป็นเพื่อนร่วมชาติเป็นพี่น้องกัน อนึ่ง ทุกคนมีศาสนาแม้จะแตกต่างกัน แต่ก็มีหลักการเดียวกัน คือทุกศาสนาสอนให้ตนเป็นคนดี มีน้ำใจ มีเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่วิวาทบาดหมางกัน ประกอบอาชีพสุจริตเพื่อสร้างตน สร้างสังคม และประเทศชาติให้มั่นคง ทุกคนมีความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ แม้จะเป็นชาวพุทธแต่ก็ทรงเป็นองค์เอกอัคร

ศาสนูปถัมภก ทรงปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยทศพิธราชธรรม เหตุปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้ประชาชนต่างศาสนาในแขวงวัดกัลยาณ์เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งหลักการและพฤติกรรมดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมต่างศาสนาในอื่นๆ ของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

ดลมนรรัตน์ และเกษตรชัย(2007:(7))ได้ศึกษา“วิถีชีวิตของเยาวชนไทยมุสลิมเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ผลของการวิจัย พบว่า เยาวชนมุสลิมกลุ่มใหญ่จะมีวิถีชีวิตที่ไม่สอดคล้องกับความหวังของสังคมมุสลิมและขัดแย้งกับหลักคำสอนศาสนาอิสลาม กล่าวคือ เยาวชนมีการคบระหว่างเพศเดียวกัน มีกิจกรรมที่ไร้สาระ สร้างความเดือดร้อน มีการคบเพื่อนต่างเพศอย่างเปิดเผย มีอิสระและคบเหมือนชาวตะวันตก มีการจับมือถือแขน กอดจูบ และถึงขั้นมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรส มีการให้ความสำคัญกับการศึกษาวิชาสามัญมากกว่าวิชาศาสนา ไม่รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีการเล่นอบายมุข ว่างาน มีการเลียนแบบการแต่งกายเพื่อให้ทันสมัยชาวตะวันตก ดาราและนักร้อง มีความสัมพันธ์กับครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านและชุมชนอย่างห่างเหินและขาดสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน มีการละเลยและไม่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติศาสนกิจ ไม่ให้ความสำคัญและห่างไกลจากการบำเพ็ญประโยชน์และเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และส่วนใหญ่มีความเห็นว่า เยาวชนมีส่วนร่วมในสถานการณ์ความไม่สงบในปัจจุบัน โดยเยาวชนในเมืองและในชนบทมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันเกือบทุกด้าน

รัตติยา(2001:(7))ศึกษาเกี่ยวกับ“กระบวนการปฏิสัมพันธ์ และการรวมขอมระหว่างผู้คนที่นับถือศาสนาอิสลามกับผู้คนที่นับถือศาสนาพุทธใน 3 จังหวัด” ผลการศึกษาพบว่า สิ่งสำคัญที่มีผลต่อการปฏิสัมพันธ์และการรวมขอมระหว่างศาสนิกในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส คือ การยอมรับและความเข้าใจเรื่อง “ความแตกต่างของค่านิยม” ซึ่งกันและกันที่มีความเป็นไปได้โดยอาศัยผลึกแห่งความเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน ซึ่งเกิดมาจากอำนาจระบบอุปถัมภ์ในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเพื่อน ความเป็นญาติ ความร่วมงาน อาทิเช่น เป็นนายจ้าง ลูกจ้าง เป็นครู ศิษย์ และความเป็นผู้นำและประชาชน ไม่ว่าจะอยู่ในระบบหรือนอกระบบ ด้วยเงื่อนไขของความจำเป็นทางด้านปัจจัยต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตดังกล่าวนี้นับได้ว่าเป็นอีกวิญญูณหนึ่งซึ่งเป็นกลไกที่มีคุณค่าอันมหาศาลถ้ารู้จักนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชาติในที่สุด ซึ่งตรงกับปณิณวิสัยของศาสตราจารย์สุริวงค์ ที่ว่า “การพัฒนาทุกส่วนเสี้ยวของชาติเป็นการพัฒนาชาติ”

สมใจ(1992:บทคัดย่อ)ศึกษาเรื่อง“วัฒนธรรมร่วมระหว่างชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธกับชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ในอำเภอสายบุรี อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี และอำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส” ผลการวิจัยพบว่ามีปัจจัย 3 ปัจจัย ที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมร่วม คือ 1. ปัจจัยทางธรรมชาติ ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวัฒนธรรม เพราะพื้นที่นี้มีลักษณะโดดเด่น 3

ลักษณะ คือ พื้นที่ติดต่อกับอ่าวไทย พื้นที่เป็นราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองผ่านพื้นที่หลายสาย พื้นที่ที่มีภูเขา ควน และเนินดิน เป็นเสมือนกำแพงด้านหลังพื้นที่ 2. ปัจจัยทางเชื้อชาติ สัญชาติ และวัฒนธรรมซ้ำซ้อน ทับถมกันอยู่ ได้แก่ ชนเผ่าดั้งเดิม เช่นพวกขาวน้ำ และชาวเขา พวกคนไทยเดิม (พวกสยาม) และพวกอพยพมาจากถิ่นที่อื่น และสุดท้ายคือ พวกน้ำเค็ม(สะการามาเซ็น)หรือเผ่ามลายูเดิม ผู้คนทั้ง 3 กลุ่มเมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินก็เกิดมีวัฒนธรรมของตนเอง และหยิบยืมเกิดสลับซับซ้อนกันอยู่เป็นเหตุให้เกิดของเก่า ของใหม่มาร่วมกันเป็นวัฒนธรรมร่วม 3. ปัจจัยทางการเมืองการปกครอง มนุษย์ทุกคนย่อมมีประวัติศาสตร์ กำพืด พวกเผ่าเหล่ากอ การที่มนุษย์มาตั้งถิ่นฐาน เพื่อการดำรงอยู่ที่ดีก็ต้องมีการเมืองการปกครอง แบ่งผลประโยชน์และอำนาจบ้างเหล่านี้เกิดเป็นพวกเขาพวกเรา แย่งกัน ผลัดกันปกครอง พวกมากมีกำลังมากขณะพวกมีกำลังน้อยก็แพ้ได้กลายเป็นแนวร่วมในสมัยต่อมาจนเกิดเป็นวัฒนธรรมร่วม

สงคราม(1975: ง)ศึกษาเรื่อง“ การผสมกลมกลืนของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้” มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะส่วนราชการ สามารถกำหนดนโยบายและดำเนินวิธีการผสมกลมกลืนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ค่อยๆเปลี่ยนแปลงทัศนคติบางประการ ตลอดจนภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของตนให้เข้ากับชนส่วนใหญ่ของประเทศ เมื่อได้พิจารณาและวิเคราะห์จากข้อมูลต่างๆแล้ว ผู้เขียนได้พบว่า ทางราชการได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวอยู่ตลอดมา ได้ดำเนินการทั้งในรูปของกฎหมายพระราชกฤษฎีกามติคณะรัฐมนตรี และโครงการของกระทรวงทบวงกรมต่างๆ โดยหวังผลในขั้นสุดท้ายว่าจะก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งผู้เขียนก็เห็นด้วยว่าการผสมกลมกลืนนี้เป็นสิ่งจำเป็น แต่การดำเนินการของทางราชการไม่บรรลุผลตามเป้าหมาย เนื่องจากปัจจัยที่สำคัญคือ ปัจจัยทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

สุนันส(1977: ง)ศึกษาเรื่อง“ ระยะทางสังคมในภาคใต้ของประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์ทั่วไปที่จะศึกษาระดับของความรู้สึกของบุคคลต่อสังคมในภาคใต้ของประเทศไทย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากนิสิตนักศึกษาชั้นปีที่ 1-4 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เพื่อดูทัศนคติของนิสิตนักศึกษาที่มีต่อชนกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีเชื้อชาติ ศาสนา และภาษาต่างกัน มีขอบเขตเฉพาะทัศนคติและความรู้สึกที่บุคคลมีต่อบุคคลอื่น โดยใช้มาตรวัดระยะทางทางสังคมเป็นเครื่องมือวัดระดับของความรู้สึกที่บุคคลต้องการสัมพันธ์ด้วยเท่านั้น โดยตั้งสมมุติฐานว่า นักศึกษาจากภาคใต้จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อคนที่นับถือศาสนาพุทธและต่อคนที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นระยะทางใกล้กัน จากการพิสูจน์สมมุติฐานของการวิจัย พบว่า นักศึกษาจากภาคใต้มีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อคนที่นับถือศาสนาพุทธใกล้กว่าต่อคนที่นับถือศาสนาอิสลาม ทั้งนี้ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีเหตุผลในการเลือกคบติดต่อบุคคลอื่น ๆ ต่างกัน เหตุผลที่

สำคัญตามลำดับคือ ความพอใจในนิสัยทั่วไปของผู้ที่นักศึกษาต้องการด้วย 94% ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่นักศึกษาได้รับจากบุคคลผู้นั้น 53.55% ความเข้าใจด้วยการใช้ภาษาสื่อสารชนิดเดียวกัน 42.66% ความนิยมในกิจกรรม 41.11% และการทำงานในประเภทเดียวกัน 39.33%

จักรกฤษณ์ และคณะ(1987:บทคัดย่อ)ศึกษาเรื่อง“การปกครองท้องถิ่นที่ต่างวัฒนธรรม : สถานการณ์ในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไข” จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของประชาชนแยกออกได้เป็นสองรูปแบบใหญ่ๆ ซึ่งมีผลมาจากอิทธิพลทางศาสนาที่มีต่อทัศนคติ การใช้เวลา และการปฏิบัติตน ความเป็นอยู่แบบที่ 1 คือ ไทยมุสลิมซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม จำนวนร้อยละ 52 ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาพูดและอักษรยาวีเป็นภาษาเขียน นิยมนุ่งโสร่งและทำการละหมาดวันละ 5 ครั้ง มีวิถีชีวิตทางสังคมจำกัดอยู่อย่างดั้งเดิม ความเป็นอยู่แบบที่ 2 คือไทยพุทธ รวมคนไทย จีน ที่พูดและเขียนเป็นภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่และภาษาจีนเป็นส่วนน้อย นับถือพระสงฆ์และคำสอนทางศาสนาพุทธหรือขงจื้อ แต่มีการปฏิบัติทางศาสนาที่น้อยกว่า การพิจารณาแนวโน้มของสถานการณ์ด้านวัฒนธรรมและสังคมความเป็นอยู่ของประชาชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นี้ เป็นไปในด้านที่ดีขึ้นตามลำดับ เหตุผลสำคัญที่ผู้ประเมินเห็นว่าสถานการณ์ด้านวัฒนธรรมและสังคมความเป็นอยู่ดีขึ้นจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การที่ประชาชนชาวไทยมุสลิมให้ความสนใจภาษาไทยมากขึ้น ส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียนสามัญมากขึ้น ประชาชนต่างวัฒนธรรมและภาษา มีติดต่อคนต่างภาษาน้อยลง ทำให้มีการติดต่อทางสังคมซึ่งกันและกันมากขึ้น มีความอบอุ่นในการเป็นมิตรสหายและเพื่อนบ้านที่ดีต่อกันมากขึ้น ความสัมพันธ์ติดต่อกันระหว่างฝ่ายราชการฝ่ายหนึ่งกับประชาชนทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมก็มีมากขึ้น ตลอดจนมีการส่งเสริมความเข้าใจอันดีและร่วมมือกันสูงขึ้น บางแห่งมีความพยายามจัดให้มีกิจกรรมและประเพณีร่วมกัน เพื่อให้คุ้นเคยกันมากขึ้น อาทิเช่น อำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส นำเอาเยาวชนไทยพุทธและไทยมุสลิมมารับการอบรมร่วมกัน

สำหรับวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา ซึ่งมีความแตกต่างกับวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยและหนังสือต่างๆที่มีความสอดคล้องและที่กล่าวมาข้างต้น ดังนี้

1. เป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา ในอิสลาม ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีขอบเขตประเด็นความสัมพันธ์ด้านสังคมออกเป็น 3 ประเด็น อันได้แก่ ความสัมพันธ์ด้านประเพณี ความสัมพันธ์ด้านค้าขายและความสัมพันธ์ด้านการศึกษา
2. เป็นการศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธ ในประเทศไทย ซึ่งย่อมมีความแตกต่างกับงานวิจัยของต่างประเทศ เนื่องจากบริบทประเทศไทยนั้น มีมุสลิมเป็นประชากรส่วนน้อยและนับว่าเป็นประเทศต่างศาสนา ด้วยบริบทของประเทศไทย

และประชากรมุสลิมดังกล่าวทำให้ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในประเทศไทย มีความแตกต่างกับประเทศมุสลิมหรือประเทศที่มีประชากรมุสลิมส่วนใหญ่

3. เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกใน ศาสนาอิสลาม กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งนับว่าเป็นชุมชน ที่อยู่ในบริบทพื้นที่เดียวกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

1.3 วัตถุประสงค์

1.3.1 เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชน บ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.3.2 เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่าง มุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1.4.1 ทำให้ทราบถึงทฤษฎีและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศา สนิก ในหลักคำสอนศาสนาอิสลามและตามสำนักคิดนิกปรายญ์อิสลาม

1.4.2 ทำให้ทราบถึงสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกใน ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.4.3 ทำให้ทราบถึงผลการวิเคราะห์สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับ ต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.4.4 ทำให้ทราบถึงแนวทางสร้างความเข้าใจสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่าง มุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ ในสังคมไทยโดยทั่วไป

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักคำสอนว่าด้วยความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอัลกุรอาน ฮะดีษและงานเขียนของนักปราชญ์อิสลามที่เกี่ยวข้อง ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก โดยยึดมั่นแนวคิดอิสลามเป็นหลัก และศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน โดยแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารและงานเขียนของนักปราชญ์อิสลามที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก และใช้ข้อมูลจากสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลาที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์หลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สำหรับขอบเขตความสัมพันธ์ด้านสังคมที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นคือ

1. ความสัมพันธ์ด้านประเพณี
2. ความสัมพันธ์ด้านการค้าขาย
3. ความสัมพันธ์ด้านการศึกษา

1.5.2 ขอบเขตภาคสนาม

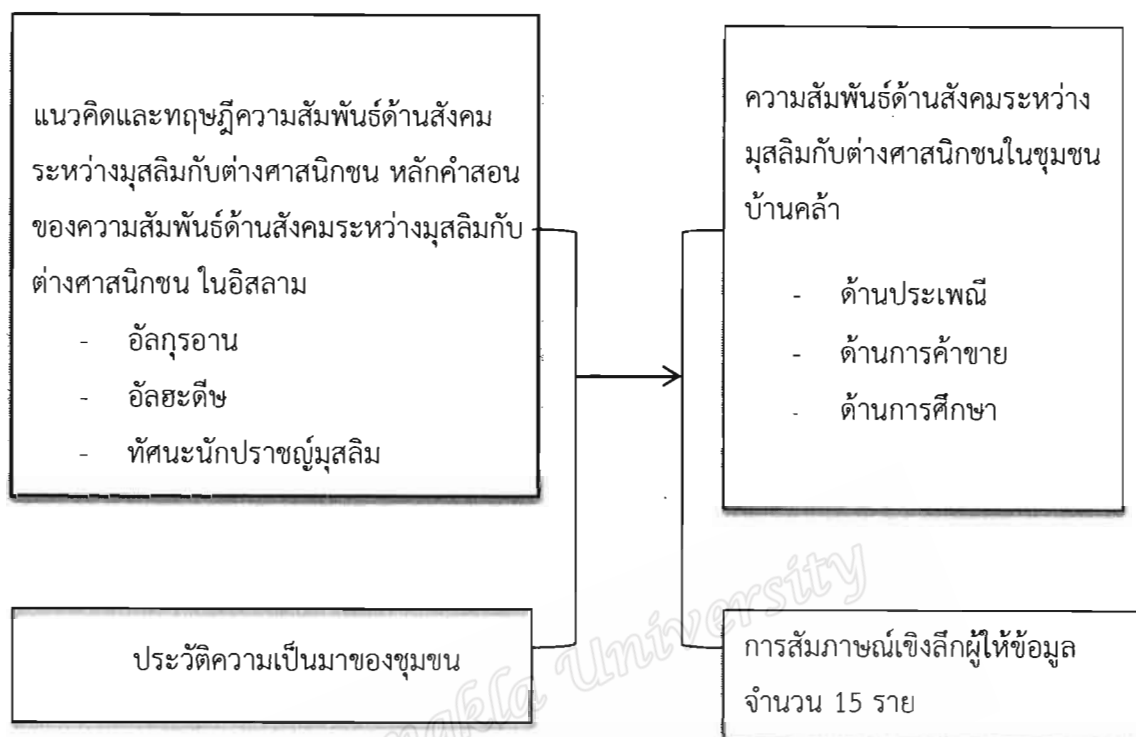
1.5.2.1 สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนและศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.5.2.2 สัมภาษณ์กลุ่มนักวิชาการในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และนักวิชาการนอกพื้นที่

1.5.2.3 สัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.5.2.4 ศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.5.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้มีข้อกำหนดเกี่ยวกับข้อตกลงเบื้องต้นไว้ดังต่อไปนี้

1.6.1 ผู้วิจัยใช้การปริวรรตอักษรตามรูปแบบของวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

1.6.2 การแปลความหมายของโองการอัลกุรอาน ผู้วิจัยได้ยึดมั่นยึดการแปลความหมายของโองการอัลกุรอานจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทยของสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย

1.6.3 การอ้างอิงอัลกุรอาน ผู้วิจัยได้ใช้การอ้างอิงโดยระบุชื่อของสุเราะฮ์และตามด้วยลำดับของโองการ อาทิเช่น (5 : ๕-๗) อัลมาอิดะฮ์ : 5 และหากผู้วิจัยได้นำมาเฉพาะบางส่วนของอายะฮ์นั้นๆ ผู้วิจัยจะเพิ่มคำว่า "بعض من آية" ตามหลังชื่อสุเราะฮ์ เช่น : المائدة بعض من آية (อัลมาอิดะฮ์ส่วนหนึ่งจากโองการ : 5)

1.6.4 การอ้างอิงฮะดีษ ผู้วิจัยจะกล่าวชื่อผู้บันทึกฮะดีษ ปีพิมพ์และตามลำดับด้วย หมายเลขฮะดีษโดยเขียนหลังตัวบทและความหมาย อาทิเช่น (8 : 1993، أخرجه البخاري) (บันทึกโดย al-Bukhāriy, 1993 : 8)

1.6.5 ผู้วิจัยจะอ้างอิงข้อความอื่นที่นอกเหนือจากอัลกุรอานและฮะดีษ ด้วยการกล่าวอ้างอิงแบบนาม-ปี (Author- Date) กล่าวคือ ระบุชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์และเลขหน้าในวงเล็บ

1.6.6 สำหรับตำรา หนังสือหรือบทความ เป็นต้น จากภาษาต่างประเทศ ผู้วิจัยจะแปลความหมายโดยภาพรวม

1.6.7 การอธิบายอัลกุรอานผู้วิจัยได้ใช้การตีฟซีรของอุลามาอ

1.6.8 เครื่องหมาย ﴿...﴾ เป็นสัญลักษณ์แห่งการเปิด ปิดโองการอัลกุรอาน

1.6.10 เครื่องหมาย “.....” เป็นสัญลักษณ์แห่งการเปิด ปิด สำหรับการแปลความหมายของอัลกุรอาน อัลฮะดีษ ตลอดจนคำพูดนักวิชาการ

1.6.11 ((...)) เป็นสัญลักษณ์แห่งการเปิด ปิดตัวบทอัลฮะดีษ

1.6.12 สัญลักษณ์ ﷺ เป็นภาษาอาหรับ อ่านว่า “สุบหานะฮฺวะตะอาลา” แปลว่า อัลลอฮ์ผู้มหัศจรรย์ เป็นคำที่มุสลิมใช้กล่าวยกย่องและสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หลังจากที่ได้พาดพิงถึงนามพระองค์

1.6.14 สัญลักษณ์ ﷻ เป็นภาษาอาหรับ อ่านว่า “ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลิม” มีความว่า “ขออัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานความโปรดปรานและความสันติแก่ท่าน”

1.6.15 สัญลักษณ์ ﷺ เป็นคำภาษาอาหรับ อ่านว่า “อะลัยฮิสสลาม” หมายถึง ขออัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานความสันติแก่ท่าน

1.6.16 สัญลักษณ์ ﷺ เป็นภาษาอาหรับ อ่านว่า “เราะฎียัลลอฮุอันฮ” หมายถึง “ขออัลลอฮ์ ﷻ ทรงโปรดปรานแก่เขา”

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 ความสัมพันธ์ หมายถึง ความผูกพัน ความเกี่ยวข้อง

1.7.2 ความสัมพันธ์ด้านสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลหรือกลุ่มชนที่มากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป

1.7.3 ต่างศาสนิกชน หมายถึง บุคคลที่นับถือศาสนานอกจากศาสนาอิสลาม

1.7.4 อะฮ์ลุล กิตาบ หมายถึง ชาวยิวและคริสต์เตียนทุกนิกาย

1.7.5 กุฟฟาร/กาฟิร หมายถึง ผู้ซึ่งมีความตั้งใจที่ปฏิเสธศาสนของอัลลอฮ์ ซึ่งอาจจะเป็นผู้คนในกลุ่มของผู้บูชาเจวีด หรือจากในกลุ่มของชาวคัมภีร์ และอาจจะมาจากกลุ่มมุสลิมเช่นกัน

1.7.6 หลักคำสอน หมายถึง คำสอนในศาสนาตามที่ปรากฏในคัมภีร์ของศาสนา สำหรับศาสนาอิสลาม มีหลักคำสอนมาจากอัลกุรอานและอัลฮะดีษ

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงขอบข่ายของประเด็นสำคัญที่กำหนดเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้ คือ

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก
ในอิสลาม
- 2.2 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม
- 2.3 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า
ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

2.1 แนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม

2.1.1 มุสลิมกับต่างศาสนิก

2.1.1.1 มุสลิม

ศาสนาที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ส่วนใหญ่ได้รับขนานนามจากผู้ตั้งศาสนาหรือไม่ก็จากถิ่น
ชนเผ่า ประเทศ เป็นต้น อาทิเช่น ศาสนายูดาห์ เป็นศาสนาของชาวยิว ที่ได้รับขนานนามมาจากชื่อ
หนึ่งในบรรดาทายาทของท่านนบียะฮ์อับดุลมุฮัมมัด (ﷺ) ทั้ง 12 คน ที่มีชื่อว่า ยูดาห์ (Vathur, 2018:1) ศาสนา
คริสต์ได้รับขนานนามมาจากพระเยซูคริสต์ ศาสนาพุทธได้รับขนานนามจากผู้ตั้งศาสนา คือ พระ
โคตมพุทธ แต่สำหรับศาสนาอิสลามมิได้เป็นเช่นนั้น ไม่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดหรือชน
กลุ่มใด แต่เป็นนามที่บ่งบอกลักษณะของตัวเอง ผู้ใดก็ตามที่มีคุณลักษณะนี้ไม่ว่าจะเป็นคนเชื้อชาติใด
กลุ่มใด ประเทศใดหรือเผ่าใด ล้วนคือ มุสลิมทั้งหลาย ตามบัญญัติในอัลกุรอานนั้น กล่าวว่า มนุษย์ทุก
ชาติและทุกสมัย ถ้าดำรงอยู่ในความดีและเที่ยงธรรม เป็นผู้ครองคุณลักษณะนี้แล้ว เขาเหล่านั้นต้อง
ได้ชื่อว่า “มุสลิม” (al-Maudūdiy, 1998:9-11)

คำว่า "มุสลิม" เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาอาหรับ مُسْلِمٌ อ่านว่า "มุสลิม" เป็นคำนาม
เอกพจน์ที่อยู่ในรูปของผู้กระทำ (ฟาอีล) ซึ่งคำว่า مُسْلِمٌ มาจากคำว่า سَلَّمَ (อัสละมะ) مُسْلِمٌ (มุสลิม)
مُؤْمِنٌ (อิสลามัน)

อัลบังกานีย์ (al-Bankāniy,2009:5) กล่าวว่า มุสลิม แปลตามศัพท์ว่า ผู้รักสงบ ผู้รับใช้พระเป็นเจ้า ผู้ศรัทธา ผู้รักดีต่อคนๆหนึ่ง ส่วนคำว่า "มุสลิม" ในความหมายเชิงศาสนา หมายถึง ผู้ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม

ชาร์ฟ (Sharīf,1992:701)กล่าวว่า ความหมายของมุสลิมในเชิงภาษานั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือความหมายทั่วไปกับความหมายเฉพาะ

ความหมายทั่วไป มุสลิมคือ ผู้ซึ่งยึดมั่นและปฏิบัติตามศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานลงมายังมนุษย์ โดยผ่านมายังเหล่าบรรดานบี ﷺ ทุกท่าน ส่วนความหมายเฉพาะ มุสลิมคือ ผู้ซึ่งยึดมั่นและปฏิบัติตามศาสนา เป็นศาสนาที่ลงมายังนบีมุฮัมมัด ﷺ

จากความหมาย เห็นได้ว่า มุสลิมเป็นคำที่ใช้เรียกผู้ซึ่งนับถือศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ ทุกคน เป็นบุคคลที่ยอมเสียสละตัวต่ออัลลอฮ์ ﷻ เพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะปฏิบัติตามคำสั่งใช้และคำสั่งห้าม โดยถือปฏิบัติตามวิวัฒนาการที่ได้ถูกประทานลงมา ซึ่งความหมายดังกล่าวนอกจากหมายถึงประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แล้วยังครอบคลุมบรรดานบี ﷺ และเราะซูล ﷺ ก่อนๆอีกด้วย เนื่องจากบรรดานบี ﷺ และเราะซูล ﷺ ก่อนๆ ได้ยอมจำนนตัวเองและถือปฏิบัติตามคำสั่งของอัลลอฮ์ ﷻ เพียงองค์เดียว พวกเขาจึงได้ถูกขนานเรียกว่า มุสลิม ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ เรียกท่านนบีอิบรอฮีม ﷺ ว่า"มุสลิม" ในคัมภีร์อัลกุรอานไว้ว่า

﴿ مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا
مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

(آل عمران: 67)

ความว่า :“ อิบรอฮีมไม่เคยเป็นยิวและไม่เคยเป็นคริสต์ แต่ทว่าเขาเป็นผู้หันออกจากความเท็จสู่ความจริง เป็นมุสลิม และเขาก็ไม่เคยอยู่ในหมู่ ผู้ให้มีภาคีขึ้น”

(อาลิอิมรอน : 67)

คำว่า“มุสลิม”ในโองการข้างต้นหมายถึงผู้น้อมตาม ดังนั้นความหมายของโองการนี้หมายถึงท่านนบีอิบรอฮีม ﷺ เป็นผู้ซึ่งน้อมตามต่ออัลลอฮ์ ﷻ ทั้งจิตใจและร่างกาย(al-Ṭabariy, 2000:494/6)กล่าวคือท่านนบีอิบรอฮีม ﷺ ได้ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ ด้วยวิธีวิทยา(มันฮัจญ์)(al-Sha‘rāwiy,1991:1527/3)

สำหรับความหมายมุสลิมที่หมายถึงผู้ซึ่งเป็นประชาชาติของนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้น
ท่านเองได้ทรงกล่าวนิยามมุสลิมตามคุณลักษณะของมุสลิมที่อยู่ภายใต้หลักคำสอนของท่าน กล่าวว่

((مَنْ صَلَّى صَلَاتَنَا، وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتَنَا،
فَذَلِكَ الْمُسْلِمُ))

(أخرجه البخاري، 1993: 384)

ความว่: “บุคคลใดได้ทำมาซตามการนมาซของ
และเขาหันสู่หน้ากิบละฮ์ของเรา เขาทานอาหารตาม
การเชือดของเรา เขาผู้นั้นคือมุสลิม”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 1993: 384)

และท่าน ﷺ ได้กล่าวลักษณะมุสลิมที่อยู่ในสังคมมนุษย์ด้วยกัน กล่าวว่

((الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ))

(أخرجه البخاري، 1993: 10)

ความว่: “มุสลิมคือผู้ที่บรรดามุสลิมได้รับความ
ปลอดภัยจากลิ้นและมือของเขา”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 1993: 10)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ถ้ว่ คุณลักษณะดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของคุณสมบัติและ
เป็นที่ยอมรับความเป็มุสลิม ผู้ซึ่งอยู่ภายใต้หลักคำสอนจากท่าน สำหรับมุสลิมในอัลกรุอานที่
หมายถึงประชาชาติของมุฮัมมัด ﷺ อัลลอฮ์ได้กล่าวในอัลกรุอานเช่นกัน กล่าวว่

﴿ هُوَ سَمَنُكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلِ ﴾

(الحج بعض من آية : 78)

ความว่: “พระองค์ทรงเรียกชื่อพวกเจ้าว่ามุสลิมินใน
คัมภีร์ก่อนๆ”

(ส่วนหนึ่งจากอัลฮัจญ์ : 78)

โองการข้างต้น กล่าวคำว่ “มุสลิมิน” เป็นคำที่อยู่ในรูปพหูพจน์ของคำว่ “มุสลิม” ใน
ภาษาอาหรับ มีความหมายเช่นเดียวกัน คือ บรรดาผู้ซึ่งนับถึศาสนาอิสลาม โองการนี้ประจักษ์ให้
เห็นว่า อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงเรียกชื่อว่ “มุสลิม” (al-Tabariy, n.d:692/19) หมายถึงประชาชาติของนบี
มุฮัมมัด ﷺ ผู้ซึ่งจะเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷻ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ชี้แจงชื่อของมุสลิมแล้วในคัมภีร์
ก่อนๆ ก่อนอัลกรุอานจะถูกประทานลงมายังนบีมุฮัมมัด ﷺ และก่อนที่ศาสนาอิสลามจะเป็นศาสนาที่
ถูกบัญญัติจากอัลลอฮ์ ﷻ (Lujnah min Ulamā', 1992: 1261/ 2) ดังนั้นโองการนี้เป็นการ

ประกาศชี้แจงต่อคัมภีร์ผู้ซึ่งนับถือศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อให้ทราบว่า“มุสลิม”เป็นชื่อที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเรียกผู้ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม และอิสลามเป็นศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ﴾

(آل عمران بعض من آية: 19)

ความว่า:“แท้จริงศาสนา ณ อัลลอฮ์นั้นคือ อิสลาม”

(อาลิอิมรอนส่วนหนึ่งจากโองการ: 19)

ความหมายของมุสลิมข้างต้น ไม่ว่าจะปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัลกุรอาน บทอะดีษ หรือ ความหมายของนักวิชาการ เห็นได้ว่าการที่บุคคลคนหนึ่งจะถูกเรียกว่ามุสลิม จำเป็นต้องเป็นผู้ซึ่งนับถือศาสนาของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพียงองค์เดียว ปัจจุบันอันได้แก่ผู้ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น และคำว่ามุสลิมมิใช่เพียงแค่นามที่ถูกขานไว้เพื่อปกป้องถึงศาสนิกชนเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมการยึดมั่นศรัทธาตามแนวทางหลักคำสอนและการปฏิบัติตนที่ถูกต้องไปด้วย แต่ก็เป็นที่น่าเสียดาย เนื่องจากมุสลิมในสังคมปัจจุบันส่วนหนึ่งไม่ได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับคำว่า“มุสลิม”เหมือนมุสลิมในสมัยก่อน เพราะมุสลิมในสมัยก่อนต้องเป็นผู้ที่ยอมจำนนต่ออัลลอฮ์ ﷻ ต้องอพยพ การหลีกเลี่ยงจากความชั่วร้ายต่างๆ การเสียสละตนเองในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ เหมือนกับว่าเส้นทางที่จะนำไปสู่ความเป็นมุสลิมนั้น ต้องผ่านประตูความยากลำบากที่เป็นบททดสอบของอัลลอฮ์ ﷻ เสียก่อนจึงจะสำเร็จ แต่ในปัจจุบันมุสลิมสำหรับบางกลุ่ม อาจเป็นเพียงแค่นาม โดยไม่ได้ตระหนักในการยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา สาเหตุดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่เกิดมาจากทายาทที่เป็นมุสลิมแต่กำเนิด และไม่ได้รับการศึกษาหรือศึกษาไม่เพียงพอเกี่ยวกับหลักคำสอนของศาสนา จึงทำให้เกิดความอวิชชาในการยึดมั่นและปฏิบัติ ปัญหาดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อชาวมุสลิมทั้งหลายในสังคมก็ได้ อัลลอฮ์ ﷻ เองก็ทรงกริ้วและห้ามปรามเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว เนื่องจากถือว่าเป็นมุสลิมที่ไม่สมบูรณ์ในการศรัทธา การที่เป็นมุสลิมที่สมบูรณ์ในการศรัทธานั้น เราต้องมีชีวิตอยู่ในวิถีทางของอัลลอฮ์ ﷻ อยู่เสมอ อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا

وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾

(آل عمران: 102)

ความว่า :“โอ้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงยำเกรงอัลลอฮ์อย่างแท้จริงเถิด และพวกเจ้าจงอย่าตายแน่อันขาด นอกจากในฐานะที่พวกเจ้าเป็นผู้มอบน้อมเท่านั้น”

(อาละอิมรอน: 102)

โองการนี้อัลลอฮ์ ﷻ บอกถึงคุณลักษณะที่ดีเลิศของมุสลิมที่เพียบสมบูรณ์ในการศรัทธา กล่าวคือความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ ที่แท้จริงและเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตอยู่ในฐานะที่เป็นผู้จงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ และหากคุณลักษณะดังกล่าวเป็นที่ปฏิเสธ มิได้ปฏิบัติตาม เขาผู้นั้นจะมีไข่มุสลิมที่สมบูรณ์ เนื่องจากเขาคือผู้ฝ่าฝืน ผู้ปฏิเสธและผู้หลงลืมต่ออัลลอฮ์ ﷻ (Ibnu kathīr,1998: 63)

จากการอธิบายความหมายของโองการข้างต้น มุสลิมนั้นมีทั้งที่ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาและผู้ฝ่าฝืนหลักคำสอน ในคัมภีร์อัลกุรอาน อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวถึงสถานะของมุสลิมที่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาไว้หลายครั้ง ซึ่งถูกเรียกว่า “มุอมีน”

มุอมีน(ผู้ศรัทธา)หมายถึง มุสลิมที่ศรัทธาในสิ่งที่เขาได้เรียนรู้จากเรื่องศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ โดยเริ่มจากการกล่าวคำปฏิญาณตนพร้อมทั้งวาจาและจิตใจ และปฏิบัติทำในสิ่งที่จำเป็น ส่งเสริม อนุโลม ตลอดจนละทิ้งสิ่งที่ห้ามปราม บุคคลเหล่านั้นจะถูกเรียกว่า มุอมีน แต่หากมุสลิมที่มีได้ปฏิบัติตาม เขาจะไม่ใช่มุอมีน ดังเรื่องราวของชาวอาหรับชนบทกลุ่มหนึ่งจากบะนีอะสดี อิบน์ กุซัยมะฮ์ ได้เดินทางมาหาท่านนบี ﷺ ในช่วงแห่งแล้ง เพื่อขอบริจาจากจากท่านนบี ﷺ แล้วกล่าวทวงบุญคุณต่อท่านนบี ﷺ ว่าพวกเขาคือมุอมีน ผู้ซึ่งศรัทธาแล้ว แต่แท้จริงแล้วพวกเขาไม่ได้มีการศรัทธาแต่ประการใด(สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย,2004:1352) อัลลอฮ์ ﷻ จึงประทานโองการอัลกุรอาน กล่าวว่

﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ ءِأَمَّا قُلٌّ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِن فُؤَلُوا اسْلَمْنَا وَلَمَّا
يَدْخُلِ الْإِيْمَنُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾

(الحجرات بعض من آية: 14)

ความว่า :“อาหรับชนบทกล่าวว่าเราศรัทธาแล้ว จงกล่าวเถิดพวกท่านยังมีได้ศรัทธาแต่จงกล่าวเถิดว่า เราเข้ารับอิสลามแล้วเพราะ การศรัทธายังมิได้เข้าสู่หัวใจของพวกท่าน”

(อัลฮุญรอตส่วนหนึ่งจากโองการ : 14)

นักอรรถาธิบายได้อธิบายสถานะของชาวอาหรับชนบทจากบะนีอะลิต อิบน์ คุซัยมะฮ์ ว่า พวกเขาเป็นมุสลิม แต่พวกเขาไม่ได้อยู่ในสถานะมุอิมิน เนื่องจากพวกเขายังมิได้เกิดการศรัทธาขึ้นภายในจิตใจ และมีได้ปฏิบัติตามการศรัทธาที่เกิดขึ้นจากจิตใจของตนเอง(Ibnu al-Qayyim,n.d.:426) แต่ในขณะนั้นพวกเขาศรัทธาด้วยวาจามากกว่าการศรัทธาที่เกิดขึ้นด้วยเจตนารมณ์

จากการอธิบายข้างต้นประจักษ์ได้ว่า ทุกคนที่น้อมรับศาสนาอิสลาม เขาคือมุสลิม และมุสลิมที่ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการฝังภายในจิตใจคือมุอิมิน ดังนั้นคำว่า “มุสลิม” มีความหมายกว้างกว่าคำว่า “มุอิมิน” เนื่องจากทุกๆมุอิมินจำเป็นต้องเป็นมุสลิม แต่ทุกๆมุสลิมไม่ใช่มุอิมินทั้งหมด

คำว่า “มุอิมิน” บางครั้งมีความหมายเดียวกับคำว่า “มุสลิม” ดังที่มีทัศนะส่วนหนึ่งจากอ็ฮ์ลุล อัสสุนนะฮ์ มีความเห็นว่า(al-Zuhailiy,1997:270/26)

“เป็นที่ไม่ได้ห้ามกับการที่จะกล่าวว่า มุสลิมกับมุอิมินมีความหมายเดียวกัน เนื่องจากมีโองการประทานลงมายังนบีลู่ ﷺ และผู้ศรัทธาของท่าน กล่าวว่า

﴿فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾

(الذاريات : 36-35)

ความว่า : “ดังนั้นเราได้นำผู้ที่อยู่ในเมืองนั้นจากหมู่ผู้ศรัทธาออกมาให้พ้นและเราไม่พบผู้ใดในเมืองนั้นนอกจากบ้านหลังหนึ่งของปวงผู้มอบน้อม”

(อ็ซซารียาต : 35-36)

ในโองการข้างต้นพบว่า อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวถึงบ้านหลังหนึ่ง โดยลักษณะของผู้อาศัยจะถูกขนานเรียกว่ามุอิมินในบางครั้ง และถูกขนานเรียกว่ามุสลิมบางครั้ง ทั้งๆที่โองการดังกล่าวได้กล่าวถึงบ้านหลังเดียวกัน นั่นคือบ้านของท่านนบีลู่ ﷺ

ด้วยเหตุผลเช่นนี้ คำว่ามุสลิมกับมุอิมินจึงมีความหมายเดียวกันในบางกรณี แต่ทว่าแท้จริงแล้วในความหมายของแต่ละคำนั้นย่อมมีความแตกต่างกัน ดังที่นักอรรถาธิบายกล่าวเกี่ยวกับความหมายของมุสลิมกับมุอิมินในโองการข้างต้นว่าทั้งสองคำจะมีความหมายเดียวกันในความหมายขั้นต้น แต่แท้จริงแล้วมุสลิมจะมีความหมายที่กว้างกว่ามุอิมินโดยปริยาย(al-Rāziy,1999:181/28)

สำหรับมุสลิมที่ไม่ปฏิบัติตามหลักคำสอนและฝ่าฝืนศาสนานั้น จะมีชื่อที่ถูกเรียกที่แตกต่างกัน แต่จะรู้จักกันในนาม “ฟาสิก”

ฟาสิก(ผู้ฝ่าฝืน) หมายถึง มุสลิมที่มีได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ละเลยด้วยความตั้งใจ ละเมิดบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ โดยที่รู้ว่าเป็นการกระทำห้ามปรามจากศาสนา อาทิเช่น ผิดประเวณี ดื่มสิ่งมีเมา เป็นต้น อบูอัลบะกออ(Mahmud Abd.al-Rahman,1999:43/3)กล่าวว่า

“ฟิสิก หมายถึงการละทิ้งพระบัญชาของอัลลอฮ์และ
การออกจากแนวทางที่แท้จริงของอัลลอฮ์”

ดังนั้นฟาสิก หมายถึงมุสลิมผู้ซึ่งละทิ้งพระบัญชาของอัลลอฮ์ ﷻ มิได้ปฏิบัติตามคำสั่งของอัลลอฮ์ ﷻ อยู่ในการกระทำความผิดและออกจากแนวทางที่ถูกต้องของศาสนา

จากความข้างต้น มุสลิมที่มีได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนและละเมิดบัญชาของอัลลอฮ์ ﷻ นั้น เขาจะถูกเรียกว่า“ฟาสิก” อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวถึงผู้ฝ่าฝืนในอัลกุรอาน โดยกล่าวปฏิเสธรับการเป็นพยานจากพวกเขา และพวกเขาปราศจากความยุติธรรม ณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ และมหาชน

จากความที่กล่าวมาพบว่า มุสลิมเป็นนามที่ใช้เรียกศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอิสลาม หากมุสลิมผู้ใดได้ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา มุสลิมผู้นั้นจะถูกเรียกว่ามุสลิมที่มูมินหรือมูมิน และหากมุสลิมผู้ใดที่มีลักษณะละเมิดหลักคำสอนของศาสนา ไม่ว่าจะมีความผิดที่ใหญ่หรือเล็ก มุสลิมผู้นั้นจะถูกเรียกว่า มุสลิมที่ฟาสิก

2.1.1.2 ต่างศาสนิก

แท้จริงนักวิชาการอิสลามยังไม่มีกรอบอธิบายความหมายของต่างศาสนิกตามนิยามศัพท์เฉพาะอย่างแจ่มชัด แต่สามารถอธิบายความหมายของต่างศาสนิกในเชิงทั่วไปได้ นั่นคือ กลุ่มผู้ซึ่งมิได้นับถืออัลลอฮ์ ﷻ เป็นพระเจ้าและไม่ยอมรับสถานะของมุฮัมมัด ﷺ ว่าเป็นนบีและศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷻ คนสุดท้าย(Ahmad,1999:54) จากเหตุผลทั้ง 2 องค์ประกอบที่กล่าวมาจึงมีนักวิชาการอิสลามแบ่งประเภทต่างศาสนิกชนออกตามข้อพิจารณาดังต่อไปนี้

2.1.1.2.1 ต่างศาสนิกแบ่งตามลักษณะการศรัทธา

ในด้านการศรัทธานั้น หลักคำสอนศาสนาอิสลามสามารถแบ่งประเภทต่างศาสนิกออกเป็น 3 ประเภท ตามปฏิเสธศรัทธาศาสนาอิสลาม(กัฟรุ) การบิดเบือนหลักคำสอนศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับหลักเอกภาพ(ชิริก)และผู้ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม ทว่าได้ละทิ้งศาสนาอิสลามไปยึดมั่นในการปฏิเสธด้วยความเต็มใจ(อ์ริคดะฮ์) ดังนี้

1. กุฟร(การปฏิเสธศรัทธา ทรราช) คำว่า กุฟร์ แปลตามภาษาว่า การปกปิด(Muhammad,1987:239) เนื่องจากพวกกุฟรจะถูกอัลลอฮ์ ﷻ ปกปิดจิตใจในการยอมรับศาสนาอิสลามและศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷻ ส่วนความหมายเชิงวิชาการนั้นต้องย้อนมองการปฏิเสธศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และการยอมรับศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷻ (Abd.Allah,n.d:2)สำหรับความหมายกว้างเชิงวิชาการหมายถึง สิ่งตรงข้ามกับอิหม่าน (ศรัทธา) ไม่ว่าจะตรงข้ามในด้านความเชื่อ ด้านปฏิบัติ หรือด้านวาจา(Muhammad Abd.al-Rahmān,n.d:5) ดังนั้น เมื่อกล่าวถึง กุฟรคือการบอกว่า “ไม่มีอิหม่าน” นั่นเอง เราจึงมักแปลว่า “การปฏิเสธศรัทธา” โดยทั่วไปนักปราชญ์มุสลิม ได้แบ่ง กุฟร ออกเป็น 2 รูปแบบคือ

1.1 กุฟรใหญ่ คือการปฏิเสธศรัทธาที่เกี่ยวข้องกับสถานะของความเชื่อของแต่ละบุคคล เนื่องจากการปฏิเสธแนวคิดความเป็นเอกภาพของศาสนาอิสลาม มุสลิมใดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่เป็นกุฟรใหญ่ เขาจะนำไปสู่การตกศาสนาอิสลามและนำไปสู่การได้รับการลงโทษในไฟนรกชั่วกัปชั่วกัลป์(Abd.Allah,n.d:2) ซึ่งการเป็นกุฟรและการตกศาสนาสามารถเกิดขึ้นจากหลายสิ่งหลายอย่าง บ้างเกิดจากการปฏิเสธสิ่งที่จำเป็นต้องเชื่อและศรัทธา บ้างเกิดจากการปฏิบัติที่เป็นกุฟรหรือเกิดจากการละทิ้งทางศาสนา บ้างเกิดจากคำวาจา ด้วยเหตุดังกล่าวท่านอัลบุฆะเวีย(al-Bughawiy,1997:64/1)แบ่งประเภทของกุฟรใหญ่ออกเป็น 4 ประเภทคือ

ก. กุฟรใหญ่ประเภทแรกเรียกว่า “อินการหรือดักซิบ” ความหมาย ปฏิเสธหรือการดูความเท็จ คือ ผู้ซึ่งดูความเท็จให้แก่อัลลอฮ์ ﷻ พร้อมกับเป็นผู้ซึ่งปฏิเสธศรัทธาต่อหลักคำสอนศาสนาอิสลามเมื่อมันได้มายังพวกเขา อาทิเช่น การเชื่อว่าอัลลอฮ์ ﷻ ทรงมีภรรยาหรือมีบุตร

ข. กุฟรใหญ่ประเภทที่สองเรียกว่า “อิสติกาบาร” ความหมายคือความโอหัง กล่าวคือผู้ซึ่งศรัทธาในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นความจริง เนื่องจากเป็นผู้ซึ่งมีความรู้สึกโอหังต่อความจริงที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงบัญชา(Ibn Qayyim,1996:347/1) อาทิเช่น ในขณะที่อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวแก่มลาอิกะฮ์ว่า พวกเจ้าจงสujudแก่อาดัม عليه السلام เกิด แล้วบรรดามลาอิกะฮ์สujudกัน ยกเว้นอิบลิส โดยที่มันไม่ยอมสujud แสดงถึงความโอหัง และมันจึงได้กลายเป็นผู้สิ้นสภาพแห่งการศรัทธา(สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย,2004:995)

ค. กุฟรใหญ่ประเภทที่สามเรียกว่า “ญฮูด” ความหมาย การปฏิเสธ คือผู้ซึ่งปฏิเสธทุกอย่างเกี่ยวกับหลักคำสอนศาสนาอิสลามทั้งที่จิตใจของพวกเขาเชื่อมั่นว่าเป็นความจริง อาทิเช่น การปฏิเสธของฟาโรห์กับนบีมุซา عليه السلام การปฏิเสธของชาวยิวกับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งพวกเขาเหล่านั้นย่อมรู้ว่าแนวทางใดเป็นแนวทางที่ถูกต้องและแนวทางใดเป็นแนวทางที่บิดเบือน แต่พวกเขาเลือกที่จะปฏิเสธมันอย่างอธรรมและเย่อหยิ่ง(Ibn Qayyim,1996:347/1)

ง. กุฟรใหญ่ประเภทที่สี่เรียกว่า“กุฟรนิฟาฎ”ความหมาย การกลับกลอก คือพฤติกรรมภายนอกดูเป็นมุสลิมผู้ซึ่งศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และปฏิบัติต่อหลักคำสอนศาสนา ส่วนพฤติกรรมภายในจิตใจเป็นผู้ซึ่งปฏิเสธศรัทธาอย่างสิ้นเชิง(al-Bughawiy,1997:64/1)

จากประเภทของกุฟรใหญ่นักปราชญ์บางท่านมีทัศนะที่แตกต่างกัน บางท่านเห็นว่ากุฟรใหญ่แบ่งออกเป็น 5 ประเภท นั่นคือ ตักซิบ อีสติกบาร์ กุฟรนิฟาฎ กุฟรอริฎฎุ กุฟรซัฎ(Ibn Qayyim,1996:346/1) บางท่านแบ่งออกเป็น 6 ประเภท และบางท่านมีความเห็นว่ากุฟรใหญ่คือการปฏิเสธศีลธรรมจากท่านศาสนทูตในทุกๆสิ่งทุกอย่างที่นำมาอ้างกล่าว ไม่ว่าเขาจะปฏิเสธ กุความเท็จ โองังจากความจริง เป็นต้นทั้งหมดล้วนทำให้เขาเหล่านั้นสิ้นจากการเป็นมุสลิม (Ibn Taimiyyah,1995: 315/3)

ดังนั้นจึงประจักษ์ได้ว่า กุฟรใหญ่เกิดขึ้นจากการปฏิเสธในหลายสิ่งหลายอย่างจากความเชื่อ การปฏิบัติทางศาสนา คำวาจาและการผินหลังให้ศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ และหลักคำสอนที่เกี่ยวกับศาสนา หลังจากที่มีหลักคำสอนปรากฏขึ้นอย่างแจ่มชัด โดยพวกเขาเหล่านั้นมิได้ใคร่ครวญ และแน่นอนผู้ซึ่งตกอยู่ในกุฟรใหญ่ไม่ว่าเพราะการกุเท็จ การสงสัย การโองังหรือการผินหลัง จะนำไปสู่การได้รับการลงโทษในไฟนรกชัฎกับชัฎกลับ

1.2 กุฟรเล็ก คือการกระทำบาปที่เกิดจากการปฏิบัติหรือละทิ้งในบัญญัติชะรีอะฮ์ ซึ่งไม่ทำให้บุคคลผู้นั้นออกนอกรอบของศาสนาอิสลาม แต่จะนำไปสู่การได้รับการลงโทษ ชัฎระยะเวลาหนึ่ง แทนที่จะเป็นการลงโทษถาวรในไฟนรก อาทิเช่น การเช่นฆ่า การมีประเวณี เป็นต้น จึงทำให้นักวิชาการบางท่านเรียกว่า กุฟรอมะลียี หรือกุฟรจากการปฏิบัติ (al-Nawawiy,1981:49-50/2) ซึ่งกุฟรดังกล่าวมักจะถูกกล่าวในอัลกุรอานและในอัลฮะดีษเป็นส่วนใหญ่ ดังเช่นอัลลอฮ์ ﷻ กล่าวกุฟรต่อบรรดาผู้ซึ่งไม่ขอบคุณต่ออัลลอฮ์ ﷻ ในสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานเป็นปัจจัยยังชีพและความดีงามต่างๆแก่พวกเขา(สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย,1998: 655) กุฟรดังกล่าวหมายถึงกุฟรเล็ก

ด้วยเหตุผลดังกล่าว สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า กุฟรแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือกุฟรใหญ่กับกุฟรเล็ก โดยทั้ง 2 ประเภทจะมีความแตกต่างกันคือ กุฟรใหญ่จะเกิดจากการปฏิเสธศรัทธาความเชื่อและความเอกภาพ ส่วนกุฟรเล็กเกิดจากการกระทำที่ขัดแย้งกับคำชี้ขาดชะรีอะฮ์ และการกระทำที่เป็นบาปตามหลักคำสอนศาสนา(Damiriyyah,1996:341/1)

2. ชิรค์ ความหมายเชิงภาษาอาหรับคือ การมีหุ้นส่วน การสร้างภาคี หรือนำผู้หนึ่งผู้ใดเข้ามามีหุ้นส่วนซึ่งกันและกัน(Ibn Fāris,1979: 265/3) ความหมายเชิงวิชาการคือ การยกสิ่งใดๆที่ถูกสร้างขึ้นมา เป็นภาคีต่ออัลลอฮ์ ﷻ (al-Qurtubiy,1996:615/6)ผู้ซึ่งสูงส่ง หรือเปรียบเสมือน เทียบเท่าสิ่งใดๆกับอัลลอฮ์ ﷻ ในมิติเตอาฮ์อีดอ์รูบูบียะฮ์(Muḥamad,2004: 16) ส่วนท่านอะลียี อัชชวาดีฮ์ อัชชาฟิอียี(Muḥamad,2004:23)กล่าวว่า

“ซิริกเกิดขึ้นได้ทั้งเตาฮีดอ์รบุบิยะฮ์และอูลูอียะฮ์ ซึ่งผลดังกล่าวจะนำบุคคลหนึ่งๆกระทำในสิ่งที่เกิด จากความเชื่อต่างๆ อาทิเช่น การบูชา การกราบไหว้ หรือในพระนามและคุณลักษณะของพระองค์โดยเมื่อ มนุษย์เชื่อว่ามีผู้สร้างอื่นร่วมกับอัลลอฮ์ ﷻ หรือคิดว่า พระองค์มีผู้ช่วย เขาก็เป็นผู้ตั้งภาคีกับอัลลอฮ์ ﷻ และผู้ใดเชื่อว่ามีผู้ใดสมควรแก่การกราบไหว้ เช่นเดียวกับอัลลอฮ์ ﷻ เขาก็เป็นคนตั้งภาคี และผู้ใด เชื่อว่ามีผู้ใดมีลักษณะเหมือนกับพระองค์ไม่ว่าในด้าน สรรพนามหรือคุณลักษณะ เขาก็คือคนมุชริก”

จากข้อพิจารณาของนักวิชาการ ในการแบ่งประเภทซิริกมีหลากหลาย หากพิจารณาประเด็นว่าชัดเจนด้วยพฤติกรรมหรือซ่อนเร้นไม่ปรากฏชัดเจน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ซิริกอัลอะซีมหรือญะลีย์ และซิริกเคาะฟีย์(Mubārak,2001:104) ท่านอรรอมิบ อัลอัศปะฮานีย์ กล่าวว่า ซิริกในศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 ซิริกอัลอะซีมหรือญะลีย์ คือการที่บุคคลมีภาคีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ทั้ง ในด้านการเคารพบูชา หรือการขอพึ่งพาอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่นอกเหนือจากอัลลอฮ์ ﷻ (Mubārak,2001:104) ซิริกดังกล่าวจะปรากฏชัดเจนทั้งกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม เช่น การก้มลงสujudต่อสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ ﷻ การกล่าววาจาที่ปฏิเสธความเชื่อพื้นฐานทางศาสนา การนะซัร(บนบาน)ที่นอกเหนือจากอัลลอฮ์ ﷻ สำหรับผู้ใดตกอยู่ในซิริกดังกล่าว ถือว่าเป็นผู้ซึ่งตกอยู่ใน ความอธรรมในมุมมองของอัลลอฮ์ ﷻ มีบาปที่ใหญ่ที่สุด ต้องตกนรกหากสิ้นชีวิตโดยไม่ขอประทาน อภัยโทษและถอนตัวต่ออัลลอฮ์ ﷻ

2.2 ซิริกเคาะฟีย์ คือทุกๆคำพูดและการกระทำที่จะนำไปสู่การตั้ง ภาคีแต่ไม่ถึงขั้นซิริกใหญ่(Abd Allah,n.d: 6) อาทิเช่น การมีความริยาอ(การโอ้อวด) เขากระทำการ หนึ่งเพื่อหวังได้รับการชื่นชมนอกจากอัลลอฮ์ ﷻ ไม่ว่าจะเป็นการละหมาดที่เรียบบร้อย การให้ทาน การถือศีลอด หรือการแสเสร้างแก่สิ่งรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อให้คนเห็น ให้คนได้ยิน หรือเยินยอ ซิริก ดังกล่าวไม่ทำให้การศรัทธาของเขาสูญเสีย แต่ด้วยคุณลักษณะดังกล่าวเกิดจากอิหฺมานที่อ่อนแอ จึง จะทำให้เตาฮีดไม่สมบูรณ์แต่ไม่ถึงกับออกนอกศาสนา มันคือแนวทางสู่ซิริกใหญ่ โดยผู้กระทำถือเป็น ชาวมุสลิมที่กระทำผิด ทั้งนี้ ซิริกเล็กจะทำลายกรรมดีที่เขาแทรกซิริกเข้าไป(Fatanah,2005:10)

การอธิบายความหมายและลักษณะซิริกข้างต้น มีนักวิชาการอิสลามบาง ทัศนะเห็นว่า ซิริกมีความหมายเดียวกับกุฟร คือการทราซต่ออัลลอฮ์ ﷻ แต่ซิริกจะมีคุณลักษณะที่ แตกต่างกับกุฟรคือ ซิริกจะมีการบูชารูปปั้นหรือสิ่งอื่นๆที่นอกเหนือจากอัลลอฮ์ ﷻ พร้อมกับยอมรับ

ว่ามีอัลลอฮ์ ﷻ อยู่จริง(al-Nawawiy,1981:71/2)ตั้งมุขริกกูร็อยซ ดังนั้นเห็นได้ว่า คำว่า กุฟร สามารถใช้กับต่างศาสนิกทั่วไป ซึ่งครอบคลุมชริกด้วย ส่วนชริกเป็นต่างศาสนิกเฉพาะบุคคลที่มีภาคี ต่ออัลลอฮ์ ﷻ

3. มุรตัด ความหมายเชิงภาษาคือ ผู้ซึ่งหันกลับ ส่วนความหมายเชิงวิชาการ หมายถึงผู้ซึ่งหันกลับเข้าสู่ศาสนาเดิมของเขาหรือศาสนาอื่นที่ไม่ใช่ศาสนาอิสลาม หลังจากเข้ารับศาสนาอิสลาม(Mahmūd,1999:259) หรือผู้ซึ่งละทิ้งศาสนาอิสลามที่เคยยึดมั่นและศรัทธา ว่าเป็นเพราะสาเหตุหมดความศรัทธาหรือเพราะเห็นความสำคัญในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง(al-Qaradāwiy, 2001:22)ในการปฏิเสธและไม่ยอมรับศรัทธาด้วยความเต็มใจ บุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวเรียกว่า "มุรตัด" คือ บุคคลที่สิ้นสภาพจากอิสลาม สำหรับวิธีการสิ้นสภาพจากการเป็นอิสลามสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายคือ การแสดงออกทางปฏิบัติ อาทิเช่น การกราบพระพุทธรูป พระอาทิตย์ การทิ้งอัลกุรอาน ในที่ที่สกปรก เป็นต้น ทางวาจา อาทิเช่น มีคนกล่าวต่อมุสลิมคนหนึ่งว่า เป็นชาวกุฟร โดยไม่ได้ตีความแต่อย่างใด ผู้กล่าวนั้นจะตกเป็น มุรตัด เพราะนั่นหมายถึงว่า ศาสนาอิสลามซึ่งเป็นศาสนาของผู้ซึ่งถูกกล่าวว่าเป็นศาสนาของพวกเขา กุฟร ทางจิตใจ อาทิเช่น การปฏิเสธศรัทธาจากสิ่งที่ถูกอัลลอฮ์ ﷻ สร้างขึ้นมา(al-Hasaniy,2001:647) สำหรับมุรตัดเกิดมาจากผู้ซึ่งมีคุณสมบัติสองประเภท คือ ประเภทแรกเป็นมุสลิมตั้งแต่เกิด แต่ได้สิ้นสภาพจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม และประเภทที่สองคือผู้ซึ่งมิใช่มุสลิมแต่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม ต่อมาเขาได้สิ้นสภาพจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม นักวิชาการร่วมสมัยได้แบ่งประเภทของมุรตัดออกเป็น 2 ประเภท คือ ริตตะฮ์มุฮาระบะฮ์ และริตตะฮ์มุชริเราะบะฮ์ การแบ่งประเภทของมุรตัดดังกล่าวเป็นการแบ่งข้อพิจารณาของนักวิชาการตามพฤติกรรมของมุรตัดหลังจากออกจากศาสนาว่ามีพฤติกรรมที่จะต่อต้านศาสนาอิสลามหรือไม่ (Tāha,2006:49)

อย่างไรก็ตาม มุรตัดในมุมมองศาสนานับว่าเป็นการปฏิเสธที่ร้ายแรง ที่ทำให้หลุดออกจากแนวทางศาสนา สำหรับผู้ซึ่งตกอยู่ในมุรตัด จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมที่จะต้องแจ้งเตือนเพื่อรีบขอยกโทษต่ออัลลอฮ์ ﷻ โดยสำนักชาฟีอีย์นั้นมีทัศนะเห็นว่า มุรตัดต้องรีบเตาบัตหรือขอยกโทษต่ออัลลอฮ์ ﷻ ภายในระยะเวลา 3 วัน หากมิฉะนั้น เขาก็จะมีค่าชีวิตเหมือนกาฟิรฮ์บีย (al-Hasaniy,2001:647)คือ ชาวต่างศาสนิกที่เป็นคู่สงครามศาสนากับมุสลิม แล้วเมื่อเขาเสียชีวิต ในขณะที่เขาเป็นผู้ปฏิเสธศรัทธาแล้วไซ้ร้ ฆนเหล่านี้แหละบรรดาการงานของพวกเขาที่ทำมาก่อนมุรตัด จะไร้ผล ทั้งในโลกนี้และปรโลก และชนเหล่านี้ก็จะตกนรก ซึ่งพวกเขาจะพำนักอยู่ในนรกตลอดกาล (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย,2004:69)

ดังนั้น กล่าวสรุปได้ว่าต่างศาสนิกชนประเภทดังกล่าวคือ ผู้ซึ่งออกจากแนวทางศาสนาในด้านความเชื่อ ศรัทธาและปฏิบัติ ซึ่งต่างศาสนิกบางกลุ่มสามารถเห็นได้จากพฤติกรรมที่เกิดจากการปฏิบัติตนอย่างชัดเจนและบางกลุ่มไม่สามารถเห็นได้จากพฤติกรรมภายนอก

แต่แท้จริงแล้วภายในมโนกรรมเขาคือต่างศาสนิก (Khālid al-Majid,1994:1) เนื่องจาก การที่จะเป็นต่างศาสนิกได้ต้องเกิดมาจาก 3 ทางคือ ทางกายหรือทางปฏิบัติ ทางวาจา และทางจิตใจหรือความเชื่อ หากมุสลิมใดตกอยู่ในสถานะผู้ปฏิเสธศรัทธาทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวข้างต้น เขาจำเป็นต้องขออภัยโทษต่ออัลลอฮ์ ﷻ เพราะนับว่าเขากำลังอยู่ในภาวะการกระทำบาปอันใหญ่หลวง ตลอดจนสิ้นสภาพความเป็นมุสลิม หากเขาเสียชีวิตก่อนการขออภัยโทษต่ออัลลอฮ์ ﷻ เขาจะพำนักอยู่ในนรกตลอดกาล เช่นเดียวกับบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาศาสนาอิสลาม ในวันปรโลกเขาจะเป็นผู้ซึ่งขาดทุนที่ทำด้วยตัวเอง กล่าวคือ ความดีที่ก่อกั้นนั้น จะไม่ได้รับผลบุญแต่อย่างใด แต่สิ่งที่จะได้รับตอบแทนนั้น คือ สิทธิในการรับการลงโทษ(Tanṭāwiy,1997:170/2)

1.1.1.2.2 ต่างศาสนิกแบ่งตามลักษณะของรัฐหรือดินแดน

ในมุมมองของนักวิชาการอิสลาม รัฐหรือดินแดนบนโลกนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท นั่นคือ รัฐอิสลาม(दारุลอิสลาม)กับรัฐกัฟร์(दारุลกัฟร์)หรือรัฐฮัรบี(दारุลฮัรบี) ซึ่งทั้งสองชื่อมีความหมายเดียวกัน คือรัฐที่เป็นศัตรู รัฐที่ประกาศสงคราม(al-Hasaniy,2003:250) สาเหตุของการแบ่งประเภทดังกล่าว เกิดจากพฤติกรรมของประชาชนในรัฐหนึ่งๆ หลังจากรวมการเผยแพร่ศาสนา หากประชาชนในรัฐดังกล่าวยอมรับในศาสนาและหลักคำสอนศาสนา รัฐดังกล่าวจะกลายเป็นรัฐหรือดินแดนอิสลาม นักวิชาการบางท่านมีทัศนะเห็นว่ารัฐอิสลามยังครอบคลุมรัฐกัฟร์ ผู้ซึ่งไม่ยอมรับศาสนาและหลักคำสอน แต่ยอมที่จะอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐอิสลามหรือเสียภาษีให้แก่รัฐอิสลาม(al-Bujayrimiy,1921:189/3) ส่วนรัฐที่ประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวไม่ยอมรับในศาสนาอิสลาม ไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจและเสียภาษีแก่รัฐอิสลาม จะถูกเรียกว่า รัฐกัฟร์ และแน่นอนในแต่ละรัฐประกอบด้วยประชาชนผู้ซึ่งอาศัยอยู่ในรัฐ ดังนั้นสถานะศาสนาของประชาชนที่อยู่ในแต่ละรัฐย่อมมีความแตกต่าง อย่างรัฐอิสลามประกอบด้วยผู้ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ แต่มีบางส่วนที่เป็นต่างศาสนิก ส่วนรัฐกัฟร์ประกอบด้วยต่างศาสนิกเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงขอกกล่าวถึงประเภทต่างศาสนิกที่อาศัยอยู่ทั้งในรัฐอิสลามและรัฐต่างศาสนิกดังต่อไปนี้

1. อัลฆิมมียี่ ความหมายของคำว่า“อัลฆิมมียี่”คือ สวัสดิภาพและสัญญา (Ibnu Mandhūr,2003:221/12) ส่วนความหมายเชิงวิชาการคือ ผู้ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐอิสลาม หรือในพันธะสัญญาของรัฐอิสลาม เพื่อรัฐอิสลามดูแลความสวัสดิภาพในชีวิต ทรัพย์สินและสิ่งของต่างๆของพวกเขาด้วยความยุติธรรมโดยพวกเขาจะจ่ายภาษีหัว(ญิซยะฮ์)แก่รัฐอิสลามโดยบรรดาชนเหล่านั้นก็จะได้รับการคุ้มครองตลอดกาลและชนเหล่านั้นสัญญาพร้อมที่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และคำชี้ขาดของอัลลอฮ์ ﷻ และบิณุมัมมัด ﷺ ตราบใดที่เขาอาศัยอยู่ในรัฐอิสลาม(Ibn Qayyim,1997:331/2)

นักปราชญ์อิสลามส่วนใหญ่ได้ตีความหมายของคำว่า อัลซิมมียฺ อย่าง เป็นมติเห็นว่า การทำสัญญาคุ้มครองชาวต่างศาสนิกในมุมมองอิสลาม หมายถึงชาวอะฮ์ลุลกิตาบและ ชาวมุชรีหรือโซโรแอสเธอร์ สำหรับหลักฐานที่บ่งบอกว่าอัลซิมมียฺหมายถึง ชาวอะฮ์ลุลกิตาบ เนื่องจากว่า มีหลักฐานอย่างชัดเจนจากอัลกุรอานที่กล่าวถึงการจ่ายภาษีหัวแก่รัฐอิสลาม และการทำ สัญญาคุ้มครองความปลอดภัยแก่บรรดาอะฮ์ลุลกิตาบในโองการจ่ายภาษีหัว(ญิซยะฮ์) ดังที่ปรากฏในสุ เราะฮ์อัตเตาบัต โองการที่ 29 ส่วนชาวมุชรี ปรากฏว่ามีหลักฐานด้านวาจาและการกระทำของ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทำสัญญาคุ้มครองความปลอดภัยแก่ชนบรรดาเหล่านั้น(Abd.al-Karīm,1982 : 25) ดังนั้นประจักษ์ว่า อัลซิมมียฺ หมายถึงชาวต่างศาสนิกจากอะฮ์ลุลกิตาบและมุชรี ส่วนต่างศาสนิก ที่ไม่ใช่ชาวอะฮ์ลุลกิตาบและมุชรีนั้น ปรากฏว่าบรรดานักปราชญ์อิสลามมีความเห็นที่แตกต่างกัน ดังสำนักคิดของท่านซาฟีอีฮ์ ฮะนาบะละฮ์ มีความเห็นว่าการทำสัญญาคุ้มครองต่างศาสนิกมิไว้เพื่อ ชาวอะฮ์ลุลกิตาบและมุชรีเท่านั้น ส่วนต่างศาสนิกนอกจากที่กล่าวมาไม่สามารถทำสัญญาคุ้มครอง ได้(al-Shāfi'iy,2001:403-404/5) ส่วนวัตถุประสงค์ของการทำสัญญาคุ้มครองต่างศาสนิก คือเพื่อ หลีกเลี่ยงการสู้รบที่จะสร้างความพินาศทั้งชีวิตและทรัพย์สิน พร้อมกับอิสลามมีความหวังว่าต่างศา สนิกน่าจะใจอ่อนและยอมเข้ารับศาสนาอิสลามด้วยแนวทางการผสมกลมกลืนระหว่างสังคมมุสลิมกับ ต่างศาสนิกในสังคมเดียวกัน และสัมพันธ์กับชะรีอะฮ์อิสลามบ้าง โดยสัญญาดังกล่าวไม่ได้หมายถึง ต้องการผลประโยชน์ทางสมบัติแต่อย่างใด(Abd.al-Karīm,1982:23)

ดังนั้นอัลซิมมียฺคือ ผู้ซึ่งอยู่ในพันธะสัญญาคุ้มครองกับรัฐอิสลาม เพื่อรัฐ อิสลามดูแลความสวัสดิภาพในชีวิต ทรัพย์สิน และอื่นๆตลอดระยะเวลาที่อยู่ในรัฐอิสลาม โดยบรรดา ชนเหล่านั้นจะจ่ายภาษีหัว(ญิซยะฮ์)แก่รัฐอิสลามและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และคำชี้ขาดของอัลลอฮ์ ﷻ และนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งมาตรการดังกล่าวนับเป็นแนวทางหนึ่งที่จะเป็นเหตุจูงใจและเปลี่ยนแปลง อัลซิมมียฺเข้ามารับนับถือศาสนาอิสลาม

2. อัลมุสตะมิน ความหมายของคำว่า“อัลมุสตะมิน”คือขอความสวัสดิ ภาพ(al-Fayrūz Ābādiy,2005:1176) ส่วนความหมายอัลมุสตะมินที่ใช้กับบุคคล หมายถึงผู้ซึ่งขอ ความสวัสดิภาพ สำหรับความหมาย“อัลมุสตะมิน”เชิงวิชาการ หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มผู้ซึ่งต้องการ เข้าในรัฐอิสลาม โดยพวกเขาจะได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองของรัฐอิสลามและจะถูกกำหนดเวลา วัตถุประสงค์ที่จะเข้าในรัฐอิสลามอย่างชัดเจน(al-Dasūqiy,1985:201/2)ดังนั้น บรรดาอัลมุสตะมิน จะได้รับการคุ้มครองในการรักษาความสวัสดิภาพไปตลอดระยะเวลาที่กำหนด การคุ้มครองความ สวัสดิภาพสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือการมอบความสวัสดิภาพทุกคนที่อยู่ใน ประเทศหรือทุกคนที่อยู่ในองค์กรที่รัฐอิสลามระบุไว้ สำหรับผู้มอบอนุญาตดังกล่าวจำเป็นต้องมาจาก คำสั่งของผู้ปกครองของรัฐเท่านั้น ส่วนประเภทที่สอง คือการมอบความสวัสดิภาพเฉพาะกลุ่มชน

น้อยๆหรือเฉพาะบุคคล ผู้ซึ่งผู้มอบอนุญาตดังกล่าวควรมาจากผู้ปกครองหรือมาจากบุคคลที่เป็นมุสลิมที่อยู่ในรัฐนั้นๆ(al-Bahūtiy,1997:424/2)

ต่างศาสนิกประเภทดังกล่าวมีหลายประเภทสามารถแยกกลุ่มโดยพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของต่างศาสนิกที่มีความประสงค์จะเข้ามาในรัฐอิสลาม ประเภทแรกคือกลุ่มคณะราชทูต เป็นกลุ่มผู้ซึ่งถูกอนุญาตสัญญาคุ้มครองความสวัสดิภาพได้ตลอด และหากกลุ่มดังกล่าวเข้ามาโดยมิได้ผ่านกระบวนการขอความคุ้มครองก็ตาม คนเหล่านั้นก็จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐโดยปริยาย(al-Sarakhsiy,1989:87/10) ประเภทที่สองคือกลุ่มนักธุรกิจและค้าขาย กลุ่มดังกล่าวเป็นที่มติในบรรดานักปราชญ์ว่าเป็นผู้ซึ่งควรได้รับการคุ้มครองความสวัสดิภาพและทำสัญญาการคุ้มครองได้ตลอด และหากการเข้ามาทำธุรกิจและค้าขายของเขาในรัฐอิสลามเป็นกิจวัตปกติ คนเหล่านั้นก็ได้รับการคุ้มครองโดยปริยาย แม้ว่ามิได้ผ่านกระบวนการขอความสวัสดิภาพมาก่อน(Ibn Qudāmah al-Maqdīsī,1997:242/13) ประเภทที่สาม คือกลุ่มผู้ซึ่งแสวงหาคำชี้แจงและเรียนรู้เกี่ยวกับคำสอนของศาสนาอิสลาม โดยกลุ่มต่างศาสนิกชนดังกล่าวสามารถเลือกประเภทที่จะเรียนรู้ได้อย่างอิสระและเขาเหล่านั้นจะถูกคุ้มครองความสวัสดิภาพตลอดระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในรัฐอิสลาม ประเภทที่สี่คือกลุ่มผู้ซึ่งเข้ามาเยี่ยมเยียน โดยมีความปรารถนาบางอย่างในการเข้ามาในรัฐอิสลาม อาทิเช่น การเดินทางท่องเที่ยวและการเยี่ยมเยียนบุคคล(al-Aḥmadiy,2002:209)

จากความข้างต้นอัลมุสตะมิน คือต่างศาสนิกทั่วไปที่ปรารถนาจะเข้ามาในรัฐอิสลาม โดยบรรดาชนเหล่านั้นได้รับความอนุเคราะห์และสนธิสัญญากับรัฐอิสลามเพื่อคุ้มครองความสวัสดิภาพในชีวิต ทรัพย์สิน และอื่นๆตลอดระยะเวลาที่อยู่ในรัฐอิสลาม โดยบรรดาชนเหล่านั้นจะมีการกำหนดระยะเวลาและวัตถุประสงค์ที่จะเข้ามาในรัฐอิสลามโดยเฉพาะ ดังนั้นการคุ้มครองความสวัสดิภาพของอัลมุสตะมินจะมีความแตกต่างกับอัลซิมมีย คือระยะเวลาของอัลมุสตะมินจะเป็นระยะเวลาชั่วคราว ส่วนอัลซิมมียจะมีระยะเวลาตลอดกาล

3. อัลฮัจญ์บีย คือผู้ปฏิเสธศรัทธาทัวไปที่ไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจดูแล และการคุ้มครองความสวัสดิภาพของมุสลิมและไม่ได้ผูกพันระสัญญากับรัฐอิสลาม(al-Dardīr,n.d: 267/2) บรรดาชนเหล่านี้จะอาศัยอยู่ในรัฐฮัจญ์บียและประกาศเป็นศัตรูกับรัฐอิสลาม บางครั้งมีการทำร้าย ช่มชู้มุสลิมอันเนื่องด้วยศาสนา การกระทำที่แสดงถึงต้องการขับไล่ชาวมุสลิมออกจากประเทศหรือยึดแผ่นดินของมุสลิม ตั้งเกิดขึ้นที่ประเทศปาเลสไตน์(al-Zuhailiy,1985:203/3)เป็นต้น ชนเหล่านี้เป็นที่ห้ามเข้ามาในรัฐอิสลามไม่ว่ากรณีใดๆ ยกเว้นได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองของรัฐอิสลามเท่านั้น ทำนองเดียวกันพวกเขาเหล่านี้จะไม่มีการคุ้มครองความสวัสดิภาพชีวิต ทรัพย์สินจากรัฐอิสลาม หากเกิดความเสียหายหรือเกิดอาชญากรรมใดๆรัฐจะไม่มีการรับผิดชอบแต่อย่างใด แต่อย่างไรก็ตาม ใ้ว่ามุสลิมสามารถรังแก ช่มชู้ตลอดจนทำร้ายและบุกโจมตีบรรดาชนเหล่านั้นได้ แม้ชีวิตและทรัพย์สินของพวกเขาไม่ได้อยู่ในการคุ้มครองของรัฐอิสลาม เพราะการกระทำดังกล่าวจะขัดแย้งกับหลักคำสอน

ศาสนา กล่าวคือ หลักคำสอนศาสนาไม่ได้สอนมนุษย์ให้กระทำความอธรรมแต่อย่างใด หากแต่ผู้อื่นกระทำต่อมุสลิมก่อน มุสลิมจึงสามารถที่จะต่อสู้เพื่อยืนหยัดและปกป้องขึ้นมา เช่นเดียวกับต่างศาสนิกประเภทฮัรบียี มุสลิมไม่สามารถทำร้ายและโจมตีบรรดาชนเหล่านี้ก่อนหากพบเห็นที่ใด ยกเว้นบรรดาชนเหล่านี้ได้แสดงตนที่จะต่อต้านกลุ่มมุสลิมและแสดงปฏิกิริยาความขัดแย้งกับศาสนาอิสลามผ่านการกระทำ อาทิเช่น การช่วยเหลือในการแบ่งปันความคิดและกลยุทธ์ในการต่อต้านชาวมุสลิม ให้การสนับสนุนและให้กำลังใจชาวฮัรบียีด้วยกันในการสู้รบกับชาวมุสลิม เป็นต้น จึงเป็นที่อนุโลมแก่มุสลิมในการต่อสู้กับบรรดาชนเหล่านี้ ซึ่งบรรดาชนเหล่านี้จะถูกเรียกว่า ฮัรบียี อัลมุฮาริบ หมายถึงชาวฮัรบียีที่ต่อต้านด้วยการกระทำ ส่วนฮัรบียีที่มีลักษณะมิได้ต่อต้านและมีได้แสดงความขัดแย้งกับศาสนาอิสลามนั้น จะถูกเรียกว่า ฮัรบียี ฆอยร์ อัลมุฮาริบ หมายถึงชาวฮัรบียีที่ไม่ได้ต่อต้านด้วยการกระทำ บรรดาชนเหล่านี้จะไม่ถูกมุสลิมโจมตี ยกเว้นพวกเขาจะกระทำต่อมุสลิมเสียก่อน(al-Nabhāniy,2003:222-223)

จากความที่กล่าวมาข้างต้น ฮัรบียีคือชื่อสำหรับต่างศาสนิกประเภทหนึ่งที่มีได้มีพันธะสัญญาใดๆกับรัฐอิสลาม จึงไม่ได้อยู่ในความดูแลและการคุ้มครองทั้งชีวิต ทรัพย์สินและอื่นๆในอำนาจของรัฐอิสลาม ในทำนองเดียวกันบรรดาชนเหล่านี้ยังเป็นผู้ปฏิบัติที่พร้อมจะก่อความวุ่นวาย ทำร้ายและบุกโจมตีมุสลิมได้ทุกเมื่อ ดังนั้นจึงเป็นที่อนุโลมสำหรับมุสลิมที่จะขับไล่ ต่อสู้หากพบเห็นชาวฮัรบียีที่มีคุณลักษณะดังกล่าว เพื่อปกป้องรัฐและศาสนา แต่หากชาวฮัรบียีมิได้มีคุณลักษณะที่กล่าวมา เป็นที่ห้ามมุสลิมขับไล่ ต่อสู้ เป็นต้น

4. มุฮัตตีน คำว่า มุฮัตตีน มีความหมายว่าผู้ซึ่งขอสงบศึก ส่วนความหมายเชิงวิชาการคือ การทำข้อตกลงระหว่างบุคคลหรือกลุ่มชาวต่างศาสนิกประเภทฮัรบียีกับมุสลิมเพื่อสงบศึกสงครามระหว่างกัน ด้วยระยะเวลาที่กำหนด(al-Sharbiniy,1997:344/4)

จากความหมายข้างต้นสำนักคิดของนักปราชญ์บางท่านเห็นว่าการสงบศึกสงครามไม่จำเป็นต้องกำหนดระยะเวลา เพราะการกระทำดังกล่าวสอดคล้องกับการกระทำของท่านนบี ﷺ ที่ทำสัญญาสงบศึกกับชาวยิวที่เมืองคอยบ์ โดยปราศจากกำหนดระยะเวลา ส่วนสำนักคิดที่เห็นว่าต้องกำหนดระยะเวลานั้นมีความเห็นว่า การสงบศึกสงครามโดยไม่มีกำหนดเวลานั้นทำให้ญิฮาดสูญเสียดังกล่าว ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อนุโลมในอิสลาม จึงจำเป็นต้องกำหนดเวลา เช่นเดียวกับท่านนบี ﷺ กระทำสัญญาสงบศึกสงครามกับชาวกร็อยซ์ที่เมืองฮุฎัยบียะฮ์(Miṣbāh,n.d:171)

สำหรับกฎระหว่างที่อยู่ในช่วงสัญญาสงบศึก ห้ามมุสลิมกับคู่กรณีละเมิดสิทธิระหว่างกัน รัฐอิสลามมีหน้าที่รักษาความมั่นคงและความปลอดภัยของประชาชนทั้งฝ่ายมุสลิมจากการรุกรานฝ่ายคู่กรณีและฝ่ายคู่กรณีจากการรุกรานของมุสลิมด้วย แต่รัฐอิสลามไม่จำเป็นต้องคุ้มครองฝ่ายคู่กรณีจากการรุกรานของผู้อื่น เนื่องจากรัฐอิสลามได้ทำสัญญาสงบศึกเท่านั้น มิได้ทำสัญญาคุ้มครองความสวัสดิภาพ

ดังนั้นสรุปได้ว่า มุฮัฎดีนคือชื่อต่างศาสนิกประเภทฮัรบีย ที่ใช้เรียกเฉพาะ ช่วงระยะเวลาสงบศึกสงครามเท่านั้น และหากสงครามยุติลงแล้ว มุฮัฎดีนก็จะเปลี่ยนเป็นต่างศาสนิก ประเภทต่างๆตามลักษณะและการกระทำของเขากับมุสลิม.

5. มุฮายิต มาจากคำว่า อัลฮิยาต มีความหมายตามศัพท์ว่า ความเป็นกลาง การละเว้น การแยกตัวเองออก ส่วนความหมายเชิงวิชาการคือ บุคคลหรือกลุ่มจากต่างศาสนิก ที่สัญญาละเว้นตัวออกมาเป็นกลางจากการแสดงตนเป็นศัตรูหรือให้การสนับสนุนกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทั้งรัฐอิสลามและรัฐที่เป็นศัตรูศาสนาอิสลาม(al-Zubaydiy,1987:47/8) การเลือกแนวทางดังกล่าว อาจเนื่องมาจากบรรดาชนเหล่านี้มีสนธิสัญญาความสัมพันธ์กับทั้งสองฝ่าย หรือเพื่อหลีกเลี่ยงภัยคุกคามต่างๆที่จะเกิดขึ้นกับพวกเขาเองหากเข้าไปเกี่ยวข้องกับ จึงทำตัวเป็นกลางหรือละเว้นตัวออกจากทั้งสองฝ่าย

มุฮายิตสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือมุฮายิต มุอ์กัฎกับมุฮายิต ดาอิม สำหรับมุฮายิต มุอ์กัฎ หมายถึงการขอสัญญาละเว้นในช่วงเวลาที่กำหนด คือบุคคลหรือกลุ่มต่างศาสนิกดังกล่าวจะขอสัญญาละเว้นตัวจากการแสดงตนเป็นศัตรูหรือให้การสนับสนุนกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในช่วงระยะเวลาที่กำหนด ส่วนมุฮายิตดาอิม หมายถึงการขอสัญญาละเว้นไปตลอดกาล คือบุคคลหรือกลุ่มต่างศาสนิกดังกล่าวจะขอสัญญาละเว้นตัวจากการแสดงตนเป็นศัตรูหรือให้การสนับสนุนกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปตลอดกาล('Alī Ṣādiq,1965: 879)

มุฮายิตที่กล่าวมาข้างต้น คือกลุ่มต่างศาสนิกที่ทำสนธิสัญญากับรัฐอื่นๆ โดยตนเองจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับรัฐใดรัฐหนึ่งในการทำสงครามหรือแสดงความเป็นศัตรูกับใคร ซึ่งการขอทำสัญญาดังกล่าวอาจเป็นเพียงแค่ช่วงระยะเวลาหนึ่งหรือตลอดกาลก็ได้ ดังนั้นถ้าสังเกตคุณลักษณะของมุฮายิต ปรากฏว่ามุฮายิตคือบุคคลหรือกลุ่มต่างศาสนิกที่มาจากประเภทฮัรบีย เช่นเดียวกับมุฮัฎดีน โดยมุฮายิตจะแตกต่างจากมุฮัฎดีน คือบรรดาชนเหล่านี้จะทำสัญญาไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการทำสงครามกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

จากความที่กล่าวมา ประเภทของต่างศาสนิกโดยพิจารณาจากรัฐสามารถแบ่งได้หลายประเภท ต่างศาสนิกชนแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มจะอยู่ในประเภทใดนั้นขึ้นอยู่กับการกระทำของพวกเขาเหล่านั้น แต่ละประเภทมีคำชี้ขาดและสถานะในมุมมองอิสลามที่แตกต่างต่างศาสนิกประเภทอัลฮิมมียกับอัลมุสตะมิน ทั้งสองประเภทจะมีสถานะเป็นเพื่อนร่วมอยู่อาศัยในรัฐอิสลาม พวกเขาเหล่านั้นจะอยู่ในการดูแลคุ้มครองชีวิต ทรัพย์สิน และอื่นๆในอำนาจของรัฐและมุสลิม หากเกิดความเสียหายแต่อย่างใด พวกเขาเหล่านั้นสามารถเรียกร้องและดำเนินเรื่องตามคำชี้ขาดของอิสลาม ส่วนต่างศาสนิกประเภทอัลฮัรบีย อัลมุฮัฎดีนและอัลมุฮายิตจะไม่มีสิทธิเสมือนกับประเภทอัลฮิมมียกับอัลมุสตะมิน ยกเว้นบางประการเท่านั้นดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่อย่างไรก็ตาม ใช่ว่ามุสลิมสามารถคุกคาม ละเมิด ทำร้ายตลอดจนบุกรุกโจมตีได้ตลอด ยกเว้นพวกเขาเหล่านั้นเริ่ม

กระทำต่อมุสลิมเสียก่อน จึงสามารถที่จะปกป้องภัยอันตรายต่อศาสนาและรัฐ เพราะนับว่าเป็นการกระทำอธรรมต่อศาสนา เนื่องจากหลักศาสนาংশอนให้มุสลิมเป็นคนมีความยุติธรรมต่อต่างศาสนิกไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะเป็นต่างศาสนิกประเภทใดก็ตาม

2.1.2 ความหมายความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

นักวิชาการฟิกฮ์อิสลามให้ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่แตกต่างตามทัศนะความคิดเห็น ดังต่อไปนี้

1. นักวิชาการฟิกฮ์ส่วนใหญ่จากสำนักคิดอัลฮะนะฟียะฮ์ อัลมาลิกียะฮ์ อัชชาฟีอียะฮ์และอัลฮะนาบิละฮ์ และเช่นเดียวกับนักวิชาการร่วมสมัย อาทิเช่น สัยยิดคุฎฎุบ อัลเมาดูดี ยะ เป็นต้น ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก โดยความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก หมายถึงความสัมพันธ์ด้านสงคราม(Hamīd al-Sāghīr,n.d:4) ทั้งนี้ เนื่องจากอัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ لِلَّهِ فَإِنْ
 أَنْتَهُمْ فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ﴾
 (البقرة: 193)

ความว่า : “และจงสู้รบกับพวกเขา จนกว่าการก่อความวุ่นวาย จะไม่ปรากฏขึ้น และจนกว่าการอฆาตะฮ์ทั้งหลายจะเป็นสิทธิของอัลลอฮ์เท่านั้น แต่ถ้าพวกเขายุติ ก็ยอมไม่มีการเป็นปฏิปักษ์ใดๆ นอกจากบรรดาผู้อธรรมเท่านั้น”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 193)

แท้จริงโองการนี้ เป็นส่วนหนึ่งของบรรดาโองการที่บัญญัติให้มุสลิมสู้รบกับต่างศาสนิก จนกระทั่งการปฏิบัติต่อศาสนาอิสลามและการภาคีจะสูญหายจากโลก และจะไม่หลงเหลือศาสนาใดบนโลกนี้นอกจากศาสนาอิสลาม

สำหรับเหตุผลของการสู้รบกับต่างศาสนิกในโองการ คือ เป็นเพราะความปฏิปักษ์ (กัฟร์) ซึ่งจะนำสู่การก่อความเดือดร้อนต่อมุสลิมได้(al-Qurṭubiy,1964:353-354)

2. นักวิชาการฟิกฮ์ส่วนหนึ่ง อาทิเช่น อัลเชารี ยัลฮาซาลี อิบน์ตุย์มียะฮ์ และเช่นเดียวกับนักวิชาการร่วมสมัย อาทิเช่น อัลซุฮัยลีย์ อิบุซซะฮ์เราะฮ์ มุฮัมมัดซัลตุต เป็นต้น ให้ความหมายความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกคือ ความสัมพันธ์ด้านสันติภาพ ส่วนสงครามเป็นเหตุการณ์ฉุกเฉิน หรือการป้องกันตัวที่เกิดจากการอธรรม ทดสอบ(พิตนะฮ์) รุกรานและต่อต้าน

จากศรัทธาศาสนา(Abd.Wahab,1350: 83) สำหรับวิธีการเผยแพร่ศาสนาที่ดีนั้นคือ การชี้แจงด้วยหลักฐานต่างๆที่สามารถทำให้ต่างศาสนิกเชื่อถือและศรัทธาได้ ไม่ใช่ด้วยคมดาบ เนื่องจากศาสนาอิสลามคู่กับความสันติและโอนอ่อนเพื่อประนีประนอม สอดคล้องกับโองการที่อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾

(البقرة : 208)

ความว่า: “บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเข้าอยู่ในความสันติ โดยทั่วทั้งหมดและจงอย่าตามบรรดาก้าวเดินของชัยฏอน แท้จริงมันคือศัตรูที่ชัดแจ้งของพวกเจ้า”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 208)

โองการต่อมาอัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ
السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

(الانفال:61)

ความว่า: “และหากพวกเขาโอนอ่อนมาเพื่อการประนีประนอมแล้ว เจ้าก็จงโอนอ่อนตามเพื่อการนั้นด้วย และจงมอบหมายแต่อัลลอฮ์เถิด แท้จริงนั้นพระองค์คือผู้ทรงไต่ยินทรงรอบรู้”

(อัลอันฟาล : 61)

และอัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا
تَقُولُوا لِمَنْ ءَلْفَىٰ إِلَيْكُمْ ءالسَّلَامُ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾

(النساء بعض من آية: 94)

ความว่า: “ผู้ที่ศรัทธาทั้งหลาย เมื่อพวกเจ้าเดินทางไปในทางของอัลลอฮ์ ก็จงให้ประจักษ์ชัดเสียก่อน และจงอย่ากล่าวแก่ผู้ที่ถูกกล่าวสลามแก่พวกเจ้าว่า ท่านมิใช่เป็นผู้ศรัทธา โดยแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกชั่วคราวแห่งชีวิตความเป็นอยู่ในโลกนี้”

(ส่วนหนึ่งจากอันนิซาอ : 94)

สำหรับทั้งสามโองการมีความสัมพันธ์กับแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก(Miṣbāh,n.d:24) ดังนี้

1. โองการแรกเป็นโองการที่เรียกร้องให้มุสลิมทั้งหลายเข้าอยู่ในความสันติ ประนีประนอมในทุกสิ่งทุกอย่าง หากความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกหมายถึงการสงคราม โองการไม่ปรากฏการเรียกร้องมุสลิมให้เข้าอยู่ในความสันติและประนีประนอมอย่างชัดเจน

2. โองการที่สอง ได้เรียกร้องมุสลิมให้โน้มเอียงและเข้าอยู่ในความสันติ ประนีประนอมกับต่างศาสนิกหากมีการโน้มเอียง และถ้าการสงครามคือความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ความสันติก็จะไม่ปรากฏขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ยกเว้นต่างศาสนิกจะเปลี่ยนการศรัทธา แต่ทว่าการเรียกร้องของโองการเพื่อความอ่อนอ่อน ความประนีประนอม เมื่อเกิดความโน้มเอียงด้านสันติ ซึ่งความโน้มเอียงนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในสถานะศรัทธาก็ได้

3. โองการที่สาม ห้ามปรามในการเข่นฆ่าศัตรูเมื่อเขามีการกล่าวสลามแก่มุสลิม โองการที่กล่าวมา ประจักษ์ได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนั้นคือ ความสันติ ประนีประนอม ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะยั่งยืนตลอดไป ยกเว้นหากต่างศาสนิกได้ละเมิด จูโจมและทำร้ายมุสลิมกับศาสนาอิสลาม หรือมีคุณลักษณะในการที่จะเกิดการสู้รบระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในอิสลาม(al-Zuhayliy,2013:93-94) มีดังต่อไปนี้

ก. เมื่อมุสลิมถูกละเมิด โจมตี ทำร้ายจากชาวต่างศาสนิก มีผลเท่ากัน ไม่ว่าจะผู้ถูกกระทำเป็นมุสลิมคนเดียวหรือเป็นกลุ่มก็ตาม นักเผยแพร่ศาสนา หรือก่อเกิดฟิตนะฮ์ในศาสนา หรือการกระทำที่แสดงถึงการโจมตีมุสลิม

ข. เมื่อมีการขอความช่วยเหลือจากมุสลิมผู้ซึ่งถูกข่มเหงรังแก มีผลเท่ากันไม่ว่าจะเป็นมุสลิมผู้ซึ่งถูกระทำคนเดียวหรือเป็นกลุ่ม

ค. เมื่อต้องการปกป้องชีวิตและแผ่นดินมุสลิมจากการบุกรุกต่างศาสนิก ดังนั้นหากมีคุณลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในอิสลาม อิสลามก็ทรงอนุมัติให้มุสลิมสู้รบตอบโต้ แต่การกระทำดังกล่าวจะไม่เกิดขึ้นหากต่างศาสนิกไม่แสดงการโจมตีมุสลิมกับศาสนาอิสลาม หรือมีคุณลักษณะในการที่จะเกิดการสู้รบระหว่างกัน

2. นักวิชาการพิกษ์อีกส่วนหนึ่ง นิยามความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกคือ ความสัมพันธ์ในการเผยแพร่ศาสนา การเผยแพร่ศาสนาอยู่กับความเหมาะสมของเวลา สถานที่ บางครั้งความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกคือ การสร้างสันติภาพก่อนการเผยแพร่ศาสนาหรือในช่วงระหว่างเผยแพร่ศาสนา บางครั้งความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกคือ การทำสงคราม หลังจากการเผยแพร่ศาสนาอย่างทั่วถึง นิยามดังกล่าวยึดมั่นคำกล่าวของอัลลอฮ์ پیغمبر กล่าวว่า

﴿أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِّ لَهُمْ
بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ
وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾

(النحل: 125)

ความว่า: “จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุ
เจ้าโดยสุชุมและการตักเตือนที่ดีและจงโต้แย้งพวก
เขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า แท้จริงพระเจ้าของเจ้านั้น
พระองค์ทรงรู้ดียิ่งถึงผู้ที่หลงจากทางของพระองค์
และพระองค์ทรงรู้ดียิ่งถึงบรรดาผู้ที่อยู่ในทางที่
ถูกต้อง”

(อันนัฮลุ : 125)

โองการได้ประจักษ์ว่า การเรียกร้องสู่ศาสนาด้วยวาจา คือจุดเริ่มต้นของการ
เผยแผร์ศาสนา มุสลิมต้องเผยแผร์ศาสนาแก่ต่างศาสนิกเพื่อเขาเหล่านั้นได้เรียนรู้ และหากการ
เรียนรู้นั้นเป็นที่ยอมรับแล้ว เขาจะกลายเป็นมุสลิมที่มีสิทธิเหมือนมุสลิมคนอื่นๆเช่นกัน แต่หากการ
เผยแผร์นั้นถูกปฏิเสธ มุสลิมต้องนำเสนอภาษีที่ต่างศาสนิกควรจ่าย หากการนำเสนอเป็นที่ย
อมรับเขาจะกลายเป็นต่างศาสนิกที่อยู่ในพันธะกรณี ที่ต้องคุ้มครองและปกป้องทั้งชีวิตและ
ทรัพย์สิน แต่หากการนำเสนอภาษีนั้นถูกปฏิเสธ การสู้รบก็จะกลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิม
กับต่างศาสนิกหลังจากการเผยแผร์ศาสนา

จากนิยามและหลักฐานที่นำเสนอข้างต้น เห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับ
ต่างศาสนิกคือ การสงคราม ความสันติและการเชิญชวนเข้ารับศาสนาอิสลาม ถ้าสังเกตุนิยาม
ความหมายความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกของนักวิชาการข้างต้น เห็นได้ว่านิยาม
ความหมายความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก จะมีความสัมพันธ์กันทั้งหมด เนื่องจากการ
เกิดสงครามศาสนา เกิดจากการปฏิเสธการชวนเชิญ(อัดดอวะฮ์)และมีการต่อต้าน ทำร้ายและกดขี่
ข่มเหงมุสลิม สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเหตุผลพอมที่มุสลิมจำเป็นต้องลุกขึ้นปกป้องตนเองและศาสนา ดัง
ที่อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวในคัมภีร์ว่า

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ
لَقَدِيرٌ﴾

(الحج: 39)

ความว่า: “สำหรับบรรดาผู้(ที่ถูกโจมตีนั้น)ได้รับ
อนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง”

(อัลฮัจญ์ : 39)

โองการบทนี้ประจักษ์ได้ว่า การเกิดสงครามมุสลิมเกิดจากการถูกการต่อต้าน กดขี่ข่ม
เหง แต่หากการปฏิเสธการเรียกร้องศาสนาปราศจากการต่อต้านกดขี่ข่มเหงมุสลิม การสงคราม
ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกจะไม่เกิดขึ้น มีแต่ความสันติระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกหากยึดมั่นและ
ปฏิบัติตามเงื่อนไขศาสนาที่กำหนดไว้

สำหรับผู้วิจัยเห็นด้วยกับทัศนะความหมายความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศา
สนิกคือ ความสันติ เนื่องจากอัลลอฮ์ ﷻ ทรงสร้างมนุษย์มีความหลากหลาย ทำให้มนุษย์มีความ
แตกต่างกัน แต่จุดประสงค์สำคัญของการสร้างความแตกต่างเพื่อให้มนุษย์ได้เรียนรู้และรู้จักกัน ใช้ชีวิตอยู่
ร่วมกันบนโลกนี้อย่างสันติ และมีการเรียกร้องสู่แนวทางศาสนาที่ถูกต้อง แต่หากอยู่ร่วมกันอย่างขาด
ความสันติ เหตุใดจะมีผู้ปฏิเสธศรัทธาตอบรับการเรียกร้องสู่ศาสนา

ในประวัติศาสตร์อิสลาม เคยมีการเรียกร้องสู่ศาสนาจากแบบอย่างของท่านนบี ﷺ
และบรรดาสาวก ﷺ ถ้าสังเกตการเรียกร้องสู่ศาสนา ก่อนอพยพสู่เมดินะห์ เห็นได้ว่า ท่านนบี ﷺ
และบรรดาสาวกมักถูกต่างศาสนิกมักกะฮ์ทำร้าย จนกระทั่งบรรดาสาวกของท่านพากันไปหาท่าน ﷺ
ในสภาพผู้ซึ่งถูกทุบตีและมีบาดแผล เพื่อขอความเป็นธรรม แต่ท่านนบี ﷺ กลับให้บรรดาสาวกอดทน
และกล่าวเรียกร้องสู่ศาสนาต่อไปด้วยวาจาที่ดี จนกระทั่งอัลลอฮ์ ﷻ บัญชาอพยพชาวมุสลิมจากมัก
กะฮ์

เช่นเดียวกับการปฏิบัติของท่านนบี ﷺ กับต่างศาสนิกหลังอพยพ ดังที่อัลบะลาซุรีย
ได้กล่าวไว้ว่า

“มีการพูดกันว่า ครั้นเมื่อท่านนบีมาถึงนครเมดินะห์
ท่านนบีได้ทำสนธิสัญญาสันติภาพกับชาวยิว”

และยังมีหลายรายงานกล่าวถึงการไปเยือนสถาบันบัญญัติมิตรของของท่านนบี ﷺ
เพื่อพบปะเยี่ยมเยียนและเสวนาเรื่องศาสนากับชาวยิว

ด้วยเหตุผลจากหลักฐานที่กล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยโน้มเอียงความสัมพันธ์ระหว่าง
มุสลิมกับต่างศาสนิกคือความสันติ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศา
สนิกก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นตามกาลและบริบทพื้นที่ไปด้วย

2.1.3 คำชี้ขาดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในอัลกุรอานหลายซูเราะฮ์หลายโองการและเช่นเดียวกับอัลอะดีษ ซึ่งหนึ่งในนั้นก็จะครอบคลุมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคม ดังนั้นการมีความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงกฎบัญญัติและคำชี้ขาด(หุกม) ดังต่อไปนี้

1. อนุญาต เป็นคำชี้ขาดอิสลามที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงอนุญาตความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกดังที่อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿لَا يَنْهَىٰكُمْ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾

(الممتحنة : 8)

ความว่า: “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มิได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนาและพวกเจ้ามิได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขาและให้ความยุติธรรมแก่พวกเขาแท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความยุติธรรม”

(อัลมุตตะฮินะฮ์ : 8)

จากโองการ อัลลอฮ์ ﷻ มิได้ห้ามมุสลิมในการกระทำดีต่อชาวต่างศาสนิก ผู้ซึ่งไม่ได้มีวัตถุประสงค์ร้ายหรือเช่นฆ่าชาวมุสลิมในเรื่องศาสนา ดังนั้นความหมายของ ﴿لَا يَنْهَىٰ﴾ หมายถึง “มิได้ทรงห้าม” นั้น คือการอนุโลม トラบใดที่ไม่มีหลักฐานบ่งบอกว่าหะรอมหรือสิ่งที่ห้าม

และเช่นเดียวกับโองการที่อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่ประกาศเป็นศัตรู ซึ่งอยู่ในสถานะเชลยศึก อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿وَيُطْعَمُونَ أَلْطَعَامَ عَلَىٰ حَيْثُ مَسْكِنَتِنَا وَبَيْتِنَا وَأَسِيرًا﴾

(الإنسان : 8)

ความว่า: “และพวกเขาให้อาหารเนื่องด้วยความรักต่อพระองค์แก่คนยากจน เด็กกำพร้าและเชลยศึก”

(อัลอินซาน : 8)

เชลยศึก ในโองการหมายถึง ต่างศาสนิก ผู้ซึ่งเป็นศัตรูที่ทำสงครามกับมุสลิม(al-Tabariy,2000:98/24)โองการนี้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เป็นเชลยศึก นั่นคือ การทำดีต่อเชลยศึก

จากโองการ เห็นได้ว่า หลักคำสอนศาสนาอิสลามให้ความสำคัญในการทำความดีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก แม้แต่ในสงครามศาสนาและศัตรูสงครามศาสนา สอดคล้องกับการกล่าวของอัลนะวะวียกกล่าวว่า(al-Nawawiy,n.d:237/6)

“หากการบริจาคนั้น เป็นการบริจาทานให้แก่คนพาศิด หรือต่างศาสนา อาทิเช่น ยิว คริส หรือโซโรอัสการกระทำนั้นจะเป็นสิ่งที่ยอนุโลม และผู้บริจาก็จะ ได้ผลบุญเช่นเดียวกัน”

ศาสนาอิสลามมีหลักคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่ชัดเจน การกระทำใดที่ไม่เป็นสิ่งที่ห้ามจากอัลกุรอานและอัลฮะดีษหรือเมื่อพิจารณาแล้ว ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อศาสนาอิสลามและมุสลิมแล้ว การกระทำนั้นจะเป็นการกระทำที่ยอนุโลม

2. ห้ามปราม เป็นคำชี้ขาดอิสลามที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงห้ามความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿إِنَّمَا يَنْهَىٰكُمْ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ وَظَلَمُوا عَلَيْكُمْ إِخْرَاجَكُمْ أَنَّ تَوَلَّوْهُمْ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَاُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

(الممتحنة : 9)

ความว่า :“แต่ว่าอัลลอฮ์ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า และช่วยเหลือให้การขับไล่พวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะผูกมิตรกับพวกเขาและผู้ใดผูกมิตรกับพวกเขา คนเหล่านั้นพวกเขาเป็นผู้ธรรม”

(อัลมุตตะฮินะฮ์ : 9)

โองการข้างต้น ประกาศให้มุสลิมอย่างชัดเจนว่า การสร้างความสัมพันธ์กับต่างศาสนิกเป็นสิ่งอนุโลม แต่กรณีต่างศาสนิกต่อต้านมุสลิมในเรื่องศาสนา และขับไล่มุสลิมออกจากบ้านเรือนของมุสลิม ช่วยเหลือให้การขับไล่มุสลิม ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในกรณีดังกล่าวถือว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ห้ามปราม หากมุสลิมผู้ใดยังผูกมิตรและสร้างความสัมพันธ์กับต่างศาสนิกที่มีลักษณะดังที่กล่าวมา นับว่ามุสลิมผู้นั้นคือชนพวกผู้ธรรม

2.1.4 หลักคำสอนศาสนาว่าด้วยความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ ได้สร้างมนุษยชาติทั้งหลาย และได้สร้างความหลากหลายของมนุษยชาติในด้านต่างๆ เพื่อมนุษย์จะได้เรียนรู้และรู้จักกัน ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْوَمُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(الحجرات : 13)

ความว่า : “โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่ อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้รอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”

(อัลฮุญรอต : 13)

หลักคำสอนดังกล่าวยอมรับว่า อัลลอฮ์ ﷻ ได้สร้างความแตกต่างของมนุษยชาติทั้งหลาย เพื่อให้มนุษย์มีการรู้จักกันระหว่างเผ่า ตระกูลและประชาชาติจากใกล้สู่ไกล ไม่ใช่เป็นเพราะความสูงส่งและความเหนือกว่าระหว่างเผ่า ตระกูลของประชาชาติอื่นๆ (al-Tabariy, 2000:113) เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากมนุษยชาติทั้งหลายได้ถูกสร้างมาจากต้นกำเนิดเดียวกัน คือนบิอาดัม ﷺ และเฮาว์วอ ด้วยเหตุผลดังกล่าวมนุษย์จึงต้องอยู่ร่วมกันและรู้จักกัน และยังมีนัยยะที่ลึกกว่าเพียงแค่การรู้จักกัน ซึ่งเป็นผลสู่การแลกเปลี่ยนคุณประโยชน์แห่งความดีงาม และด้วยสาเหตุดังกล่าวมนุษย์จึงมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ศาสนาส่งเสริมและสอดคล้องกับโครงการตั้งที่กล่าวมา จากโครงการและการอธิบายข้างต้น จึงได้รับข้อคิดดังต่อไปนี้

1. มนุษย์ทุกคนแม้จะมีความแตกต่างกัน แต่มีบรรพบุรุษต้นกำเนิดเดียวกัน
2. ความแตกต่างของมนุษย์มิได้มีไว้เพื่อให้แตกแยกเป็นศัตรูกัน แต่มีไว้เพื่อให้เรียนรู้ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่เป็นประโยชน์
3. คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ อัลลอฮ์ ﷻ เป็นผู้ทรงกำเนิด โดยผู้ที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ คือผู้ที่มีเกียรติ ณ อัลลอฮ์ ﷻ

จากข้อคิดทั้งสามประการ เห็นได้ว่า มนุษยชาติทั้งหลายจะมีความสัมพันธ์กันตาม สัญชาตญาณ ไม่ว่าจะมีความแตกต่างในด้านใดก็ตาม หรือแม้แต่ในด้านความเชื่อและศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ยังคงดำเนินอยู่คู่กับสังคมมนุษย์ มิใช่เป็นสาเหตุแห่งการแตกแยกเป็นศัตรู ระหว่างมนุษยชาติด้วยกัน ส่วนมนุษย์จะเป็นมุสลิมที่เชื่อและศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ หรือเป็นต่างศาสนา ที่ปฏิเสธการศรัทธาต่อพระองค์นั้น อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดลิขิตไว้เสียแล้ว เพียงแต่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงยกย่องชื่นชมผู้ซึ่งมีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ และเขาผู้นั้นคือมุสลิมผู้ซึ่งศรัทธาและปฏิบัติ ต่ออัลลอฮ์ ﷻ

การที่มนุษย์มีความแตกต่างด้านความเชื่อและศาสนา นับว่าเป็นความปรารถนาของ คนเหล่านั้นและสิ่งสำคัญคือ ลิขิตที่สร้างมาจากอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งเป็นองค์เดียวกันที่ลิขิตสร้างมุสลิม เพื่อ เป็นป่าวต่อพระองค์ ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็มุสลิมหรือต่างศาสนิกชน ล้วนทั้งหมดคือ มนุษย์ที่ถูกสร้างมา จากอัลลอฮ์ ﷻ องค์เดียวกัน ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

(التغابن : 2)

ความว่า : “พระองค์คือผู้ทรงสร้างพวกเจ้า ดังนั้นใน หมู่พวกเจ้ามีผู้ปฏิเสธศรัทธา และในหมู่พวกเจ้ามีผู้ ศรัทธา และอัลลอฮ์ทรงรู้เห็นในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ”

(อัตตะฮอบุน : 2)

ในโองการ อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวถึงมนุษย์ที่พระองค์สร้าง ในบรรดามนุษย์ที่พระองค์ สร้าง จะมีผู้ที่เชื่อและศรัทธาต่อพระองค์และผู้ปฏิเสธศรัทธา แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองกลุ่มเป็นมนุษย์ที่มี บรรพบุรุษที่เป็นประชาชาติเดียวกัน มีความเชื่อและศาสนาเดียวกัน อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا﴾

(يونس بعض من آية : 19)

ความว่า : “และมนุษย์นั้นมีเชื้ออื่นใดนอกจากเป็น ประชาชาติเดียวกันแล้วพวกเขาก็แตกแยกกัน”

(ส่วนหนึ่งจากยูนุส : 19)

นักอรรถาธิบายส่วนใหญ่มีความเห็นเป็นมติว่า โองการประจักษ์ให้เห็นว่า แท้จริง มนุษย์เป็นประชาชาติเดียวกัน มีความเชื่อและศาสนาเดียวกัน แต่แล้วด้วยระยะเวลาและปัจจัยต่างๆ จึงทำให้มนุษย์มีความแตกแยกในความเชื่อและศาสนา โดยนักวิชาการส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า ความ แตกแยกในศาสนา เกิดขึ้นหลังจากเกิดเหตุการณ์ฆาตกรรมระหว่างลูกของนบีนอาดัม عليه السلام แต่บางท่าน

เห็นว่า หลังจากเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติน้ำท่วมโลกในสมัยของนบีนุฮ عليه السلام ภายหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว มนุษย์เริ่มมีการแตกแยกโดยเฉพาะศาสนา บางคนยังคงยึดมั่นในความเชื่อและศาสนาเดิม แต่บางคนเปลี่ยนแปลงตลอดจนปฏิเสธศรัทธา (al-Sharbiniy,1971:14/2) นักวิชาการบางท่านเห็นว่า นับเป็นสมัยแรกที่มีมนุษย์เริ่มเกิดการภาคีต่ออัลลอฮ์ ﷻ (Sāleh,2006:11)

จากการอธิบายข้างต้น เห็นได้ว่า แท้จริงมนุษย์เคยเป็นประชาชาติเดียวกัน เนื่องจากเคยมีศาสนาและความเชื่อเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น ต่อมาก็มีการแตกแยกศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุที่ทำให้มนุษย์มีความคิดที่จะแตกแยกและแยกย้ายต่างกลุ่มก็ต่างพากันอาศัยจนกระทั่งบางกลุ่มแบ่งแยก ตัดขาดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ไม่กล้าที่จะแสดงการกระทำความดีต่อกัน ในขณะที่บางกลุ่มชนก็ยังคงดำเนินชีวิตร่วมกับผู้ซึ่งศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และยังคงดำเนินปฏิบัติความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และกลุ่มต่างศาสนิกชน มีการปฏิสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิต ด้วยเหตุผลดังกล่าวอัลลอฮ์ ﷻ ประทานโองการความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เพื่อชี้แจงและให้ความกระจ่างแก่ผู้ศรัทธาในการปฏิบัติความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ حُبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾

(الممتحنة : 8)

ความว่า: “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มีได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนาและพวกเขาได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขา และให้ความยุติธรรมแก่พวกเขาแท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความยุติธรรม”

(อัลมูมตะฮินะฮ์ : 8)

แท้จริงโองการแห่งนี้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ในนครมักกะฮ์ (al-Tabariy,2000:322/23) อัลลอฮ์ ﷻ มิได้ทรงห้ามในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนในการกระทำความดี การให้ความเป็นธรรม ตราบใดต่างศาสนิกชนมิได้เช่นฆ่าทำลายและแสดงความอธรรมต่อชาวมุสลิมและศาสนาอิสลาม ทำนองเดียวกัน อิสลามส่งเสริมให้กระทำความดีต่อชาวต่างศาสนิกชน ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((إِنَّكُمْ سَتَنْفُخُونَ أَرْضًا يُذَكَّرُ فِيهَا الْفَيْرَاطُ فَاسْتَوْصُوا

بِأَهْلِهَا خَيْرًا فَإِنَّ لَكُمْ ذِمَّةً وَرَحْمًا)

(أخرجه مسلم، 1981: 4614)

ความว่า: “แน่นอนพวกเจ้าจะได้พิชิตดินแดน ที่ซึ่งจะมีคำที่ถูกเรียกว่า อัลกีรอฎ(หน่วยวัดน้ำหนักของอียิปต์) และข้าขอฝากพวกเจ้าทั้งหลาย จงปฏิบัติต่อพวกเขาด้วยความดี เพราะแท้จริงพวกเขาเหล่านั้นได้รับการคุ้มครอง และความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน”

(บันทึกโดย Muslim, 1981: 4614)

ในอะดีซ ท่านนบี ﷺ สั่งเสียขามุสลิมปฏิบัติด้วยความดีต่อชาวต่างศาสนิกชนในอียิปต์ หลังจากมุสลิมสามารถพิชิตได้ นอกจากคำสั่งเสียของท่านนบี ﷺ ในอะดีซดังกล่าว การกระทำของท่านนบี ﷺ ยังมีอีกมากมายที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์กับต่างศาสนิกชน ตัวอย่างเช่น การอพยพของท่านนบี ﷺ จากมักกะฮ์สู่เมดีนะฮ์ มีผู้นำทางเป็นชาวต่างศาสนิกชน ชื่อว่าอับดุลเลาะห์ อูรอยก็อฎ ซึ่งเป็นชาวมุซริกัน เป็นต้น นอกจากการกระทำของท่านนบี ﷺ แล้วยังมีการกระทำของบรรดาสาวกของท่านที่ประจักษ์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน นักอรรถาธิบาย(al-Tabariy, 2000: 324/23) กล่าวว่า

“อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มิได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา มุสลิมสามารถทำความดี สร้างความสัมพันธ์ และให้ความยุติธรรมกับพวกเขาในทุกๆศาสนาความเชื่อ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงกล่าวคุณลักษณะทั่วไปของพวกเขาว່ว่า:

ความว่า: “ผู้ที่มิได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนาและพวกเขามีได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเขา

ดังนั้นการทำความดีกับอะฮ์ลุลฮัยร ผู้ซึ่งมีคุณลักษณะดังกล่าว ไม่ว่าพวกเขาจะเป็นเครือญาติกันกับมุอ์มินหรือไม่ การกระทำนั้นก็ได้เป็นการห้าม”

จากความดังกล่าว ประจักษ์ได้ว่า ศาสนาอิสลามมิได้ห้ามความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน เนื่องจากมุสลิมหรือต่างศาสนิกชนล้วนคือมนุษย์ที่ถูกสร้างมาจากอัลลอฮ์ ﷻ เพียงองค์เดียว มนุษย์ควรทำความรู้จักกัน ช่วยเหลือกัน โดยเฉพาะมุสลิม ผู้ซึ่งอยู่ในแสงสว่างของอัลลอฮ์ ยังต้องช่วยเหลือบรรดาผู้ซึ่งอยู่ในความมืด ความหลงผิด เพราะการช่วยออกจากความหลงผิด สู่ความถูกต้องนั้น เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน เพราะมุสลิมคือผู้ถูกบัญญัติจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวไว้ว่า

﴿الرَّكِبَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى
النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾

(إبراهيم : 1)

ความว่า: “อะลิฟ ลาม รออ คัมกีร์ที่เราได้ประทานลงมาแก่เจ้าเพื่อให้เจ้านำมนุษย์ออกจากความมืดมนทั้งหลายสู่ความสว่างด้วยอนุมัติของพระเจ้าของพวกเขา สู่ทางของพระผู้เดชานุภาพผู้ทรงได้รับการสรรเสริญ”

(อิบรอฮีม : 1)

ความหมายในอัลกุรอานคือ อัลลอฮ์ ﷻ ประทานอัลกุรอาน เพื่อมนุษย์ออกจากความหลงผิด อวิชชาและการนับถือศาสนาต่างๆที่หลงผิด สู่หนทางที่ถูกต้อง ความรู้และการนับถือศาสนาอิสลาม(al-Qurtubiy,1964:338/9) ดังนั้นมุสลิมจึงมีบทบาทและหน้าที่สำคัญคือ การแนะนำและเผยแพร่ศาสนาอิสลามแก่ต่างศาสนิกชน การกระทำดังกล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน สอดคล้องกับอัชชูฮัยลีย์(al-Badrāniy,2021:67/1) กล่าวไว้ว่า

“ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนนั้นคือสันติภาพ ไม่ใช่การใช้ความรุนแรง แต่หากความรุนแรงจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเป็นการป้องกันเท่านั้น เนื่องจากศาสนาอิสลามมีวิธีการเผยแพร่ศาสนาด้วยหลักฐานต่างๆที่ปรากฏในอัลกุรอานและอัลฮะดีษ แต่ไม่ใช่ด้วยคมดาบและฟัน”

จากความ ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแห่งสันติ มีวิธีการเผยแพร่ศาสนาด้วยหลักการและเหตุผล มีหลักคำสอนที่สำคัญคือ อัลกุรอานและอัลฮะดีษ ด้วยเหตุผลข้างต้น จึงประจักษ์ว่าศาสนาอิสลามมีหลักคำสอนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนที่ชัดเจน โดยในหลักคำสอนศาสนา มุ่งเน้นให้มุสลิมปฏิบัติความสัมพันธ์กับต่างศาสนิกชนเสมือนกับปฏิบัติกับมุสลิมด้วยกัน เน้นในเรื่องของการให้ความเป็นธรรมและการทำความดี

2.2 ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม

มนุษย์เคียงคู่กับสังคม เนื่องจากมนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นพวก พึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน การรวมกลุ่มอยู่รวมกัน มีลักษณะเป็นระเบียบแบบแผน มีระบบ มีความสัมพันธ์ละเอียดอ่อน การรวมกลุ่มอย่างมีระเบียบ แบบแผน เรียกว่า วัฒนธรรมของมนุษย์

วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำรงชีวิตทั้งปวงที่มนุษย์ได้จากการเป็นสมาชิก ของสังคม ประกอบไปด้วย วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ สิ่งประดิษฐ์ทางวัตถุทั้งปวง เป็นต้น และ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความรู้ ความเชื่อ คุณธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เป็นต้น วัฒนธรรม ที่กล่าวมานี้เกิดขึ้นโดยการที่สมาชิกดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม มีการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ต่างๆร่วมกัน โดยการเรียนรู้และการถ่ายทอดจากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปสู่สมาชิกรุ่นหนึ่ง ทำให้การดำเนินชีวิตร่วมกันของสมาชิกในสังคมมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมของสังคม

เลสลี เอ. ไวท์ (Leslie A. White) ได้นิยามความหมายของ“วัฒนธรรม” คือ ปรากฏการณ์ที่สร้างขึ้นอย่างมีระบบ ประกอบด้วยการกระทำ (แบบแผนของพฤติกรรม) วัตถุ (เครื่องมือเครื่องใช้) ความคิด (ความเชื่อ ความรู้) และความรู้สึก (เจตคติ ค่านิยม) ที่แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจน วัฒนธรรมเป็นผลงานที่มาจาก การสร้างสรรค์ของมนุษย์และมีลักษณะชัดเจน ดังนั้น จึงสามารถถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่คนอื่นได้ง่าย (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์และคนอื่นๆ,1997:15)

เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Edward B. Tylor) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วัฒนธรรม” คือ ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของสังคม และสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการใช้สิ่งนั้นๆ สมาชิก ในสังคมจะได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม และอาจปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นๆ เพื่อ เป็นมรดกแก่ชนรุ่นต่อไป (Horton and Hunt, 1976 : 46 อ้างถึงใน ณรงค์เส็งประชา, 1998 : 46)

เสาวคนธ์ สุดสวาท (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์และคนอื่นๆ,1997:16) ได้ให้ ความหมาย ไว้ว่า “วัฒนธรรม” เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกของสังคม หนึ่งได้ยึดถือเป็นแบบ แผนของชีวิตร่วมกัน วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนเครื่องหมายหรือตราประจำกลุ่มที่คนอื่นเห็นแล้วรู้ได้ทันที เช่น มีภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือนๆ กัน สำหรับคนในกลุ่มนั้น

ดังนั้นกล่าวสรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตร่วมกันของมนุษย์ในแต่ละสังคม ที่ สอดคล้อง ผสมผสาน สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สามารถปรับตัว ยอมรับ ถ่ายทอดและใช้ปฏิบัติร่วม กันได้ สำหรับวัฒนธรรมตามทัศนะอิสลามแล้ว หมายถึงผลงานทั้งหมดที่มนุษย์สร้างขึ้นนอกเหนือจาก ธรรมชาติดังนั้น วัฒนธรรมนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา อาจเป็นได้ทั้งแนวคิด ทัศนคติมโนคติความ รู้ค่านิยม ประเพณีความเชื่อ ตลอดจนการ กระทำต่างๆที่เกิดจากทั้งการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่ถูก ถ่ายทอดต่อกันมาของสังคม ดังนั้นจึงไม่เป็นที่แปลกของสังคมที่จะมีวัฒนธรรมที่หลากหลายและ

แตกต่างกันไปที่ปรากฏในแต่ละสังคม หรือแม้แต่ผู้คนที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ไม่แปลกที่จะมีความแตกต่างในด้านวัฒนธรรม แต่ละคนหรือสังคมจำเป็นต้องรักษาเอกลักษณ์ของตนให้ดำรงไว้ในสังคม

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้คนที่อยู่ในสังคมหรือสังคมหนึ่งๆ จะยังคงรักษาวัฒนธรรมของตนเพื่อสืบทอดไว้ให้ยืนยาวตามรูปแบบดั้งเดิมไว้ แต่บางครั้งวัฒนธรรมของสังคมบางอย่างก็อาจเสื่อมถอยลงหรือมีการปรับปรุงพัฒนาวัฒนธรรมของตนเองเพื่อสอดคล้องกับปัจจัยต่างๆ อาทิเช่น การเวลา สถานที่ บริบทสังคม

เช่นเดียวกับสังคมมุสลิมกับต่างศาสนิก ต่างกลุ่มต่างพยายามที่จะคงรักษาวัฒนธรรมของตนไว้เพื่อคงอยู่ยาวนาน แต่เมื่ออยู่ในสังคมเดียวกัน กลายเป็นพหุวัฒนธรรม ทุกคนทั้งมุสลิมกับต่างศาสนิกย่อมมีความสัมพันธ์ด้านสังคม และอาจมีวัฒนธรรมที่แปลกปลอมเข้ามาสู่สังคมหนึ่งๆ หรืออาจเกิดความไม่สงบสุขในสังคมหากคนในสังคมไม่มีความยึดหยุ่นในการยึดมั่นและปฏิบัติตามวัฒนธรรมของตน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นแหล่งสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เพราะแต่ละสังคมจำเป็นต้อง รักษาเอกลักษณ์ของตนให้ดำรงไว้ในขณะเดียวกันก็ต้องปรับปรุงพัฒนาวัฒนธรรมของตนเองให้เจริญก้าวหน้า และพร้อมที่ผสานและมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นๆ ในสังคม ดังผู้วิจัยขอกล่าวถึงความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในสังคมพหุวัฒนธรรม อันได้แก่ ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ความสัมพันธ์ด้านค้าขายระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก และความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ดังต่อไปนี้

2.2.1 ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

ประเพณีนับเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในสังคม เนื่องจากประเพณีสะท้อนให้เห็นชีวิตของคนในสังคมหนึ่งๆ ที่มีวิวัฒนาการและพัฒนาปรับปรุงจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการดำเนินชีวิต อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนความรู้และการปรับตัวของคนในสังคมหนึ่งๆ ประเพณีจึงกลายเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวคนในสังคมให้อยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคง มีชีวิตที่สุขสบาย ไม่ขัดแย้งหรือแตกแยกกันจนขาดเอกภาพ มีแบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการกระทำที่สืบทอดจนมีลักษณะเฉพาะของวิถีชีวิตและสังคมไทย(ธิตา, 1992:7) ดังนั้น ประเพณีในแต่ละบริบทแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่างอันเนื่องมาจากสังคมและปัจจัยต่างๆ ทางสังคม นักวิชาการนิยามความหมายประเพณีดังต่อไปนี้

อาดีล (Ādil, 1997: 98) ให้ความหมายว่าเป็นพฤติกรรมที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติกันเป็นประจำไม่ว่าจะเป็นในด้านการสนทนา การปฏิบัติ และการละเว้น

อัลซัรกออ์(al-Zarqā', 1998:2/872) ให้ความหมายว่า เป็นความเคยชินของแต่ละสังคมมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการกระทำ

ค็อลลาฟ(Khallāf, 1998: 85) ให้ความหมายของจารีตประเพณีว่า คือสิ่งที่เป็นที่รู้จักกันในสังคมมนุษย์และถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายซึ่งอาจเป็นคำพูดหรือการกระทำ

จากนิยามข้างต้น พบว่า ประเพณีคือแบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผนที่เกิดจากพฤติกรรมแต่ละสังคมมนุษย์ โดยได้ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวมในสังคมตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน อาทิเช่น ประเพณีการแต่งงาน การเกิด การตาย การทำบุญ เป็นต้น ประเพณีนับว่าเป็นส่วนสำคัญในสังคมที่จะบ่งบอกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ความเป็นสังคมนั้นๆ จึงทำให้คนในสังคมนั้นยังคงรักษาความเป็นประเพณีนั้นๆ มาตลอด แต่บางครั้งประเพณีก็จะมีการปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับองค์ประกอบต่างๆ ทางสังคม อาทิเช่น ปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย ความเป็นอยู่ของคนในสังคมปัจจุบัน ศาสนา เป็นต้น หรือบางครั้งประเพณีจะถูกละทิ้งด้วยปัจจัยต่างๆ ในสังคม อาทิเช่น ประเพณีที่ขัดกับหลักศาสนา เป็นต้น

ก. ประเพณีในมุมมองศาสนาอิสลาม

แท้จริงประเพณีนับเป็นสิ่งสำคัญที่คนในสังคมยึดมั่นและปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน ก่อนที่ศาสนาอิสลามจะเข้ามาเผยแพร่ กล่าวคือ ประเพณีของแต่ละสังคมเกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยอวิชชา จนกระทั่งศาสนาอิสลามเข้ามามีบทบาทในสังคม ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน การใช้ชีวิตประจำวัน การตัดสินใจปัญหาตลอดจนกฎหมายบ้านเมืองและอื่นๆ ล้วนมาจากหลักคำสอนของศาสนา แต่อย่างไรก็ตามแม้หลักคำสอนศาสนาจะเข้ามามีบทบาทแทนประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ยาวนานแต่หลักคำสอนศาสนาไม่ได้ห้ามในการยึดมั่นและปฏิบัติตามประเพณีของแต่ละสังคม เนื่องจากประเพณีเกิดจากสังคม ประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นหลักคำสอนศาสนาคือวิถีชีวิตของมุสลิม จึงถือว่าประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของหลักการอิสลามเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในด้านเกี่ยวกับการตัดสินใจ คำชี้ขาดในกฎหมายอิสลาม นับว่าประเพณีก็มีบทบาทไม่น้อย

ในหลักคำสอนศาสนา ประเพณีนับว่าเป็นส่วนหนึ่งจากแหล่งออกคำชี้ขาดเกี่ยวกับศาสนา สามารถเป็นกฎเกณฑ์หรือเป็นส่วนหนึ่งจากแหล่งยุติธรรมในการวินิจฉัยและตัดสินบางเรื่องเกี่ยวกับศาสนาได้ อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวเกี่ยวกับการนำกฎเกณฑ์ที่ใช้ในสังคมมากำหนดตัดสิน กล่าวว่า

﴿ حُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾

(الأعراف: 199)

ความว่า :“เจ้า(มุฮัมมัด)จงยึดถือไว้ซึ่งการอภัยและ
จงใช้ให้กระทำการที่ชอบ และจงผินหลังให้แก่ผู้ใด
เหล่าทั้งหลายเถิด”

(อัลอะรอฟ : 199)

โองการข้างต้น อัลลอฮ์ ﷻ บัญชาให้ท่านบี ﷺ กระทำการที่ชอบ กล่าวคือ สิ่ง
รู้จักกันระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และความเคยชินในความสัมพันธ์ดังกล่าว ดังนั้น เห็นได้ว่า การกระทำ
ที่ชอบและความเคยชินที่กล่าวมาในโองการ ถูกอัลลอฮ์ ﷻ บัญชาให้กระทำ นั่นจึงแสดงให้เห็นว่า
การบัญญัตินั้นเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาในศาสนบัญญัติ(Ahmad Fahmiy,1947:23) นักวิชาการได้
ตีความคำว่า بِالْعُرْفِ ในโองการแปลว่า สิ่งที่ชอบ หมายถึง ประเพณีที่ยึดมั่นและปฏิบัติกันมา หรือ
ความเคยชินที่เคยปฏิบัติกันมาในสังคม ด้วยเหตุดังกล่าวประเพณีจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักคำสอน
อิสลาม ให้กระจำงความหมายของอัลกุรอานและให้คำชี้ขาดที่เกี่ยวกับบริบทได้ เช่นเดียวกับอัลอะดีษ
จากการศึกษาดำร่าอัลอะดีษ พบว่ามีหลายบทจากอะดีษที่กล่าวถึงการตัดสินที่นำมาจากประเพณีและ
กฎเกณฑ์ของสังคม ดังเช่นอะดีษที่กล่าวว่า

((مَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ، وَ مَا
رَأَى الْمُسْلِمُونَ قَبِيحًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ قَبِيحٌ))
(أخرجه أحمد، 1995 : 3600)

ความว่า :“การใดที่ชาวมุสลิมเห็นว่าดี ก็เป็นสิ่งที่ดี
สำหรับอัลลอฮ์ด้วย และการใดที่ชาวมุสลิมเห็นว่าไม่
ดี ก็เป็นสิ่งที่ไม่ดีสำหรับอัลลอฮ์เช่นกัน”²

(บันทึกโดย Ahmad,1995 : 3600)

คำกล่าวอะดีษบทนี้ ชี้ให้เห็นว่า ประเพณีเป็นเกณฑ์ในการกำหนดและตัดสิน
กฎหมายได้ ในมุมมองนักวิชาการฟิกฮ์ นับว่าประเพณีเป็นแหล่งหนึ่งของคำชี้ขาดดังที่กล่าวมาข้างต้น
ทั้งนี้สามารถพบเห็นได้จากหลักกฎหมายที่นักวิชาการฟิกฮ์ประยุกต์ใช้ทั่วไปต่างๆที่ใช้อย่างแพร่หลาย
ในตำรากฎหมายอิสลามที่เกี่ยวข้องกับประเพณี อาทิเช่น หลักเกาะวาอิด อัลฟิกฮ์ทั่วไปที่ว่า(al-
'Assuyūtiy,1997:148)

((الْعَادَةُ مُحْكَمَةٌ))

ความว่า:“ประเพณี เป็นสิ่งที่ถูกใช้ในการกำหนด
บทบัญญัติ”

² อะดีษเมากูฟ บันทึกโดย Ahmad,1995 : 3600

บรรดานักปราชญ์อิสลามหรือสำนักคิดต่างๆ ได้กล่าวถึงประเพณี ในตำราของพวกเขา
เขาดังต่อไปนี้

สำนักคิดชะนะฟี (Ibn Najīm, 1996:93) กล่าวว่า

“พึงรู้เถิดว่าการยึดถืออาต๊ะฮ์และประเพณี เป็น
เกณฑ์ในการกำหนดกฎหมายนั้นมีปรากฏในตำรา
ฟิกข์มากมาย จนถือได้ว่านักกฎหมายเหล่านั้นได้ยึด
เอาประเพณีเป็นหลักฐาน”

สำนักคิดมาลิกีย์ (al-Shātibiy, n.d:2/286) กล่าวว่า

“ความจริงแล้ว ประเพณีที่ยังถือปฏิบัติอยู่ ในทาง
กฎหมายอิสลามนั้นจำเป็นต้องถือปฏิบัติต่อไป
ถึงแม้ว่าเดิมที่เป็นข้อปฏิบัติที่กฎหมายกำหนดหรือไม่
ก็ตาม”

สำนักคิดซาฟิอี (al-Zuhayliy, 2006:323/1) กล่าวว่า

“แท้จริงประเพณี สามารถให้ความกระจ่างแก่
นักปราชญ์ในการกำหนดกฎหมายและคำตัดสินจาก
คำหรือประโยชน์ของแหล่งที่มาข้อมูลที่ไม่ชัดเจน
นับว่ามีประโยชน์ไม่ถ้วน ดังนั้นประเพณีจึงเป็นที่
พิจารณาหากเป็นสิ่งที่ห่างไกลข้อเสีย แต่หากเป็นสิ่งที่
มีข้อเสียประเพณีดังกล่าวก็จะเป็นที่ไม่ยอมรับตาม
หลักการอิสลาม”

สำนักคิดฮัมบะลี (Khallāf, 1998:85) กล่าวว่า

“การยึดถือความหมาย คำกล่าวใดคำกล่าวหนึ่ง ตาม
จารีตประเพณีนั้นมีผลทางกฎหมายต่อคำกล่าว
ดังกล่าว มีถึงร้อยกว่าแห่งและเป็นที่ยอมรับกันว่า
อนุโลมให้ทำได้”

จากความที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า ประเพณีของคนในสังคมนั้นมีความสำคัญและมี
ความสัมพันธ์กับหลักคำสอนอิสลาม นับว่าเป็นหนึ่งในบรรดาแหล่งทุติยภูมิที่ช่วยอธิบายและให้ความ
กระจ่างแก่แหล่งปฐมภูมิและสามารถให้คำชี้ขาดเกี่ยวกับกฎอิสลาม

ข. ประเภทของประเพณี

ดังที่กล่าวมาข้างต้น ประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของหลักคำสอนศาสนา สามารถนำมายึดมั่นและปฏิบัติได้ในทุกๆด้านตามสภาวะการณ์และความจำเป็นที่จะต้องนำมาใช้ แต่อย่างไรก็ตามยังมีบางประเพณีที่มีการปรับเปลี่ยนบ้าง ตลอดจนสูญหายบ้าง สาเหตุดังกล่าวอาจมาจากกาลเวลา บริบท ศาสนา เป็นต้น ดังนั้นประเพณีสามารถแบ่งออกเป็นหลายประเภทตามพิจารณาในด้านต่างๆ ผู้วิจัยขอกล่าวถึงประเภทประเพณีโดยพิจารณาจากความสอดคล้องและความขัดแย้งกับศาสนบัญญัติ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือประเภทประเพณีที่เศาะฮีบ(ที่ถูกต้อง)และประเพณีที่ฟาสิด(ที่เสีย)

ประเพณีที่เศาะฮีบ คือประเพณีที่ไม่ได้ขัดแย้งกับหลักคำสอนศาสนาทั้งแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ การคงอยู่ของประเพณีมิได้สร้างความเสียหายในด้านใดๆเกี่ยวกับศาสนา ในทำนองเดียวกันประเพณีสามารถให้ความกระจ่าง ความชัดเจนในเรื่องศาสนบัญญัติ ให้ความกระจ่างในคำชี้ขาดที่เกี่ยวกับบริบทและคนในสังคม ตลอดจนสอดคล้องกับหลักคำสอนในทุกๆด้าน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเรียกประเพณีประเภทนี้ว่า ประเพณีเศาะฮีบ ซึ่งประเพณีประเภทดังกล่าวมีมากมายที่นักปราชญ์อิสลามนำมาปฏิบัติใช้ในสังคม อาทิเช่น คำตัดสินต่างๆ คำทำขวัญที่แพร่หลายในสังคม ตั้งแต่สมัยชาวอาหรับอวิชา(al-Shalabiy,1985:262) เป็นต้น

ประเพณีที่ฟาสิด คือประเพณีที่มีความขัดแย้งกับหลักคำสอนศาสนาทั้งจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เป็นการกระทำให้เกิดความเสียหาย อันตราย สร้างความเดือดร้อนหรือไร้ประโยชน์ต่อตนเอง บุคคลอื่นหรือกลุ่มคนในสังคม อาทิเช่น สัญญาที่ทำให้เกิดดอกเบี้ย พฤติกรรมที่น่ารังเกียจต่างๆ การพนัน ประเพณีดังกล่าวจะถูกแพร่หลายในสังคม จึงเรียกประเพณีดังกล่าวว่า ประเพณีฟาสิด หลังจากศาสนาเข้ามามีบทบาทในสังคมมุสลิม ประเพณีดังกล่าวค่อยๆสูญหาย เพราะจะขัดแย้งกับหลักคำสอนอิสลามและไม่เป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคม(Khallāf,1982:146)แต่เชื่อว่าประเพณีดังกล่าวสูญหาย เพราะบางอย่างบางครั้งก็มีปฏิบัติกันมาให้เห็นจนกระทั่งปัจจุบัน อาทิเช่น การคอร์รัปชั่น การไม่เอาโทษผู้ที่มีเกียรติ ดอกเบี้ย เป็นต้น

จากประเภทของประเพณี เห็นได้ว่า ประเพณีมีทั้งดีและไม่ดีปะปนกัน ดังนั้นสามารถแบ่งประเพณีตามความสอดคล้องเป็น 2 ประเภท คือประเพณีเศาะฮีบ เป็นประเพณีที่ยอมรับของคนในสังคม เพราะสามารถให้ประโยชน์กับบุคคลและสังคม ตลอดจนสามารถให้ความกระจ่างและชัดเจนในศาสตร์ทั่วไปและศาสนา ไม่ผิดกับหลักคำสอนศาสนา สามารถยึดมั่นและปฏิบัติได้จนกระทั่งปัจจุบัน ส่วนประเภทที่สองคือประเพณีฟาสิด เป็นประเพณีที่ไร้ประโยชน์ สร้างความเสียหายแก่บุคคลหรือกลุ่มชน ขัดกับหลักคำสอนศาสนา ทำให้เป็นที่ปฏิเสธของผู้คนส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีปฏิบัติกันมาเป็นส่วนน้อย

ค. ความสัมพันธ์ประเพณี

ประเพณีที่คนในสังคมยึดมั่นและปฏิบัติในแต่ละสังคม มีความแตกต่าง หรือแม้แต่ในประเทศเดียวกันก็ยังมีประเพณีที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้อันเนื่องมาจากประเพณีเป็นการปฏิบัติที่มีมาก่อนศาสนา กล่าวคือ เป็นประเพณีที่มาจากบรรพบุรุษของแต่ละเผ่าแต่ละสังคมนั้นๆ อาทิเช่น ประเพณีชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับอิทธิพลประเพณีจากบรรพบุรุษมลายูดั้งเดิม ส่วนประเพณีของชาวไทยพุทธในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับอิทธิพลประเพณีจากบรรพบุรุษไทยดั้งเดิม จึงทำให้บางประเพณีของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธมีความแตกต่าง แต่มีบางประเพณีที่มีความละม้ายคลึงกัน แม้จะมีความแตกต่างในด้านหลักความเชื่อและศาสนา อาทิเช่น ประเพณีชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความคล้ายกับชาวไทยพุทธในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สาเหตุดังกล่าวอันเนื่องมาจากประเพณีที่ปฏิบัติกันได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมที่มีมาก่อนจะปรับเปลี่ยนศาสนาใหม่ บางส่วนเคยนับถือศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และอื่นๆ อันเป็นเหตุให้มีประเพณีดั้งเดิมที่คล้ายคลึงกันสืบต่อกันมาช้านาน อาทิเช่น ความเชื่อในการรักษาโรคโดยใช้เวทมนต์ และการสะเดาะเคราะห์ ประเพณีการแต่งงานชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้บางราย จะมีขบวนแห่โดยมีต้นกล้วยต้นอ้อยประกอบขบวนด้วยเป็นต้น ซึ่งหลังจากศาสนาใหม่เข้ามา บางสังคมก็ยังคงยึดมั่นและปฏิบัติตามความเชื่อและศาสนาเดิม บางสังคมก็มีการปรับเปลี่ยนความเชื่อและศาสนา ด้วยเหตุดังกล่าวหากมีประเพณีใดมีความขัดแย้งกับหลักคำสอนศาสนา ประเพณีดังกล่าวก็จะถูกละทิ้งและสูญหายไปโดยปริยาย จึงเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุที่ทำให้ประเพณีมีความแตกต่างกับต่างศาสนิก ทว่าหากหลังจากมีการปรับเปลี่ยนความเชื่อและศาสนา แต่ยังคงยึดมั่นและปฏิบัติประเพณีดั้งเดิมทั้งที่ถูกตรงหลักคำสอนศาสนาหรือผิดก็ตาม จึงเป็นแหล่งทำให้ประเพณีมีความคล้ายคลึงกับประเพณีต่างศาสนิก

ด้วยเหตุผลข้างต้น เมื่อกล่าวถึงประเพณี ผู้คนส่วนใหญ่จะนึกถึงศาสนามาก่อน เพราะถือว่าศาสนาคือปัจจัยสำคัญของความเป็นเอกลักษณ์ของประเพณีในแต่ละสังคม อาทิเช่น การพนมมือไหว้ การพนมมือไหว้คือประเพณีของชาวพุทธเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นเมื่อมีการไหว้ จึงทำให้ผู้คนคิดไปว่าเขาผู้นั้นเป็นชาวพุทธเพราะเลือกที่จะปฏิบัติตามประเพณีของชาวพุทธ แต่บางครั้งเขาผู้นั้นอาจเป็นมุสลิมหรือศาสนาอื่นๆ เพราะการกระทำดังกล่าวเป็นเพียงประเพณีพื้นบ้านพื้นเมืองที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของเขา โดยมีได้ผิดกับหลักคำสอนศาสนา ด้วยเหตุนี้เราไม่อาจตัดสินและแยกแยะศาสนาของคนหนึ่งได้ด้วยจากการแลเห็นการปฏิบัติจากประเพณีเท่านั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวศาสนาอิสลามจึงมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ประเพณีดังกล่าวสามารถตัดสินและแยกแยะศาสนิกจากต่างศาสนิกได้ โดยประเพณีของมุสลิมส่วนใหญ่จะมาจากหลักคำสอนของศาสนาและประเพณีของผู้เผยแพร่ศาสนาเป็นส่วนใหญ่

ง. ประเพณีมุสลิม

เมื่อกล่าวถึงประเพณีของมุสลิมทำให้ผู้คนมากมายนึกถึงประเพณีศาสนาอิสลาม โดยประเพณีศาสนาอิสลามจะมีความสัมพันธ์กับหลักคำสอนศาสนา อาทิเช่น การทักทายระหว่างพบปะระหว่างมุสลิมด้วย มุสลิมจะกล่าวสลาม(กล่าวขอพร)ให้ฝ่ายตรงข้ามหรือบางคนจะจับมือทักทายพร้อมกล่าวสลาม ซึ่งประเพณีการทักทายดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักคำสอนศาสนา ดังนั้นที่มาของประเพณีมุสลิมจึงมาจากแหล่งสำคัญ 2 ประการด้วยกัน ประการแรกคือ มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษ ประการที่สองมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิมของสังคมหนึ่งๆ(al-Khudariy:1965, 19-20) จึงทำให้ประเพณีของมุสลิมที่ต้องปฏิบัติตามมีจำนวนไม่น้อย โดยประเพณีที่มาจากแหล่งทั้งสองประการจะครอบคลุมในทุกๆด้านนับได้ว่าเป็นประเพณีที่ถูกกำหนดธรรมนูญแห่งชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต มุสลิมไม่สามารถเลือกปฏิบัติบางอย่างตามความพอใจของตนและปรับเปลี่ยนแก้ไขใดๆได้เลย เพราะทั้งสองประการมีความสำคัญและความสัมพันธ์ทั้งบุคคลและสังคม กล่าวคือ หากมุสลิมใดละทิ้งการปฏิบัติประเพณีที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษ เขาจะได้รับผลกรรมที่เขาละทิ้ง หากมุสลิมใดละทิ้งการปฏิบัติประเพณีที่มาจากบรรพบุรุษดั้งเดิมของสังคมหนึ่งๆ เขาก็จะได้รับการตำหนิ ถูกกล่าวหาว่าจนกลายเป็นที่ไม่ยอมรับจากสังคมนั้นๆได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าว มุสลิมจึงมีประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ บางประเพณีคล้ายๆกัน อาทิเช่น ประเพณีการทักทาย เทศกาลวันสำคัญ การเชือดสัตว์ เป็นต้น ซึ่งการที่มีมุสลิมทั้งหลายปฏิบัติที่คล้ายกัน แสดงให้เห็นว่าประเพณีดังกล่าวมาจากหลักคำสอนศาสนาที่อยู่บนรากฐานเดียวกัน แต่บางประเพณีก็แตกต่างกัน ถึงแม้ว่าจะอยู่บนหลักความเชื่อและศาสนาเดียวกัน อาทิเช่น ประเพณีการกิน ประเพณีการแต่งกาย ประเพณีการแต่งงาน เป็นต้น โดยสาเหตุความแตกต่างมาจากประเพณีบรรพบุรุษดั้งเดิมที่ยังคงสืบทอดต่อกันมา ทำให้ประเพณีมุสลิมมีความหลากหลาย แต่อย่างไรก็ตาม แม้ประเพณีมุสลิมมีจำนวนไม่น้อยและหลากหลาย ประเพณีดังกล่าวก็คือประเพณีของมุสลิม มุสลิมควรปฏิบัติตามประเพณีของมุสลิม เพราะศาสนาอิสลามถือว่าเป็นศาสนาที่ครบสมบูรณ์ครบถ้วนในทุกๆด้านไม่จำเป็นต้องพึ่งพาตามประเพณีจากศาสนาอื่นศาสนาใด อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวเกี่ยวกับความสมบูรณ์ของศาสนาอิสลามว่า

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي
وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ
لِإِيمَانِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

(المائدة بعض من آية: 3)

ความว่า: “วันนี้ข้าได้ให้ความสมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งศาสนาของพวกเจ้าและข้าได้ให้ครบถ้วนแก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งความกรุณาเมตตาของข้าและข้าได้เลือกอิสลามให้เป็นศาสนาแก่พวกเจ้าแล้ว”

(ส่วนหนึ่งจากอัลมาอิดะฮ์ : 3)

โองการนี้ได้บ่งบอกถึงความเสร็จสมบูรณ์ของศาสนาอิสลามอันเป็นสิ่งที่พอเพียงกับทุกๆความต้องการของมนุษย์ในทุกๆด้าน เมื่อศาสนาเสร็จสมบูรณ์ เหล่าบรรดามุสลิมไม่จำเป็นต้องไปแสวงหาหนทางอื่นนอกจากอิสลาม ทั้งนี้ประเพณีเป็นส่วนหนึ่งในความสมบูรณ์ศาสนา ดังนั้นมุสลิมไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามประเพณีต่างศาสนิก

จากการอธิบายข้างต้น จะเห็นว่า มุสลิมมีประเพณีของมุสลิม ทั้งมาจากหลักคำสอนศาสนาหรือจะมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิมของสังคมมุสลิมนั้นๆ ดังนั้นมุสลิมในสังคมหนึ่งๆนั้นนอกจากปฏิบัติตามประเพณีของมุสลิมที่มาจากหลักคำสอนศาสนาแล้ว ยังสามารถปฏิบัติตามประเพณีของสังคมมุสลิมในสังคมอื่นๆ トラบใดประเพณีดังกล่าวขึ้นชื่อว่าประเพณีมุสลิม อาทิเช่น สังคมมลายูมุสลิมแต่งกายเหมือนประเพณีแต่งกายของสังคมอาหรับมุสลิม เป็นต้น

ดังที่กล่าวมา มุสลิมควรปฏิบัติตามประเพณีมุสลิมจึงเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับศาสนา ส่วนสังคมมุสลิมปฏิบัติตามสังคมต่างศาสนิกชนนั้น นับว่าเป็นที่ขัดแย้งกับหลักคำสอนศาสนา

จ. ประเพณีต่างศาสนิก

ประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดมาในแต่ละสังคม บางอย่างมีลักษณะเฉพาะในสังคมนั้นๆ บางอย่างมีลักษณะคล้ายคลึงกับที่ปฏิบัติกันในสังคมอื่น การที่ประเพณีของแต่ละสังคมมีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือต่างกันนั้น ส่วนหนึ่งมาจากเหตุความเชื่อและศาสนาดังที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นประเพณีที่ไม่ได้มาจากหลักคำสอนศาสนาอิสลาม เรียกว่า ประเพณีต่างศาสนิก เป็นประเพณีที่มาจากหลักคำสอนศาสนาต่างๆที่ไม่ใช่ศาสนาอิสลามและมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิมของต่างศาสนิกในแต่ละสังคม

ประเพณีต่างศาสนิกได้รับอิทธิพลจาก 2 ประการ คือมาจากศาสนาและบรรพบุรุษดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน ประเพณีต่างศาสนิกมีมากมายดังปรากฏในสังคมปัจจุบัน จะเห็นว่าบางครั้งประเพณีต่างศาสนิกมาจากศาสนาของตนเอง อาทิเช่น ประเพณีการเสียชีวิต การบวชเข้าพรรษา เป็นต้น บางครั้งมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิม อาทิเช่น ประเพณีการแต่งงาน และบางครั้งมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา อาทิเช่น เทศกาลงานสงกรานต์ และบางครั้งก็ปฏิบัติตามประเพณีของ

ต่างศาสนา อาทิเช่น เทศกาลวันปีใหม่คริสต์ศักราช จะเห็นว่าผู้คนมากมายทั้งคริสต์ศาสนิกและต่างศาสนิกต่างให้ความสำคัญกับวันดังกล่าว

ดังที่กล่าวมา ประเพณีต่างศาสนิกมีมากมาย ทั้งมาจากศาสนาตนเองและยืมมาจากต่างศาสนิก ส่วนหนึ่งที่เป็นสาเหตุดังกล่าวนี้ มาจากความพึงพอใจและความนิยมของผู้คนในสังคม แต่เชื่อว่าสังคมในโลกนี้สามารถปฏิบัติตามประเพณีของศาสนาอื่นได้อย่างอำเภอกใจ เพราะบางศาสนาไม่อนุโลมศาสนิกของตนมาเกี่ยวข้องและปฏิบัติตามประเพณีต่างศาสนิก ดังเช่นศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นๆ

ดังที่กล่าวข้างต้นว่า ประเพณีต่างศาสนิกนั้น มาจากหลักคำสอนของศาสนาและบรรพบุรุษดั้งเดิมของชาวต่างศาสนิก และเป็นที่ทราบว่าเป็นศาสนาอื่นนั้นเป็นศาสนาที่อัลลอฮ์ ﷻ ไม่ยอมรับ อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي
الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِيرِينَ﴾

(آل عمران : 85)

ความว่า: “และผู้ใดแสวงหาศาสนาหนึ่งศาสนาใดอื่นไปจากศาสนาอิสลามแล้ว ศาสนานั้นจะไม่ถูกรับจากพระองค์เป็นอันขาด และในปรโลก เขาจะอยู่ในหมู่ผู้ที่ขาดทุน”

(อาละอิมรอน : 85)

ดังนั้น ประเพณีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งมาจากศาสนานั้น ก็ถูกห้ามปฏิบัติเช่นกัน เพราะมุสลิมจำเป็นต้องปฏิบัติตามศาสนาอิสลามเท่านั้น อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿كُلَّمَا جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبَعْتَهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ
الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾

(الجمانية : 18)

ความว่า : “แล้วเราได้ตั้งเจ้าให้อยู่บนแนวทางหนึ่งในเรื่องของศาสนาที่แท้จริง ดังนั้นจงปฏิบัติตามแนวทางนั้น และอย่าได้ปฏิบัติตามอารมณ์ต่ำของบรรดาผู้ไม่รู้”

(อัลญาซียะฮ์ : 18)

คำว่า شريعة ชะรีอะฮ์ แปลว่า "ทาง ศาสนา" ส่วนความหมายชะรีอะฮ์ คือ ประมวลข้อปฏิบัติต่างๆของศาสนาที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงบัญชาแก่นุซัย ดังนั้นโองการบทนี้ต้องการบ่งบอกข้อปฏิบัติต่างๆของศาสนาอยู่บนวิถีวิทยาที่ชัดเจน ด้วยเหตุนี้จึงบัญชาให้มุสลิมดำเนินอยู่บนแนวทางดังกล่าว(al-Zirikliy,1969:189/5)

ดังนั้น การมุสลิมนำประเพณีต่างศาสนิกมาปฏิบัติตาม นับว่าเป็นการกระทำที่ผิดตามหลักคำสอนศาสนา ทั้งประเพณีที่มาจากศาสนาหรือมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิมของชาวต่างศาสนิก แม้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับศาสนาต่างศาสนิก แต่การกระทำดังกล่าวมาจากการเลียนแบบพฤติกรรมของต่างศาสนิก ทำให้มุสลิมมีความใกล้เคียงหรือเลียนแบบกับเขาเหล่านั้น ผู้ซึ่งเป็นต่างศาสนิก ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ))

(أخرجه أبو داود . n.d : 4031)

ความว่า :“ผู้ใดเลียนแบบกลุ่มชนใด เขาก็เป็นส่วนหนึ่งจากกลุ่มชนนั้น”³

(บันทึกโดย Abū Daud, n.d : 4031)

บทอะดีซข้างต้น กล่าวถึงสถานะของกลุ่มหนึ่ง ที่มีการเลียนแบบอีกกลุ่มหนึ่ง ดังนั้นกลุ่มที่เลียนแบบผู้อื่นนั้นจะกลายเป็นกลุ่มที่ถูกเลียนแบบโดยปริยาย เช่นเดียวกับมุสลิม หากเลียนแบบกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจากบรรดาต่างศาสนิก มุสลิมกลุ่มนั้นก็จะเป็นกลุ่มนั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวนับว่าเป็นความผิดที่ใหญ่ในมุมมองศาสนา ด้วยเหตุผลดังกล่าว ศาสนาอิสลามจึงให้ความสำคัญและตระหนักถึงหลักคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามต่างศาสนิกเพราะเกรงว่าเยาวชนรุ่นหลังจะไม่ตระหนักและหลุดเข้าไปในหนทางที่ผิด ท่านนบี ﷺ ตักเตือนเรื่องการปฏิบัติตามแบบอย่างของต่างศาสนิก กล่าวว่า

((لَتَتَّبِعَنَّ سَنَنَ مَنْ كَانَتْ قَبْلَكُمْ شِرَارًا بَشِيرًا وَخِرَارًا عَا))

بِذَرَارًا عَا، حَتَّى لَوْ سَلَكَوْا جُحْرَ ضَبٍّ لَسَلَكَتُمْوَهُ

قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى؟ قَالَ: فَمَنْ؟ ((

(أخرجه البخاري, 1993 : 6775)

ความว่า :“แน่นอน พวกท่านจะปฏิบัติตามแนวทางต่างๆของบรรดาผู้ที่อยู่ก่อนหน้าพวกท่าน ทีละคืบ ทีละคืบ และ ทีละคอก ทีละคอก จนกระทั่งหากพวก

³ อะดีซอะสันเศาะฮียะฮ์ บันทึกโดย Abū Daud, n.d : 4031

เขาเข้ารูแอ้ แน่นอนพวกท่านก็จะตามพวกเขา(เข้าไปด้วย) พวกเรากล่าวว่า “โอ้ท่านศาสนทูตของอัลลอฮ์ เอ๊ย พวกชาวยิวและคริสเตียน ไซ้ไหม? ท่านนบี กล่าวว่ “แล้วใครอีกล่ะ?”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,1993: 6775)

ในบทอะดีษที่กล่าวมา ท่านนบี ﷺ ได้แจ้งเตือนชาวมุสลิมทั้งหลายในการปฏิบัติตาม ชาวยิวและคริสเตียน การปฏิบัติตามเริ่มมาจากที่ละนิดที่ละน้อย จนกระทั่งทำให้เรตกอยู่ในกลุ่มชน ดังกล่าว ดังนั้นมุสลิมควรห่างไกลจากขั้นตอนและปัจจัยที่ทำให้เกิดการปฏิบัติและประพฤติตามต่างศาสนา เพราะนั่นคือ สิ่งห้ามปรามในศาสนา

แต่อย่างไรก็ตาม ใช่ว่าการห้ามนั้นจะปิดกั้นไม่ให้มุสลิมปฏิบัติตามเพียงอย่างเดียว เพราะการอยู่ในสังคมนับว่าส่วนน้อยที่จะไม่มีต่างศาสนิกปะปนอยู่ด้วย โดยเฉพาะสังคมใหญ่ๆก็จะ ประกอบไปด้วยมุสลิมและต่างศาสนิก ดังนั้นมุสลิมจึงต้องมีปฏิสัมพันธ์กับต่างศาสนิกนับเป็นเรื่อง ธรรมดา บางครั้งจำเป็นต้องเข้าร่วมกับประเพณีต่างศาสนิกโดยปริยาย และบางครั้งก็จำเป็นต้อง ปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้มันนักวิชาการบางส่วน เห็นว่าการปฏิบัติตามในบางกรณี ถือว่าเป็นสิ่งอนุโลม เพราะ เขามีได้มีเจตนาธรรมในการกระทำ เพียงความจำเป็นต้องปฏิบัติ อับดุลมะญิด สะลิม(Abd.al-Majīd Salīm,1928:472/5) จุฬาราชมนตรีอียิปต์กล่าวว่า

“การร่วมหมวกนับว่าเป็นการเลียนแบบชาวต่างศาสนา หากผู้ใดร่วมหมวกเพื่อเลียนแบบชาวต่างศาสนา โดยมิได้นึกถึงและไม่ได้มีเจตนาที่จะลบหลู่ศาสนา ถือว่าเขาผู้นั้นได้กระทำความผิดเท่านั้น ไม่ถึงกับกลายเป็นกลุ่มชนต่างศาสนิกนั้นๆ สำหรับผู้ใดร่วมหมวกเพื่อหลีกเลี่ยงความร้อนหรือความหนาว การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นสิ่งอนุโลมตราบใดเขาไม่ได้มีเจตนาดังที่กล่าวมา”

ดังนั้น ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกคือการปฏิบัติตาม ประเพณีศาสนาใดศาสนาหนึ่งตามความพึงพอใจและความจำเป็นต้องปฏิบัติ โดยประเพณีมุสลิมกับต่างศาสนิก ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาและบรรพบุรุษดั้งเดิมของแต่ละสังคม จึงทำประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาในแต่ละศาสนานั้นบางอย่างมีลักษณะเฉพาะในสังคมนั้นๆ บางอย่างก็มีลักษณะ คล้ายคลึงกับที่ปฏิบัติกันในสังคมอื่น มุสลิมควรเรียนรู้และสามารถแยกแยะทั้งความคิด พฤติกรรม จริยธรรมและข้อปฏิบัติต่างๆจากประเพณีต่างศาสนิก เพื่อไม่ให้เกิดการเลียนแบบต่างศาสนิก ใน

ทำนองเดียวกันหากการเลียนแบบนั้นเป็นเหตุจำเป็นต่อบุคคล จนกระทั่งกลุ่มสังคม การปฏิบัติดังกล่าวเป็นที่อนุมัติในศาสนา แต่ต้องคำนึงถึงขอบเขตและความจำเป็น เป็นหลักในการปฏิบัติตาม

2.2.2 ความสัมพันธ์ด้านค้าขายระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

ในอดีต สังคมมนุษย์มีระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง แต่ละครอบครัวสามารถผลิตพืชผลไว้รับประทานในครัวเรือนของตนได้ ข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือน ก็เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยาก เพราะอาศัยวัตถุดิบที่มีตามธรรมชาติเป็นหลัก เมื่อสังคมพัฒนาขึ้นและคนสามารถผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหาร สามารถประยุกต์สิ่งของเครื่องใช้ได้ในปริมาณที่เกินความความต้องการ จนเหลือจากความต้องการของตน จึงนำผลผลิตที่เกินความต้องการของตน ไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของหรืออาหารที่ตนและครอบครัวไม่สามารถผลิตขึ้นมาได้กับบุคคล หมู่บ้าน หรือระหว่างเมือง ที่อยู่ห่างไกลออกไป(วราภรณ์,2004: 66-67) โดยอาศัยพ่อค้ากองคาราวาน หรืออานาผลผลิตนั้น ไปแลกเปลี่ยนด้วยตนเอง ต่อมาเมื่อสังคมเจริญขึ้นเป็นเมืองใหญ่ มีสภาพและฐานะเป็นสังคมเมือง การใช้จ่ายเริ่มแพร่หลาย ผู้คนจึงมีการแลกเปลี่ยนสินค้าด้วยเงินตราด้วยการซื้อขาย ซึ่งพฤติกรรมของการแลกเปลี่ยนและการซื้อขายสินค้านี้คือ การค้าขาย นักวิชาการนิยามความหมายค้าขาย ดังต่อไปนี้

อัลญูรญานีย์(al-Jurjāniy,1983:53)ให้ความหมายว่า การที่ซื้อในบางสิ่งบางอย่างเพื่อเอาไปขายด้วยการได้กำไร

อิบนุ คอลดูน(Ibn Khaldūn,1988:808)ให้ความหมายว่า การเพิ่มทรัพย์สินโดยการซื้อสินค้าและพยายามขายสินค้านี้ด้วยราคาแพงกว่าตอนที่ซื้อมา

นักวิชาการส่วนหนึ่ง(al-Tahānawiy,n.d:466/4)ให้ความหมายว่า การแลกเปลี่ยนด้วยการลงทุน เพื่อให้ได้ผลกำไร

จากนิยามความหมายของนักวิชาการที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่า ความหมายของการค้าขาย คือการตกลงแลกเปลี่ยนสินค้าบริการ หรือซื้อขายสินค้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีผลกำไรเป็นหลัก นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในสังคมที่ปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน การค้าขายในสมัยแรกๆจะเริ่มด้วยการแลกเปลี่ยนด้วยสินค้าที่มีค่า เมื่อการค้าแพร่หลายมากขึ้นมนุษย์ก็เริ่มใช้โลหะ จนกระทั่งปัจจุบันมีการใช้เงินตรา เป็นสื่อกลางในการค้าขาย

ดังนั้น เมื่อการค้าขายมีมาตั้งแต่สมัยอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน การค้าย่อมเกิดขึ้นได้กับทุกๆสังคม ทั้งสังคมมุสลิมและสังคมต่างศาสนิก

ก. การค้าขายในมุมมองอิสลาม

แท้จริงการค้าขาย เป็นแนวทางหนึ่งในการหาปัจจัยยังชีพของมนุษย์ ซึ่งนับว่าเป็นส่วนหนึ่งในสามของการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ควบคู่มาแต่อดีตจนกลายเป็นนิสัยในการดำรงชีวิต ทั้งสามที่เป็นปัจจัยยังชีพนั้นได้แก่ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการค้าขาย(Muhsin,1972:159)ในมุมมองศาสนา การทำงานหาเลี้ยงชีพนับว่าเป็นสิ่งอนุโลมและส่งเสริมให้ปวงบ่าวทั้งหลายหาปัจจัยยังชีพเท่าที่สามารถทำได้ อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวเกี่ยวกับการหาปัจจัยยังชีพ กล่าวว่า

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا
وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾

(المملك : 15)

ความว่า : “พระองค์คือผู้ทรงทำแผ่นดินนี้ให้ราบเรียบสำหรับพวกเจ้าดังนั้น จงสัญจรไปตามขอบเขตของมัน และจงบริโภคจากปัจจัยยังชีพของพระองค์และยังพระองค์เท่านั้นการฟื้นคืนชีพ”

(อัลมุลก : 15)

ความหมายในโองการข้างต้น อัลลอฮ์ ﷻ ส่งเสริมให้ปวงบ่าวเดินทางไปในที่ที่คุณต้องการไปและสามารถหมุนเวียน(ซื้อขายแลกเปลี่ยน)ทุกๆประเภทของการได้กำไรและการค้าขาย (al-Qāsimiy,1866:8885/16)ได้ตามทิวสารทิศ トラบใดการกระทำนั้นอยู่ในขอบเขตและกรอบของศาสนา จึงจำเป็นอย่างยิ่งในเรื่องนี้คือ การทำงานหาเลี้ยงชีพ พยายามตั้งใจ และขยันขันแข็ง ละทิ้งจากความเกียจคร้าน ซึ่งการทำงานนั้นจะครอบคลุมในทุกๆประเภท ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การค้าขายและอื่นๆจากการงานที่สามารถให้กำไรและประโยชน์ที่ถูกต้องตามหลักศาสนา

ดังนั้น การค้าขายเป็นส่วนหนึ่งของการงานที่สามารถให้ประโยชน์แก่ปวงบ่าว ซึ่งหากการงานใดที่เป็นประโยชน์ สิ่งนั้นก็เป็นที่อนุโลมและส่งเสริมในศาสนา ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((اٰخِرُ صُنِّ عَلٰى مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعِنِ بِاللّٰهِ))

(أخرجه مسلم . 1981 : 2664)

ความว่า : “ท่านจงแสวงหาสิ่งที่ยังประโยชน์แก่ท่าน และจงขอความช่วยเหลือจากอัลลอฮ์”

(บันทึกโดย Muslim, 1981 : 2664)

จากบทฮะดีษ เห็นได้ว่า การแสวงหาปัจจัยยังชีพที่เป็นประโยชน์นั้นเป็นสิ่งที่ศาสนา ส่งเสริม เพื่อให้การแสวงหาได้อย่างง่ายดายและได้รับความจำเริญนั้น ควรขอความช่วยเหลือ จากอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อส่งสิ่งที่ตั้งถามแก่ปวงป่าว

นอกจากนี้การทำการค้าขาย ยังเป็นแบบอย่างการหาปัจจัยยังชีพของท่านบี ﷺ และพ่อค้าในสมัยนั้นด้วย มีฮะดีษได้กล่าวเกี่ยวกับการค้าทั้งสมัยอริชญาและสมัยอิสลามเข้ามา ท่านอิบนุอับบาส رضي الله عنه กล่าวว่า

ความว่า :“ในสมัยอริชญา มีตลาดอุกาศ มัฆนะฮ์ และซุมะซาซ ต่อมาเมื่อศาสนาอิสลามเข้ามามี บทบาทในสังคมผู้คนที่เป็นมุสลิมก็ต่างยกเลิกขายในตลาดดังกล่าว จนกระทั่งมีโองการจากอัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่

ความว่า:“ไม่มีโทษใดๆแก่พวกเจ้าการที่พวกเจ้าจะ แสวงหาความกรุณาอย่างหนึ่งอย่างใดจากพระเจ้าของพวกเจ้า”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 198)

โดยโองการดังกล่าวลงมาในช่วงประกอบพิธีฮัจญ์”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,1993 : 199)

ฮะดีษข้างต้น บ่งบอกถึงอนุโลมมุสลิมในการแสวงหาปัจจัยยังชีพด้วยการ ประกอบการค้าขาย โดยไม่ได้เป็นความผิดแต่อย่างใด ด้วยเหตุดังกล่าว ชาวมุสลิมจึงเข้ามาทำการค้าขายอีกครั้งในตลาดดังกล่าวและค้าขายทั่วมืองต่างๆทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ อาทิเช่น เยเมน ซีเรีย อียิปต์ เป็นต้น

ข. ประเภทการค้าขายในอิสลาม

ดังที่กล่าวมาข้างต้น หลังจากการค้าขายเป็นสิ่งอนุญาตในศาสนา ทั้งยังเป็นแบบอย่างจากการปฏิบัติของนบีมุฮัมมัด ﷺ การค้าจึงเป็นงานที่นิยมของบรรดามุสลิม เมื่อบริบทของการค้าได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งครอบคลุมเมืองต่างๆของประเทศ บางครั้งไม่มีความต้องการในสินค้านั้นๆ จึงทำให้นักค้าขายเกิดการเคลื่อนย้ายสินค้าไปสู่ดินแดนผู้บริโภคะและมีความต้องการ เพราะสามารถแสวงหากำไรได้ดีกว่า ด้วยเหตุนี้นักวิชาการอิสลามจึงแบ่งประเภทการค้า ออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การค้าขายแบบภายใน เป็นการดำเนินการซื้อขายระหว่างผู้คนภายในประเทศเดียวกัน การค้าขายดังกล่าวจะปฏิบัติตามข้อกำหนดต่างๆของนักวิชาการฟิกฮ์ ไม่จำเป็นต้องมีรัฐเป็นสื่อกลางหรืออยู่ภายใต้ดูแลโดยตรงของรัฐ เพียงแต่ต้องการดูแลควบคุมทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการใช้ข้อกำหนดต่างๆในการซื้อขาย และโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนตามหลักศาสนาอิสลามเหมือนกับการปฏิบัติตามธุรกรรมต่างๆ อาทิเช่น ธุรกิจการเช่า การแต่งงาน เป็นต้น(al-Nabhāniy,1953:244) การค้าดังกล่าวได้ถูกกล่าวในอัลกุรอาน กล่าวว่า

﴿إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ

عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُمُوهَا﴾

(البقرة بعض من آية : 282)

ความว่า:“นอกจากว่ามันเป็นสินค้าที่ปรากฏอยู่ต่อหน้าซึ่งพวกเจ้าหมุนเวียนมัน(ซื้อขายแลกเปลี่ยน)ระหว่างพวกเจ้า ก็ไม่มีโทษอันใดแก่พวกเจ้าที่พวกเจ้าจะไม่บันทึกมัน”

(ส่วนหนึ่งจากอัลบะเกาะเราะฮ์ : 282)

โองการข้างต้น กล่าวถึงช่วงที่หมุนเวียน(ซื้อขายแลกเปลี่ยน)ให้มีการบันทึกในขณะที่มีความจำเป็นน้อย และไม่มีโทษอันใดหากไม่มีการบันทึก เพราะการหมุนเวียนคือการค้า ซึ่งการค้าดังกล่าวย่อมห่างไกลจากความขัดแย้งและความหลงลืม(al-Qāsimiy,1866:722/3)ดังนั้น การค้าขายที่กล่าวมา หมายถึงการค้าขายระหว่างผู้คนภายในประเทศเดียวกัน เป็นสินค้าที่ปรากฏอยู่ต่อหน้าทั้งผู้ซื้อผู้ขาย สามารถเข้าใจสินค้า จึงห่างไกลจากความขัดแย้งและหลงลืม

2. การค้าขายแบบส่งออก คือการดำเนินการซื้อขายที่เกิดขึ้นระหว่างชนชาติและประชาชนของประเทศใดประเทศหนึ่งขึ้นไป โดยการค้าขายแบบส่งออกต้องอยู่ภายใต้อำนาจของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ด้วยเหตุดังกล่าวการค้าขายจึงต้องผ่านการตรวจสอบจากรัฐในการส่งออกหรือห้ามส่งออกสินค้า

ดังนั้น การค้าขายดังกล่าวจึงต้องดำเนินการตามนโยบายของรัฐที่กำหนด เพื่อรัฐจะได้ดูแลกิจการของประชาชนในด้านการส่งออก ในอัลกุรอานได้กล่าวเกี่ยวกับการค้าขายดังกล่าว โดยเป็นเหตุการณ์ที่ท่านนบีอิบรอฮีม عليه السلام กล่าวขอพรจากอัลลอฮ์ ﷻ ในช่วงที่ท่านกำลังอ่อนแอในการหาปัจจัยยังชีพแก่ลูกหลานของท่าน กล่าวว่า

﴿رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُونِ بَيْتِكَ بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ
الْمَحْرَمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي
إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ﴾

(إبراهيم : 37)

ความว่า : “โอ้พระเจ้าของเรา แท้จริงข้าพระองค์ได้
ให้ลูกหลานของข้าพระองค์ พำนักอยู่ ณ ที่ราบลุ่มนี้
โดยไม่มีพืชผลใดๆซึ่งอยู่ใกล้บ้านอันเป็นเขตหวงห้าม
ของพระองค์ โอ้พระเจ้าของเราเพื่อให้พวกเขาดำรง
การละหมาดขอพระองค์ทรงให้จิตใจจากปวงมนุษย์
มุ่งไปยังพวกเขาและทรงประทานปัจจัยยังชีพที่เป็น
พืชผลแก่พวกเขา เพื่อว่าพวกเขาจะขอบคุณ”

(อิบรอฮีม : 37)

โองการดังกล่าวเป็นการขอพรจากท่านนบีอิบรอฮีม عليه السلام เพื่อให้อัลลอฮ์ ﷻ ทรง
บันดาลใจของบรรดามุสลิมกรูกันไปที่มักกะฮ์ ที่ซึ่งมีนบีอิสมาอิล عليه السلام ลูกของท่านและนางฮาญัรภริ
ยาของท่านพำนักอยู่ โดยไม่มีพืชผลใดๆ ด้วยความจำเริญของท่าน อัลลอฮ์ ﷻ จึงรับพรดังกล่าวด้วย
การทำให้เขตหวงห้ามของพระองค์กลายเป็นสถานที่ปลอดภัยและพืชผลที่เป็นยังชีพหลากหลายทุก
ประเภท ทั้งดินทั้งมาจากตะวันออกและตะวันตกได้มารวมอยู่ ณ ที่ราบลุ่ม ที่ซึ่งเคยไม่มีพืชผลใดๆมา
ก่อน โดยพืชผลดังกล่าวมีตลอดฤดูกาลทั้งช่วงหน้าหนาวหน้าแล้ง จนกระทั่งปัจจุบันถ้าสังเกต จะเห็น
ได้ว่า ในเมืองมักกะฮ์ มักมีสิ่งของและพืชผลจากประเทศต่างๆหลากหลายชนิดมารวมกันในเมืองนี้ ทำ
ให้เป็นจุดศูนย์กลางการค้าของบรรดาพ่อค้าแม่ค้ามุสลิมทั่วทุกมุมของโลก

ประเภทของการค้าที่กล่าวมาข้างต้น เกิดจากการขยายตัวของการค้าอย่าง
กว้างขวาง จนกระทั่งครอบคลุมเมืองต่างๆภายในประเทศของตน จึงเกิดการขยายตัวการค้าออก
ต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้นักวิชาการแบ่งประเภทการค้าขายออกเป็น 2 ประเภทคือ การค้าขายแบบ
ภายในและการค้าขายแบบภายนอก โดยการค้าขายทั้ง 2 ประเภทจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือการ
ค้าขายแบบภายใน ไม่จำเป็นต้องมีการบันทึกในกรณีที่ไม่จำเป็น ส่วนการค้าขายภายนอกจำเป็นต้อง
อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ แต่อย่างไรก็ตามการค้าทั้ง 2 ประเภทนับว่าเป็นสิ่งที่อนุญาตและ
ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของนักวิชาการฟิคว์ ที่ได้กำหนดไว้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินการค้า

ค. การค้าขายระหว่างมุสลิม

การค้าคือ การซื้อขายหรือการแสวงหาโชคปัจจัยที่เป็นสิ่งอนุมัติ(ฮะลาล) ด้วยเหตุผลดังกล่าว การค้าจึงเป็นสิ่งอนุญาตในศาสนาและส่งเสริมให้มุสลิมปฏิบัติตาม เนื่องจากการค้าเป็นหนึ่งในแนวทางที่ท่านบีมุฮัมมัด ﷺ เคยปฏิบัติ มุสลิมสามารถทำการค้าแลกเปลี่ยนระหว่างมุสลิมด้วยกัน เพราะนอกจากการหาปัจจัยยังชีพที่เป็นสิ่งอนุมัติ(ฮะลาล)แล้ว การค้าระหว่างมุสลิมยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมด้วยกัน หากเป็นการค้าแบบภายใน และสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ หากการค้าดังกล่าวเป็นการค้าแบบภายนอก ดังนั้นการค้าอาจเป็นสื่อกลางในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมด้วยกัน และยังสามารถรวมตัวจากทุกสารทิศให้เป็นหนึ่งเดียวกันได้ การกระทำดังกล่าวนี้ว่าเป็นส่วนหนึ่งวัตถุประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ ที่จะให้มุสลิมรู้จักกัน รวมเป็นหนึ่งเดียวกันในศาสนา อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾

(آل عمران بعض من آية: 103)

ความว่า : “และพวกเจ้าจงยึดสายเชือกของอัลลอฮ์ โดยพร้อมกันทั้งหมดและจงอย่าแตกแยกกัน”

(ส่วนหนึ่งจากอาละอิมรอน : 103)

โองการบทนี้ บ่งบอกถึงบัญชาของอัลลอฮ์ ﷻ โดยให้ปวงบ่าวยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของอัลลอฮ์ ﷻ โดยพร้อมกัน และห้ามปรามแตกแยกในการยึดถือศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ โดยที่กลุ่มหนึ่งยึดถือโดยเคร่งครัด อีกหลายกลุ่มยึดถือบ้างไม่ยึดถือบ้าง เป็นต้น ดังนั้นการค้าขายนับว่าเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมสามารถฟื้นฟูและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการพัฒนาสังคมมุสลิม

ดังนั้น การที่มุสลิมจะบรรลุวัตถุประสงค์ตามโองการที่กล่าวมาข้างต้นด้วยการค้าขายมุสลิมจำเป็นต้องดำเนินการค้าขายอยู่บนพื้นฐานของเงื่อนไขและข้อกำหนดต่างๆที่นักวิชาการฟิควัยได้วางไว้ หรือหากเป็นการค้าภายนอกก็ต้องอยู่บนพื้นฐานสนธิสัญญาระหว่างรัฐบาลไปด้วย และนอกจากปฏิบัติตามเงื่อนไขและข้อกำหนดต่างๆแล้ว นักการค้ามุสลิมต้องมีคุณลักษณะที่ดี อาทิเช่น ไม่โกงตาชั่ง จ่ายชะกาตการค้าเมื่อครบเงื่อนไข ไม่สาบานหลอกๆ เป็นต้น และประกอบไปด้วยศีลธรรมจริยธรรมที่ดีด้วยดังที่ท่านอูษายิมิด(al-Ghazāliyy,2005:524) กล่าวว่า

“แท้จริงอัลลอฮ์ได้บัญชาให้ปวงบ่าวทั้งหลายมีความยุติธรรมและความดี(อิสฮาน)พร้อมกันทั้งหมด โดยความยุติธรรม เป็นสาเหตุแห่งความสำเร็จในหน้าที่

การงาน กล่าวคือ ถ้านำความยุติธรรมมาใช้ในการค้า
ผลตอบแทนคือต้นทุน คุณจะได้รับต้นทุนกลับมา
ส่วนความดี(อิสลาม) เป็นสาเหตุในการได้รับชัยชนะ
และความสุขสบายในหน้าที่การงาน กล่าวคือ ถ้านำ
ความดี(อิสลาม)มาใช้ในการค้า ผลตอบแทนคือกำไร
คุณจะได้รับกำไรจากการกระทำความดีของคุณ”

ดังนั้น การค้าขายระหว่างมุสลิม จะมีความสัมพันธ์กับหลักคำสอนศาสนาที่ผู้ค้าต้อง
ปฏิบัติตามข้อกำหนดต่างๆที่ว่าด้วยเรื่องซื้อขายและอื่นๆ และอิสลามยังเน้นเรื่องความยุติธรรมและ
ความดีงาม(อิสลาม) ในการค้าขาย เพราะทั้งสองประการสามารถเป็นแนวทางที่จะทำให้การค้า
จำเริญด้วยการสำเร็จและได้กำไรจากการค้ามากยิ่งขึ้น

ง. การค้าขายระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

การค้าขายคือ การแสวงหาปัจจัยยังชีพประเภทหนึ่ง นับว่าเป็นการปฏิสัมพันธ์
ระหว่างมนุษย์เพื่อแสวงหากำไรทางดุนยาวิยะฮ์(ทางโลก) ดังนั้นการค้าขายจึงไม่จำเป็นต้องทำการค้า
ระหว่างมุสลิมกับมุสลิมเท่านั้น ยังสามารถทำการค้าร่วมกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ทั้งนี้
เนื่องจากการค้าเป็นส่วนหนึ่งของการอยู่ร่วมกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ความสัมพันธ์ดังกล่าว
อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวในอัลกุรอานว่า

﴿لَا يَنْهَىٰكُمْ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ
يُخْرِجُواكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ
يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾

(الممتحنة : 8)

ความว่า : “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดา
ผู้ที่มีได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนาและพวกเขา
มิได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าใน
การที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขา และให้ความ
ยุติธรรมแก่พวกเขา แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความ
ยุติธรรม”

(อัลมมตะฮินะฮ์ : 8)

โองการดังกล่าว นับว่าเป็นโองการที่ครอบคลุมความสัมพันธ์มุสลิมกับต่างศาสนิกทุกประเภท (Alī Jum'ah, 2006:182) รวมถึงความสัมพันธ์ด้านการค้าขาย โองการบทนี้สามารถเป็นหลักฐานในการอ้างถึงการค้าขายระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ดังนั้นมุสลิมสามารถหากำไรกับต่างศาสนิกด้วยการไม่ยึดติดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาของบรรดาชนเหล่านั้น トラバใดการค้าสามารถให้ประโยชน์(มีผลประโยชน์)ต่อมุสลิมและปราศจากความไร้ประโยชน์(มีพหุประโยชน์)ต่อศาสนบัญญัติ(ซ็รอ) การค้าระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกได้ปรากฏในฮะดีษ ดังเหตุการณ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซื้อสิ่งของจากนักค้าขาวิว ท่านหญิงอาอิชะฮ์ กล่าวว่า

((اشْتَرَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ يَهُودِيٍّ
طَعَامًا بِنَسِيئَةٍ، فَأَعْطَاهُ دِرْعًا لَهُ رَهْنًا))

(أخرجه مسلم، 1981، 1603 : 1)

ความว่า: “ท่านศาสนทูตของอัลลอฮ์ ได้ซื้ออาหารจากขาวิวด้วยการค้ำชำระ โดยท่านจำนองเสื้อเหล็กของท่านแก่พ่อค้าขาวิวเพื่อเป็นหลักประกัน”

(บันทึกโดย Muslim, 1981 : 1603)

บทฮะดีษดังกล่าว เป็นตัวอย่างในบรรดาบทฮะดีษที่กล่าวการค้าระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ดังนั้นประจักษ์ได้ว่า การค้าระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกเป็นสิ่งอนุญาต สอดคล้องกับการมติของนักปราชญ์ทั้งหลายว่า การค้าระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เป็นสิ่งอนุญาตในศาสนา ท่านอัลนะวะวี (al-Nawawiy, 1981:40/11) กล่าวว่า

“ชาวมุสลิมได้รับเอกฉันท์เห็นว่าการปฏิสัมพันธ์กับชาวซิมมีเย่และต่างศาสนิกคนอื่น ๆ เป็นการอนุญาต หากไม่มีสิ่งต้องห้ามในสิ่งที่อยู่กับพวกเขา แต่ก็ไม่อนุญาตให้ชาวมุสลิมขายอาวุธหรือเครื่องมือสงครามแก่ชาวฮีบรี”

จากความของท่านอัลนะวะวี การค้าขายที่อนุญาตระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก คือการค้าขายที่เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและในแง่ศาสนา ส่วนการค้าที่ห้ามทำการค้าขายระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก คือการค้าขายที่ไร้ประโยชน์ทั้งทางโลกและในแง่ศาสนา ดังเช่นการขายอาวุธยุทโธปกรณ์ให้แก่ต่างศาสนิก เป็นต้น ดังนั้นการดำเนินการค้าขายกับต่างศาสนิก มุสลิมต้องคำนึงถึงกรอบและขอบเขตในการอนุโลมและห้ามปรามศาสนาในการปฏิสัมพันธ์ นักปราชญ์ได้กำหนดขอบเขตทั่วไปเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ด้านการค้า (Husām, 2005:42-43) ดังต่อไปนี้

1. ให้เกียรติ อภัย(อิตตาสามุหฺ)แก่ต่างศาสนิก
2. ให้ความอิสระ(อัลบะรออะฮฺ)แก่ต่างศาสนิก
3. มีความยุติธรรม ความซื่อสัตย์
4. ห้ามเกี่ยวข้องกับบริบา (ดอกเบีย)
5. ห้ามหลอกลวง คดโกง
6. ห้ามทำการค้าขายสินค้าที่ห้ามปรามในศาสนาทั้งทางตรง อาทิเช่น ขายสุรา ซากศพ พระพุทธรูป เป็นต้น และทางอ้อม อาทิเช่น ขายอู่นเพื่อทำเบียร์ ขายปืนเพื่อเช่าขายมุสลิม เป็นต้น
7. ห้ามทำการค้ากับสิ่งที่เสี่ยงอันตรายต่อตนเองและผู้อื่น อาทิเช่น การพนัน ลีोटโต้ หวย เป็นต้น

ขอบเขตที่กล่าวมา เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่นักปราชญ์ได้กำหนดไว้ในด้านการค้า หากมีการกระทำใดๆที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นหรือเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ต่อศาสนา การค้าที่อนุญาตจะกลายเป็นการค้าที่ห้ามปรามโดยปริยาย ด้วยเหตุผลดังกล่าวการทำการค้ากับต่างศาสนิก มุสลิมควรคำนึงถึงผลประโยชน์หรือผลประโยชน์ทางโลกเป็นหลัก

ดังนั้นอิสลามถือว่าการค้าคือ วิธีทางหนึ่งที่ใช้สำหรับการแสวงหาโชคปัจจัยที่เป็นสิ่งอนุมัติ(ฮะลา) การค้าขายจึงเป็นการทำงานที่มีประโยชน์ นับว่าเป็นสิ่งอนุญาตและส่งเสริมในศาสนา หากการค้าขายดำเนินด้วยการกระทำที่ถูกต้องตามหลักศาสนบัญญัติ กล่าวคือ ไม่ปะปนด้วยสิ่งฮะรอมหรือห้ามปราม การค้าก็จะมีแต่ความจำเริญ การค้ามิได้มีไว้เฉพาะมุสลิมกับมุสลิมเท่านั้น แต่ยังสามารถทำการค้าระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ทั้งนี้เนื่องจากมีหลักฐานมากมายทั้งจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิได้กล่าวถึงการค้าระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก และยังเป็นการแสวงหาปัจจัยยังชีพที่เป็นแบบอย่างมาจากการปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามการอนุญาตการทำการค้าระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกควรคำนึงถึงขอบเขตเท่าที่ศาสนากำหนดและบัญญัติ หากการค้ามิได้ไร้ประโยชน์(มุฟชะดะฮฺ)ทั้งทางโลกนี้และวันอาคีเราะฮฺ ผลของการค้าระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกคือฮะรอม เป็นที่ห้ามปรามในศาสนา

2.2.3 ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

ก. การศึกษาในมุมมองอิสลาม

การศึกษานับว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อมนุษย์ โดยเฉพาะมุสลิม ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามจะเห็นว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งนี้เนื่องจากในหลักคำสอนศาสนา มุสลิมมีภารกิจที่ต้องยึดมั่นและปฏิบัติ ทั้งภารกิจที่เกิดจากการปฏิบัติที่บังคับ สนับสนุน อนุโลม ห้าม และน่ารังเกียจ และภารกิจที่เกิดจากเจตนารมณ์ ดังนั้น การที่มุสลิมจะปฏิบัติหรือละทิ้ง มุสลิมต้องศึกษาเรียนรู้ก่อนปฏิบัติ อาทิเช่น ละหมาดห้าเวลา ถือศีลอดเดือนรอมฎอน ปกปิดเอาเราะฮ์ และการรับประทานอาหารที่ฮาลาล เป็นต้น ดังนั้นมุสลิมต้องศึกษาเรียนรู้ให้ถูกต้องเสียก่อน จึงสามารถปฏิบัติตาม ด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อมุสลิม ในอัลกุรอานได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาหาความรู้ในโองการมาหลายบท อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءٰمَنُوْا اِذَا قِيْلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوْا فِى الْمَجٰلِيسِ فَاَفْسَحُوْا يَفْسَحَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاِذَا قِيْلَ اَنْشُرُوْا فَاَنْشُرُوْا يَنْصُرْهُمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ ءٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اٰوْتُوْا اَلْعِلْمَ دَرَجٰتٍ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ﴾

(المجادلة بعض من آية : 11)

ความว่า : “เพราะอัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทิดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้นและอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ”

(ส่วนหนึ่งจากอัลมูญาตะละฮ์ : 11)

โองการข้างต้น จะเห็นว่า ผู้ที่มีการศึกษาความรู้ เป็นที่ยกย่องในศาสนา โดยอัลลอฮ์ ﷻ จะให้ผู้ที่มีความรู้ เป็นผู้ซึ่งมีเกียรติในโลกนี้และเขายังจะได้รับผลบุญในวันอาคิเราะฮ์(Lujnah min'Ulamā'al-Azhar,1992:1333/3)เช่นเดียวกับฮะดีษ ท่านนบี ﷺ และเหล่าบรรดาสาวกของท่านได้เน้นการศึกษา ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

ความว่า : “เมื่ออัลลอฮ์ทรงประสงค์ให้บ่าวคนหนึ่งได้รับความดีงาม พระองค์จะให้เขามีความเข้าใจในศาสนา”

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,1993 : 71)

ฮะดีษบทนี้ท่านนบี ﷺ ได้ชี้ถึงการศึกษา การศึกษานับว่าเป็นความดีงาม ดังนั้นการที่อัลลอฮ์ ﷻ จะให้ความดีงามแก่บ่าวคนไหน อัลลอฮ์ ﷻ ก็จะทำให้เขามีความเข้าใจในศาสนาและบทบัญญัติของพระองค์ การที่จะเข้าใจนั้นต้องผ่านกระบวนการศึกษา

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาหาความรู้เป็นสาเหตุที่นำไปสู่ความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ เพราะยิ่งศึกษาหาความรู้มากเพียงใดก็จะยิ่งมีความเข้าใจในศาสนาเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้ศึกษามีความตะกือร (ใกล้ชิด) ต่ออัลลอฮ์ ﷻ มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้ศึกษาได้รู้ถึงหลักคำสอนมากขึ้น จึงทำให้ผู้ศึกษาเกิดความยำเกรงและเป็นผู้กักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ด้วยเหตุนี้อัลลอฮ์ ﷻ ทรงยกย่องพวกเขาในการศึกษาหาความรู้ของเขา

ข. ประเภทของการศึกษา

การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นต่อมุสลิม ดังนั้นการมุสลิมจะศึกษาค้นหาความรู้ทั้งหมด นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีนักวิชาการแบ่งประเภทของการศึกษาโดยแบ่งพิจารณาตามข้อบังคับทางศาสนาสำหรับมุสลิมทุกคนและไม่ทุกคน ออกเป็น 2 ประเภท

1. การศึกษาประเภทฟัรฎูอีน คือการศึกษาที่เป็นข้อบังคับทางศาสนาสำหรับมุสลิม แต่ละคนจะต้องศึกษา อาทิเช่น ศาสน์ที่เกี่ยวข้องกับเอกภาพต่ออัลลอฮ์ ﷻ ศาสน์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนบัญญัติ เป็นต้น หากใครละทิ้งการศึกษาดังกล่าว (โดยไม่มีข้อยกเว้นทางศาสนา) ถือว่ามีความผิด

การศึกษาประเภทนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ ทั้งทางด้านความเชื่อ การปฏิบัติพิธีกรรม การปฏิสัมพันธ์และอื่นๆ โดยแหล่งข้อมูลของการศึกษามาจากอัลกุรอานและอัลฮะดีษเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นข้อบังคับสำหรับมุสลิมที่ต้องศึกษาเรียนรู้แต่ละคน (al-Muṭayriy, 2016: 25) เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติการใช้ชีวิตบนโลกและในอาคิเราะฮ์

2. การศึกษาประเภทฟัรฎูกิฟายะฮ์ คือการศึกษาที่เป็นข้อบังคับทางศาสนาสำหรับมุสลิมจะต้องศึกษา แต่ทว่า ไม่จำเป็นต้องศึกษาทุกคน กล่าวคือ หากมีมุสลิมคนหนึ่งหรือสองคนขึ้นไปศึกษา มุสลิมคนอื่นจะผ่านข้อบังคับศึกษาโดยปริยาย อาทิเช่น ศาสน์ที่เกี่ยวข้องกับแพทย์ การค้าขาย การเกษตร เป็นต้น

การศึกษาดังกล่าว หมายถึงการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทุกสรรพสิ่งที่อยู่บนโลกนี้ในทุกๆ ด้าน เพื่อความอยู่รอดและความจำเป็นในการอาศัยอยู่บนโลกนี้ นับว่าเป็นการศึกษาที่มีประโยชน์ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นข้อบังคับสำหรับมุสลิม นบี ﷺ กล่าวว่า

ความว่า : “จงมุ่งมั่นในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตัวท่าน”

(บันทึกโดย Muslim, 1981 : 2664)

ฮะดีษบทนี้ กล่าวถึงสิ่งใดก็ตามที่เป็นประโยชน์ ให้เรามุ่งมั่น โดยประโยชน์ดังกล่าว หมายถึง การกระทำที่นำสู่การจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ และสิ่งที่พระองค์รัก(al-Nawawiy,1981: 215/16) ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับทางโลกที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่น หรือเป็นปัจจัยยังชีพ เพื่อสามารถดำรงชีวิตและประกอบพิธีกรรมต่ออัลลอฮ์ ﷻ เป็นต้น นับว่าเป็นสิ่งที่พระองค์รัก ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเกี่ยวกับทางโลกถือว่าการศึกษามีประโยชน์และเป็นข้อบังคับสำหรับมุสลิมที่ จำเป็นต้องศึกษา

ค. ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

ดังที่กล่าวมา การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นต่อมุสลิม โดยเฉพาะการศึกษาด้านศาสนา เนื่องจากการศึกษาดังกล่าวเป็นแนวทางทำให้มุสลิมเข้าใจและมีความสมบูรณ์ในด้านความเชื่อถือด้าน พิธีกรรมและอื่นๆ เมื่อมุสลิมเข้าใจและมีความสมบูรณ์ในด้านศาสนา คุณลักษณะความเป็นบ่าวที่ดี ของอัลลอฮ์ ﷻ จะเกิดขึ้นโดยปริยาย และผลตอบแทนมุสลิมดังกล่าวคือ สวรรค์ ท่านนบี ﷺ กล่าวว่

ความว่า “ผู้ใดที่แสวงหาหนทางเพื่อที่จะแสวงหา ความรู้หนึ่ง อัลลอฮ์จะทรงทำให้หนทางไปสู่สวน สวรรค์นั้นง่ายตายแก่เขา”

(บันทึกโดย Muslim,1981: 2699)

ฮะดีษข้างต้นได้บ่งชี้สัญญาณคุณสมบัติของผู้ซึ่งสามารถที่จะเข้าสวรรค์ นั่นคือส่วน หนึ่งมาจากผู้ซึ่งพยายามแสวงหาความรู้ด้านศาสนา ด้วยเหตุนี้มุสลิมจึงไม่ละทิ้งการศึกษาหาความรู้ ด้านศาสนา ไม่ว่าจะลำบากยากเย็นหรือแม้แต่กำลังอยู่ในช่วงสงครามก็ตาม การศึกษาศาสนาก็ จำเป็นต้องดำเนิน โดยแบ่งมุสลิมออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก(กลุ่มใหญ่)ให้ออกสงคราม ส่วนกลุ่มที่สอง (กลุ่มน้อย)นั่งเรียนศาสนา จนกระทั่งกลุ่มแรกกลับมาจากสงคราม ก็ต้องมานั่งศึกษาต่อ โดยมีเพื่อนๆ ที่ไม่ได้ออกสงครามเป็นผู้สอนและปรึกษาต่อ(Muṣṭafā,2010:411)

จากความข้างต้น จะเห็นว่า อิสลามให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมากแม้ใน ยามวิกฤตสงครามก็ตาม การศึกษาก็จำเป็นต้องดำเนินไปตลอดฝั่ง ส่วนผู้ที่ได้รับการศึกษาจำเป็นต้อง ให้การปรึกษาและสอนผู้ที่ออกไปทำสงคราม นับว่าเป็นหน้าที่ ที่จำเป็นอย่างหนึ่งต่อผู้ที่ได้รับ การศึกษา ต้องให้ความรู้ต่อผู้ที่ยังไม่รู้ ผู้อวิชชา เพราะการที่ผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนาแต่ไม่ได้นำความรู้ มาเผยแพร่ต่อผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่มาสอบถามเกี่ยวกับความรู้ด้านศาสนา เขาผู้นั้นจะตกอยู่ในบรรดาผู้ ปิดบังความรู้ และแน่นอนผู้ที่ปิดบังความรู้ศาสนา จะได้รับผลบาปเป็นการตอบแทนและเป็น ที่สาปแช่งของอัลลอฮ์ ﷻ และบรรดาผู้สาปแช่งทั้งหลาย อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ
مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ
اللَّعِينُونَ﴾

(البقرة : 159)

ความว่า: “แท้จริงผู้ที่ปิดบังหลักฐานอันชัดเจน และ
ซ่อนเร้นอันถูกต้องที่เราได้ให้ลงมาหลังจากที่เราได้
ชี้แจงมันไว้แล้วในคัมภีร์สำหรับมนุษย์นั้นชนเหล่านี้
แหละอัลลอฮ์จะทรงขับไล่พวกเขาให้พ้นจากความ
เมตตาของพระองค์และผู้สาปแช่งทั้งหลายก็จะ
สาปแช่งพวกเขาด้วย”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 159)

แท้จริงโองการดังกล่าวได้กล่าวถึงโทษของชาวอะฮ์ลุลกิตาบ ที่มีพฤติกรรมปิดบัง
ความรู้เมื่อมีผู้มาซักถามเกี่ยวกับศาสนา ดังนั้นผู้ใดก็ตามที่มีพฤติกรรมดังกล่าว เขาผู้นั้นก็จะตกเป็น
กลุ่มชาวอะฮ์ลุลกิตาบที่ปิดบังความรู้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นหน้าที่ของมุสลิม ผู้ซึ่งมีความรู้
ความสามารถ เผยแพร่ความรู้ด้านศาสนาให้แก่ผู้วิเศษ ทั้งมุสลิมด้วยกัน และต่างศาสนิก ทั้งนี้
เนื่องจากโองการดังกล่าวบังคับให้มุสลิมถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ให้แก่มนุษย์ทุกคนได้รับทราบกัน
(al-Sābūniy,2007:108/1) ซึ่งจะครอบคลุมทั้งมุสลิมและต่างศาสนิก ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวถึง
ในอัลกุรอานว่า

﴿يَتَأْتِيهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ
فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا
يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾

(المائدة : 67)

ความว่า “เราะฮ์ลุลอัย ยิงประกาศสิ่งที่ถูกประทานลง
มาแก่เจ้าจากพระเจ้าของเจ้าและถ้าเจ้ามิได้ปฏิบัติ
เจ้าก็มิได้ประกาศสารของพระองค์ และอัลลอฮ์นั้น
จะทรงคุ้มกันเจ้าให้พ้นจากมนุษย์ แท้จริงอัลลอฮ์จะ
ไม่ทรงแนะนำพวกที่ปฏิเสธศรัทธา”

(อัลมาอิดะฮ์ : 67)

โองการข้างต้นชี้ให้เห็นว่า เมื่อมีความรู้ความเข้าใจจากสารของอัลลอฮ์ ﷻ แล้ว จงประกาศ ให้ผู้ไม่รู้ได้ศึกษา ส่วนหนึ่งในบรรดาผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาด้านศาสนาอิสลามนั้นคือชาวต่างศาสนิก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมในการประกาศความรู้ด้านศาสนาให้แก่ต่างศาสนิก โดยอาจเริ่มจากการสอนภาษาอาหรับเพื่อให้เขาได้ศึกษาเรียนรู้ กล่าวความมหัศจรรย์ที่อัลลอฮ์ ﷻ สร้างที่มีกล่าวในอัลกุรอาน เป็นต้น เพื่อให้เขามีสำนึกและหันมารับศาสนา(al-Zumailiy,2005: 1131) ด้วยเหตุนี้ ศาสนาอนุญาตมุสลิม หากต่างศาสนิกสนใจที่จะมาศึกษาเรียนรู้ศาสนาทั้งความรู้ศาสนาทั่วไปหรืออัลกุรอานและอัลชะดีซ นักปราชญ์มุสลิมกล่าวเกี่ยวกับการศึกษาอัลกุรอานของต่างศาสนิก (al-Nawawiy,n.d: 85/2) กล่าวว่า

“ทัศนะของพวกเรากล่าวไว้ว่า ไม่ได้ห้ามผู้ปฏิเสธศรัทธา(กาเฟร์)ในการฟังอ่านอัลกุรอาน แต่ห้ามสัมผัสมุศหฟ และอนุโลมสอนอัลกุรอานหรือไม่? ต้องพิจารณา หากไม่มีความหวังว่าเขาจะเข้ารับอิสลาม การสอนไม่อนุโลม แต่หากมีความหวังว่าจะเข้ารับอิสลาม การสอนเป็นสิ่งอนุโลมส่วนใหญ่”

จากความ การสอนอัลกุรอานแก่ต่างศาสนิก ผู้ซึ่งมีความหวังว่าจะเข้ารับศาสนา เป็นที่อนุญาต ส่วนต่างศาสนิกที่ไม่มีความหวังว่าจะเข้ารับศาสนา ไม่อนุญาต แต่ยังเป็นหน้าที่มุสลิมต้องสอนความรู้ทั่วไปของศาสนา และหากจำเป็นต้องอ้างอิงอัลกุรอาน การสอนก็เป็นที่อนุญาต เพราะการที่จะได้รับทางนำของอัลลอฮ์ ﷻ มิได้อยู่ที่การพิจารณาของมนุษย์ แต่อยู่ที่อัลลอฮ์ ﷻ เพียงองค์เดียว ดังเช่นประวัติของการเข้ารับศาสนาของอุมร์ บิน อัลค็อฏ็อบ ท่านคือหนึ่งในบรรดาผู้ต่อต้านศาสนาอย่างรุนแรง มีความกล้าหาญ และเป็นหนึ่งในสองคนที่ถือเป็นผู้ปฏิเสธศรัทธาที่มีจิตใจโหดเหี้ยมมากที่สุด ทำร้ายบรรดามุสลิม แต่สุดท้ายเข้ารับศาสนาอิสลาม สาเหตุจากการบังเอิญได้ยินการอ่านอัลกุรอาน (al-Suyūtiy,2004: 136)จนกระทั่งอัลลอฮ์ ﷻ ทรงเปิดหัวใจของท่านให้รับเข้าศาสนาอิสลาม

ดังนั้นจึงไม่มีโทษใดๆสำหรับมุสลิมในการสอนศาสนาแก่ต่างศาสนิกที่ต้องการเรียนรู้ศาสนา ในทำนองเดียวกัน มุสลิมเองก็สามารถศึกษาเรียนรู้ศาสนาอื่นๆที่นอกจากศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นความรู้วิทยาทานแก่มุสลิมในการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม แต่อย่างไรก็ตามมุสลิมที่จะศึกษาศาสนาของต่างศาสนิกจำเป็นต้องมีเงื่อนไขอย่างน้อยคือ ต้องเป็นมุสลิมที่มีความรู้ความสามารถด้านศาสนามีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันการเลียนแบบ(ตะซับบุซ) สามารถปกป้องกิเลสได้ ศาสนาที่ศึกษาต้องมีความจำเป็นที่จะศึกษา เป็นต้น ได้มีหลักฐานจากชะดีซ ท่านนบี ﷺ สัจญัด บิน ซาบิต ไปศึกษาหนังสือชาวฮิวด้วยภาษาสุรยานิยะฮ์ สัจญัด บิน ซาบิต กล่าวว่า

((أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ فَتَعَلَّمْتُ لَهُ كِتَابَ يَهُودَ وَقَالَ "إِنِّي
وَاللَّهِ مَا آمَرُ يَهُودَ عَلَى كِتَابِي" فَتَعَلَّمْتُهُ فَلَمْ يَمُرَّ بِي إِلَّا
نِصْفُ شَهْرٍ حَتَّى حَذَقْتُهُ فَكُنْتُ أَكْتُبُ لَهُ إِذَا كَتَبَ
وَأَقْرَأُ لَهُ إِذَا كُتِبَ إِلَيْهِ))

(أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ. n.d : 3642)

ความว่า: “ท่านนบี ﷺ สั่งฉันให้ศึกษาหนังสือชาวยิว และแล้วฉันได้ศึกษา ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ แท้จริงฉันรู้สึกหนังสือของฉันไม่ปลอดภัยจากชาวยิว และแล้วฉันได้ศึกษา โดยที่ฉันศึกษาได้ไม่นาน ประมาณครึ่งเดือนจนกระทั่งฉันได้มีความรู้ และหลังจากนั้นเมื่อท่านเขียนฉันจะเขียนเพื่อท่านและฉันจะอ่านเพื่อท่าน เมื่อมีสารถึงท่าน”

(บันทึกโดย Abū Daud, n.d : 3642)

ฮะดีษดังกล่าวแสดงถึงการอนุญาตศึกษาหาความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์มาจากต่างศาสนิก นั่นคือภาษาสุรยานิยะฮ์ เป็นหนึ่งในภาษาที่อัลลอฮ์ ﷻ ประทานคัมภีร์ลงมายังชาวอะฮ์ลุลกิตาบ ดังนั้นภาษาดังกล่าวนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ด้านศาสนาของต่างศาสนิก ด้วยเหตุผลดังกล่าวฮะดีษนี้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาศาสนาของต่างศาสนิกเพื่อผลประโยชน์ของศาสนาอิสลามนั้นเป็นที่อนุญาต

อิสลาม นอกจากจะให้ความสำคัญและยกย่องมุสลิมในด้านการศึกษาศาสนาแล้ว อิสลามยังส่งเสริมให้มุสลิมศึกษาด้านสามัญทั่วไปที่มีประโยชน์ อาทิเช่น การศึกษาด้านแพทย์ เคมี ฟิสิกส์ วิศวกรรม วิทยาศาสตร์ สังคม ภาษา เป็นต้น (Mustafā, 2010:417) ดังนั้น จึงมีมุสลิมมากมายที่เป็นนักปราชญ์ศาสนาและมีความรู้ด้านสามัญทั่วไป (ทุนยะวิยะฮ์) มากมายหลายท่าน อาทิเช่น ฟิครุดดีน อรรรอซีย์ ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนาหลายสาขา ส่วนด้านสามัญทั่วไป ท่านเป็นนักปราชญ์ นักดาราศาสตร์ แพทย์ คณิต ฟิสิกส์ เคมีและวรรณกรรม อิบน์คอลลูน นอกจากเป็นนักวิชาการอิสลามแล้วยังเป็นนักมนุษยศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ นักสังคม นักเศรษฐศาสตร์ ปราชญ์ และบุคคลสำคัญอีกมากมายที่มีความรู้ด้านศาสนาและสามัญทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาวิชาสามัญทั่วไป นับเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยในการดำรงชีวิตมนุษย์ ปัจจัยในการดำรงชีวิตถือว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อมนุษย์เพื่อมนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่บนโลกนี้ได้อย่างสุขสบายและที่สำคัญ สามารถประกอบพิธีกรรมได้อย่างสะดวก อาทิเช่น ไมโครโพน ซึ่งสามารถเป็นสื่อในการเรียกละหมาด รถยนต์ สามารถเป็นพาหนะในการไปศึกษา แพทย์ สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวการศึกษาวิชาสามัญทั่วไปจึง

เป็นข้อบังคับประเภทหนึ่งในศาสนา หากมีมุสลิมบางรายได้ศึกษา ข้อบังคับสำหรับมุสลิมทั้งหลายก็
พ้นไปทั้งหมด

ปัจจุบัน การศึกษาวิชาสามัญทั่วไป(ดุนยะวียะฮ์)เป็นที่นิยมกันมาก โดยผู้คนส่วนใหญ่จะนิยมเดินทางไปเรียนต่อในประเทศต่างๆที่พัฒนาและเจริญ ซึ่งประเทศดังกล่าวส่วนใหญ่เป็น
ประเทศต่างศาสนา โดยเฉพาะประเทศที่มีชาวยิว เพราะชาวยิวส่วนใหญ่เป็นคนฉลาด เทคโนโลยี
หลายอย่างในโลกนี้ ถูกคิดค้นและพัฒนาขึ้นโดยชาวยิว อาทิเช่น ซอฟต์แวร์ด้านไวรัสคอมพิวเตอร์
โทรศัพท์มือถือมีกล้องถ่ายรูป โปรแกรมไอซีทีวีวัยรุ่นสมัยก่อนไว้คุยออนไลน์ การส่งข้อความทาง
โทรศัพท์ เป็นต้น และปัจจุบันประเทศอิสราเอลนับว่าเป็นชนชาติที่มีนักวิทยาศาสตร์และนักวิศวกร
มากที่สุดในโลก

ทัศนะนักวิชาการอิสลาม การศึกษาหาความรู้ในดินแดนของต่างศาสนา นับว่าเป็น
สิ่งจำเป็น(ฮาญะฮ์) ดังนั้นการที่มุสลิมไปอยู่ในดินแดนต่างศาสนาเพื่อศึกษาหาความรู้ที่มีประโยชน์
นับว่าเป็นสิ่งอนุญาต ทั้งนี้เนื่องจากมีหลักฐานจากบรรดานักวิชาการมีความเห็นว่า อนุโลมมุสลิมไป
อาศัยอยู่ในดินแดนต่างศาสนา โดยสามารถยึดมั่นและปฏิบัติทางศาสนาที่บังคับได้โดยไม่มีอุปสรรค
ทั้งทางด้านศาสนาและความเชื่อ การปฏิบัติพิธีกรรมศาสนา เป็นต้น(Shawqiy,2016: n.p)

ดังนั้น การศึกษานับว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อมุสลิม การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการ
ดำรงชีวิตในโลกนี้และวันปรโลก ด้วยเหตุผลดังกล่าวมุสลิมส่วนใหญ่จึงศึกษาทั้งทางด้านศาสนาและ
ทางด้านสามัญ การศึกษาด้านศาสนา นอกจากเป็นสิ่งจำเป็นต่อมุสลิมทุกคนที่ต้องศึกษาแล้ว ยังเป็น
หน้าที่ของมุสลิมในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศาสนาต่อผู้วิขา โดยเฉพาะชาวต่างศาสนา เพื่อให้
เขาได้รับทางนำและแสงสว่างจากอัลลอฮ์ ﷻ ด้วยประโยชน์ดังกล่าว อัลลอฮ์ ﷻ จึงชื่นชมและยก
ย่องมุสลิมที่มีความรู้ศาสนา เช่นเดียวกับท่านนบี ﷺ และบรรดาสาวกทั้งหลายต่างส่งเสริม
ประชาชาติให้ศึกษาด้านศาสนา และในอิสลามไม่ได้ส่งเสริมศึกษาด้านศาสนาเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุม
ถึงการศึกษาด้านสามัญทั่วไป(ดุนยะวียะฮ์)เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ในการอาศัยอยู่ในสังคม ดังนั้น
จึงเป็นที่อนุโลมมุสลิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนต่างศาสนาเพื่อศึกษาวิชาความรู้แล้วกลับมาพัฒนาและ
เพื่อผลประโยชน์ของมุสลิมและอิสลาม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนับว่าเป็น
สิ่งจำเป็นที่ต้องเรียนรู้และเข้าใจ เนื่องจากความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่สามารถแยกออกจากบุคคลหรือ
กลุ่มคนหนึ่งๆได้ ไม่ว่าสังคมหนึ่งๆจะมีความหลากหลายในด้านต่างๆหรือไม่ก็ตาม เพราะมนุษย์มี
ความต้องการที่เหมือนกัน โดยเฉพาะปัจจัยสี่ของมนุษย์ จึงทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ อาทิเช่น
ความสัมพันธ์ด้านประเพณี การงานอาชีพ การศึกษา ความสัมพันธ์ดังกล่าวนับว่าเป็นความสัมพันธ์
พื้นฐานของมนุษย์ในสังคมที่ต้องเกิดขึ้นเช่นเดียวกับมุสลิมกับต่างศาสนา สำหรับในมุมมองศาสนา
โดยทั่วไปความสัมพันธ์ดังกล่าว นับว่าเป็นสิ่งที่อนุญาต ในทำนองเดียวกันนับว่าเป็นสิ่งที่ศาสนาส่งเสริม

หากการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่แสดงให้เห็นถึงผลประโยชน์และความดีงามต่อศาสนาและมุสลิม แต่ตรงกันข้ามหากการกระทำได้ถูกห้ามในหลักคำสอนศาสนาไว้หรือแสดงถึงไร้ประโยชน์ ส่งผลเสียต่อศาสนาและมุสลิม การกระทำจะผิดหลักศาสนานับเป็นสิ่งห้ามศาสนา ด้วยเหตุผลดังกล่าวความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก นับเป็นสิ่งอนุญาต แต่ต้องคำนึงถึงศาสนาเป็นหลัก

2.3 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ก่อนจะกล่าวถึงสภาพสังคม ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ผู้วิจัยขอทำความเข้าใจไปถึงสภาพสังคมมุสลิมกับต่างศาสนิกในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

2.3.1 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่ามนุษย์ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคม ซึ่งในแต่ละกลุ่มแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ โดยเฉพาะชาติพันธุ์ เนื่องจากมนุษย์ประกอบด้วยผู้คนซึ่งเป็นทายาททางชาติพันธุ์ที่หลากหลาย อาทิเช่น คนในสังคมปัตตานีจะประกอบด้วย มลายู ไทย จีน อินเดีย อาหรับ เป็นต้น แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ต่างก็มีประเพณีและวัฒนธรรมของตนให้สืบทอดก่อนมาที่นั่น (รัตติยา, 1997:123)และจะมีอัตลักษณ์เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นในการแยกแยะประชากรในสังคม(วรวิทย์และคณะ, 2006:47)ต่อมาเมื่อแต่ละกลุ่มคนดังกล่าวได้มาอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน ก็จะมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยเฉพาะในด้านสังคม อาทิเช่น การแต่งงานข้ามเชื้อชาติในกลุ่มสังคมเดียวกัน ส่งผลให้ลักษณะความแตกต่างของความเป็นชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ดั้งเดิมเบาบางลงจนไม่สามารถแยกแยะออกจากกันได้ แต่สิ่งที่สามารถแยกแยะและบ่งบอกถึงความต่างของการรวมกลุ่มของคนในสังคมได้อย่างชัดเจน ส่วนหนึ่งคือ การเกิดความศรัทธาของคนในสังคมที่มีต่อศาสนา คือศาสนาที่คนในสังคมนั้นๆยึดมั่นและปฏิบัติ เนื่องจากผู้ที่มีความศรัทธาต่อศาสนานั้นๆ ต้องเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจ ศาสนสถาน เป็นต้น ด้วยความแตกต่างของศาสนาในบริบทเดียวกัน จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องมีการแยกตัวเป็นกลุ่มศาสนิกต่างๆ

สังคมไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่จะแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ ศาสนิกที่นับถือศาสนาอิสลามหรือมุสลิม ซึ่งเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ และศาสนิกที่นับถือศาสนาพุทธหรือไทยพุทธ เป็นชนกลุ่มน้อย ด้วยความแตกต่างของศาสนา จึงต้องแยกเป็นกลุ่มศาสนิก และยังแฝงความแตกต่างด้านชาติพันธุ์ เนื่องจากมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายมลายู(วรวิทย์และคณะ,2006:51)อันส่งผลให้เกิดความแตกต่างหลายด้านในสังคม ดังนั้น การที่มุสลิมและไทยพุทธอาศัยอยู่ในบริบทเดียวกันย่อมเป็นเหตุให้เกิดมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

2.3.1.1 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอดีต

สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีตมีความปรากฏในประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของชาวปัตตานีนับหลายร้อยปีแล้ว ตั้งแต่มีศาสนาอิสลามเริ่มเข้ามามีอิทธิพล เนื่องจากก่อนศาสนาอิสลามจะเริ่มเข้ามาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีเอกสารปรากฏและหลักฐานที่สามารถอ้างอิงว่าบรรพบุรุษคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีตเคยนับถือศาสนาฮินดู-พุทธมาก่อน ต่อมาศาสนาอิสลามเริ่มเผยแพร่เข้ามาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยเหตุดังกล่าวคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงแบ่งออกตามประเภทศาสนาเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ คนมลายูที่นับถือศาสนาอิสลาม และคนมลายูที่นับถือศาสนาฮินดู-พุทธ(Jelani,2015:193)ต่อมาผู้คนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงศาสนาโดยสนใจมานับถือศาสนาอิสลาม จึงทำให้คนมลายูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นับถือศาสนาอิสลามจนกระทั่งปัจจุบัน

ก. มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับเชื้อสายมลายู

มุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายมลายู ซึ่งเป็นคนกลุ่มเดียวกันกับคนมลายูในประเทศมาเลเซียและประเทศมลายูอื่นๆในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้(Wan Hashim Wan Teh,1995:28)สอดคล้องกับงานวิจัยของ Mohd Aris Haji Othman (1985 : ...) ศึกษาที่ Kampung Baharu ในกรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย นิยามมลายูตามสถานการณ์และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ นิยาม “คนมลายู” ว่า

“เป็นคนที่มิเชื้อสายมลายู นับถือศาสนาอิสลามและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีมลายู”

จากคำจำกัดความของ Mohd Aris Haji Othman สามารถอธิบายได้ว่ากลุ่มคน ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ที่ใดก็ตามที่นอกจากประเทศมาเลเซีย มีเชื้อสายมลายูและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีมลายู กลุ่มผู้นั้นคือกลุ่มคนมลายู

ส่วนศาสนา คนมลายูส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลาม ด้วยเหตุนี้ ศาสนาอิสลามจึงมีบทบาทในคำจำกัดความคนมลายูของ Mohd Aris Haji Othman แต่บุคคลเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องนับถือศาสนาอิสลามก็ได้

William Bilton ให้คำจำกัดความคนมลายูว่า

“เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในหมู่เกาะต่างๆในบริเวณใกล้เคียง บรรพบุรุษของพวกเขามาจากกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรนีเซีย โปรโตมลายู โกลอยด์ อินโดนีเซียหรือมาลายัน ชาติพันธุ์นี้เป็นที่เชื่อกันว่าแหล่งดั้งเดิมอยู่ที่มณฑลยูนนาน ทางตอนใต้ของประเทศจีน คนเหล่านี้เร่ร่อนลงมาทางตอนใต้ลุ่มน้ำแม่น้ำโขงในราวๆ 2500 ปี 1500 ปี ก่อนคริสตกาล ต่อมาพวกเขาได้อาศัยอยู่ในบริเวณคาบสมุทรมลายูหมู่เกาะอินโดนีเซีย มาดากัสการ์ และเกาะติมอร์”(วรวิทย์และคณะ,2006:48)

คำจำกัดความ William Bilton แสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ของเชื้อชาติมลายูมีแหล่งมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีน แต่ปรากฏว่ายังมีหลายทัศนะจากบรรดานักวิชาการที่แสดงความคิดเห็นทั้งที่สอดคล้องและเห็นต่าง อาทิเช่น จากหลักฐานโบราณคดีที่แท้จริงมีอย่างนี้ยืนยันว่าคนมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้และบริเวณต่อเนื่องที่นับถือศาสนาอิสลามล้วนไม่ใช่ “แขก” แปลกหน้ามาอาศัยแผ่นดินนี้อยู่ แต่พวกเขาคือ “คน” มีรากเหง้าเป็นเจ้าของดั้งเดิมแท้จริงยิ่งกว่าคนรัฐสุโขทัย ที่ประวัติศาสตร์ไทยบอกเองว่าอพยพมาจากเทือกเขาอัลไต-น่านเจ้า(ธงชัย,2004:9)บรรพชนของคนบนคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย มีชีวิตร่อนเร่อยู่แล้ว เมื่อไม่น้อยกว่า 5000 ปีมาแล้ว และอาจจะนานขึ้นไปอีกหลายหมื่นปีมาแล้วก็ได้(สุจิตต์,2004:86)

จากความคิดเห็นของนักวิชาการบางส่วนที่นำเสนอจะเห็นว่า มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่คือกลุ่มคนเชื้อสายมลายู ผู้ซึ่งอาศัยอยู่ในแหลมมลายูและหมู่เกาะต่างๆในบริเวณแหลมมลายู อันได้แก่ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์และอื่นๆ โดยปกติจะสื่อสารด้วยภาษามลายู ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมมลายู และส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลาม

ข. ศาสนาตั้งเดิมของคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

มนุษย์ส่วนใหญ่จะมีความเชื่อเรื่องศาสนา มีการนับถือภูตผีปีศาจ หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่ว่าดิน น้ำ ลม ไฟ มีวิญญาณสิงสถิตอยู่ทั้งสิ้น สามารถให้คุณประโยชน์และโทษ มนุษย์ในสังคมตั้งเดิมได้สัมผัสกับสิ่งเหล่านี้โดยตรงจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แม้กระทั่งร่างกายของมนุษย์เองก็เชื่อกันว่ามีดวงวิญญาณ(ยูทพงศ์,2007:78)

ในบรรดาความเชื่อเรื่องศาสนาย่อมมีความแตกต่างตามสภาพการณ์ทางสังคม และความตอบสนองของสังคม เช่นเดียวกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งเดิมนั้นมีระบบความเชื่อศาสนาตามสังคมและบริบทที่อยู่อาศัย

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นผู้คน อริชา มีระบบความเชื่อสิ่งต่างๆที่เป็นสิ่งเร้นลับหรือภูตผีปีศาจ Linton ตั้งสมมุติฐานศาสนาและความเชื่อของผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อนประวัติศาสตร์(วารวิทย์และคณะ,2006:55)กล่าวว่า

“ชาวมลายูก่อนประวัติศาสตร์ได้มีระบบความเชื่อต่ออำนาจเร้นลับหรือภูตผีปีศาจที่มีอำนาจเหนือโลกนี้แล้ว มีความเชื่อต่อกฎเกณฑ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก วิญญาณของบรรพบุรุษ เทวดาที่ทรงอิทธิฤทธิ์และคงกระพัน”

เขาเหล่านั้นมีความเชื่อว่าวิญญาณหรือภูตผีปีศาจ สามารถนำพาความสุขและความทุกข์ได้ และความเชื่อเหล่านั้นสามารถทำให้เกิดเป็นศาสนา โดยการปฏิบัติตนและเคารพบูชาต่อสิ่งที่นับถือ อาทิเช่น บูชาต่อหมู่บ้าน โดยชาวบ้านมักจะมีพิธีกรรมต่างๆตามความเชื่อ เพื่อให้คนในหมู่บ้านปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆที่จะเกิดมาจากภูตผีปีศาจ และหากไม่มีการบูชาต่อหมู่บ้านในทุกๆหนึ่งปีหรือสามปี อาจทำให้หมู่บ้านเกิดภัยอันตรายต่างๆ ตลอดจนกระทั่งทำให้ชีวิตชาวบ้านพินาศได้(“Abd.Aziz”,2008)

ในราวพุทธศตวรรษที่ 10 ผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนแปลงศาสนาครั้งใหม่ โดยมานับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ เนื่องจากตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10 ในพื้นที่แหลมมลายูรวมถึงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยปัจจุบันจะมีความเจริญรุ่งเรืองมากโดยเฉพาะด้านการเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ(Sar Deisai,1981: 20) เนื่องจากมีชาวฮินดีหรือชาวอินเดีย นับถือศาสนาฮินดูและพราหมณ์ เข้ามาค้าขายในดินแดนแหลมมลายู ได้ตั้งศูนย์กลางการค้าขึ้น พร้อมทั้งเผยแพร่ศาสนาฮินดูและพราหมณ์ไปด้วย ทำให้ผู้ปกครองเมืองบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ารับศาสนา

ต่อมาเมื่ออาณาจักรศรีวิชัยสามารถเอาชนะอาณาจักรตามพรลิงค์ ได้ขยายอำนาจมายังลังกาสุกะที่ปัตตานี ทำให้ชาวเมืองละทิ้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ จนกระทั่งปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เมืองปัตตานีแห่งใหม่ที่กรือเซะ-บานาได้เจริญขึ้นมา เนื่องจากเป็นเมืองที่เหมาะสมในการเป็นเมืองท่าและท่าเลค้าขาย ทำให้พ่อค้าจากต่างชาติต่างภาษาเข้ามาค้าขายและตั้งบ้านเรือนมากมาย และที่สำคัญมีการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม จึงทำให้ศาสนาอิสลามที่ปัตตานีช่วงนี้ได้เจริญรุ่งเรืองและเป็นศูนย์กลางการศึกษาและเผยแพร่ออกไปยังที่ต่างๆ จึงทำให้ปัตตานีมีชื่อเสียงรู้จักไปทั่วโลก(ครองชัย,2009:39)

ค. สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอดีต

ความแตกต่างในด้านศาสนาไม่ใช่อุปสรรคในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างต่างศาสนิก เช่นเดียวกับคนมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้สมัยก่อน ถึงแม้ว่าบางคนจะมีการเปลี่ยนแปลงศาสนาตามยุคตามสมัย แต่ความเป็นทายาททางชาติพันธุ์ควบคู่ด้วยนั้นสามารถยืนยันการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ สามารถช่วยเหลือกัน แลกเปลี่ยนกันได้ ดังที่ ชัยค์ พะกีฮ อะลี(2011:44) กล่าวว่า

“ชาวพุทธนั้น รับประทานหมู บางคนก็เอาหมูแลกกับกระเจิงเพราะชาวพุทธนั้นชอบ รับประทานหมู แต่ชาวมลายูอิสลามเกลียดหมู เพราะเป็นของต้องห้าม และหมูชอบทำลายพืชผลในสวนของชาวมลายูอิสลาม จึงเกิดความขัดแย้งกันระหว่างกันระหว่างคนมลายูอิสลามกับคนมลายูพุทธ”

คำกล่าวของชัยค์ พะกีฮ อะลี ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ชาวมลายูมุสลิมกับมลายูพุทธได้อาศัยอยู่ร่วมกันในบริบทเดียวกันมาตั้งแต่อดีตกาล มีการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนกัน ส่วนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอาจเป็นเพราะเรื่องธรรมาอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชนทั่วไปในสังคม เพราะการที่หมูหรือสัตว์อะไรก็ตามที่ชอบทำลายพืชผลในสวนของชาวบ้าน ถือว่าเป็นการสร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องเป็นมุสลิม

แต่อย่างไรก็ตามการอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยที่มีคนอยู่ร่วมกันหลายคนหลายกลุ่ม มีความหลากหลายความแตกต่างกัน ย่อมมีความขัดแย้งกันบ้าง คงไม่มีใครสามารถสร้างสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งได้โดยสิ้นเชิง แม้เพียงคนๆเดียวก็อาจมีความขัดแย้งในตนเองได้ เพราะมนุษย์มีความต้องการที่ไม่จำกัด แต่สิ่งที่สนองความต้องการนั้นมีอยู่จำกัด(โคทม,2005:18)จึงอาจนำสู่ความขัดแย้งที่เป็นเรื่องธรรมาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชัยค์ พะกีฮ อะลี(2011:45)กล่าวว่า

“ครั้นต่อมาได้มีความขัดแย้งระหว่างคนมลายูอิสลาม
กับคนมลายูพุทธ เนื่องจากวิถีความเป็นอยู่และ
ศาสนาที่ต่างกัน แต่ยังไม่ถึงกับมีการต่อสู้กันอย่างรุนแรง
แรงของทั้งสองฝ่าย”

ความข้างต้น ให้เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกอันเนื่องมาจาก
ความแตกต่างในวิถีชีวิตของศาสนิกนั้นเกิดขึ้นมาแต่อดีต แต่ไม่ได้เกิดปัญหารุนแรงเหมือนในยุค
ปัจจุบัน

จากความของชัยค์ ฟูเกีย อะลี มุสลิมกับต่างศาสนิกเคยมีชีวิตอยู่ด้วยกันด้วย
ความปรองดองสามัคคี มีความเข้าใจ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่มีความขัดแย้งอันเกิดมาจากศาสนา
เพราะทุกๆศาสนาได้ชี้แนวทางให้ศาสนิกทั้งหลายมีชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข มีการให้การยอมรับ
เคารพซึ่งกันและกัน สันติสุขและสันติภาพเกิดขึ้นต่อเนื่องเสมอ ส่วนความขัดแย้งที่เกิดขึ้น อันเป็น
เรื่องธรรมดาตามสัญชาตญาณแห่งการดำรงอยู่ในสังคม สอดคล้องกับพระราชดำรัสของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่กล่าวว่า(สุนันต์,1977:11)

“.....อันแผ่นดินไทยของเรา นี้ ถึงจะเป็นที่เกิดที่
อาศัยของคนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนา แต่เราก็อยู่
ร่วมกันโดยปกติราบรื่นมาได้เป็นเวลาช้านาน.....”

พระมหากษัตริย์ไทยมิเคยกีดกันประชาชนในเรื่องการนับถือศาสนา ทรงปล่อยให้
ให้นับถือศาสนาอิสลามหรือศาสนาอื่นๆ ประกอบพิธีทางศาสนาได้ตามศรัทธาของแต่ละคน

2.3.1.2 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในปัจจุบัน

แท้จริงแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ไม่ว่าในอดีตหรือ
ปัจจุบันแนวคิดดังกล่าวยังคงอยู่คู่กับสังคมเหมือนเดิม เพียงอาจมีความแตกต่างในด้านบริบทและ
สภาวการณ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงอาจทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกเปลี่ยนแปลง
ไปบ้าง ดังเช่นปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกจะอยู่ในสภาพที่ไม่ดีมากกว่า
เนื่องจากหลังจากเหตุการณ์การก่อวินาศกรรมในสหรัฐอเมริกาเมื่อ 11 กันยายน 2001 จนนำไปสู่การ
เปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศที่สำคัญในยุคหลังสงครามเย็น เมื่อสหรัฐหันมาให้ความสำคัญ
กับประเด็นความมั่นคงเป็นหลัก ด้วยการประกาศสงครามต่อต้านการก่อการร้ายและ
กดดันให้ประเทศต่างๆต้องร่วมมือกับความพยายามดังกล่าวกับสหรัฐ ซึ่งการดำเนินนโยบายทำ
สงครามดังกล่าวถูกมองว่าเป็นสงครามศาสนาที่มุ่งต่อต้านอิสลามและมุสลิม เนื่องจากถ้อยแถลงของ
ผู้นำสหรัฐหลายครั้งมักจะอ้างถึงข้อความในคัมภีร์ไบเบิล(สุรชาติ,2007:31)

ด้วยเหตุผลข้างต้น กลายเป็นว่ามีชาวมุสลิมที่ใด มักมีความรุนแรงที่นั่น จึงเป็นภาพติดลบในด้านความชอบใช้ความรุนแรงในสายตาคณนอกศาสนา

เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้น เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างไทยมุสลิมกับไทยพุทธเป็นส่วนใหญ่ เหตุการณ์ดังกล่าวนับมาตั้งแต่เกิดปัญหาช่วงแรกๆจนกระทั่งปัจจุบันยังไม่หยุดหย่อน ถึงแม้ว่าฝ่ายรัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาแค่ไหน สถานการณ์อันเลวร้ายสามารถบรรเทาทุเลาลงได้ แต่ไม่อาจหยุดหย่อนปัญหาที่เกิดขึ้นไว้ทั้งหมดได้ อาทิเช่น นโยบายในการที่จะผสมกลมกลืนในเรื่องของความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ ศาสนา ไม่ประสบความสำเร็จ ถึงแม้ว่า ประเทศไทยจะเป็นตัวอย่างของความสำเร็จในการผสมกลมกลืนของศาสนา ศาสนาใดก็อยู่ในประเทศไทยได้ คนเชื้อชาติใดก็อยู่ในประเทศไทยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนไทยกับคนจีนประเทศไทยถือว่ามีความสำเร็จมากในการผสมกลมกลืนระหว่างไทยกับจีนอยู่กันได้โดยไม่มีปัญหา แต่ว่านโยบายการผสมกลมกลืนดังกล่าวไม่ได้ผลกับคนไทยมุสลิม(ประภัสสร, 2007:136) ยิ่งกว่านั้น การที่ฝ่ายรัฐบาลไม่เข้าใจคนในพื้นที่และศาสนา ใช้แต่ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ปัญหาที่เกิดขึ้นอาจยิ่งขยายวงกว้างขึ้นมากกว่าเดิม อาทิเช่น การสังหารหมู่นิวมันฮิดกรือเซะ และเหตุการณ์ตากใบ การกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในเชิงลบมากกว่าเชิงบวก สำหรับเหยื่อที่ถูกกระทำจากเหตุการณ์ความไม่สงบมีทั้งที่เป็นมุสลิมและพุทธศาสนิก จึงอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธไปด้วย ทำให้เกิดความระแวงต่อกัน มีความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

2.3.2 สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

2.3.2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านคล้า

ชุมชนบ้านคล้าเป็นชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นมาช้านาน ในอดีตชุมชนบ้านคล้าเป็นชุมชนที่อยู่ในหมู่ที่ 3 ของตำบลยุโป ต่อมาในปี 1988 หมู่บ้านที่อยู่ในตำบลยุโปบางส่วนถูกแยกออกจากตำบลยุโปและได้จัดตั้งเป็นตำบลใหม่แยกหมู่บ้านจากตำบลเดิมมาจำนวน 4 หมู่บ้าน ใช้ชื่อว่าตำบลตาเซะ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ หมู่บ้านคล้า บ้านคล้าแต่เดิมเป็นพื้นที่ซึ่งมีพรรณไม้ชนิดหนึ่งเป็นจำนวนมาก แถบบริเวณน้ำ ลำธาร คลอง เรียกว่า "ต้นคล้า" ชาวบ้านส่วนใหญ่จะตัดต้นคล้ามาจัดสาน เพื่อสานตะกร้า ด้วยเหตุผลดังกล่าวชาวบ้านส่วนใหญ่เรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า "คล้า" ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านมาอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวจนกลายเป็นชุมชน ทำให้ชุมชนดังกล่าวกลายเป็นหมู่บ้าน จึงเป็นที่มาของ

"บ้านคล้า" ส่วนชาวมุสลิมในพื้นที่บ้านคล้ารู้จักในนามว่า "แบชูแม" เป็นภาษามลายูท้องถิ่น ชื่อดังกล่าวรวมมาจาก 2 คำว่า แบ กับ ชูแม คำว่า แบ เป็นส่วนหนึ่งของพยางค์ที่มีคำพยางค์เต็มว่า "กูแบ" แต่ชาวมุสลิมในพื้นที่มักเรียกสั้นๆว่า "แบ" หมายถึง "ห้วยหนองคลองบึง" ส่วนคำว่า "ชูแม" หมายถึง "ต้นคล้า" ด้วยเหตุผลดังกล่าว บ้านคล้าจึงเป็นที่เรียกขานของชาวไทยพุทธในชุมชน ส่วน "แบชูแม" เป็นที่เรียกขานของชาวไทยมุสลิม แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองชื่อก็มีความหมายเหมือนกัน

ปัจจุบันบ้านคล้าตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของตำบลตาเซะ ห่างจากที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลตาเซะประมาณ 1 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอเมืองยะลาประมาณ 13 กิโลเมตร พื้นที่มีลักษณะเป็นที่ราบและราบลุ่มมีลาดชันบ้างโดยเฉพาะบริเวณด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในเขตชลประทานเขื่อนปัตตานี ทำให้พื้นที่ลุ่มบางส่วนเป็นพื้นที่น้ำขัง และทำให้มีน้ำท่วมในบางฤดูกาล มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้าน ตำบลและจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่ 2 บ้านกะลุแปะ	ตำบลตาเซะ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ 1 บ้านยุโป	ตำบลยุโป
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอยะรัง	จังหวัดปัตตานี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ 3 บ้านตาเซะ	ตำบลตาเซะ

2.3.2.2 สภาพสังคมมุสลิมกับต่างศาสนิกชนในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ประชากรที่อยู่ในชุมชนบ้านคล้าส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่เรียบง่ายตามวิถีชีวิตของตน วัฒนธรรมและศาสนา เนื่องจากประชากรในชุมชนบ้านคล้านับถือศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ศาสนา คือศาสนาอิสลามกับศาสนาพุทธ จำนวนประชากรทั้งหมดประมาณ 840 คน แบ่งออกเป็นชาวมุสลิมประมาณ 45% และชาวไทยพุทธประมาณ 55% . (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์] 10 ตุลาคม 2561)

จากการศึกษาไม่พบหลักฐานว่าใครคือคนแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ดังกล่าว แต่จากการให้สัมภาษณ์ความเป็นมาของชาวมุสลิมในชุมชนบ้านคล้าพบว่า ในอดีตบ้านคล้าเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ในป่ามีวัตถุดิบที่สามารถอุปโภคและบริโภค เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำเกษตร มีห้วยหนองคลองบึง นับว่าเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีแหล่งอาหารที่สำคัญของผู้คนในบริเวณใกล้เคียง ด้วยเหตุผลดังกล่าวชาวมุสลิมบางคนที่ย้ายอยู่ในชุมชนมุสลิมบริเวณใกล้เคียงกับบ้านคล้า ได้เข้ามาหาอาหารเลี้ยงชีพและได้ปักหลักอยู่ในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว โดยแรกเริ่มนั้นมีชาวมุสลิมมาปลูกบ้านเป็นที่อยู่อาศัยเพียงแค่อีกราวเรือนเท่านั้น ต่อมาลูกหลานของชาวมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าวได้

ขยายด้วยการปลูกบ้านใหม่ในบริเวณใกล้เคียงกัน บวกกับการมีชาวบ้านต่างพื้นที่เข้าอาศัยอยู่ จึงทำให้ชาวมุสลิมเพิ่มมากขึ้นจนกระทั่งปัจจุบันพัฒนากลายเป็นชุมชนมุสลิมและมีการปลูกสุเหร่าเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ส่วนความเป็นมาของชาวไทยพุทธนั้น ผู้วิจัยได้กล่าวมาพอสังเขปแล้วว่าบ้านคล้า เคยเป็นหนึ่งในหมู่บ้านที่อยู่ในตำบลยุโป โดยหมู่บ้านดังกล่าวมีชาวไทยพุทธเป็นจำนวนมากที่อพยพเข้ามาอาศัย ต่อมาพื้นที่ที่ชาวไทยพุทธในยุโปได้ถูกแบ่งออก โดยส่วนหนึ่งยังเป็นหมู่บ้านยุโปที่อยู่ในตำบลยุโป ส่วนที่อยู่บริเวณบ้านคล้าปัจจุบันอยู่ในตำบลตาเซะ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ชุมชนบ้านคล้ามีความหลากหลายในด้านสังคม

ด้วยเหตุผลข้างต้น ทำให้ประเพณีของชาวบ้านในชุมชนบ้านคล้ามีความหลากหลาย ทั้งนี้นอกจากคนในชุมชนบ้านคล้ามีความแตกต่างในการนับถือศาสนาแล้ว ประชากรในชุมชนแห่งนี้ยังมีความแตกต่างในเรื่องเชื้อสาย เนื่องจากชาวไทยพุทธในชุมชนบ้านคล้าส่วนใหญ่เป็นชาวไทยดั้งเดิม ส่วนชาวมุสลิมส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายมลายูจึงมีประเพณีดั้งเดิมที่แตกต่างออกจากชาวไทยพุทธ แต่อย่างไรก็ตามแม้มีประเพณีที่แตกต่างกันแต่คนในชุมชนบ้านคล้าก็ยังร่วมมือในการปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณี ดังจะเห็นได้ว่าบางกรณีก็จะเป็นประเพณีร่วมระหว่างต่างศาสนา แต่บางประเพณีก็จะมีเฉพาะศาสนาที่นับถือศาสนาเดียวกันเท่านั้น แต่ก็ยังมีต่างศาสนาช่วยเหลือไม่มากนักน้อย ซึ่งสภาพความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของผู้คนในชุมชนบ้านคล้าในมุมมองสังคม

ประชากรในชุมชนบ้านคล้าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรคือ ทำสวนยาง สวนผลไม้ อาทิเช่น ทุเรียน ลองกอง มังคุด ทำนาข้าว ทำไร่ ปลูกข้าวโพด มีการประมงบ้าง เช่นเลี้ยงปลา จับปลาขาย และอื่นๆ อาทิเช่น รับจ้าง ค้าขาย และรับราชการ ชาวมุสลิมส่วนใหญ่เป็นคนมีฐานะดี ส่วนชาวมุสลิมบางส่วนเป็นคนมีฐานะไม่ค่อยดีนัก บางคนได้ทำงานรับจ้างชาวไทยพุทธ อาทิเช่น ทำนา ดูแลสวนผลไม้ กรีกยาง เป็นต้น

ในชุมชนบ้านคล้ามีสถานศึกษาเพื่อการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ 2 แห่ง คือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านคล้า เป็นหน่วยการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลตาเซะ เปิดสอนตั้งแต่เด็กอายุ 2-5 ปี ได้ก่อตั้งมาประมาณ 6-7 ปี และมีโรงเรียนศรีพัฒนาราม เป็นโรงเรียนประถมศึกษาที่สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ เปิดสอนตั้งแต่ช่วงอนุบาลจนถึงประถมศึกษาปีที่ 6 โดยก่อตั้งมาตั้งแต่วันที่ 1 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2481 ส่วนสถานศึกษาที่อยู่นอกระบบในชุมชนบ้านคล้าเป็นการรับรองรมสั่งสอนวิชาความรู้ให้แก่ประชาชนทุกรุ่นทุกวัย โดยไม่จำกัดใดๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม อันได้แก่ สุเหร่า วัด ทั้ง 2 ศาสนสถานนับเป็นสถานศึกษาที่สำคัญแหล่งหนึ่งของคนในชุมชนบ้านคล้า และยังเป็นสถานที่ที่ซึ่งแสดงจุดยืนของคนในสังคมที่มีความแตกต่างในด้านหลักคำสอนศาสนา และสถานที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน เป็นจุดรวมของคนในชุมชนในการศึกษา ทุกเพศทุกวัยและทุกศาสนา

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ชุมชนบ้านคล้าเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายในด้านสังคม นับว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของชุมชนที่มีความแตกต่างศาสนาและประเพณีได้อยู่ร่วมกัน แม้ทั้งสองศาสนิกจะมีความแตกต่างกันในด้านศาสนาและประเพณีแต่ความสัมพันธ์ด้านสังคมของทั้งสองศาสนิกไม่ว่าด้านประเพณี การงานอาชีพ การศึกษา ความสัมพันธ์ของทั้งสองศาสนิกในชุมชนก็ยังคงดำเนินและมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไม่ขาดสาย จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา นั้น ในภาพรวมของระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัยที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research)ประกอบด้วย

- 1) การวิจัยเชิงเอกสาร
- 2) การสัมภาษณ์เจาะลึก

โดยจะดำเนินการวิจัยด้วยศึกษาข้อมูลในบริบทพื้นที่และรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ที่ปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากนั้นเอาผลการศึกษาดังกล่าวมาสัมภาษณ์ บันทึกสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

3.1 วิธีการวิจัย

สำหรับการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research)ประกอบด้วยการศึกษาจากแหล่งข้อมูล 3 ส่วนคือ

3.1.1 แหล่งข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารจาก 2 แหล่งคือ

3.1.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รวบรวมและศึกษามาจากตำราหลักที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับหัวข้อที่กำหนด ดังต่อไปนี้

1. อัลกุรอาน เป็นการศึกษาโองการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่กำหนด คือความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน เป็นหัวข้อหลัก และรวบรวมโองการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่กำหนด ซึ่งผู้วิจัยจะยึดมั่นการตีความหมายของโองการดังกล่าวจากหนังสืออรรถาธิบายเป็นพื้นฐาน

2. อัลฮะดีษ เป็นการศึกษาและรวบรวมฮะดีษที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อและประเด็นที่กำหนด ซึ่งหลักเกณฑ์การรวบรวมฮะดีษดังกล่าว เน้นเฉพาะฮะดีษที่เศาะฮี้ฮ ส่วนฮะดีษที่ไม่เศาะฮี้ฮ ผู้วิจัยจะมีการอ้างอิงระดับชั้นของฮะดีษอย่างชัดเจน

3. หนังสือตีพิมพ์ ผู้วิจัยจะนำหนังสือตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องมาเป็นคู่มือประกอบการอธิบายโครงการของอัลกุรอาน เพื่อความถูกต้องและสอดคล้องตามความประสงค์ของโครงการ

3.1.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รวบรวมมาจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับประเด็นที่กำหนดในงานวิจัย มีแหล่งข้อมูลออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. แหล่งข้อมูลเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความ วารสาร

2. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ เป็นแหล่งข้อมูลจากพจนานุกรมต่างๆที่ช่วยในการบรรยายคำต่างๆที่ปรากฏขึ้นในงานวิจัย ได้แก่ พจนานุกรมอะฮ์ลุลบัยต์ มุศฎะลาฮ์ฟิกฮ์ สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เป็นต้น

3. เว็บไซต์ เป็นสื่อออนไลน์ทางวิชาการที่มีความน่าเชื่อถือ กล่าวคือเป็นเว็บไซต์ที่ถูกแนะนำจากหนังสือนักวิชาการและจากนักวิชาการโดยตรง อาทิเช่น มัคตะบะฮ์ชามิละฮ์ อัลอิลมียะฮ์ อัลวัคฟียะฮ์ เป็นต้น

3.1.2 แหล่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยผู้วิจัยจะวางแผนการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอน ผู้วิจัยจะจัดเตรียมในด้านคำถาม โดยผู้วิจัยจะจัดเตรียมชุดคำถามที่มีความยืดหยุ่น กล่าวคือ คำถามสามารถปรับเปลี่ยนถ้อยคำของคำถามหรือประโยชน์ให้เหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์ในแต่ละบุคคลแต่ละสภาพแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์ของคำถามเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อให้บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องสามารถตอบคำถามจากการสัมภาษณ์ได้คล่องและคำตอบที่มีประสิทธิภาพ เพราะงานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยสำหรับมุสลิม แต่มีบุคคลที่เป็นต่างศาสนิกเกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลเช่นกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีวิธีการสัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้

3.1.2.1 ลักษณะการสัมภาษณ์

ลักษณะการสัมภาษณ์ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกลักษณะการสัมภาษณ์พิจารณาตามปริมาณผู้ถูกสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทผู้ถูกสัมภาษณ์หลายคนหรือสองคนขึ้นไป และประเภทรายบุคคล กรณีมีผู้ถูกสัมภาษณ์หลายคน ผู้วิจัยเปิดประเด็น แล้วสนทนาเป็นกลุ่ม โดยผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลด้วยการอัดเสียงและการจดบันทึกเป็นระยะๆ ทั้งนี้ หากมีความขัดแย้งเกี่ยวกับข้อมูล ผู้วิจัยจะเลือกข้อมูลที่มีเสียงเป็นส่วนใหญ่ ส่วนข้อมูลเสียงน้อยผู้วิจัยจะพิจารณาความหนักแน่นและพยายามแสดงข้อมูลดังกล่าวหากมีความสำคัญ ส่วนการสัมภาษณ์รายบุคคล ผู้วิจัยจะมีลักษณะการสัมภาษณ์เช่นเดียวกับการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม แต่ผู้วิจัยจะพยายามสอบถามให้ละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก(in-depth interviews)

3.1.2.2 การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบกำหนดรูปแบบการสัมภาษณ์ รายการคำถามสัมภาษณ์ไว้เรียบร้อยแล้ว โดยคำถามสัมภาษณ์ดังกล่าวจะถูกสัมภาษณ์ตั้งแต่รายบุคคลจนกระทั่งเป็นกลุ่ม แต่บางครั้งคำถามสัมภาษณ์บางข้อมักใช้กับกรณีมีผู้ถูกสัมภาษณ์บางราย กล่าวคือ ผู้ถูกสัมภาษณ์บางรายมีความรู้และประสบการณ์เฉพาะหรือบางประเด็นเท่านั้น จึงสามารถให้สัมภาษณ์บางเรื่องและบางประเด็นเท่านั้น อาทิเช่น พระสงค์ ไต๊ะครู ผู้ถูกสัมภาษณ์ทั้งสองกลุ่มมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับศาสนาและการปฏิบัติศาสนกิจของตน ทำนองเดียวกันทั้งสองกลุ่มมีความรู้และประสบการณ์ที่น้อยเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับต่างศาสนาหรือในสังคม ด้วยเหตุนี้ ผู้สัมภาษณ์จึงสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ถูกสัมภาษณ์บางรายในบางประเด็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ และละเอียดในบางประเด็นคำถามเพื่อห่างไกลจากข้อมูลอันบิดเบือน ความคิดเห็นส่วนตัว เป็นต้น

3.2 แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร และเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1 การศึกษาวิจัยเอกสาร เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รวบรวมและศึกษามาจากตำราต่างๆที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยกำหนดในงานวิจัย ได้แก่ เอกสารทั่วไปที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น หนังสือ รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ วารสารศาสนา เป็นต้น และแหล่งข้อมูลจากพจนานุกรมต่างๆที่ช่วยในการบรรยายคำต่างๆที่ปรากฏขึ้นในงานวิจัย ได้แก่ พจนานุกรมวะฎีช มุศฎะลาฮ์ฟิกฮ์ เป็นต้น

3.2.2 การศึกษาวิจัยภาคสนาม เป็นการสัมภาษณ์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อได้รับทัศนคติจากบุคคลที่มีความสามารถในด้านศาสนาและได้รับข้อเท็จจริงจากบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมืองจังหวัดยะลา

3.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จำนวน 15 ราย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

3.3.1 กลุ่มผู้นำชุมชนและศาสนา มีดังนี้

1. ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนบ้านคล้า จำนวน 1 ราย
2. ผู้นำศาสนาประจำสุเหร่าในชุมชนบ้านคล้า จำนวน 1 ราย
3. เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนารามในชุมชนบ้านคล้า จำนวน 1 ราย

3.3.2 กลุ่มนักวิชาการ มีดังนี้

1. โตะครูในชุมชนบ้านคล้า จำนวน 1 ราย
2. โตะครูสถาบันศึกษาปอเนาะในอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี จำนวน 1 ราย
3. ครูในชุมชนบ้านคล้า จำนวน 1 ราย
4. ครูโรงเรียนเอกชนในอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี จำนวน 1 ราย

3.3.3 กลุ่มชาวบ้าน มีดังนี้

1. ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวน 6 ราย โดยชาวบ้านดังกล่าวเป็นมุสลิมผู้ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับต่างศาสนิกชนในชุมชนแห่งนี้
2. ชาวบ้านต่างพื้นที่ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวน 2 ราย

3.4 เครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เตรียมพร้อมเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย โดยจัดเตรียมความพร้อมตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย

1.3.3 เอกสาร เป็นเครื่องมือที่ใช้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล อันได้แก่

ตำรา เอกสารทางวิชาการ เอกสารทางราชการ ตลอดจนผลงานวิจัยประเภทต่างๆ

1.3.4 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะจัดเตรียมแบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตลอดถึงการจดบันทึกข้อมูล การบันทึกเสียงและการบันทึกภาพ สำหรับแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองมีอยู่ 1 ฉบับ คือ แบบสัมภาษณ์การวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

1.3.4.1 เป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์ มีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด(open end questions)

1.3.4.2 เป็นบทสัมภาษณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด (open end questions)

1.3.5 ฐานข้อมูลสารสนเทศออนไลน์ อาทิเช่น TDC เป็นต้น

1.3.6 เว็บไซต์ต่างๆ อาทิเช่น มักตะบะฮ์ชามิละฮ์ อัลอิลมียะฮ์ เป็นต้น

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการเก็บข้อมูลในลักษณะ ดังต่อไปนี้

3.5.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับหัวข้อความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมดังกล่าวมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และกำหนดประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อหลัก ค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และเรียบเรียงตามที่กำหนด

3.5.2 ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

3.5.3 ประสานขอความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ จำนวน 15 ราย เพื่อขออนุญาตให้ความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์

3.5.4 รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยจะกำหนดประเด็นของข้อมูลที่ต้องการค้นคว้า และขอความร่วมมือจากบุคคลที่ต้องการสัมภาษณ์เพื่อแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาบันทึกและเรียบเรียงตามประเด็นที่กำหนด

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร สังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับหลักวิเคราะห์ข้อมูลอิสลามศึกษา อันได้แก่ หลักอูซูล อัลฟิกฮ์ หลักเกาะวาอิด อัลฟิกฮ์ หลักการอะดีษ สำนักคิดของนักปราชญ์และทัศนะของนักวิชาการอิสลาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร(Content Analysis) โดยจะตีความสร้างข้อสรุปจากการสัมภาษณ์และ แล้ว

เปรียบเทียบเนื้อหาประเภทต่างๆจากเอกสาร มาประกอบการวิเคราะห์และตีความหมายข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์

3.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเชิงอิสลามศึกษา ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ตามหลักการวิเคราะห์ข้อมูลอิสลามศึกษา โดยจะใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. หลักอสุล อัลฟิกห์ ผู้วิจัยจะยึดหลักการอสุล อัลฟิกห์ ในการชี้ขาดการตัดสิน ซึ่งประกอบด้วย 5 คำชี้ขาดคือ วาญิบ มันดูบ ฮะรอม มักรูฮ์ และมุบาฮ์

2. หลักเกาะวาอิด อัลฟิฮียะฮ์ ผู้วิจัยจะยึดหลักเกาะวาอิด อัลฟิฮียะฮ์ในการประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยจะใช้หลักเกาะวาอิด อัลฟิฮียะฮ์ต่อเมื่อมิได้มีหลักฐานจากหลักอสุล อัลฟิกห์ที่ชัดเจนในการอธิบายความ และเพื่อความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่และสภาพสังคมที่จะศึกษา

3. หลักการชะดีษ ผู้วิจัยมีหลักชะดีษในการประกอบการวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้ โดยผู้วิจัยจะยึดหลักชะดีษเศาะฮีย์เพื่อยืนยันในความถูกต้อง ส่วนนอกจากชะดีษเศาะฮีย์ ผู้วิจัยจะใช้อ้างเฉพาะบางกรณีเท่านั้น ด้วยการระบุระดับชะดีษตามหลักมุศฎาะละฮ์ชะดีษ ในขณะที่ชะดีษเมาฎูอ์นั้นจะไม่ใช้ในการอ้างอิง

4. หลักการตัฟซีร ผู้วิจัยจะนำอรรถาธิบายของนักอรรถาธิบายมาประกอบการอธิบายโอองการที่อ้างอิง โดยนักอรรถาธิบายต้องเป็นนักอรรถาธิบายที่ยอมรับและเป็นที่ยอมรับในบรรดานักวิชาการ อาทิเช่น อัลฎะบะรอนีย อิบนุกะซีร เป็นต้น ส่วนโอองการที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงนั้น ต้องเป็นโอองการที่เป็นมติในบรรดานักอรรถาธิบายว่า โอองการดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยกล่าวถึง

4. สำนักคตินักปราชญ์อิสลามและทัศนะนักวิชาการอิสลาม ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดมั่นสำนักคตินักปราชญ์อิสลามที่เป็นที่ยอมรับทั้ง 4 สำนักคตินั้น อันได้แก่ สำนักคิดชะนะฟียะฮ์ สำนักคิดมาลิกียะฮ์ สำนักคิดฮาฟิฮียะฮ์ และสำนักคิดชะนาบิลียะฮ์ โดยผู้วิจัยจะยึดมั่นสำนักคิดฮาฟิฮียะฮ์เป็นหลัก ส่วนทัศนะนักวิชาการอิสลามนั้น ผู้วิจัยจะเลือกทัศนะที่มีความเห็นตรงกัน ส่วนทัศนะที่มีความเห็นขัดแย้งกัน ผู้วิจัยจะเลือกทัศนะที่มีหลักฐานหนักแน่นกว่ามายืนยัน และมีความเห็นว่ามีเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคม

บทที่ 4

ผลการวิจัย

4.1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ขอโอกาสสัมภาษณ์ผู้นำศาสนาชาวไทยพุทธ ผู้นำศาสนาชาวไทยมุสลิม โต๊ะครู ผู้นำชุมชนหมู่บ้านตลอดจนชาวบ้านในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และชาวบ้านต่างพื้นที่ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ดังต่อไปนี้

4.1.1 สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำ อันได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่า และผู้นำศาสนาพุทธ ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

วัตถุประสงค์ที่ 1 : สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

การสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา โดยในวัตถุประสงค์ดังกล่าวมีประเด็นสำคัญอยู่ 3 ประเด็น ดังนี้

1. สภาพความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
2. สภาพความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและการงานอาชีพระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
3. สภาพความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

บทสัมภาษณ์มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านสังคมหรือไม่ อย่างไร

นายปรีชา เมรุคัญ อายุ 58 ปี ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านสังคม โดยคนในชุมชนทั้งมุสลิมและไทยพุทธไปมาหาสู่กัน จึงเกิดการปฏิสัมพันธ์กัน ทุกคนทุกศาสนาร่วมมือร่วมใจ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตกาล ทุกคนนับว่าเป็นเพื่อน เป็นญาติพี่น้อง” และท่านกล่าวอีกว่า “มุสลิมบางคนยอมรับว่ามีญาติที่เป็นต่างศาสนิกอยู่ในชุมชนแห่งนี้ด้วย” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

นายตอNING ยีงอ อายุ 68 ปี ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านสังคม” และกล่าวว่า “นับมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน มุสลิมกับต่างศาสนิกส่วนใหญ่ในชุมชนแห่งนี้รู้จักกัน บางคนรู้จักแม้กระทั่งบรรพบุรุษดั้งเดิม จึงทำให้มีการทักทายกันเวลาพบเจอ มีการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีและสามารถปรึกษาหารือกัน” (ตอNING ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

พระธงไชย โพธิ์แก้ว อายุ 58 ปี เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้ามีความสัมพันธ์ด้านสังคม โดยคนที่อยู่ในชุมชนบ้านคล้าส่วนใหญ่รู้จักกัน ไปมาหาสู่กัน พูดคุยกันตามภาษาคนรู้จักกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน มีความสามัคคีและช่วยเหลือโดยเฉพาะเรื่องสาธารณะประโยชน์ของชุมชน อาทิเช่น การพัฒนาชุมชน เป็นต้น” (พระธงไชย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำในชุมชนบ้านคล้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ได้คำตอบที่เหมือนกันว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านสังคม หลักฐานดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผู้คนรู้จักกัน ทักทายกัน แสดงว่าทุกคนติดต่อสื่อสารกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าว กลุ่มผู้นำมีมติเห็นว่า ทุกคนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านคล้ามีความสัมพันธ์กันในทางที่ดี

1.2 กิจกรรมทางสังคมอะไรบ้าง ที่มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เคยเข้าร่วม เหตุใด

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “กิจกรรมทางสังคมที่มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เคยเข้าร่วมมีหลายอย่าง นับว่าทุกๆกิจกรรมที่สามารถเข้าร่วมได้ อาทิเช่น กิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน กิจกรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง การประชุมเกี่ยวกับโครงการต่างๆภายในหมู่บ้าน

เป็นต้น เนื่องจากว่า การเป็นผู้ใหญ่บ้านต้องคำนึงถึงส่วนร่วมและความพึงพอใจต่อประชาชนทุกคน โดยเฉพาะ เป็นผู้ใหญ่บ้านในชุมชนที่มีความแตกต่างทางศาสนา จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องดูแลทุกคนให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้ความเสมอภาค”(ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “เคยมีกิจกรรมทางสังคมที่มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เข้าร่วม แต่น้อย เนื่องจากกิจกรรมทางสังคมส่วนใหญ่จะแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่มุสลิมกับชาวไทยพุทธ เพื่อสะดวกในการประกอบกิจกรรม อาทิ เช่น กิจกรรมพัฒนาศาสนสถาน กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง เช่น เลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก เป็นต้น ” (ตอ นิง ยี่อ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “มีกิจกรรมร่วมทางสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า อาทิเช่น การพัฒนาถนน การทำประชาพิจารณ์เกี่ยวกับงบประมาณต่างๆ เช่น งบก่อสร้างถนน การพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น สาเหตุเนื่องจากมุสลิมกับชาวไทยพุทธเป็นประชากรที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน มีสิทธิเท่าเทียมกัน ในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมทุกคนยอมรับในความแตกต่างทางศาสนาแต่ไม่ยอมรับในความแตกแยกทางสังคม ทุกคนพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม” (พระธงไชย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ชุมชนบ้านคล้ามีกิจกรรมทางสังคมที่ทำให้มุสลิมกับต่างศาสนิกมีความสัมพันธ์กัน เพียงแต่บางคนจากกลุ่มผู้นำมีความเห็นว่ามีน้อยมาก

1.3 การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริมหรือไม่ อย่างไร

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริม เนื่องจากว่าทุกศาสนา มีหลักคำสอนที่ดี ดังนั้นจึงเชื่อว่าคนส่วนใหญ่ในชุมชนแห่งนี้สามารถนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาของตนมาสนับสนุนใช้ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับชาวไทยพุทธ อาทิเช่น ไม่ดื่มเหล้า ไม่เล่นการพนัน เป็นต้น” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ไม่ได้มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริม ความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยความเคยชินของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันด้วยความเคยชินดังกล่าวจึงทำให้บางคนในบรรดามุสลิมกับชาวไทยพุทธในชุมชนแห่งนี้ตกอยู่ในภาวะ

เสี่ยงต่อการกระทำผิดหลักศาสนา อาทิเช่น การดื่มสุรา เป็นต้น” (ดอญิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริม เนื่องด้วยทุกศาสนาย่อมสอนให้ทุกคนเป็นคนดี ดังเช่นศาสนาพุทธ ชาวพุทธทุกคนมีหลักคำสอนพื้นฐานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธทุกคนยึดถือปฏิบัติเป็นหลักของชีวิต อันได้แก่ศีล 5 ดังนั้นการที่ทุกคนทุกศาสนานำหลักคำสอนศาสนาของตนมาใช้ในชีวิตประจำวันและสังคมของตน สังคมก็จะเต็มไปด้วยความสงบสุข ดังเช่นสังคมของชุมชนแห่งนี้” (พระธงไชย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า 3 การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริม แต่ส่วนน้อยให้สัมภาษณ์ว่า ไม่ได้มาจากศาสนาที่นับถือมาส่งเสริม ทำให้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำ

1.4 การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีข้อดีข้อเสียอะไรบ้าง อย่างไร

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ไม่มีข้อเสียใดๆ ส่วนข้อดีมีมากมาย อาทิเช่น ทำให้สังคมมีความหลากหลาย มีความร่วมมือกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา ทุกคนมีความเข้าใจศาสนาที่แตกต่าง มีความเคารพในสิทธิของศาสนาที่แตกต่างกัน” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ไม่มีข้อดีและข้อเสียใดๆ และไม่มี ความแตกต่างกับสังคมอื่นๆ ทุกอย่างขึ้นอยู่กับการกระทำของแต่ละคน” (ดอญิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีมีมากมายและครอบคลุมในทุกๆ ด้าน ส่วนข้อเสียอันได้แก่ เรื่องยาเสพติด ด้านภาษา หลักคำสอนที่บิดเบือนความเชื่อผิดๆต่างคนต่างระวังต่อกัน” (พระธงไชย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อดีข้อเสียในการปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ผลการสัมภาษณ์พบว่าทุกคนจากกลุ่มผู้นำให้คำตอบที่แตกต่างกัน บางคนมีความเห็นว่า มีทั้งข้อดีและข้อเสีย บางคนตอบว่าไม่มีข้อดีและข้อเสียอะไรและอีกคนตอบว่า มีแต่ข้อดี ไม่มีข้อเสีย

ประเด็นที่ 1 : สภาพความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.1 มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา รับประทานอาหารต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้าหรือไม่ เหตุใด

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา รับประทานอาหารของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้าเป็นปกติ เนื่องจากว่าต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้จะเตรียมอาหารที่ถูกหลักศาสนา” และยังกล่าวต่ออีกว่า “เมื่อประมาณ 20 ปีก่อน เวลาชาวมุสลิมจะมีงาน ไม่ว่าจะงานบุญงานแต่งหรืองานใดก็ตามชาวมุสลิมจะยึดอุปกรณ์ภายในครัวเรือนทางวัดมาใช้ในงาน” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา รับประทานอาหารต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้าแต่น้อยมาก เนื่องจากมุสลิมบางคนระวังเกี่ยวกับอาหารไม่ถูกหลักศาสนา” (ตอชิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา รับประทานอาหารต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า โดยอาหารที่มุสลิมรับประทานนั้นเน้นความถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามเป็นหลัก

1.2 เวลาทักทายหรือพูดคุยกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ใช้ภาษาอะไรในการสื่อสารกัน เหตุใด

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “เวลาทักทายหรือพูดคุยกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร เนื่องจากเป็นภาษากลางในการสื่อสาร ทุกคนคุ้นเคยมาจากการเรียนและสื่อต่างๆ แม้มีมุสลิมบางคนที่ไม่สามารถพูดภาษาไทยกลางได้ แต่สามารถเข้าใจในความหมายที่สื่อสารได้” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ภาษาที่ใช้เวลาทักทายหรือพูดคุยกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อันได้แก่ ภาษาไทยถิ่นใต้และภาษามลายูปะปนกัน เนื่องจากมุสลิมบางคนมีปฏิสัมพันธ์ยาวนาน ทำให้สามารถสื่อสารภาษาไทยถิ่นใต้ ส่วนบางคนไม่สามารถพูดภาษาไทยถิ่นใต้ จึงสื่อสารด้วยการพูดภาษามลายูปะปนกับภาษาไทย” (ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า เวลาทักทายหรือพูดคุยกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร ยกเว้นบางคนที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาไทย จะใช้ภาษามลายูปะปนกับภาษาไทย

1.3 มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา หรือไม่ เหตุใด

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อาทิเช่น วันพ่อ วันแม่ เนื่องจากมุสลิมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนบ้านคล้า ดังนั้นจึงมีสิทธิเข้าร่วมกิจกรรมเช่นกัน” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ไม่มีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ยกเว้นเป็นกิจกรรมของบุคคลสำคัญ อาทิเช่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น เนื่องจากบางครั้งได้ถูกเชิญและบางคนมีความระวังเกี่ยวกับหลักศาสนา” (ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “มีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อาทิเช่น งานวันพ่อหรือวันแม่ มีการจุดเทียนชัยถวายพระพร ชัยมงคล มีการพัฒนาหมู่บ้าน โรงเรียน มีการปลูกป่า ปล่อยปลา เนื่องจากเราอยู่ในชุมชนเดียวกัน ต้องพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้นหากมีกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษเราก็จะร่วมมือ” (พระธงไชย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า คำตอบนั้นมีความขัดแย้งกัน ระหว่างมีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งนับว่าเป็นคำตอบส่วนใหญ่ กับไม่มีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นคำตอบส่วนน้อย

1.4 มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนาในชุมชน บ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา หรือไม่ เหตุใด

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบ คำถามว่า “มีหลายกิจกรรมที่มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนาใน ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กๆ สาเหตุเพราะเด็กๆ ต้องการความสนุกสนาน” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ไม่มีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เนื่องจากบางคนระวัง ความผิดและการละเมิดทางศาสนา” (ตอชิง ยี่งอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “มีบางกิจกรรมที่มุสลิมเข้าร่วมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนาใน ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา แต่น้อยมาก เนื่องจากบางคนถูกเชิญด้วย เพื่อน” (พระจงไชย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำพบว่า ส่วนใหญ่ให้คำตอบว่า มี กล่าวคือมี มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา บางคนให้สัมภาษณ์ว่า มี แต่น้อยมาก ส่วนบางคนให้สัมภาษณ์ว่า มี โดย ส่วนใหญ่เป็นเด็กๆ

ประเด็นที่ 2 : สภาพความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและงานอาชีพระหว่างมุสลิม กับต่างศาสนา ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

2.1 มุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ทำงานประกอบอาชีพพร้อมกันในชุมชนหรือไม่ อะไรบ้าง เหตุใด

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบ คำถามว่า “มุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ได้ทำงาน ประกอบอาชีพพร้อมกันในชุมชน อันได้แก่ ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เป็นลูกจ้าง เป็นต้น สาเหตุเนื่องจาก บางครั้งเป็นงบประมาณและโครงการจากหน่วยงานต่างๆเพื่อพัฒนาชุมชน ดังนั้นเพื่อความยุติธรรม และเสมอภาคระหว่างสองศาสนา จึงส่งเสริมให้ทั้งสองศาสนาทำงานร่วมกัน ส่วนอีกส่วนหนึ่งเกิด จากความรักความเมตตาและต้องการช่วยเหลือผู้ยากลำบากจึงรับมาช่วยทำงานไปด้วย” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มีมุสลิมบางคนเข้าไปทำงานกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา แต่น้อย ส่วนใหญ่จะเป็นงานที่มาจากโครงการต่างๆ” (ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ประจักษ์ได้ว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ทำงานประกอบอาชีพร่วมกันในชุมชน แต่นับว่าเป็นส่วนน้อย

2.2 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการจับจ่ายซื้อขายกันในชุมชนหรือไม่ อะไรบ้าง สาเหตุ

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มีมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการจับจ่ายซื้อขายกันในชุมชน หลายอย่างยกเว้นสิ่งต้องห้ามในศาสนา อาทิเช่น เหล้า เป็นต้น สาเหตุเนื่องจากเราอยู่ใกล้เคียงกัน อยู่ในชุมชนเดียวกัน” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มีมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการจับจ่ายซื้อขายกันในชุมชน แต่ไม่บ่อยมากนัก อาทิเช่น ช่วงผลไม้ เป็นต้น เนื่องจากว่าบางครั้งไม่มีพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นมุสลิมจึงต้องพึ่งพาพ่อค้าแม่ค้าต่างศาสนิกหรือไม่ก็เพื่อผลประโยชน์ของตน เป็นต้น” (ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการจับจ่ายซื้อขายกันในชุมชน โดยมุสลิมเน้นทำการค้าขายเฉพาะสิ่งของที่ต้องตามหลักศาสนาเท่านั้น

2.3 ในชุมชนบ้านคล้ามีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจอะไรบ้างที่มีมุสลิมเข้าร่วมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เหตุใด

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ในชุมชนบ้านคล้ามีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจที่มีมุสลิมเข้าร่วมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ได้แก่ กิจกรรมกลุ่มแม่บ้าน โดยจะมีทั้งชาวมุสลิมและชาวพุทธช่วยกันในการทำขนมทองม้วน” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ในชุมชนบ้านคล้ามีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจที่มีมุสลิมเข้าร่วมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา คือกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านในการผลิตขนมทองม้วน” (ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์เป็นนิตินิพนธ์ว่า ในชุมชนบ้านคล้ามีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจที่มีมุสลิมเข้าร่วมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ประเด็นที่ 3 : สภาพความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

3.1 มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีสภาพการศึกษาด้านศาสนาอย่างไรบ้าง

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “ปัจจุบันมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีสภาพการศึกษาด้านศาสนาที่ค่อนข้างดี แบ่งผู้เรียนออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มเด็กและเยาวชน มีการส่งลูกหลานเรียนที่สถาบันปอเนาะบ้าง โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาบ้าง ส่วนกลุ่มที่สองคือกลุ่มผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่บางส่วนจะเรียนศาสนาจากสุเหร่า” (ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้นำ ส่วนใหญ่ไม่สามารถให้คำตอบได้เพราะกลุ่มผู้นำส่วนใหญ่เป็นต่างศาสนิก จึงทราบเกี่ยวกับการศึกษามุสลิมที่เกิดขึ้นได้น้อยมาก ดังนั้นจึงเหลือเพียงคำตอบของมุสลิม พบว่า มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีสภาพการศึกษาด้านศาสนาที่ค่อนข้างดี

3.2 สภาพความแตกต่างด้านศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านศาสนาหรือไม่ อย่างไร

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “สภาพความแตกต่างด้านศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ไม่มีอิทธิพลและอุปสรรคใดๆต่อการศึกษาด้านศาสนา ทุกคนมีสิทธิและสามารถเลือกตามความต้องการที่จะศึกษา” (ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์หนึ่งในกลุ่มผู้นำพบว่า สภาพความแตกต่างด้านศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ไม่มีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านศาสนา

3.3 บุตรหลานของมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เรียนหนังสือระดับอนุบาลและประถมในชุมชนดังกล่าวหรือไม่ เหตุใด

ผู้นำชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา กล่าวว่า “มีบุตรหลานของมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เรียนหนังสือระดับอนุบาลและประถมในชุมชนแห่งนี้ และมีมากกว่าชาวไทยพุทธ เนื่องจากว่าเป็นโรงเรียนอยู่ในชุมชนแห่งนี้อยู่แล้ว ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายและออกนอกพื้นที่” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา กล่าวว่า “มีบุตรหลานมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เรียนหนังสือระดับอนุบาลและประถมในชุมชนแห่งนี้บางส่วน แต่ส่วนใหญ่เรียนในโรงเรียนชุมชนมุสลิมและโรงเรียนมุสลิม สาเหตุเนื่องจากสภาพแวดล้อมโรงเรียนในชุมชนบ้านคล้าอยู่ในเขตบริเวณต่างศาสนิกชน” (ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า มีบุตรหลานของมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เรียนหนังสือระดับอนุบาลและประถมในชุมชนดังกล่าว

3.4 มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ส่งเสริมบุตรหลานของตนศึกษาด้านใดบ้าง สาเหตุ

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา กล่าวว่า “มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ส่งเสริมบุตรหลานของตนเรียนด้านศาสนาและสามัญควบคู่กันตั้งแต่ระดับประถมจนถึงมัธยมปลาย ส่วนช่วงอุดมศึกษาชาวมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้ส่วนใหญ่จะศึกษาต่อด้านสามัญและสายอาชีพ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะศึกษาศาสนาจากสถาบันปอเนาะแต่น้อยมาก” (ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

จากการศึกษาพบว่า มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ส่งเสริมบุตรหลานของตนศึกษาในทุกด้าน กล่าวคือ ส่งเสริมด้านศาสนาและสามัญ แต่ส่วนใหญ่ส่งเสริมด้านสามัญ โดยสังเกตจากการให้สัมภาษณ์ ผู้ถูกสัมภาษณ์กล่าวว่า “ส่งเสริมบุตรหลานของตนเรียนด้านศาสนาและสามัญควบคู่กันตั้งแต่ระดับประถมจนถึงมัธยมปลาย ส่วนช่วงอุดมศึกษาชาวมุสลิมในพื้นที่แห่งนี้ส่วนใหญ่จะศึกษาต่อด้านสามัญและสายอาชีพ”

วัตถุประสงค์ที่ 2 : แนวทางการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

2.1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกอย่างไรบ้าง

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ชุมชนของเรามีแนวคิดที่จะให้ทุกคนทุกศาสนารู้สึกว่าเป็นพี่น้องกัน เมื่อความรู้สึกดังกล่าวซึมซับเข้าไปในจิตใจ ผลที่ตามมาคือการอยู่ร่วมกันสงบสุข เนื่องจากพวกเรามีวิถีดำเนินชีวิตที่คล้ายๆกันเพียงแต่ศาสนาและความเชื่อที่แตกต่างกัน แท้จริงแล้วแนวคิดดังกล่าวได้มาจากสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในอดีต พวกเราทุกคนรักกัน อยู่อย่างพี่น้อง วางใจและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่หลังจากเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้น แม้เหตุการณ์ความไม่สงบไม่ได้เกิดขึ้นในชุมชนบ้าน

คล้ายก็ตาม แต่สภาวะด้านจิตใจของมุสลิมกับต่างศาสนิกเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในด้านลบ ส่วนหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกคือความเป็นญาติกันและความพอเพียงในการดำรงชีวิต กล่าวคือตั้งแต่อดีตแล้วว่าทั้งมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้จะนับญาติกันและมีการแบ่งปัน เอื้ออาทรต่อกัน” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดที่จะให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขตลอดไป สามารถไปมาหาสู่กันโดยไม่ต้องระวังต่อกัน โดยยึดหลักสันติภาพของสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก” (ดอNING ยี่งอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดที่จะให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป ร่วมมือกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้คือ หลักคำสอนศาสนา สำหรับชาวไทยพุทธจะมีศีลห้า เป็นหลักในความสัมพันธ์ด้านสังคมกับชาวมุสลิมได้หรือทุกศาสนาได้” (พระธงไชย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดที่จะสานสัมพันธ์และหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก โดยแต่ละคนมีหลักความสัมพันธ์ที่คล้ายคลึงกัน

2.2 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรใช้รูปแบบอย่างไร เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรใช้รูปแบบความสัมพันธ์แบบพี่น้อง มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่ยึดติดกับความแตกต่างทางศาสนา ไม่แบ่งแยก ยกเว้นสิ่งที่มาจากหลักคำสอนศาสนา” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรใช้รูปแบบการสานต่อความสัมพันธ์หลังจากที่เกิดความสัมพันธ์ขึ้นตั้งในอดีต ควรต้องรักษาความสัมพันธ์ไว้ ซึ่งมีหลายวิธีการ อาทิเช่น การเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน เห็นอกเห็นใจกัน การให้อภัยซึ่งกันและกัน ยอมรับข้อบกพร่องของอีกฝ่ายหนึ่ง เคารพสิทธิหน้าที่ เป็นต้น” (ดอNING ยี่งอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “ควรใช้รูปแบบการถนอมความสัมพันธ์ให้ยืนยาว ต้องเข้าใจและเห็นความสำคัญของกันและกัน มองกันในแง่ดี เหมือนกับว่าต่างศาสนิกคือคนในครอบครัวของเราเช่นกัน และที่สำคัญคือเข้าใจประเพณี และวัฒนธรรมของแต่ละศาสนา” (พระธงไชย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีรูปแบบ เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่แตกต่างกันตามทัศนะความคิดเห็นของแต่ละคน แต่โดยรวมแล้วจะอยู่ในรูปแบบสมานฉันท์ระหว่างศาสนาและสังคม

2.3 กิจกรรมทางสังคมอะไรบ้างที่เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรส่งเสริมด้านอาชีพ เพราะนอกจากเป็นการส่งเสริมรายได้แก่ชาวบ้านในชุมชนแล้วยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ เนื่องจากการงานอาชีพจะลุล่วงได้ต้องอาศัยความร่วมมือและสามัคคีภายในชุมชน” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรส่งเสริมด้านกีฬา เพราะกีฬาสามารถให้ผู้คนในชุมชนสามารถพบปะกัน ได้รับความสนุกสนานและความบันเทิงร่วมกัน จึงทำให้เกิดความผูกพันที่ดีระหว่างกันและรวมไปถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน” (ตอเนิง ยิงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “ควรส่งเสริมการแข่งขันกีฬา การพัฒนาอาคารสถานที่ การตรวจสุขภาพของผู้สูงอายุ เพราะระหว่างกิจกรรมดังกล่าว ผู้คนสามารถพบปะปรึกษาหารือกัน จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความใกล้ชิดมากขึ้น” (พระธงไชย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มผู้นำส่วนใหญ่มีความเห็นว่า กิจกรรมทางสังคมที่เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา คือ การกีฬาและการอาชีพ

5.4 ความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรปรับปรุงหรือไม่ อะไรบ้าง เหตุใด

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ต้องมีการปรับปรุงบางอย่าง อันได้แก่ การเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนและผู้อื่นให้ดี เพราะบางครั้งเรารับวัฒนธรรมอื่นมาใช้ในวัฒนธรรมของตน จึงทำให้สังคมแต่เดิมเกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะวัฒนธรรมกับสังคมเป็นของคู่กัน ต้องไปด้วยกันเสมอ ถ้าวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลง สังคมก็เกิดการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตของคนในชุมชนก็เปลี่ยนแปลง ซึ่งบางครั้งก็อาจเกิด

ผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตในสังคม อาทิเช่น สภาพความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีตนั้น อยู่ในภาวะที่ดี แต่เมื่อมีนักศึกษาในพื้นที่ที่เราไปเรียนต่างประเทศ แล้วนำวัฒนธรรมของต่างประเทศมาใช้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยมิได้ไตร่ตรองตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและปัญหาในสังคม” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ไม่ต้องปรับปรุง เพราะการอยู่ร่วมกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ปกติ ไม่เคยมีความขัดแย้งด้านศาสนา สามารถไปมาหาสู่กันปกติ สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน”(ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “ควรปรับปรุงอย่างยิ่ง อันได้แก่ ปัญหายาเสพติด การมั่วสุมกัน ภาษาในการพูดคุยทัศนคติในแง่ลบของแต่ละคน ความเห็นแก่ตัว โดยคิดว่าไม่ใช่ปัญหาของตนเอง แต่เป็นของคนอื่น ปัญหาไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น เอาแต่แนวคิดของตนเองเป็นใหญ่ ผู้นำมีความเห็นแก่อำนาจ ปัญหาดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนได้” (พระธงไชย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มผู้นำส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรปรับปรุงเพื่อสอดคล้องกับศาสนาและสังคม แต่บางส่วนมีความเห็นว่าไม่จำเป็นต้องปรับปรุง เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในสังคมดีอยู่แล้ว

5.5 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรศึกษาแนวทางสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกหรือไม่ เหตุใด

ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคล้าตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรศึกษา เพราะการที่เราจะอยู่ในสังคมอย่างสงบสุขนั้น เราต้องรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่แบ่งแยกและขัดแย้งระหว่างกัน ดังนั้นในชุมชนของเรามี 2 ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เราควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เพื่อเราอยู่ในสังคมอย่างสงบสุข” (ปรีชา เมรุคัญ [สัมภาษณ์], 10 ตุลาคม 2561)

ผู้นำศาสนาอิสลามประจำสุเหร่าลาฮา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรศึกษา เพราะบางครั้งเราอาจกระทำหรือละเลยบางอย่างด้วยความคิดของเราเองหรือตัดสินจากความผิดของคนอื่นมาใช้กับเรา” (ตอเนิง ยีงอ [สัมภาษณ์], 12 ตุลาคม 2561)

เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ว่า “ควรศึกษา เพราะบางครั้งอาจเกิดปัญหาการมองโลกในแง่ลบ แต่หากเราศึกษาและเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าว อาจทำให้เรามีมุมมองที่กว้างมากขึ้น” (พระธงชัย โพธิ์แก้ว [สัมภาษณ์], 28 ตุลาคม 2561)

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรศึกษาแนวทางสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ซึ่งนับว่าเป็นที่มืดของกลุ่มผู้นำ

4.1.2 สัมภาษณ์โต๊ะครูและครูในพื้นที่และนอกพื้นที่ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

วัตถุประสงค์ที่ 1 : สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.1 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านสังคมหรือไม่ อย่างไร

นายอับดุลรอเซาะ บาเหะ อายุ 56 ปี โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มี ทุกคนสามารถพึ่งพาอาศัย สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” (อับดุลรอเซาะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

นางคณิต หนูทอง อายุ 61 ปี รักราชการครู ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มี ผู้คนในชุมชนทั้งมุสลิมและชาวไทยพุทธติดต่อกันร่วมมือร่วมแรงกันในด้านสังคม อาทิเช่น งานแต่ง งานเข้าสุนัต” (คณิต หนูทอง [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านสังคม สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

1.2 กิจกรรมทางสังคมอะไรบ้าง ที่มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เคยเข้าร่วม เหตุใด

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “กิจกรรมทางสังคม ที่มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เคยเข้าร่วม อันได้แก่ ด้านกีฬา ด้านค้าขาย การงานอาชีพ เนื่องจากเราอยู่ในชุมชน

เดียวกัน ต้องร่วมมือกัน มีสิทธิเท่ากันและอีกอย่างเรามีผู้นำชุมชนคนเดียวกัน” (อับลอรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

ครู ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มี ผู้คนในชุมชนทั้งมุสลิมและชาวไทยพุทธติดต่อกันร่วมมือร่วมแรงกันในด้านสังคม อาทิเช่น งานแต่งงาน งานเข้าสุนัต เป็นต้น” (คณิต หนูทอง [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีกิจกรรมทางสังคมที่มุสลิมกับต่างศาสนิกเข้าร่วมกัน

1.3 การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริมหรือไม่อย่างไร

โตะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริม เพราะผมเองก็ได้มีโอกาสสอนศาสนา โดยบางประเด็นก็มีข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก” (อับลอรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ พบว่าการปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริม

1.4 การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีข้อดีข้อเสียอะไรบ้าง อย่างไร

โตะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ข้อดี ทำให้สังคมเรามีความหลากหลายในด้านสังคม สามารถเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของต่างศาสนิก และที่สำคัญสามารถประยุกต์ความรู้จากตำรามาใช้ในบริบทความเป็นจริง ส่วนข้อเสียคือ บางคนจะซึมซับความเป็นต่างศาสนิกมาใช้ในชีวิตของตน อาทิเช่น การแต่งกาย การกิน เป็นต้น โดยมีได้ไตร่ตรองตามหลักคำสอนศาสนา” (อับลอรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

อ็ดนาน สาคอ อายุ 46 ปี โตะครูจากสถาบันปอเนาะกะโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานีให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ข้อดี คือเราสามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือในยามที่ได้รับความลำบากและอีกหลายอย่าง ส่วนข้อเสียนั้น คือทำให้มุสลิมบางคนโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนหรือวัยรุ่นรับประเพณีและวัฒนธรรมของต่างศาสนิกมาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งบางประเพณีและวัฒนธรรมของต่างศาสนิกจะขัดแย้งกับหลักคำสอนของศาสนา” (อ็ดนาน สาคอ [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์โตะครูและนักวิชาการพบว่า การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีทั้งข้อดีและข้อเสีย

ประเด็นที่ 1 : สภาพความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.1 มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา รับประทานอาหารต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้าหรือไม่ เหตุใด

โตะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า“ไม่มี เนื่องจากอาหารบางประเภทต้องผ่านกระบวนการเชือดและทำความสะอาดที่ถูกต้องตามหลักศาสนาและอีกหลายอย่างที่ต่างศาสนิกต้องเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับอาหารที่มุสลิมสามารถรับประทานได้และไม่ได้” (อับดุลรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ มีเพียงคนเดียวที่สามารถให้ข้อมูลดังกล่าว ทำให้ทราบได้ว่ามุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา รับประทานอาหารต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า โดยเลือกรับประทานอาหารที่ถูกหลักศาสนา

1.2 เวลาทักทายหรือพูดคุยกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ใช้ภาษาอะไรในการสื่อสารกัน เหตุใด

โตะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า“ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยกลาง เพราะคนไทยพุทธไม่เข้าใจภาษามลายูท้องถิ่น” (อับดุลรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

ครู ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ผสมระหว่างภาษาไทยถิ่นใต้กับภาษาไทยกลาง เนื่องจากบางคนมีเพื่อนและเติบโตมากับชาวไทยพุทธมาแต่เด็ก จึงสามารถพูดถิ่นใต้ ส่วนบางคนเคยเรียนภาษาไทย จึงสามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยกลาง” (คณิต หนูทอง [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า เวลาทักทายหรือพูดคุยกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกันเป็นส่วนใหญ่

1.3 มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา หรือไม่ เหตุใด

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มีการเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อาทิเช่น งานแต่ง แต่เป็นมุสลิมส่วนน้อยเท่านั้น เนื่องจากเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกัน” (อับดุลรอเซาะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

ครู ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มี แต่จะมีเฉพาะวันพ่อ วันแม่ ช่วยกันทำความสะอาด พัฒนาอาคารสถานที่ในชุมชนแห่งนี้ เนื่องจากเป็นการแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจระหว่างชาวบ้านในชุมชน” (คณิต หนูทอง [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.4 มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา หรือไม่ เหตุใด

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ไม่มีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เนื่องจากเป็นประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนิกซึ่งบางครั้งก็จะมีสิ่งที่ขัดแย้งกับหลักศาสนา” (อับดุลรอเซาะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า ไม่มีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เนื่องจากมุสลิมส่วนใหญ่มีความระวังเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ผิดกับหลักคำสอนศาสนา

ประเด็นที่ 2 : สภาพความสัมพันธ์ด้านการค้าและงานอาชีพระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

2.1 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ทำงานประกอบอาชีพพร้อมกันหรือไม่ อย่างไรบ้าง เหตุใด

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มีมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ทำงานประกอบอาชีพพร้อมกันหรือไม่ อันได้แก่ ทำงานก่อสร้าง รับเหมา ค้าขาย เป็นต้น เพราะบางคนมี

ฐานะการเงินดีและอีกอย่างเป็นงานที่อยู่ในชุมชนไม่ต้องออกไปทำงานไกลๆ” (อับดุลรอเซาะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซาะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการค้าขายและทำงานประกอบอาชีพร่วมกันในชุมชน

2.2 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซาะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการจับจ่ายซื้อขายกันภายในชุมชนหรือไม่ อะไรบ้าง สาเหตุ

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซาะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มี อันได้แก่ ค้าขายผลไม้ ร้านขายของชำ ขายปลา เป็นต้น เนื่องจากเป็นคนที่อยู่ในชุมชนสามารถพึ่งพาและช่วยเหลือกันอยู่แล้ว” (อับดุลรอเซาะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

การสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซาะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการจับจ่ายซื้อขายกันภายในชุมชน

2.3 ในชุมชนบ้านคล้ามีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจจะอะไรบ้างที่มีมุสลิมเข้าร่วมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซาะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เหตุใด

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซาะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มี เป็นกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซาะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อันได้แก่ กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านภายในชุมชนคล้าคือ ทำขนมทองม้วน มีตลาดนัดทุกอาทิตย์ เนื่องจากนอกจากเป็นกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจของชุมชนแล้วยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก” (อับดุลรอเซาะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

ครู ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซาะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มี อันได้แก่การทำขนม ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังนั้นเพื่อความเท่าเทียมกันจึงรับทั้งมุสลิมและต่างศาสนิก” (คณิต หนูทอง [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า ในชุมชนบ้านคล้ามีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจที่มีมุสลิมเข้าร่วมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซาะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ประเด็นที่ 3 : สภาพความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

3.1 มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีสภาพการศึกษาด้านศาสนาอย่างไรบ้าง

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ศึกษาศาสนาจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา บางส่วนเรียนจากสถาบันปอเนาะ ส่วนผู้ใหญ่บางกลุ่มจะเรียนศาสนาจากสุเหร่าในชุมชนแห่งนี้ทุกอาทิตย์ ทำให้สภาพการศึกษาด้านศาสนาของมุสลิมในชุมชนแห่งนี้มีอยู่ในภาวะที่ดี” (อับดุลรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีสภาพการศึกษาด้านศาสนาที่ดี ตั้งแต่ระดับเยาวชนจนกระทั่งผู้ใหญ่สามารถที่จะศึกษาเรียนรู้ศาสนาได้ในชุมชนและนอกชุมชน

3.2 สภาพความแตกต่างด้านศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านศาสนาของมุสลิมในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ไม่มีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านศาสนาของมุสลิมในชุมชน เพราะเด็กๆมุสลิมในชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่ได้เรียนศาสนา มีแต่บางส่วนหรือส่วนน้อยที่ไม่เรียนศาสนา” (อับดุลรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ พบว่า สภาพความแตกต่างด้านศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ไม่มีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านศาสนาของมุสลิมในชุมชน มุสลิมสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ศาสนาได้อย่างอิสระเสรี

3.3 บุตรหลานของมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เรียนหนังสือระดับอนุบาลและประถมในชุมชนดังกล่าวหรือไม่ เหตุใด

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มี แต่มีน้อย เนื่องจากผู้ปกครองของเด็กบางรายมีความเป็นห่วงเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กมุสลิมกับเด็กต่างศาสนิก เนื่องจากวิถีชีวิตและประเพณีของเด็กมุสลิมกับเด็กต่างศาสนิกแตกต่างกัน” (อับดุลรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

ครู ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “เรียน เพราะใกล้ดี” (คณิต หนูทอง [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ พบว่า บุตรหลานของมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เรียนหนังสือระดับอนุบาลและประถมในชุมชนดังกล่าว แต่นับว่าเป็นส่วนน้อย

3.4 มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ส่งเสริมบุตรหลานของตนศึกษาด้านใดบ้าง สาเหตุใด

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ส่วนใหญ่ส่งเสริมศึกษาด้านสามัญและสายอาชีพ เพราะจบมาสามารถหางานทำได้ง่าย” (อับดุลรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

ครู ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ส่งเสริมศึกษาด้านการเรียนภาษา การอยู่ร่วมกัน” (คณิต หนูทอง [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ส่งเสริมบุตรหลานของตนศึกษาด้านสามัญและสายอาชีพมากกว่าศึกษาด้านศาสนา

วัตถุประสงค์ที่ 2 แนวทางการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

2.1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกอย่างไรบ้าง

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มีแนวคิดที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้ดีขึ้นเชิงศาสนา กล่าวคือความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องสอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา ไม่ละเมิดหรือการกระทำออกนอกรอบที่ศาสนากำหนด โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องยึดมั่นจากหลักคำสอนของศาสนา” (อับดุลรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

โต๊ะครูจากสถาบันปอเนาะบ้านกะโต อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานีให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มีแนวคิดที่ต้องรักษาความสัมพันธ์ที่ดีให้ยืนยาวนานระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ต้องช่วยดูแลชุมชน อย่าปล่อยให้เกิดความไม่สงบในพื้นที่ หากไม่เข้าใจต่อกันก็ควรเปิดใจเจรจาด้วยดี” (อ็ดนาน สาคอ [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

ดีอรานิง วาโต อายุ 58 ปี ครูจากโรงเรียนอัลอิสลามียะห์มุลินธิ ในอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า“มีแนวคิดที่ทุกคนต้องรักษาความสงบสุขระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา ทุกคนทุกศาสนาต้องพยายามเข้าใจซึ่งกันและกัน เพราะทุกการกระทำทุกปัญหาอย่าให้มีสาเหตุและทางแก้ไขปัญหา ส่วนหลักความสัมพันธ์ดังกล่าว มุสลิมควรยึดมั่นจากหลักคำสอนศาสนา และปรัชญาของการอยู่ร่วมกันในสังคมของในหลวงของคนไทยทุกคน” (ดีอรานิง วาโต [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มโต๊ะครูและนักวิชาการพบว่า ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่แตกต่างกันตามทัศนะความคิดเห็น แต่กล่าวสรุปได้ว่า ทุกคนมีแนวคิดเกี่ยวกับการสานความสัมพันธ์ให้ดีขึ้นและคงอยู่อย่างยาวนานคู่กับสังคมตลอดไป แต่ต้องพัฒนาความสัมพันธ์เพื่อสอดคล้องกับสังคมและศาสนา

2.2 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรใช้รูปแบบอย่างไร เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า“ให้ติดต่อและสานสัมพันธ์กันตลอดไป ด้วยการให้ความช่วยเหลือและทำความดีทุกอย่าง” (อับดุลรอเซาะ บาหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

โต๊ะครูจากสถาบันปอเนาะบ้านกะโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานีให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า“ให้การช่วยเหลือ ทำความดี ช่วยกันห้ามปรามในสิ่งที่ไม่ดีและเสื่อมเสียต่อชุมชนมุสลิมและต่างศาสนา” (อ็ดนาน สาคอ [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

ครูจากโรงเรียนอัลอิสลามียะห์มุลินธิ ในอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า“ให้ความเสมอภาค ยุติธรรมและยึดหลักการสอนศาสนาของตนเป็นหลัก” (ดีอรานิง วาโต [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ เป็นมติว่า ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรใช้รูปแบบความเป็นเพื่อนและพี่น้องร่วมสังคม เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา

2.3 กิจกรรมทางสังคมอะไรบ้างที่เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า“กีฬา เพราะกีฬาจะให้ความสามัคคี ความยุติธรรม ความเพียร ความเมตตา เป็นต้นหากมุสลิมกับต่างศาสนาได้ร่วมเล่นกีฬาแล้ว นอกจากมุสลิมกับต่างศาสนาจะได้คุณลักษณะดังกล่าวแล้วยังได้มิตรภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศา

สนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา” (อับลูรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

ครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “วันสำคัญ เพราะในวันสำคัญพวกเราสามารถพบปะกันได้พูดคุยกัน” (คณิต หนูทอง [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า กิจกรรมทางสังคมที่สามารถเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีหลายอย่างหลายด้านตามทัศนะความคิดเห็นของปัจเจกชน

5.4 ความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรปรับปรุงหรือไม่ อะไรบ้าง เหตุใด

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “มี อันได้แก่ วัฒนธรรมการแต่งกายและการกิน เนื่องจากมุสลิมจะมีหลักการแต่งกายและการกินที่มาจากหลักคำสอนอย่างชัดเจน ดังนั้น มุสลิมไม่จำเป็นต้องเลียนแบบการแต่งกายและการกินของต่างศาสนิก เพราะบางอย่างอาจขัดแย้งกับหลักศาสนา” (อับลูรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

ครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรปรับปรุง คือ พัฒนาความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นให้ยืนยาวนาน ช่วยเหลือและร่วมกิจกรรม ” (คณิต หนูทอง [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2561)

โต๊ะครูจากสถาบันปอเนาะบ้านกะโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรปรับปรุง ในทุกสิ่งทุกอย่างที่ห้ามปรามและเสื่อมเสียต่อมุสลิมและต่างศาสนิกเพื่อสอดคล้องกับศาสนาและกฎหมายบ้านเมือง เพราะผมเชื่อว่าทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดีและสามารถอยู่ร่วมกันได้ อาทิเช่น ปัญหาสุรา ในศาสนาอิสลามนั้นห้ามปรามมุสลิมดื่มสุราและเช่นเดียวกับศาสนาพุทธได้ห้ามปรามเกี่ยวกับสุราเมราย แต่ก็ยังมีทั้งมุสลิมและต่างศาสนิกที่ยังกระทำขัดแย้งกับหลักศาสนา” (อดนาน สาคอ [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

ครูจากโรงเรียนอัลอิสลามียะห์มุลนิธิ ในอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรปรับปรุง เพราะการกระทำของมุสลิมกับต่างศาสนิกบางคนไม่ได้สอดคล้องกับหลักศาสนาและบริบทสังคมของตน จึงอาจก่อให้เกิดเป็นปัญหาในสังคมได้” (ดีอานิง วาโด [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า ทุกคนมีความเห็นเป็นมติว่า ความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรปรับปรุง โดยปรับปรุงเพื่อสอดคล้องกับศาสนาและสังคม

2.5 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรศึกษาแนวทางสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกหรือไม่ เหตุใด

โต๊ะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรศึกษา เพราะทำให้ต่างศาสนิกเข้าใจในความเป็นมุสลิมมากขึ้น เมื่อเกิดปัญหา สามารถแก้ปัญหาด้วยเหตุผล เช่นเดียวกับต่างศาสนิก เราควรศึกษาแนวทางสร้างความเข้าใจ เพื่อให้เราสามารถอยู่ร่วมกับต่างศาสนิกในสังคมได้อย่างสงบสุข” (อับดุลรอเซะ บาเหะ [สัมภาษณ์], 20 พฤษภาคม 2561)

ครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรศึกษา เพราะเราอยู่ในสังคมเดียวกัน ต้องพึ่งพาอาศัยกันและอีกอย่างพวกเรามีวิถีดำรงชีวิตที่คล้ายๆหลายอย่าง” (คณิต หนูทอง [สัมภาษณ์], 8 พฤษภาคม 2561)

โต๊ะครูจากสถาบันปอเนาะบ้านกะโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรศึกษา เพราะเราอยู่ในสังคมที่มีความแตกต่างศาสนา ดังนั้นเราต้องรู้จักเขา เพื่อให้เราจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และสอดคล้องกับหลักศาสนา ในหลักคำสอนศาสนาอิสลาม ยังมีหลักคำสอนเกี่ยวกับการทำความรู้จักกับคน เชื้อชาติที่แตกต่างกัน” (อदनัน สาคอ [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

ครูจากโรงเรียนอัลอิสลามียะห์มุลินี ในอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามว่า “ควรศึกษา เพราะการที่เราจะอยู่ร่วมกับคนที่มีความแตกต่างทางศาสนาอย่างสงบสุข เราต้องเปิดใจเรียนรู้และเข้าใจเขา

จากการสัมภาษณ์ทุกคนเห็นเป็นมติว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรศึกษาแนวทางสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เพื่อเข้าใจและสามารถปรับเพื่อสอดคล้องกับศาสนาและสังคม(คือรานิง วาโด [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

4.1.3 สัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่และนอกพื้นที่ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

วัตถุประสงค์ที่ 1: สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.1 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านสังคมหรือไม่ อย่างไร

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้คำตอบเดียวกันว่า “มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านสังคม ทุกคนไปมาหาสู่กัน ช่วยเหลือกัน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษของเราจนกระทั่งปัจจุบัน ในสมัยอดีตความสัมพันธ์ดังกล่าวระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกซึ่งจนกระทั่งมีการนับญาติกัน” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านนอกพื้นที่ที่เคยสัมผัสและอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนสองคนได้คำตอบเดียวกันว่า “มุสลิมกับต่างศาสนิกมีความสัมพันธ์ด้านสังคม” หนึ่งในสองคนกล่าวต่อว่า “สมัยก่อน ผมชอบอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้มาก เพราะมีทั้งมุสลิมและชาวไทยพุทธ เมื่อก่อนมุสลิมขึ้นลงบ้านของชาวไทยพุทธเป็นปกติ เพราะชาวไทยพุทธไว้ใจมุสลิม” (ชาวบ้านชุมชนต่างพื้นที่ [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่และนอกพื้นที่ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านสังคม โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวขึ้นมายังยาวนานจนกระทั่งปัจจุบัน

1.2 กิจกรรมทางสังคมอะไรบ้าง ที่มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เคยเข้าร่วม เหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบเดียวกันว่า “เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชนหมู่บ้าน การพัฒนาอาคารสถานที่ ถนน โครงการตรวจสอบสุขภาพช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย ช่วยเหลือคนจน เป็นต้น เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวเป็นการให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือประชาชนในชุมชน ซึ่งการช่วยเหลือนั้นเป็นการทำความดี และความดีไม่จำเป็นต้องเลือกกว่าเป็นมุสลิมหรือต่างศาสนิก” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีกิจกรรมร่วมกันทางสังคม

1.3 การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริมหรือไม่อย่างไร

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบเดียวกันว่า “การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ได้มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริมความสัมพันธ์ดังกล่าว ทุกคนปฏิบัติตามความเหมาะสมและตามผู้ใหญ่ที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยก่อน” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านนอกพื้นที่ที่เคยสัมผัสและอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนสองคนได้คำตอบเดียวกันว่า “บางคนนำหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริมและบางคนไม่ได้นำหลักศาสนาที่นับถือมาปฏิบัติ” หนึ่งในสองคนกล่าวว่า “สาเหตุที่กล่าวเช่นนั้น เพราะสมัยก่อนมุสลิมบางคนในพื้นที่ดังกล่าวมีวิถีชีวิตและพฤติกรรมบางอย่างที่ขัดแย้งกับหลักศาสนา อาทิเช่น การดื่มสุรา และพฤติกรรมดังกล่าวก็ยังมีให้เห็นกับบางคนจนกระทั่งปัจจุบัน” (ชาวบ้านชุมชนต่างพื้นที่ [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบเดียวกันว่าการปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริม ส่วนชาวบ้านนอกพื้นที่ได้ให้ตอบที่สอดคล้องบ้างและขัดแย้งบ้าง กล่าวคือ บางคนเห็นว่านำหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริม ส่วนบางคนไม่ได้นำหลักศาสนาที่นับถือมาปฏิบัติ

1.4 การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีข้อดีข้อเสียอะไรบ้าง อย่างไร

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบดังต่อไปนี้ “ข้อดี สังคมเรามีความหลากหลาย สามารถพึ่งพาอาศัย อาทิเช่น เวลาที่มีกิจกรรมอันเนื่องวันพิเศษของมุสลิม ชาวมุสลิมจะปิดร้านขายของ แต่ลูกค้าสามารถใช้บริการร้านของชาวไทยพุทธ เป็นต้น ส่วนข้อเสียคือ เด็กและเยาวชนอาจมีการลอกเลียนแบบพฤติกรรมและวัฒนธรรมของต่างศาสนิกชน ส่วนผู้ใหญ่บางคนอาจจะเกิดความสัมพันธ์ด้วยการกระทำความผิดในหลักคำสอนศาสนาบ้าง” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านนอกพื้นที่ที่เคยสัมผัสและอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนสองคนได้คำตอบเดียวกันว่า “ข้อดีคือ ชาวมุสลิมกับชาวไทยพุทธจะได้ภาษาของกันและกัน รู้จักและเรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของมุสลิมหรือชาวพุทธ ส่วนข้อเสียคือ มุสลิมบางคนมีโอกาที่จะกระทำบิดเบือนและละเมิดต่อศาสนาได้สูง” (ชาวบ้านชุมชนต่างพื้นที่ [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า การปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีทั้งข้อดีและข้อเสีย โดยข้อดีส่วนใหญ่เกี่ยวกับสังคม ส่วนข้อเสียส่วนใหญ่เกี่ยวกับการกระทำที่เกี่ยวกับหลักศาสนา

ประเด็นที่ 1 : สภาพความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.1 มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา รับประทานอาหารของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้าหรือไม่ เหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบดังนี้ “ไม่มีมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา รับประทานอาหารของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า เพราะชาวมุสลิมมีความระวังเกี่ยวกับความถูกต้องตามหลักศาสนา” แต่ชาวบ้านบางคนให้ข้อมูลว่า “มีมุสลิมในชุมชนแห่งนี้ รับประทานอาหารของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เพราะบางครั้งมีมุสลิมมาช่วยชาวไทยพุทธทำอาหาร” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่า มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา รับประทานอาหารของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า แต่เลือกรับประทานเฉพาะอาหารที่ถูกหลักศาสนา

1.2 เวลาพักทหายหรือพูดคุยกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ใช้ภาษาอะไรในการสื่อสารกัน เหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบดังนี้ “บางคนใช้ภาษามลายูปะปนกับภาษาไทยกลางและภาษาไทยถิ่นใต้ เพราะมุสลิมบางคนได้เรียนรู้ภาษาไทยถิ่นใต้มาจากการปฏิสัมพันธ์กับชาวไทยพุทธเป็นชีวิตประจำวัน จึงสามารถพูดได้เช่นเดียวกับชาวไทยพุทธ เขาได้รับฟังทุกวันจึงสามารถเข้าใจ ส่วนบางคนใช้ภาษาไทยกลาง” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า เวลาพักท่ายหรือพูดคุยกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ใช้ภาษาไทยเป็นหลักในการสื่อสารกัน

1.3 มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา หรือไม่ เหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบดังนี้ “มีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อันได้แก่ งานแต่งงาน งานฉลอง เป็นต้น เพราะบางคนเป็นเพื่อนกัน ต่างคนต่างช่วยเหลือเท่าที่สามารถช่วยได้” ส่วนบางคนตอบว่า “ไม่มี เพราะต่างคนต่างเข้าร่วมกิจกรรมของตน” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่พบว่า มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องโอกาสพิเศษของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์บางส่วนมีความขัดแย้งกับส่วนใหญ่

1.4 มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา หรือไม่ เหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบเดียวกันว่า “ไม่มี เพราะไม่สมควรกับมุสลิมและกลัวขัดแย้งกับหลักศาสนา” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ไม่มีมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ประเด็นที่ 2 : สภาพความสัมพันธ์ด้านการค้าและงานอาชีพระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

2.1 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ทำงานประกอบอาชีพพร้อมกันในชุมชนหรือไม่ อะไรบ้าง เหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบเดียวกันว่า “มีมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ทำงานประกอบอาชีพพร้อมกันในชุมชน อันได้แก่ กรีดยาง ขุดดิน ทำนา เป็นต้น เพราะเป็นงานสุจริตสามารถทำรายได้แก่เรา เราไม่ต้องออกไปทำงานไกลบ้าน อีกอย่างทุกคนรู้จักกันสามารถให้พึ่งพากันได้อยู่แล้ว” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ทำงานประกอบอาชีพร่วมกันในชุมชน

2.2 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการจับจ่ายซื้อขายกันภายในชุมชนหรือไม่ อะไรบ้าง สาเหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบเดียวกันว่า “มีมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จับจ่ายซื้อขายกันภายในชุมชน อันได้แก่ ซื้อขายทุกชนิดทุกประเภท แต่ที่บ่อยๆคือ ประเภทผลไม้ ขายของชำ เป็นต้น เพราะสะดวก สถานที่ใกล้เคียงไม่ต้องออกไปนอกชุมชนและอีกอย่างราคาดี” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการจับจ่ายซื้อขายกันภายในชุมชน

2.3 ในชุมชนบ้านคล้ามีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจอะไรบ้างที่มีมุสลิมเข้าร่วมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบเดียวกันว่า “มีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อันได้แก่ กิจกรรมกลุ่มแม่บ้าน กิจกรรมทางเกษตรและกิจกรรมตลาดนัด เพราะเป็นงานที่อยู่ใกล้บ้าน สามารถเป็นรายได้เสริม ส่วนเรื่องศาสนานั้นไม่มีห้ามปรามอยู่แล้วเพราะทุกคนต่างหาปัจจัยยังชีพ” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ในชุมชนบ้านคล้ามีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจที่มีมุสลิมเข้าร่วมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลาอันได้แก่ กิจกรรมกลุ่มแม่บ้าน กิจกรรมทางเกษตรและกิจกรรมตลาดนัด

ประเด็นที่ 3 : สภาพความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก
ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

3.1 มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีสภาพ
การศึกษาด้านศาสนาอย่างไรบ้าง

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้
คำตอบดังต่อไปนี้ “สภาพการศึกษาด้านศาสนาชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง
จังหวัดยะลา อยู่ในสภาพที่ดี” แต่บางคนมีความเห็นว่า “ปานกลาง” “เนื่องจากเยาวชนส่วนใหญ่จะ
เรียนศาสนาตั้งแต่ตาดิคาจนกระทั่งเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเป็นส่วนใหญ่ บางคนจบตาม
หลักสูตรที่กำหนดแต่บางคนไม่จบ ก็จะไปเรียนต่อด้านสามัญและสายอาชีพเป็นส่วนใหญ่” (ชาวบ้าน
ชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่พบว่า มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอ
เมือง จังหวัดยะลา มีสภาพการศึกษาด้านศาสนาที่ดี

3.2 สภาพความแตกต่างด้านศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง
จังหวัดยะลา มีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านศาสนาของมุสลิมในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้
คำตอบเดียวกันว่า “ไม่มี ความแตกต่างด้านศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง
จังหวัดยะลา ไม่มีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านศาสนาของมุสลิมในชุมชน เนื่องจากพวกเราพร้อมจะให้
ลูกหลานของเราเรียนศาสนา เพียงแต่พวกเขาเลือกเองว่าจะเรียนต่อด้านไหนๆ” (ชาวบ้านชุมชนบ้าน
คล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า สภาพความแตกต่างด้านศาสนาในชุมชนบ้านคล้า
ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ไม่มีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านศาสนาของมุสลิมในชุมชน

3.3 บุตรหลานของมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
เรียนหนังสือระดับอนุบาลและประถมในชุมชนดังกล่าวหรือไม่ เหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้
คำตอบเดียวกันว่า “มี แต่บางส่วน สาเหตุที่มีเพราะเป็นโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนเดียวกันและใกล้
บ้านเรือน ส่วนที่มึน้อยเพราะโรงเรียนอยู่ในวัด ซึ่งมุสลิมบางคนไม่ชอบให้ลูกหลานของเขาเข้าวัด อีก
อย่างโรงเรียนอยู่ในบริเวณที่มีบ้านชาวไทยพุทธ ซึ่งชาวไทยพุทธเลี้ยงสุนัข จึงทำให้ชาวมุสลิมต้อง
ระมัดระวังทั้งสัตว์ สิ่งของ อาหารการกินของเด็กในชุมชนไทยพุทธและอื่นๆ จึงทำให้มุสลิมไม่สบายใจ
กับสถานศึกษาดังกล่าว” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า บุตรหลานของมุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เรียนหนังสือระดับอนุบาลและประถมในชุมชนดังกล่าว โดยมีส่วนน้อยเท่านั้น

3.4 มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ส่งเสริมบุตรหลานของตนศึกษาด้านใดบ้าง สาเหตุ

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบดังนี้ “มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ส่งเสริมบุตรหลานของตนศึกษาด้านศาสนา เพราะความรู้ด้านศาสนาสามารถใช้ประโยชน์ทั้งโลกนี้และวันอาคิเราะฮ์” แต่ยังมีชาวบ้านบางส่วนกล่าวว่า “ส่งเสริมศึกษาด้านสามัญและสายอาชีพ เพราะจากการสังเกตหลังจากจบมัธยมปลาย ส่วนใหญ่จะต่อต้านสามัญและอาชีพ เพราะจบไปสามารถหางานทำได้ง่าย” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ส่งเสริมบุตรหลานของตนศึกษาด้านสามัญและอาชีพ

วัตถุประสงค์ที่ 2 : แนวทางการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

2.1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกอย่างไรบ้าง

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบเดียวกันว่า “มีแนวคิดที่จะให้ชุมชนของเราอยู่อย่างสงบสุข ไม่อยากให้เกิดความรุนแรงและเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่เหมือนกับพื้นที่อื่นๆ เพราะนอกจากมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของพวกเราแล้ว ยังสร้างความลำบากใจและกายในการอยู่ในชุมชน เพราะพวกเราอยู่ในชุมชนเดียวกัน มีผู้นำชุมชนคนเดียวกัน ต้องมีกิจกรรมร่วมกัน พบปะ ต้องผ่านเส้นทางหน้าหมู่บ้านของกันและกัน หากเกิดอะไรขึ้น ไม่อยากนึกเลยว่าจะลำบากแค่ไหน ขณะในพื้นที่ของเรายังไม่เคยเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้น ชาวมุสลิมและชาวไทยพุทธบางคนต้องอยู่อย่างระมัดระวัง เพราะเกิดความระแวงความไว้วางใจได้จางหายไป” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์จุมะ อายุ 60 กว่าปี เป็นภารโรงในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาแห่งหนึ่งในอำเภอยะรัง และเป็นชาวบ้านนอกพื้นที่ที่เคยสัมผัสและอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา กล่าวว่า “มีแนวคิดอยากให้ความสัมพันธ์ดี ๆ ระหว่างมุสลิมกับชาวไทยพุทธกลับมา ไม่อยากให้อยู่อย่างระแวงและจำกัดเฉพาะพื้นที่” และจุมะได้กล่าวต่อไปว่า “สาเหตุ

ที่ผมมีแนวคิดดังกล่าว เนื่องจากว่า ผมเคยสัมผัสกับเหตุการณ์ที่ทำให้ผมรู้ว่าชาวไทยพุทธไม่ไว้วางใจชาวมุสลิม ทั้งๆที่เราเคยรู้จักกัน กล่าวคือ มีอยู่วันหนึ่งผมขี่รถผ่านหน้าชุมชนชาวไทยพุทธ ทันใดนั้นผมแลเห็นชาวไทยพุทธคนหนึ่งกำลังปั่นจักรยานเล่นอยู่ริมถนน ผมเลยขี่รถตามเพื่อจะทักทาย แต่เมื่อชาวไทยพุทธได้เห็นผมกำลังตามหลัง เขากลับเร่งจักรยานแล้วเข้าไปบริเวณบ้านของเขา หลังจากนั้นประมาณอาทิตย์หนึ่ง ผมเจอชาวไทยพุทธที่ปั่นจักรยานหนีผมวันก่อน และได้ซักถามเกี่ยวกับวันนั้น เขาตอบว่า เขารู้จักผม แต่ที่เขาหนีเพราะไม่ไว้วางใจผม เนื่องจากคนที่ถูกฆ่า ส่วนหนึ่งสาเหตุมาจากความรู้จักกันสนิทสนมกัน คนร้ายจึงใช้โอกาสดังกล่าวมาทำร้าย เลยทำให้เขาเกิดความไม่ไว้วางใจ (ชาวบ้านชุมชนต่างพื้นที่ [สัมภาษณ์], 8 สิงหาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลาและชาวบ้านต่างพื้นที่พบว่า ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในทางที่ดี ทุกคนต้องการให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข ทั้งมุสลิมกับต่างศาสนิกมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2.2 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรใช้รูปแบบอย่างไร เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบว่า “การให้ความช่วยเหลือ สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ให้เกียรติต่อบุคคลและศาสนา ส่วนผู้นำต้องให้ความเสมอภาค ความยุติธรรมและใส่ใจต่อทั้งสองกลุ่มศาสนิก” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์พบว่า ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรใช้รูปแบบความเป็นเพื่อนร่วมชุมชน เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

2.3 กิจกรรมทางสังคมอะไรบ้างที่เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคน ได้ให้คำตอบว่า “ฝึกอาชีพ ส่งเสริมด้านอาชีพ เพราะชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ยังมีผู้ที่ด้อยโอกาสทางอาชีพอีกหลายคน” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า กิจกรรมทางสังคมที่เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อันได้แก่กิจกรรมทางเศรษฐกิจ

2.4 ความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรปรับปรุงหรือไม่ อะไรบ้าง เหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคนให้คำตอบว่า “ควรปรับปรุง อันได้แก่สภาพด้านจิตใจและทางกาย สภาพด้านจิตใจ หลังจากเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นความไว้วางใจของบางคนทั้งสองกลุ่มได้หายไป มีแต่ความระวัง ทำให้ลำบากใจต่อทั้งสองกลุ่มชน ส่วนด้านกายภาพคือ บางคนได้ละเมิดความสัมพันธ์ดังกล่าวในทางหลักคำสอนศาสนา ส่วนบางคนปิดกั้นความสัมพันธ์ดังกล่าว ด้วยการไม่เกี่ยวข้องอยู่แต่ในสังคมของตน” (ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรปรับปรุง

2.5 มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรศึกษาแนวทางสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกหรือไม่ เหตุใด

ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวนหกคนให้คำตอบเป็นคำตอบเดียวกันว่า “ควรศึกษาแนวทางสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัด เนื่องจากเราอยู่ในสังคมเดียวกัน จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นการศึกษาสามารถให้เราเข้าใจและหลีกเลี่ยงกับปัญหาผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ทำให้เราอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข(ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า [สัมภาษณ์], 11-16 พฤษภาคม 2561)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรศึกษาแนวทางสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.2.1 วิเคราะห์สภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

จากการศึกษาประวัติและพัฒนาการของชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนาทั้ง 2 ศาสนา โต๊ะครูและครูในพื้นที่และนอกพื้นที่ และกลุ่มชาวบ้านทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ทุกคนตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า ชาวมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในด้านสังคม ทุกคนมีความสำนึกว่าไม่ว่าจะอยู่ในศาสนาใดก็ตาม เมื่ออยู่ในชุมชนเดียวกัน เราต้องอยู่ร่วมกันได้ สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะเรามีประวัติความเป็นมา มีประเพณีและวิถีชีวิตที่คล้ายๆกัน บางคนยอมรับความสัมพันธ์ดังกล่าวระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาเป็นความสัมพันธ์ที่มากกว่าความเป็นกัลยาณมิตรในชุมชน กล่าวคือบางคนยอมรับว่ามีความสัมพันธ์เป็นญาติกัน

ในมุมมองศาสนาอิสลาม แหล่งที่มาของกัลยาณมิตรระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ อันได้แก่ กัลยาณมิตรที่เกิดมาจากนามธรรม และรูปแบบกัลยาณมิตรที่เกิดมาจากรูปธรรม

กัลยาณมิตรรูปแบบที่ 1 นับว่าเป็นกัลยาณมิตรที่เกิดจากความรู้สึกใคร่ชอบพอกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา ทั้งๆที่ต่างศาสนิกคือผู้ปฏิเสธศรัทธาต่อสัจธรรมที่แท้จริง แต่มุสลิมยังเลือกคบหาเนื่องด้วยความรู้สึกที่ดีต่อกัน ในหลักคำสอนศาสนา กัลยาณมิตรดังกล่าวนับว่าเป็นสิ่งหะรอม เนื่องจากอัลลอฮ์ ﷻ ทรงกล่าวอย่างชัดเจนในอัลกุรอาน กล่าวว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ
تُلْفُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ
يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَاتَّبِعْتَ مَرْضَاتِي فُئِسْرُونَ إِلَيْهِمْ
بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ
مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾

(المتحنة : 1)

ความว่า : โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย พวกเจ้าอย่าได้คบ
ศัตรูของข้าและศัตรูของพวกเจ้าเป็นมิตร โดยให้ความ
รักใคร่แก่พวกเขา และทั้งๆที่พวกเขาปฏิเสธศรัทธา
ต่อสิ่งที่มีมายังพวกเจ้า คือสัจธรรม พวกเขาขับไล่รอ
ซูล และโดยเฉพาะพวกเจ้า เนื่องเพราะพวกเจ้า
ศรัทธาต่ออัลลอฮ์พระเจ้าของพวกเจ้า หากพวกเจ้าได้
เคยออกไปต่อสู้ในแนวทางของข้า และแสวงหาความ
โปรดปรานของข้า โดยซ่อนความรักใคร่แก่พวกเขา
อย่างลับๆ และข้ารู้ดียิ่งในสิ่งที่พวกเจ้าปิดบัง และสิ่ง
ที่พวกเจ้าเปิดเผย และผู้ใดในหมู่พวกเจ้ากระทำ
เช่นนั้น แน่نون เขาได้หลงจากทางอันเที่ยงธรรม

(อัลมมตะหินะฮ์ : 1)

จากโองการข้างต้น ประจักษ์ได้ว่า อิสลามได้ห้ามปรามมุสลิมคบหาพวกปฏิเสธ
ศรัทธาเป็นมิตร โดยลักษณะที่ห้ามคบนั้น เป็นการคบหา ที่เกิดความรู้สึกรักใคร่ภายในจิตใจ
เนื่องจากสัญลักษณ์ของการมีอิมานของมุสลิมคือ การเกิดความรู้สึกเกลียดชังศัตรูของอัลลอฮ์(พระ
มหาคัมภีร์อัลกุรอาน, 2004: 1480) ดังนั้น การที่มุสลิมเกิดความรู้สึกรักใคร่ชอบพอกันกับต่างศาสนิก
นับว่าเป็นความรู้สึกที่ขัดแย้งกับลักษณะจิตใจของมุสลิมที่แท้ คือ การเกลียดชัง เนื่องจากหัวใจมนุษย์
ไม่สามารถรวมความรู้สึกที่ตรงข้ามได้ภายในเวลาเดียวกันในดวงใจเดียวกัน ซึ่งความรู้สึกดังกล่าว
นับว่าอยู่ภายใต้กฎของอุซูลอัลฟิกฮ์(Ahmad,2007:132)ที่กล่าวว่า

((الأمر بالشيء نهي عن ضده))

ความว่า: การสั่งให้ปฏิบัติในบางสิ่งบางอย่าง คือการ
สั่งห้ามปฏิบัติสิ่งตรงข้ามคำสั่งปฏิบัติ

จากกฎของอุซูลอัลฟิกฮ์ เห็นได้ว่า อัลลอฮ์ทรงห้ามปรามมุสลิมคบหาด้วย
ความรู้สึกที่ดีต่อต่างศาสนิก กล่าวคือ การสั่งให้มีความมีความรู้สึกเกลียดชังเนื่องด้วยศาสนา คือการสั่ง
ห้ามปฏิบัติสิ่งตรงข้ามความรู้สึกเกลียดชัง หมายถึง การสั่งห้ามรักใคร่ชอบพอกัน ด้วยเหตุนี้
กัลยาณมิตรที่เกิดจากความรู้สึกภายในจิตใจระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เป็นสิ่งหะรอม

กัลยาณมิตรรูปแบบที่ 2 เป็นกัลยาณมิตรที่เกิดจากความสัมพันธ์ภายนอกจิตใจ
เกิดจากการกระทำที่กระหว่างบุคคลและสังคม อาทิเช่น มีอุปการะคอยช่วยเหลือ ร่วมสุขร่วมทุกข์
แนะนำแต่สิ่งดีๆ กัลยาณมิตรดังกล่าวนับว่าเป็นกัลยาณมิตรที่อนุญาตในอิสลาม เพราะแท้จริง
ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกคือ การอยู่ร่วมกัน การร่วมเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างมนุษย์
มิใช่การเป็นศัตรู และขัดแย้งระหว่างกัน ซึ่งครอบคลุมทุกๆด้านความสัมพันธ์ของมนุษย์(Lujnah al-

Fatawā,2014) ด้วยเหตุนี้ มุสลิมควรกระทำความดี เป็นผู้ซึ่งมีคุณธรรมและจริยธรรม เนื่องจากสิ่งดังกล่าวนับเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมของอัลลอฮ์ และเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบของมุสลิมที่ดี ดังที่อัลลอฮ์ตรัสกล่าวว่า

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ
وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا
لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا
قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُونَ﴾

(البقرة : 83)

ความว่า :และจงรำลึกถึงขณะที่เราได้เอาคำมั่นสัญญาจากวงวานอิสรออีลว่า พวกเขาจะต้องไม่เคารพสักการะนอกจากอัลลอฮ์เท่านั้น และจงทำดีต่อบิดามารดา ญาติที่ใกล้ชิด เด็กกำพร้าและผู้ที่ยากจน และจงพูดจาแก่เพื่อนมนุษย์อย่างดี และจงดำรงไว้ซึ่งการละหมาดและจงชำระซะกาต แต่แล้วพวกเขาก็ผินหลังให้ นอกจากเพียงเล็กน้อยในหมู่พวกเขาเท่านั้นและพวกเขาก็กำลังผินหลังให้อยู่

(อัลบะเกาะเราะฮ์: 83)

จากโองการ เห็นได้ว่า อัลลอฮ์ได้บัญญัติให้มีการพูดจาแก่เพื่อนมนุษย์อย่างดี ด้วยคำว่า وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا หมายถึง และจงพูดจาแก่เพื่อนมนุษย์อย่างดี ซึ่งการพูดจาแก่เพื่อนมนุษย์อย่างดี นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระทำความดี เป็นผู้ซึ่งมีคุณธรรมและจริยธรรมดังที่อิสลามต้องการ ด้วยเหตุนี้ กัลยาณมิตรที่เกิดจากความสัมพันธ์ภายนอกจิตใจ เกิดจากการกระทำที่ดีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เป็นสิ่งอนุญาติ

ในประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านคล้า ชาวมุสลิมกับต่างศาสนิกต่างอยู่ร่วมกันปกติสุข ได้ร่วมกันสร้างบ้านเรือนด้วยกันมาอย่างใกล้ชิด ทั้งมุสลิมกับต่างศาสนิกไปมาหาสู่กัน ไว้ใจต่อกัน ในยามที่ลำบากต่างคนต่างให้ความช่วยเหลือ สามารถพึ่งพากัน นับเป็นนิมิตรอันดีของชุมชน ไม่เคยเกิดเหตุร้ายฉาว หรือความขัดแย้งระหว่างศาสนิกที่แตกต่างกันเลยจนกระทั่งปัจจุบัน ด้วยความคุ้นเคยและสนิทกัน จนเป็นเหตุให้มุสลิมบางคนซึมซับบางประเพณีและวัฒนธรรมของต่างศาสนิกในการใช้ชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ยังมีกิจกรรมทางสังคมเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก อาทิเช่น กิจกรรมทำขนมของกลุ่มแม่บ้าน กิจกรรมด้านการเกษตร การประชุมปรึกษาหารือกัน โดยทั้งหมดล้วนเป็นกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เพื่อให้ทุกคนไม่ว่ามุสลิมกับต่างศาสนิกรู้สึกว่าคุณและคนอื่นๆในชุมชนมีความสำคัญ ไม่สามารถขาดกันได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักการสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้าที่กำลังดำเนินอยู่ในสังคม

ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในมุมมองศาสนานั้นนับว่าเป็นหนึ่งในบัญญัตินิติศาสตร์อิสลามที่มุสลิมต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญในการปฏิสัมพันธ์ เนื่องจากศาสนาอิสลามมีหลักคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่ชัดเจน ซึ่งจะครอบคลุมในทุกๆด้าน มิได้ปิดกั้นและอาศัยอยู่เพียงสังคมมุสลิม ด้วยเหตุนี้มุสลิมต้องเข้าใจและเรียนรู้เพื่อสามารถอยู่ร่วมกันในโลก ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวเกี่ยวกับการสร้างมนุษย์หลายชนเผ่าพันธุ์นั้น เพื่อให้รู้จักกัน กล่าวว่

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْوَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(الحجرات: 13)

ความว่า: “โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิงและเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่าและตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”

(อัลสุรอรอต : 13)

โองการข้างต้น กล่าวได้อย่างชัดเจนว่าการที่อัลลอฮ์ ﷻ สร้างมนุษย์และแยกเป็นเผ่าและตระกูล ซึ่งความหมายของเผ่าและตระกูลนั้นครอบคลุมทั้งมุสลิมกับต่างศาสนิกในทุกๆพื้นที่ในโลกนี้ เพื่อจะได้รู้จักกัน สามารถอยู่ร่วมกันบนโลกนี้ได้อย่างสงบสุข มิใช่เพื่อแตกร้างฉาน ซึ่งการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขนั้นทุกคนต้องเรียนรู้และเข้าใจในความแตกต่างของกันและกัน จึงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สำหรับโองการบทนี้สามารถเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่า ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา เพราะมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้มีความสัมพันธ์ด้านสังคมที่ดีต่อกัน แต่ก็

เป็นที่น่าเสียดายเพราะสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มิได้นำหลักศาสนาที่นับถือมาส่งเสริมความสัมพันธ์ดังกล่าว เนื่องจากการสังเกตของผู้วิจัยและการให้สัมภาษณ์ พบว่า มุสลิมทั้งหมดของจำนวนประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้นำหลักศาสนาที่นับถือมาส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านสังคมกับต่างศาสนิก ทำนองเดียวกัน บางคนคิดว่า ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นไม่เกี่ยวกับศาสนา แต่เป็นเรื่องของบุคคลตามบรรทัดฐานของสังคม ดังนั้นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของชุมชนแห่งนี้เกิดมาจากความคุ้นเคย ความสนิทสนมกันมายาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษจนกระทั่งปัจจุบัน ต่างคนต่างรักษาและสานสัมพันธ์ แต่ในหลักคำสอนศาสนา ให้มุสลิมคำนึงถึงหลักคำสอนศาสนาเป็นหลักประการแรกก่อนเกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ดังปรากฏคำสอนของศาสนาในประวัติศาสตร์อิสลามในสมัยของท่านนบี ﷺ โดยเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดจากอัสมะฮ์ บุตรของอะบีบักร ﷺ กล่าวว่า

ความว่า : “มารดาของฉันซึ่งเป็นมุซริกะฮ์ ได้มาเยี่ยมฉัน ในช่วงพันธะสัญญาของท่านนบี ﷺ ฉันจึงปรึกษากามท่านนบี ﷺ โดยฉันกล่าวว่า แท้จริงนั้น มารดาของฉันได้มาหาฉัน เธอเป็นที่รักยิ่ง การสัมพันธ์กับมารดาของฉันนั้น ได้หรือไม่ ท่านตอบว่า ได้ จงติดต่อสัมพันธ์กับมารดาของเธอเถิด”

ความหมายของบทอะดิษข้างต้นสามารถสอนให้มุสลิมได้รู้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ควรคำนึงถึงคำสอนศาสนาเป็นหลักอย่ารีบเร่งในการปฏิสัมพันธ์ด้วยความอวิชา จงเรียนรู้และทำความเข้าใจเสียก่อน มิฉะนั้นอาจทำให้เสี่ยงต่อการตกอยู่ในภาวะที่แย่และอันตราย กล่าวคือมุสลิมอาจกระทำความผิดและขัดแย้งต่อหลักคำสอนศาสนา ดังที่เคยเกิดขึ้นกับมุสลิมบางคนในสมัยอดีตในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เพราะจากการสัมภาษณ์บางคนให้ข้อมูลว่า มุสลิมบางคนในชุมชนแห่งนี้มีวิถีชีวิตเหมือนกับต่างศาสนิกกระทำความผิดต่อศาสนาด้วยความไม่สำนึก ส่วนปัจจุบันเช่นกัน จากการสังเกตของผู้วิจัย จะเห็นว่าบางคนฉวยโอกาสในความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วยการกระทำความผิดและขัดต่อหลักศาสนา บางคนละเมิดการกระทำโดยไม่รู้ตัวและด้วยความอวิชา การกระทำดังกล่าวใช้ว่าไม่มีในสังคมอื่นๆ แต่โอกาสเสี่ยงอันตรายต่อมุสลิมที่อยู่ในชุมชนพหุวัฒนธรรมและศาสนามีสูงกว่า โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่ไม่รู้หลักคำสอนศาสนาและเยาวชน ซึ่งนับว่าเป็นข้อเสียอย่างหนึ่งของมุสลิมที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกับต่างศาสนิก

แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสอดคล้องและไม่สอดคล้องบ้างกับหลักคำสอนศาสนา แต่เชิงบรรทัดฐานทางสังคมนับว่าสอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ทำให้สังคมน่าอยู่ สังคมอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งสภาพสังคมดังกล่าวคือส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ของศาสนาอิสลาม

4.2.2 วิเคราะห์สภาพความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

จากการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่า ชุมชนแห่งนี้มีความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก โดยความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกเกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ยังปรากฏให้เด็กและเยาวชนบางส่วนได้เห็น แต่เป็นเพียงกลุ่มมุสลิมบางส่วนเท่านั้นที่ยังรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าว เพราะมุสลิมส่วนใหญ่มีความระมัดระวังเกี่ยวกับความถูกต้องและผิดตามหลักคำสอนศาสนา

แต่อย่างไรก็ตาม ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่ามีกลุ่มมุสลิมบางคนที่สานสัมพันธ์เกี่ยวกับประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก จากการสัมภาษณ์มุสลิมชุมชนแห่งนี้พบว่า ประเพณีที่มุสลิมกับต่างศาสนิกมีความสัมพันธ์กันเป็นประเพณีที่มีได้ขัดแย้งกับหลักศาสนาอิสลาม อาทิเช่น ประเพณีงานแต่ง ประเพณีงานเลี้ยง เป็นต้น หรือมุสลิมบางคนเข้าร่วมประเพณีด้วยการบริจาคสิ่งของ แต่จากการสัมภาษณ์ชาวไทยพุทธบางส่วนในชุมชนแห่งนี้ พบว่า มีมุสลิมบางส่วน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนเข้าร่วมประเพณีต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ อาทิเช่น ร่วมเล่นน้ำสงกรานต์ งานวันพ่อ วันแม่ เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าข้อมูลดังกล่าวมีความขัดแย้งกันระหว่างสองกลุ่มชน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา กล่าวสรุปได้ว่า มุสลิมส่วนใหญ่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ด้านประเพณีกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ และมุสลิมบางส่วนมีความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้

ตามทัศนะของนักวิชาการมุสลิม ประเพณี นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและมีบทบาทต่อสังคม และประเพณียังมีความสัมพันธ์กับหลักคำสอนของศาสนา ด้วยเหตุนั้นนักวิชาการมุสลิมบางคนได้แบ่งประเพณีออกเป็น 2 ประเภท ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 พอสังเขป ประเพณีที่มีได้ขัดแย้งกับหลักคำสอนศาสนานับว่าเป็นประเพณีที่ควรรักษาไว้ในสังคม ส่วนประเพณีที่ขัดแย้งกับหลักคำ

สอนศาสนา มุสลิมจำเป็นต้องละทิ้ง หากมิฉะนั้นอาจเกิดการสืบทอดและปฏิบัติในสิ่งที่ผิดตามหลักศาสนา

สำหรับประเพณีต่างศาสนิก ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ประเพณีจะมีความสัมพันธ์กับสังคมและศาสนานั้นๆ ดังนั้นหากมุสลิมปฏิบัติตามประเพณีต่างศาสนิก เท่ากับมุสลิมพอใจและส่งเสริมตามศาสนานั้นๆ เพราะประเพณีคือส่วนหนึ่งของศาสนา ซึ่งการปฏิบัติตามศาสนาที่นอกเหนือจากศาสนาอิสลามนั้น นับเป็นการกระทำที่ผิดและไร้ประโยชน์ในวันอาคิเราะฮ์ อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่

﴿ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي
الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِيرِينَ ﴾

(آل عمران: 85)

ความว่า: “และผู้ใดแสวงหาศาสนาหนึ่งศาสนาใดอื่นจากอิสลามแล้ว ศาสนานั้นก็จะไม่ถูกรับจากเขาเป็นอันขาด และในปรโลกเขาจะอยู่ในหมู่ผู้ขาดทุน”

(อาละอิรอน: 141)

ด้วยเหตุดังกล่าว มุสลิมจึงไม่สามารถเข้าร่วมและปฏิบัติตามประเพณีต่างศาสนิก แม้ว่าประเพณีดังกล่าวมิได้เกี่ยวข้องกับศาสนาก็ตาม แต่เป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมในศาสนานั้นๆ ซึ่งในมุมมองอิสลามนับเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับศาสนาเช่นกัน เพราะท่านนบี ﷺ กล่าวว่

((مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ))

(أخرجه أبو داود، 3512 : n.d)

ความว่า: “มุสลิมคนใดที่ลอกเลียนแบบชนกลุ่มอื่น เขาก็เป็นหนึ่งในชนกลุ่มนั้นด้วย”

(บันทึกโดย Abū Daud, n.d: 3512)

คำกล่าวของท่านนบี ﷺ ข้างต้น ประจักษ์ให้เห็นว่าแม้แต่ลอกเลียนแบบกลุ่มอื่นที่นอกจากมุสลิมก็ยังเป็นสิ่งห้ามปราม กล่าวโดยสรุปได้ว่ามุสลิมไม่สามารถปฏิบัติตามประเพณีต่างศาสนิกได้ ไม่ว่าจะประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนาหรือเกี่ยวข้องกับกลุ่มชนของศาสนานั้นๆ ยกเว้นการปฏิบัติตามประเพณีนั้นๆ ด้วยเจตนารมณ์อื่นๆ อาทิเช่น การไหว้ โดยมีเจตนาเพื่อแสดงความเคารพผู้ใหญ่ หรือผู้ที่อาวุโสกว่า จริงใจในการขอโทษ เป็นต้น โดยการกระทำดังกล่าวนับว่าเป็นการกระทำด้วยเหตุจำเป็น หรือเป็นการให้เกียรติและแสดงความดีงามของศาสนาอิสลามต่อต่างศาสนิก

ดังนั้น เห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีทั้งสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา กล่าวคือมุสลิมส่วนใหญ่เลือกที่จะออกห่างจากความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เพราะมุสลิมส่วนใหญ่มีความระมัดระวังต่อหลักศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับหลักศาสนา แต่มีบางส่วนที่มีความสัมพันธ์ด้านประเพณีกับต่างศาสนิก ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อน เพราะบางคนมีเจตนาธรรมที่สอดคล้องกับศาสนา แต่บางคนปฏิบัติตามความคุ้นเคยตามบริบทสังคม จึงนับว่าเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับหลักศาสนา

4.2.3 วิเคราะห์สภาพความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและการงานระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ประชาชนที่เป็นมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านการค้าและงานอาชีพ มีการทำงานประกอบอาชีพร่วมกัน อาทิเช่น การทำงานก่อสร้าง รับจ้าง ค่าขาย กรีดยาง เป็นต้น มุสลิมกับต่างศาสนิกมีการจับจ่ายซื้อขายกัน อาทิเช่น การค้าขายผลไม้ ขายของชำ ขายปลา เป็นต้น และยังมีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยมีมุสลิมกับต่างศาสนิกเข้าร่วมกิจกรรม

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ข้างต้น พบว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและการงานอาชีพ ซึ่งการงานอาชีพที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท อันได้แก่

1. งานรับจ้างทั่วไป อาทิเช่น ทำนาทำสวน ขุดดิน เป็นเจ้าหน้าที่ต่างๆ เป็นต้น
2. งานในสาขาเศรษฐกิจ อันได้แก่ การมีส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกด้านเศรษฐกิจ

3. การค้าขายร่วมกัน อาทิเช่น ซื้อขายผลไม้ ขายปลา เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จะเป็นผู้รับบริการและผู้ถูกรับจ้างมากกว่าผู้ให้บริการหรือเป็นนายจ้าง โดยงานในแต่ละประเภทที่กล่าวมาข้างต้นมีความสอดคล้องและขัดแย้งกับทัศนะของนักวิชาการดังนี้

1. งานรับจ้างทั่วไป โดยมุสลิมในชุมชนแห่งนี้จะรับจ้างทำงานต่างๆของต่างศาสนิกที่ตนถนัดและความถูกต้องตามหลักศาสนา ตามสำนักคิดของชาฟีอีจะเห็นว่า การทำงานรับจ้างของมุสลิมแม้จะเป็นงานถูกต้องตามหลักศาสนา แต่การงานที่ห้ามมีข้อชี้ขาดว่า มักรูฮ์หรือการสั่งให้ละเว้นการกระทำอย่างไม่เด็ดขาด ในทำนองเดียวหากมุสลิมรับจ้างงานรับใช้และบริการต่างๆของต่างศาสนิก อาทิเช่น รับจ้างทำความสะอาด รินน้ำในแก้ว การล้างอุจจาระ เป็นต้น ไม่ว่าจะทำงานด้วยการทำ

สัญญาหรือไม่ทำสัญญา การงานของมุสลิมจะมีข้อชี้ขาดว่า หะรอมหรือห้ามปราม เพราะมีความหมายของอัลกุรอานเกี่ยวกับการงานระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾

(النساء بعض من آية: 141)

ความว่า: “และอัลลอฮ์จะไม่ทรงให้บรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธามีทางใดเหนือบรรดาผู้ศรัทธาเป็นอันขาด”

(ส่วนหนึ่งจากอันนิสาอ์: 141)

โองการข้างต้นมีความหมายเพื่อปกป้องมุสลิมจากความอับอายและความอับยศอดสู์จากต่างศาสนิก(Hātim- Khalīṭān,1990:20/19)ด้วยเหตุนี้การทำงานรับใช้ต่างศาสนิกเป็นที่ห้ามปรามตามสำนักคิดซาฟีอี

2.งานเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อันได้แก่ การมีส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกด้านเศรษฐกิจ โดยมีมุสลิมบางกลุ่มได้ร่วมกับต่างศาสนิกบางกลุ่มช่วยกันทำขนม ซึ่งนับว่าเป็นงานอาชีพส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ ตามทัศนะนักวิชาการมุสลิม การงานอาชีพที่เป็นส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนั้นมีความเห็นที่แตกต่างกัน ตามทัศนะของสำนักคิดซาฟีอีมีความเห็นว่า การมีส่วนร่วมหรือหุ้นส่วนด้านอาชีพระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก นับว่าเป็นการกระทำมักรุษ(al-Shīrāziy,n.d:156/2)ตามสำนักคิดซาฟีอี เนื่องจากทรัพย์สินสมบัติของต่างศาสนิกเป็นไปได้สูงว่าจะมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่ห้ามปรามและสิ่งที่ขัดแย้งตามหลักศาสนาอิสลาม อาทิเช่น การซื้อขายสุราเมราย ดอกเบียร์ เป็นต้น นับว่า เป็นเงินทองที่ไม่บริสุทธิ์ ในมุมมองศาสนา

3. การค้าขายร่วมกัน อาทิเช่น ซื้อขายของชำ ผลไม้ ขายปลา เป็นต้น มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการค้าขายร่วมกัน จากการสัมภาษณ์พบว่า มุสลิมมีการค้าขายกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้เฉพาะสิ่งของที่อนุมัติในอิสลามเท่านั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวสอดคล้องตามทัศนะสำนักคิดของนักวิชาการมุสลิมส่วนใหญ่ที่เห็นว่าการค้าขายกับต่างศาสนิกนั้นเป็นสิ่งอนุมัติในศาสนาหากมุสลิมได้ปฏิบัติตามองค์ประกอบและเงื่อนไขของการซื้อขายกับต่างศาสนิกที่นักวิชาการอิสลามกำหนดไว้เป็นส่วนใหญ่ อาทิเช่น ไม่คดโกง ไม่ราคาสูงเกินมาตรฐาน ไม่ทำให้เกิดความรักความสัมพันธ์จากจิตใจภายใน ไม่ใช่ต่างศาสนิกชนประเภทฮัรบีบี เป็นต้น โดยมุสลิมสามารถค้าขายกับต่างศาสนิกเหมือนกับมุสลิมค้าขายกับมุสลิมด้วยกัน สิ่งใดหรืออะไรก็ตามที่มุสลิมไม่สามารถค้าขายกับมุสลิมด้วยกันในมุมมองศาสนา มุสลิมก็ไม่สามารถค้าขายกับต่างศาสนิกได้เช่นกัน นักวิชาการอิสลามส่วนใหญ่ได้ยึดมั่นจากหลักฐานต่างๆที่ปรากฏทั้งอัลกุรอาน อัลฮะดีษ มติเอกฉันท์ เป็นต้น ดังเช่นที่กล่าวในอัลกุรอาน อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾

(البقرة بعض من آية: 275)

ความว่า: “และอัลลอฮ์นั้นทรงอนุมัติการค้าขายและ
ทรงห้ามการเอาดอกเบี้ย”

(ส่วนหนึ่งจากอัลบะเกาะเราะฮ์ : 275)

โองการข้างต้นประจักษ์อย่างชัดเจน การอนุโลมค้าขายและห้ามปรามการเอาดอกเบี้ย เพราะทั้งสองอย่างเป็นสิ่งที่แตกต่างกัน โดยการอนุโลมค้าขายและห้ามดอกเบี้ย มิใช่เฉพาะมุสลิมกับมุสลิมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงมุสลิมกับต่างศาสนิกอีกด้วย ด้วยเหตุผลดังนี้มุสลิมสามารถทำการค้าขายกับต่างศาสนิก หากการค้าขายระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกครบสมบูรณ์ตามองค์ประกอบและเงื่อนไขที่นักวิชาการกำหนด

4.2.4 วิเคราะห์สภาพความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

จากการศึกษาด้วยการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ พบว่า ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เป็นความสัมพันธ์ของเด็กและเยาวชนในช่วงกำลังเรียนอยู่ในช่วงชั้นอนุบาลจนกระทั่งประถมศึกษา หลังจากจบจากระดับประถมศึกษาผู้ปกครองส่วนใหญ่จะส่งบุตรหลานของตนไปศึกษา ณ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาและสถาบันศึกษาปอเนาะบางส่วน จึงทำให้เด็กและเยาวชนมุสลิมในชุมชนแห่งนี้มีสภาพการศึกษาด้านศาสนาที่ดี สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้พอควร และมีได้มีความสัมพันธ์ด้านการศึกษากับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ดังนั้น การที่อยู่ในชุมชนที่มีความแตกต่างทางศาสนา ไม่มีอิทธิพลใดๆต่อการเรียนการสอนด้านศาสนาของมุสลิมในชุมชนแห่งนี้

จากการสัมภาษณ์ ได้คำตอบเดียวกันว่า เด็กและเยาวชนมุสลิมส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนระดับอนุบาลและประถมศึกษาในโรงเรียน ชุมชนบ้านคล้า ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ในบริเวณของวัดและใกล้บริเวณบ้านเรือนของชาวไทยพุทธ แต่มีบางส่วนจากมุสลิมที่เรียนและมีปฏิสัมพันธ์กับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ ส่วนสาเหตุที่ผู้ปกครองมุสลิมส่วนใหญ่ไม่ได้ส่งบุตรหลานของตนเรียนในโรงเรียนของชุมชนดังกล่าวเป็นเพราะสภาวะแวดล้อมของโรงเรียนขัดแย้งกับสภาวะแวดล้อมของสังคมมุสลิม กล่าวคือโรงเรียนอยู่ในบริเวณวัดและบ้านเรือนของต่างศาสนิก บางคนมีความระวังเกี่ยวกับอาหารการกินของลูกหลาน บางคนคิดว่าการเดินทางมีอุปสรรคเพราะต้องผ่านหน้าบ้านชาวไทยพุทธซึ่งชาวไทยพุทธส่วนใหญ่เลี้ยงหมา ส่วนบางคนมีความระแวงเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กมุสลิมกับ

เด็กต่างศาสนา เพราะถึงแม้ว่าเด็กจะมีสัญชาติภูมิลำเนาที่คล้ายๆกันแต่ก็มีการอบรมจริยธรรม ประเพณีและศาสนาที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ปกครองบางคนจึงส่งบุตรหลานของตนศึกษา ในโรงเรียนของชุมชนมุสลิม เพราะในโรงเรียนจะมีแต่เด็กมุสลิมทั้งหมดหรือเป็นส่วนใหญ่

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิม กับต่างศาสนา จะเห็นว่า ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา เพราะศาสนานั้นมิได้มีข้อห้ามเกี่ยวกับการศึกษาที่มีประโยชน์และสถานที่ที่ไว้ซึ่งมุสลิมแต่ไม่จำกัดเกี่ยวกับศาสนาและการปฏิบัติ แต่มุสลิมส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการ อิสลามเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ นักวิชาการอิสลามส่วนใหญ่มีทัศนะที่เป็นมติส่วนใหญ่ว่า มุสลิมควร ศึกษาอยู่ในโรงเรียนมุสลิมหรือสังคมนุสลิมดีกว่าสังคมอื่นยกเว้นด้วยความจำเป็น ดังยกตัวอย่าง แนวคิดของ อิบน์ อุซัยมัยน์ (Muhammad al-'Uthaymay, n.d: 144) เกี่ยวกับการศึกษาหรือ ทำงานในสังคมต่างศาสนา ควรมีคุณสมบัติดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความรู้และสามารถระวางตนเองจากชุกษัต(สิ่งที่คลุมเครือ)
2. เป็นผู้มีความรู้ศาสนา ที่ซึ่งสามารถระวางตนจากชะฮะวัต (สันดานดิบ)
3. เป็นผู้ที่มีความจำเป็น

จากคุณสมบัติทั้งสามประการของนักวิชาการอิสลาม พบว่า มุสลิมที่เรียนในชุมชน บ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ไม่มีคุณสมบัติแต่ประการใด เพราะผู้เรียนยังเป็นเด็ก และเยาวชนที่ยังไม่บรรลุลตามบัญญัติศาสนา และใกล้ๆชุมชนแห่งนี้ยังมีโรงเรียนที่อยู่ในสังคมนุสลิม แต่อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติดังกล่าวเป็นเพียงหนึ่งในแนวคิดของนักวิชาการอิสลาม ยังมีแนวคิดอีก หลายแนวคิดที่สามารถใช้กับบริบทชุมชนแห่งนี้ ดังแนวคิดของนักวิชาการอิสลามบางท่านเห็นว่า หาก มุสลิมเรียนอยู่ในสังคมต่างศาสนา จึงเป็นหน้าที่และความจำเป็นของพ่อแม่ที่จะต้องดูแลและให้ ความรู้ศาสนาในด้านเอกภาพที่ถูกต้อง ศาสนบัญญัติ การอบรมคุณธรรม ศีลธรรมและจริยธรรมที่ดี งามในอิสลาม และต้องให้ความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษาตามที่ศาสนบัญญัติกำหนด หากมิฉะนั้นอาจทำให้ เด็กและเยาวชนมุสลิมเสี่ยงต่อการเกิดฟิต้นะฮ์ การก่อความเสียหายต่อหลักศรัทธาและศีลธรรม

ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า แนวคิดของมุสลิมส่วนใหญ่ ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จะสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการมุสลิมที่ส่งเสริมบุตร หลานเรียนโรงเรียนอิสลามหรือในชุมชนมุสลิมส่วนใหญ่ ส่วนแนวคิดของมุสลิมบางส่วนเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนับว่ายังมีความขัดแย้งกับแนวคิดของ นักวิชาการบางท่าน แต่ก็ยังมีแนวคิดบางท่านจากนักวิชาการอิสลามรับรองแต่ก็ต้องตามเงื่อนไข

ตามที่กล่าวมาข้างต้น โดยผู้ปกครองมีหน้าที่คอยให้ปรึกษาและอบรมเกี่ยวกับศาสตร์ที่เกี่ยวกับศาสนาในทุกๆด้าน แม้กระทั่งเกี่ยวกับเพศศึกษา

4.2.5 วิเคราะห์แนวทางการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

จากการศึกษาแนวคิดความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่า ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดที่จะปรับตัวความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกให้ดีขึ้นและพัฒนาสังคมด้วยการส่งเสริมด้านอาชีพ เนื่องจากหลังจากเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ชุมชนแห่งนี้ได้รับผลกระทบด้านจิตใจเป็นอย่างมาก ความไว้วางใจระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เคยมีมาก่อนได้เจือจางลง โดยชุมชนแห่งนี้มีหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ดังนี้

1. ชุมชนต้องอยู่เย็นเป็นสุข มีแต่ความสงบสุขและความปลอดภัย
2. มุสลิมกับต่างศาสนิกมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความสามัคคี เสมอภาค

ยุติธรรมและช่วยเหลือต่อกัน

3. ทุกคนเป็นคนไทย ต้องมีสำนึกเกี่ยวกับชาติไทยและไม่มีการแบ่งแยกด้วยศาสนา ด้วยแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกดังกล่าว จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้สามารถรักษาและสืบสานความสัมพันธ์ดังกล่าวระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกได้ยาวนาน โดยรูปแบบของการเสริมสร้างความสัมพันธ์นั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบของการช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกันและร่วมมือกัน และอาจมีกิจกรรมทางสังคมบ้าง อาทิเช่น การเล่นกีฬา การฝึกงานอาชีพพร้อมกัน การประชุมร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งนับว่าโอกาสดังกล่าวสามารถให้มุสลิมกับต่างศาสนิกพบปะปรึกษาหารือกัน ทำความรู้จักกันและเกิดความสัมพันธ์กัน ซึ่งผลดังกล่าวสามารถสอดคล้องกับแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

แต่อย่างไรก็ตามแม้แนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกของชุมชนแห่งนี้ได้บรรลุตามเป้าหมายส่วนใหญ่ แต่ยังมีบางส่วนที่ต้องการการปรับปรุงและทำความเข้าใจ กล่าวคือมีบางกลุ่มที่ไม่เห็นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกของส่วนใหญ่ โดยตนยึดมั่นในแนวคิดของตนเอง ปราศจากความสัมพันธ์กับต่างศาสนิกและเคร่งครัดต่อศาสนาอย่างเดียว ซึ่งแนวคิดดังกล่าวอาจก่อให้เกิดอุปสรรคในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก และเป็นปัญหาสังคมได้

ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ควรศึกษาแนวทางการสร้างความเข้าใจระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก เพราะสามารถทำให้มุสลิมกับต่างศาสนิกเข้าใจต่อกันเพราะอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมและศาสนา จึงเป็นสิ่งจำเป็นต้องเรียนรู้และเข้าใจ รู้เขารู้เรา สังคมจะอยู่อย่างสงบสุข

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่ามีความสอดคล้องกับนักวิชาการอิสลามส่วนใหญ่ เพราะศาสนาอิสลามส่งเสริมให้มุสลิมมีความสัมพันธ์ที่ดีและอยู่ร่วมกับต่างศาสนิกในสังคมได้อย่างสงบสุข นำเสนอภาพลักษณ์และความดีงามทั้งภายในจิตใจและกายภาพอิสลาม ซึ่งการกระทำและผลดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมุสลิมกับต่างศาสนิกมีความรู้ความเข้าใจต่อกัน ให้เกียรติ ตั้งแนวทางดังกล่าวเกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา แต่แนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อาจสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกของนักวิชาการบางท่านก็ว่าได้ ดังขอเสนอแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกของยูซุฟ อัลเกาะเราะฆอวีย์ ดังต่อไปนี้

1. มุสลิมกับต่างศาสนิก ล้วนเป็นมนุษย์ด้วยกัน มุสลิมกับต่างศาสนิกควรให้เกียรติความเป็นมนุษย์ต่อกัน โดยเกียรติความเป็นมนุษย์นั้นไม่มีการแบ่งระหว่างศาสนา เพศ สัญชาติและสี
2. ความแตกต่างของมนุษย์ในด้านศาสนานั้น นับว่าเป็นความประสงค์ของอัลลอฮ์

3. อัลลอฮ์ ﷻ ได้บัญญัติให้มุสลิมเป็นคนดี มีความยุติธรรม ความเที่ยงธรรมตลอดจนในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม ไม่ว่าเขาผู้นั้นจะเป็นมุสลิมด้วยกันหรือต่างศาสนิก

ส่วนหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก มีดังนี้

1. การได้รู้จักกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก
2. การได้อยู่ร่วมกันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก
3. การได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
4. การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก

จากแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกของยูซุฟ อัลเกาะเราะฆอวีย์ เห็นได้ว่า แนวคิดและหลักการของความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อและศรัทธาของศาสนาอิสลามเป็นหลัก ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดและหลักการของมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เพราะมีแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ดังกล่าวบนรากฐานความสันติภาพของชาติ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมนับว่าเป็นส่วนหนึ่งในสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา และการที่จะอยู่ในสังคมที่สงบสุขนั้นต้องเกิดมาจากความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลจนกระทั่งกลุ่มชน แต่บางครั้งผู้คนในสังคมมีหลายคนหลายกลุ่ม มีความหลากหลายแตกต่างกันในด้านต่างๆ จึงทำให้เป็นที่มาของปัญหาในสังคมและเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุความขัดแย้งระหว่างผู้คนในสังคม ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงและปราศจากจากสังคมได้โดยสิ้นเชิง แต่มิใช่เป็นสิ่งเลวร้ายเสมอไป เพราะปัญหาดังกล่าวนับว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไป หากแต่เมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้ว มีวิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการใดๆ ที่เหมาะสมกับชุมชนและสังคมนั้น ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ดังนั้น การที่มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้คนในสังคม นับว่าเป็นหน้าตาของสังคมแห่งสงบสุข

มุสลิมกับต่างศาสนิก นับว่าเป็นหนึ่งในความแตกต่างด้านศาสนาของผู้คนในสังคมมุสลิม ใช้เรียกชื่อบุคคลทั่วไปที่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนต่างศาสนิก ใช้เรียกชื่อบุคคลทั่วไปที่นับถือศาสนาอื่นๆ โดยชื่อมุสลิมกับต่างศาสนิกนับว่าเป็นชื่อที่มีความเป็นมาและความสัมพันธ์กับหลักคำสอนศาสนา มีการระบุชื่อในอัลกุรอานและอัลหะดีษ แต่สำหรับชื่อต่างศาสนิกนั้น ในคัมภีร์อัลกุรอานมิได้ระบุชื่อต่างศาสนิกอย่างแจ่มชัด แต่ได้ระบุชื่อประเภทต่างศาสนิกได้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการอิสลามจึงแบ่งต่างศาสนิกออกเป็นหลายประเภทหลายกลุ่มชน อาทิเช่น แบ่งตามประเภทลักษณะการศรัทธา แบ่งตามลักษณะของรัฐและดินแดน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามแม้มุสลิมกับต่างศาสนิกจะมีความแตกต่างด้านศาสนา แต่ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในสังคมย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เพราะศาสนาไม่มีเขตแดนระหว่างมนุษย์ สามารถเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่กับทุกคน

ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก นับว่าสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่มีมุสลิมต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะมุสลิมที่อยู่ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมและศาสนาที่หลากหลาย เพราะนอกจากมีผลและความเกี่ยวข้องกับสังคมแล้วยังมีความสัมพันธ์กับหลักคำสอนศาสนา

จากหลักคำสอนศาสนา เห็นได้ว่า ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกไม่น้อย โดยสอนให้มุสลิมมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เป็นผู้ให้ ช่วยเหลือ เกื้อกูล และแสดงพฤติกรรมที่ดีต่อต่างศาสนิก เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องตั้งอยู่บนรากฐานของศาสนาและความเชื่อ กล่าวคือ แม้ว่าศาสนาอิสลามส่งเสริมความสัมพันธ์ดังกล่าวระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก แต่มุสลิมต้องคำนึงขอบเขตความสัมพันธ์ที่อนุญาตในศาสนา เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวจะมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา ดังนั้นจึงประจักษ์ได้ว่าความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกเป็นศาสนบัญญัติประการหนึ่งในหลักคำสอนศาสนาอิสลาม

ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก แม้ว่าเป็นหนึ่งในหลักคำสอนศาสนา แต่ในทัศนะของบรรดานักวิชาการอิสลามตั้งแต่ต้นทศวรรษในยุคนะบีจนถึงยุคร่วมสมัย ยังมีการถกเถียงในประเด็นดังกล่าวตั้งแต่นิยามความหมายตลอดจนข้อชี้ขาดของประเด็นความสัมพันธ์ดังกล่าว จึงทำให้มีความหลากหลายและความแตกต่างในประเด็นดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะมีหลากหลายและความแตกต่างในประเด็นดังกล่าว แต่บางครั้งก็นับว่าเป็นประโยชน์ก่อให้เกิดความหลากหลายในการวิเคราะห์วินิจฉัยในสิ่งใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชาติมุสลิมที่อยู่ในสังคมนั้นๆเพื่อสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย

5.1.1 เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อันประกอบด้วยชาวไทยมุสลิมที่มีเชื้อสายมลายูและชาวไทยพุทธ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณ 55% ส่วนประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 45% โดยประชากรในชุมชนบ้านคล้าจะใช้ภาษาไทยกลาง ภาษาไทยถิ่นใต้และภาษามลายูท้องถิ่นเป็นภาษาพูดเพื่อติดต่อสื่อสารกับต่างศาสนิกในชีวิตประจำวัน ต่างศาสนิกบางคนในชุมชนบ้านคล้าสามารถพูดภาษามลายูท้องถิ่นได้ หรือหากพูดไม่ได้ก็สามารถเข้าใจในความหมายของคำหรือประโยคที่สื่อสาร ในชุมชนแห่งนี้มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่มาจากรากฐานที่แตกต่างกัน ตลอดจนการใช้วัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตซึ่งมีวิถีชีวิตที่แตกต่าง โดยวิถีชีวิตของประชากรในชุมชนบ้านคล้าทั้งชาวมุสลิมกับต่างศาสนิกจะมีความผูกพันยึดมั่นในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านสังคม เพราะมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้อยู่ร่วมกันมาอย่างสงบสุข ไปมาหาสู่กัน มีกิจกรรมภายในหมู่บ้าน มีการช่วยเหลือกันเสมอมา ด้วยสภาพทั่วไปของชุมชนแห่งนี้ จึงเป็นสาเหตุของการเกิดความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่าง

มุสลิมกับต่างศาสนา ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา โดยความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ มีดังต่อไปนี้

5.1.2.1. ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ประเพณี เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เมื่อมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนแห่งนี้มีความสัมพันธ์ด้านสังคมกัน ดังนั้นประเพณีจึงมีบทบาทในความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาเช่นกัน

ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษดั้งเดิมของชาวมุสลิมกับต่างศาสนา เนื่องจากทั้งสองศาสนามีวิถีชีวิตที่คล้ายกันหลายอย่าง จึงทำให้มุสลิมกับต่างศาสนาส่วนใหญ่มีการผสมกลมกลืนกันและเกิดความสัมพันธ์กันได้อย่างง่ายดาย

สำหรับปัจจุบันความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนแห่งนี้ยังปรากฏให้เด็กและเยาวชนบางส่วนได้เห็น แต่เป็นเพียงกลุ่มมุสลิมบางส่วนเท่านั้นที่ยังคงรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าว เพราะมุสลิมส่วนใหญ่มีความระมัดระวังเกี่ยวกับความถูกต้องและผิดตามหลักคำสอนศาสนา จึงทำให้ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนแห่งนี้นับวันค่อยๆ หายสาเหตุดังกล่าวมาจากสองประการดังนี้ คือ

1. ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่มากพอ จึงทำให้ผู้คนส่วนใหญ่มีความระมัดระวังเกี่ยวกับหลักคำสอนศาสนา และมีความเห็นที่ไม่สอดคล้องกับสังคมมุสลิม โดยมิได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนที่แท้จริง

2. หลังจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้น เหตุการณ์ดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาในด้านลบ ทำให้มุสลิมกับต่างศาสนาไม่ไว้วางใจต่อกัน มีความหวาดระแวงต่อกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มุสลิมกับต่างศาสนามีความห่างไกลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ดังกล่าว ต่างคนต่างอาศัย จึงเป็นที่มาของความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนแห่งนี้ปัจจุบัน

ส่วนมุสลิมบางคนที่มีความสัมพันธ์ด้านประเพณีกับต่างศาสนิก บางคนได้ยึดมั่นและปฏิบัติตรงตามหลักคำสอนศาสนา แต่บางคนมิได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนศาสนา จึงเกิดการกระทำที่ละเมิดในศาสนาไปบ้าง ดังนั้นเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก มีการกระทำของมุสลิมที่สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา และมีการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา

5.1.2.2. ความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและงานอื่นๆระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ประชาชนที่เป็นมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านค้าขายและการงานอื่นๆร่วมกัน อาทิเช่น การทำงานก่อสร้าง รับจ้างกรีดยาง เป็นต้น

ในส่วนความสัมพันธ์ด้านค้าขายระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนั้น พบว่า มีการค้าขายและจับจ่ายซื้อขายกันร่วมกัน อาทิเช่น การค้าขายผลไม้ ขายของชำ ขายปลา เป็นต้น โดยส่วนใหญ่มุสลิมจะเป็นลูกค้า ส่วนต่างศาสนิกส่วนใหญ่จะเป็นผู้ให้บริการและนอกจากนี้ยังมีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจของชุมชน อันได้แก่ตลาดนัดและการทำขนมขายภายในชุมชนและภายนอกชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา โดยมีมุสลิมกับต่างศาสนิกเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนกัน

นอกจากนี้มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านการงานอื่นๆ ดังนั้นเห็นได้ว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกมีความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและการงานอื่นๆในชุมชนแห่งนี้ อันได้แก่

ก. การค้าขายร่วมกัน อาทิเช่น ซื้อขายผลไม้ ขายปลา เป็นต้น มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการค้าขายร่วมกัน โดยมุสลิมจะเลือกการค้าขายกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้เฉพาะสิ่งของที่อนุญาตตามหลักคำสอนอิสลามเท่านั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวสอดคล้องตามทัศนะสำนักคิดของนักวิชาการอิสลามส่วนใหญ่ที่เห็นว่าการค้าขายกับต่างศาสนิกนั้นเป็นสิ่งอนุญาตในศาสนาหากมุสลิมได้ปฏิบัติตามองค์ประกอบและเงื่อนไขของการซื้อขายกับต่างศาสนิกที่นักวิชาการอิสลามกำหนดไว้เป็นส่วนใหญ่ อาทิเช่น ไม่คดโกง ไม่ราคาสูงเกินมาตรฐาน ไม่ทำให้เกิดความรักความสัมพันธ์จากจิตใจภายใน ไม่ใช่ต่างศาสนิกประเภทฮัรบียี่ เป็นต้น โดยมุสลิมสามารถค้าขายกับต่างศาสนิกเหมือนกับมุสลิมค้าขายกับมุสลิมด้วย สิ่งใดหรืออะไรก็ตามที่มุสลิมไม่สามารถค้าขายกับมุสลิมด้วยกันในมุมมองศาสนา มุสลิมก็ไม่สามารถค้าขายกับต่างศาสนิกได้เช่นกัน

ข. งานรับจ้างทั่วไป อาทิเช่น ทำนาทำสวน ยกของ ขุดดิน เป็นเจ้าหน้าที่ต่างๆ เป็นต้น โดยมุสลิมในชุมชนแห่งนี้จะรับจ้างทำงานต่างๆของต่างศาสนิกที่ตนถนัดและตามความถูกต้องตามหลักคำสอนศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม การทำงานรับจ้างของมุสลิมแม้จะเป็นงานถูกต้องตามหลักศาสนา แต่การงานที่มีข้อขัดแย้งว่า มักรูห์หรือการสั่งให้ละเว้นการกระทำอย่างไม่ได้เด็ดขาด ในบางทัศนะของนักวิชาการ

ค. งานเศรษฐกิจ อันได้แก่ การมีส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกด้านเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกด้านเศรษฐกิจ โดยมีมุสลิมบางกลุ่มได้ร่วมกับต่างศาสนิกบางกลุ่มช่วยกันทำขนม ซึ่งนับว่าเป็นงานอาชีพมีส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ ตามทัศนะนักวิชาการอิสลาม การงานอาชีพที่เป็นส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนั้นมีความเห็นที่แตกต่างกัน ตามทัศนะบางท่านมีความเห็นว่าอนุโลมและบางท่านเห็นว่าเป็นการกระทำมักรูห์

5.1.2.3. ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เป็นความสัมพันธ์ของเด็กและเยาวชนในช่วงกำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลจนกระทั่งประถมศึกษา เด็กและเยาวชนมุสลิมส่วนใหญ่ในชุมชนแห่งนี้มิได้เรียนระดับอนุบาลและประถมศึกษาในโรงเรียน ชุมชนบ้านคล้า สาเหตุที่ผู้ปกครองมุสลิมส่วนใหญ่มิได้ส่งบุตรหลานของตนเรียนในโรงเรียนของชุมชนดังกล่าวเป็นเพราะสถานะแวดล้อมของโรงเรียนขัดแย้งกับสถานะแวดล้อมของสังคมมุสลิม กล่าวคือโรงเรียนอยู่ในบริเวณวัดและบ้านเรือนของต่างศาสนิก บางคนมีความระวังเกี่ยวกับอาหารการกินของลูกหลาน ส่วนบางคนมีความหวาดระวังเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กมุสลิมกับเด็กต่างศาสนิก เพราะด้วยความแตกต่างศาสนาจึงทำให้เด็กมุสลิมกับเด็กต่างศาสนิกเกิดความแตกต่างในการอบรมเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม ประเพณีและอื่นๆที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ปกครองบางคนจึงส่งบุตรหลานของตนเรียนในโรงเรียนของชุมชนมุสลิม เพราะในโรงเรียนจะมีแต่เด็กมุสลิมทั้งหมดหรือส่วนใหญ่

สภาพความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา เพราะศาสนามีได้มีข้อห้ามเกี่ยวกับการศึกษาที่มีประโยชน์และสถานที่ที่ไร้ซึ่งมุสลิมแต่ไม่จำกัดเกี่ยวกับศาสนาและการปฏิบัติ แต่มุสลิมส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านการศึกษา

ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการอิสลามเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ นักวิชาการอิสลามส่วนใหญ่มีทัศนะที่เป็นมติส่วนใหญ่ว่า มุสลิมควรศึกษาอยู่ในโรงเรียนมุสลิมหรือ สังคมมุสลิมดีกว่าสังคมอื่นๆกเว้นด้วยความจำเป็น

หากมุสลิมเรียนอยู่ในสังคมต่างศาสนิก จึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของพ่อแม่ที่ต้องดูแลและให้ความรู้ศาสนาในด้านเอกภาพที่ถูกต้อง ศาสนบัญญัติ การอบรมคุณธรรม ศีลธรรมและจริยธรรมที่พึงงามในอิสลาม และต้องให้ความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษาตามที่ศาสนาบัญญัติ กำหนด หากมิฉะนั้นอาจทำให้เด็กและเยาวชนมุสลิมเสี่ยงต่อการเกิดฟิتنะฮ์ การก่อความเสียหายต่อ หลักศรัทธาและศีลธรรมเป็นไปได้อย่างสูง

ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น ประจักษ์ได้ว่า แนวคิดของมุสลิมส่วนใหญ่ ในชุมชนบ้าน คล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการอิสลามที่ส่งเสริม บุตรหลานเรียนโรงเรียนอิสลามหรือในชุมชนมุสลิมส่วนใหญ่ ส่วนแนวคิดของมุสลิมบางส่วนเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนั้นว่ายังมีความขัดแย้งกับแนวคิดของ นักวิชาการบางท่าน

5.1.3 เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่าง มุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1. มุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรปรับตัวความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกให้ดีขึ้น กล่าวคือ ปรับตัวเพื่อ สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนาและบริบทสังคม เพราะการปฏิบัติในความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่าง มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ยังมีข้อขัดแย้งและไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนาและบริบท สังคมของชุมชนแห่งนี้

2. มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรเปิดเวทีเจรจาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกให้ดีขึ้น เนื่องจากหลังจากเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ชุมชนแห่งนี้ได้รับ ผลกระทบด้านจิตใจเป็นอย่างมาก ความไว้วางใจระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เคยมีมาตั้งแต่บรรพ บุรุษได้เจือจางลง ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความลำบากใจและกายต่อมุสลิมกับต่างศาสนิก ได้ และอาจขาดความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก หากกาลเวลาผ่านไปนานๆ โดยไม่มีการ แก้ไขและปรับความเข้าใจ

3. หลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่ใช้ในชุมชนแห่งนี้คือ ชุมชนต้องอยู่เย็นเป็นสุข มีแต่ความสงบสุขและความปลอดภัย มุสลิมกับต่างศาสนิกมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความสามัคคี เสมอภาค ยุติธรรมและช่วยเหลือต่อกัน ทุกคนเป็นคนไทย ต้องมีสำนึกเกี่ยวกับชาติไทยและไม่มีการแบ่งแยกด้วยศาสนา

4. รูปแบบของการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้คือ รูปแบบของการช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกันและร่วมมือกัน และอาจมีกิจกรรมทางสังคมบ้าง อาทิเช่น การเล่นกีฬา การฝึกงานอาชีพพร้อมกัน การประชุมพร้อมกัน เป็นต้น ซึ่งนับว่าโอกาสดังกล่าวสามารถให้มุสลิมกับต่างศาสนิกพบปะปรึกษาหารือกัน ทำความรู้จักกันและเกิดความสัมพันธ์กัน

5. มีแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกของชุมชนแห่งนี้บางกลุ่มที่ไม่เห็นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกของส่วนใหญ่ โดยตนยึดมั่นในแนวคิดของตนเอง ปราศจากความสัมพันธ์กับต่างศาสนิกและเคร่งครัดต่อศาสนาอย่างเดียว ซึ่งแนวคิดดังกล่าวอาจก่อให้เกิดอุปสรรคในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก และเป็นปัญหาสังคมได้

6. แนวทางการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสอดคล้องกับทัศนะนักวิชาการอิสลามส่วนใหญ่ เพราะศาสนาอิสลามส่งเสริมให้มุสลิมมีความสัมพันธ์ที่ดีและอยู่ร่วมกับต่างศาสนิกในสังคมได้อย่างสงบสุข นำเสนอภาพลักษณ์และความดีงามทั้งภายในจิตใจและกายภาพของมุสลิมตามหลักคำสอนอิสลาม ซึ่งการกระทำและผลดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมุสลิมกับต่างศาสนิกมีความรู้ความเข้าใจต่อกัน ให้เกียรติ ตั้งแนวทางดังกล่าวเกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการนำผลวิจัยไปใช้

การนำผลวิจัยไปใช้ในเรื่อง “ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา” ผู้วิจัยหวังว่าผลของการวิจัยเรื่องดังกล่าวเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับชาวมุสลิมกับต่างศาสนิก กล่าวคือ ชาวมุสลิมสามารถนำผลการวิจัยมาปรับและแก้ไขความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนแห่งนี้ เพื่อสอดคล้องตามหลักคำสอนศาสนาและทัศนะของบรรดานักวิชาการอิสลาม ส่วนต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้สามารถเรียนรู้ เข้าใจและปฏิบัติได้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ทำให้ต่างศาสนิกสามารถแยกแยะระหว่างหลักคำสอนศาสนาอิสลามที่มุสลิมปฏิบัติได้กับต่างศาสนิกและการกระทำที่มีได้มาจากหลักคำสอนศาสนา โดยสามารถสรุปข้อเสนอแนะจากการนำผลวิจัยไปใช้ ได้ดังต่อไปนี้

5.2.1.1 ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรยึดมั่นตามหลักคำสอนศาสนาเป็นหลัก เพราะทุกศาสนาสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้

5.2.1.2 มุสลิมกับต่างศาสนิก ควรเปิดใจเพื่อทำความเข้าใจที่แท้จริงเกี่ยวกับข้อมูลและปัญหาที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและเข้าใจผิดระหว่างกัน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีเหตุ มีผล

5.2.1.3 ควรมีหน่วยงานต่างๆ ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์และสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติด้านลบ เพื่อมุสลิมกับต่างศาสนิกอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปของผู้วิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา” ผู้วิจัยอยากเสนอแนะต่อการนำเรื่องดังกล่าวไปใช้ในวิจัยครั้งต่อไป เนื่องด้วยเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลมากกับสังคมมุสลิมปัจจุบัน และการวิจัยครั้งนี้ยังมีเนื้อหาที่ยังไม่ครอบคลุม ซึ่งยังมีประเด็นที่ควรนำไปศึกษาวิจัยเพิ่มเติมอีก ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อศึกษาค้นคว้าต่อไปนี้

1. การทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยควรติดต่อผู้ใหญ่ที่มีความน่าเชื่อถือในสังคม เพื่อเป็นสื่อกลางในการพบติดต่อกับกลุ่มตัวอย่าง และอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ละเอียดพอ เพราะกลุ่มตัวอย่างบางรายมีความหวาดระแวงเกี่ยวกับการให้ข้อมูลข้อเท็จจริง บางคนไม่ไว้วางใจผู้วิจัย จึงทำให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือน้อย และมีได้ข้อมูลเชิงลึกตามความประสงค์ของผู้วิจัย
2. ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของมุสลิมต่อเพื่อนบ้านต่างศาสนา ในศาสนาอิสลาม
3. ประเพณีความเชื่อร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา
4. การทำวิจัยครั้งต่อไปผู้วิจัยสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำวิจัยจากวิจัยเชิงคุณภาพ มาเป็นวิจัยเชิงปริมาณ จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่มีคุณภาพและมีความน่าเชื่อถือสามารถนำไปอ้างอิงและปฏิบัติได้

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บรรณานุกรม

หนังสือ

- ครองชัย หัตถา. 2009. ประวัติศาสตร์ปัตตานี สมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. (1997). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชัยค์ พะเกีย อะลี. 2011. ประวัติศาสตร์ปัตตานี. กรุงเทพฯ : มุสลิมนิวส์
- ณรงค์ เส็งประชา. (1998). มนุษย์กับสังคม. (พิมพ์ครั้งที่4). กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์
- ดำรงค์ ฐานดี. 2003. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์
- ธงชัย วินิจจะกุล. 2004. ประวัติศาสตร์“ปกปิด”ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐปัตตานี ใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน
- ประภัสสร เทพชาตรี. 2007. การก่อการร้ายสากล. กรุงเทพฯ : งานดีศรีเอชเอ็น
- ยุทธพงศ์ จันทรวรินทร์. 2007. มนุษย์กับสังคม: ทฤษฎีและหลักประยุกต์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
- ยุทธศักดิ์ เดชยนต์. 1986. มโนทัศน์ทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- รัตนภักดี,พระยา. 2001. ดินแดนไทยในแหลมทอง. พระนคร : โรงพิมพ์แสงสว่าง
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 1985. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางศึกษา วิเคราะห์ และวางแผน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สมาคมนักเรียนนอกเอาหรับประเทศไทย,1425.พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย. ชาวอูตืออารเบีย : ศูนย์กษัตร์ พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2012. สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ. 2011. กรุงเทพฯ : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2004. ประวัติศาสตร์“ปกปิด”ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐปัตตานี ใน“ศรีวิชัย”เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน

- สุดา ภิรมย์แก้ว. 2001. การจัดระเบียบสังคมมนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุทธิวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. 2010. ศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมฯ.
- สุรชาติ บำรุงสุข. 2007. แนวคิด-ยุทธวิธีขบวนการก่อการร้าย เจไอ. กรุงเทพฯ : อนิเมกรุป
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 1988. กลุ่มชาติพันธุ์ ชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพฯ : กองทุนสง่า รุจิระอัมพร
- อารง สุทธาศาสน์. 1976. ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ : พัทักษ์ประชา
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหารประเทศไทย. 2004. พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน. อัลมาตินะฮ์ : ศูนย์กษัตริ์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.
- Abd. al-karīm Zaidān, 1982. 'Aḥkām al-dhimmiyyīn wa al-Musta'minīn (أحكام الذميين والمستأمنين). al-Baghdād : Maktabah al-Qudus
- Abd.al-Majīd salīm. 1928. Tashabbuh al-Muslim bi al-Kufr (تشبه المسلم بالكفر). al-Qāhirah : Dār al-'Iftā' al-Misr.
- Ādil 'Abd al-Qādir. 1997. al-'Urf Hujjiyatuh wa 'Atharuh fī Fiqh al-Mu'Āmalāt al-Māliyyah (العرف حجيته وأثره في فقه المعاملات المالية). Makkah : al-Maktabah al-Makkiyyah.
- Aliy Ṣādiq. 1965. al-Qānūn al-Dawlī al-'Ām (القانون الدولي العام). Alexandria : Mansha'ah al-Ma'ārif.
- Abu Aḥmadiy. 1991. Ilmu Social Dasar. Jakarta : rineka cipta.
- Abu Daud, Sulaimān 'ibn al-Ash'ath al-Azdiy al-Sijistani. n.d. Sunan Abiy Daud (سنن أبي داود). Beirut : Maktabah al-'Aṣriyah.
- Aḥmad bin 'Abd.al-Halīm. 1999. al-'Aqīdah al-Wasatiyyah (العقيدة الوسطية). Riyād : Maktabah Adwā' al-Salaf.
- Aḥmad bin Ḥamzah al-Ramliy. 2007. Waraqāt al-'Usūl (ورقات الأصول). Misr : Muassah Qurtubah.
- Aḥmad bin Muḥammad. 1995. al-Musnad (المسند). al-Qāhirah : Dār al-ḥadith
- Aḥmad Faḥmiy. 1947. al-'Urf wa al-'Ādah fī Ra'yi al-Fuqahā' (العرف والعادة في رأي الفقهاء). al-Qāhirah : Maṭba'ah al-Azhār.

- Ibn Khaldūn, ‘Abd al-Raḥmān bin Muḥammad. 1988. **Muqaddimah ‘Ibn Khaldūn** (مقدمة ابن خلدون). Beirut: Dār al-‘Audah.
- Ibn Najīm. Zainuddīn ‘Ibn Najīm. 1996. **al- Ashbāh wa al-Nazā’ir** (الأشباه والنظائر). Makkah : Nazzar Mustafa.
- Ibn Qayyim, Muhammad ‘ibnu Qayyim. 1996. **Madārij al-Sālikīn bayna Manāzil ‘Iyyāka Na’budu wa ‘Iyyāka Nasta’in** (مدارج السالكين منازل إياك نعبد وإياك نستعين) Beirut : Dār al-Kitāb al-‘Arabiy.
- Ibn Qudāmah al-Maḥdīsī, ‘Abd.Allah bin Aḥmad. 1997. **al-Mughnī li ‘Ibn Qudāmah** (المغني لابن قدامة). Riyāḍ : Dār ‘Ālim al-Kutub.
- Ibn Kathīr, Muhammad bin ‘Ismā’il. 1998. **Tafsīr ‘Ibn Katsīr** (تفسير ابن كثير). Beirut : Dār al-kutub al- ‘Ilmiyyah.
- Ibn Qayyim, Muḥamad ‘ibnu Qayyim. N.d. **al-Ḍau’ al-munīr ‘ala al-Tafsīr** (الضوء المنير على التفسير). Riyāḍ : Dār al-Salām.
- Ibn Qayyim, Muḥamad bin ‘Abi Bakr. 1997. **‘Aḥkām ‘Ahli al-dhimma** (أحكام أهل الذمة). al-Dammān : Ramādiy.
- Ibn Taimiyyah, Taqy al-Dīn Aḥmad bin Abd. al-Ḥalīm. 1995. **Majmu’ Fatāwā ‘Ibn Taymiyyah** (مجموع فتاوى ابن تيمية). al-Madīnah : Majma’ al-Maliki Fahd.
- Abd.Wahab Khilaf. N.d. **al-Siyāsah al-Syar‘iyyah au Nizām al-Daulah al-Islāmiyyah** (السياسة الشرعية أو نظام الدولة الإسلامية). al-Qāhirah : miṭba‘ah al-Salafīyyah.
- Abī al-Ṭoiyib, Muhammad Shims al-Ḥaq al-‘Azīm. 2001. **‘Aunu al-Ma’būd** (عون المعبود). al-Qāhirah : Dār al-Ḥadith.
- al-Badrāniy, Abu Faiṣal al-Badrāniy. 2012. **al-walā’ wa al-barā’ wa al-‘Adā** (الولاء والبراء والعداء في الإسلام). S.1 : n.p.
- al -Shātibiyy, Ibrāhīm bin Mūsa. n.d. **al - muwāfaqāt** (الموافقات). Bairūt : Dār al-nashr.
- al-‘Athariy, ‘Abd.Allah bin ‘Abd. al-ḥamīd. n.d. **‘Anwā’ al-Syirk** (أنواع الشرك). Riyāḍ : Dār ‘Ibnu Khuzaimah.
- al-Nawawiy, Mahy al-Dīn Yahya bin Sharf. n.d. **Riyāḍ al-Sālihīn** (رياض الصالحين). Faṭaniy : Maṭba‘ah bin Hallābiy.

- al-Qurṭubiy, Muhammad bin 'Ahmad al-'Anṣariy. 1964. **Tafsīr al-Qurṭubiy** (تفسير القرطبي). al-Qāhirah : Dār al-kutub al-misr.
- al-Aḥmadiy, Abd al-'Azīz bin Mabruk. 2002. **'Ikhtilāf al-Dārain wa 'Athāruh fī Aḥkām al-Sharī'ah al-'Islāmiyyah** (اختلاف الدارين وآثاره في أحكام الشريعة الإسلامية). Riyāḍ : Maktabah al-Malik Fahd al-Waṭaniyyah.
- al-'Assuyūtiy, Jalal al-Dīn Abd. al-Raḥmān. 1997. **al-Ashbāh wa al-Nazā'ir** (الأشباه والنظائر). al-Riyāḍ : Maktabah Nazār Muṣṭafā al-Bāz
- al-'Athariy, 'Abd Allah bin 'Abd al-Hamīd. n.d. **Anwā' al-Kufr** (أنواع الكفر). Riyāḍ : Dār 'Ibn Khuzaimah.
- al-Baghawiy, al-Husain bin Mas'ūd. 1999. **Tafsīr al-Baghawiy** (تفسير البغوي). Bairūt : Dār 'Iḥyā' al-Turāth al-'Arabiyy.
- al-Bankāniy, Mājīd al-Bankāniy. 2009. **Man Hua Muslim?** (من هو المسلم?). S1 : N.p
- al-Beidāwiy, Nāṣiruddīn bin 'Umar. 2003. **Tafsīr al-Beidāwiy** (تفسير البيضاوي). Beirūt : Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- al-Bughawiy, al-Husain bin Mas'ūd al-Bughawiy. 1997. **Tafsīr al-Bughawiy** (تفسير البغوي). Beirūt : Dār al-Turath al-'Arabiyy.
- al-Bukhāriy, Muhammad bin Ismā'īl. 1993. **Sahīh al-Bukhāriy** (صحيح البخاري). s.1 : Dār al-'Ibn kathīr.
- al-Dardīr, 'Ahmad bin Muḥamad al-Khulūtiy. n.d. **Sharh al-Ṣaghīr** (الشرح الصغير). al-Qāhirah : Dār al-Ma'Ārif
- al-Dasūqiy, Muḥammad 'Arafah al-Dasūqiy, **Hāshiah al-Dasūqiy 'alā al-Sharḥ al-Kabīr** (حاشية الدسوقي على الشرح الكبير). Qāhirah : Maṭba'ah al-Azhāriyyah
- al-Ghazāliyy, 'Abu Ḥāmid Muḥammad bin Muḥammad. 2005. **'Iḥyā' 'Ulūm al-Dīn** (إحياء علوم الدين). Beirūt : Dār 'Ibn Ḥazm
- al-ḥaṣaniy, Taqy al-Dīn al-Ḥaṣaniy, Abu Bakr bin Muḥamad Taqy al-Dīn al-ḥaṣaniy. 2001. **Kifāyah al-'Akhyār** (كفاية الأخيار). Beirūt : Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- al-Khudāriy, Muḥammad al-Khudāriy bik. **Tārīkh al-Tasyrī' al-Islamiyy**. Misr : al-Tijāriyyah al-Qubrā.
- al-Khumayyis, Muhamad bin Abdulrahman. 2004. **Bayān al-Syirk wa Wasā'Ilah 'Inda 'Ulama' al-Syāfi'iyyah** (بيان الشرك ووسائله عند علماء الشافعية). Riyāḍ : Dār Khālid bin al-Walīd.

- al-Mayliy, Mubārak bin Muḥammad, 2001. **Risālah al-Syirk wa Mazāhirah** (رسالة الشرك ومظاهره). Riyād: Dār al-Rāyah.
- al-Muṭayriy, Abd al-'Azīz bin Dākhil. 2016. **Bayān Faḍl Ṭalab al-'Ilm.** (بيان فضل العلم). Riyād : Ma'ahad 'Āfāq al-Taisīr.
- al-Nabhāniy, Taqy al-Dīn, 2003. **al-Shakhṣiah al-'Islāmiyyah** (الشخصية الإسلامية). Beirūt : Dār al-'Ummah
- al-Nawawiy, Mahy al-Dīn Yahya bin Sharf al-Nawawiy. **al-Majmū'** (المجموع). n. d. Beirūt : Dār al- Fikr.
- al-Nawawiy, Mahy al-Dīn Yahya bin Sharf. 1981. **al-Minḥāj Sharḥ Ṣaḥīḥ Muslim bin Ḥajjāj** (المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج). Beirut : Dār al-Turath al-'Arabiyy.
- al-Nawawiy, Mahy al-dīn Yahya bin Sharf. n.d. **Kitāb al-Majmū' Sharḥ al-Muhazzab** (كتاب المجموع شرح المهذب). Jiddah : Maktabah al-'Irshād .
- al-Qaraḍāwīy , Yūsuf 'Abd.'Allah al-Qaraḍāwīy. n.d. **Jarīmah al-Riddah wa 'Uqūbah al-Murtad fī Dau' al-Qur'an wa al-Sunnah** (جريمة الردة وعقوبة المرتد في ضوء القرآن والسنة). Beirūt : Mu'assasah al-Risālah.
- al-Qaraḍawiy, Yusuf 'Abd Allah al-Qaraḍāwiy. 1997. **Sistem Masharakat Islam dalam al-Qur'an dan Sunnah**. Indonesia : Citra slam Press
- al-Qāsimiy, Jamal al-Dīn. **maḥāsīn al-Ta'wīl** (محاسن التأويل). al-Qāhirah : Dār 'Ihyā' al-Kutub al-'Arabīyah.
- al-Qurṭubiy, 'Aḥmad bin 'Umar. 1996. **al-Mufhim lima 'Ashkal min Talkhīṣ kitāb Muslim** (المفهم لما أشكل من كتاب تلخيص مسلم). Beirūt : Dār 'Ibnu Kathīr.
- al-Qurṭubiy, 'Aḥmad bin 'Umar. 1964. **al-Tafsīr al-Qurṭubiy** (تفسير القرطبي). al-Qāhirah : Dār al-kutub al-Misr.
- al-Rāziy, Fakhr al-Dīn al-Rāziy. 1999. **Tafsīr al-Rāziy** (تفسير الرازي). Beirūt : Dār 'Ihyā al-Turath al-'Arabiy.
- al-Ṣādiq, Muḥammad al-Ṣādiq 'Afifiy, 1980. **al-Mujtami' al-'Islam Wa 'Usūl al-Ḥukm** (المجتمع الإسلامي وأصول الحكم). al-Qāhirah : Dār al-'I'tiṣām.
- al-Sarakhsī, Shams al-Dīn al-Sarakhsī. 1989. **al-Mabsūṭ** (المبسوط). Beirūt : Dār al-Ma'rifah.
- al-Shāfi'ī, Muḥammad bin 'Idrīs al-Shāfi'ī. 2001. **al-'Umm** (الأم). al-Manṣūrah : Dar al-Wafā'

- al-Shalabiy, Muḥammad Muṣṭafā al-Shalabiy. 1985. **Madkhul fī al-Ta'rif bi al-Fiqh al-'Islāmiy**(المدخل في التعريف بالفقه الإسلامي). Beirut : Dār al-Nahḍah al-'Arabiah.
- al-Sharbiniy, Muḥammad bin Khāṭib. 1997. **Mughnī al-Muhtāj 'ila Ma'rifah Ma'ānī Alfāz al-Minhāj**(مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج). Beirut : Dār Ma'rifah.
- al-Sharbiniy, Muḥammad bin Aḥmad. 1971. **Tafsīr al-Khaṭīb al-Sharbiniy**(تفسير الخطيب الشربيني). Beirut : Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah
- al-Shīrāziy, 'Abu Ishāq 'Ibrāhīm bin 'Aliy. n.d. **al-Muhadhab fī Fiqh al-'Imām al-shāfi'iy**(المهذب في فقه الإمام الشافعي). Beirut : Dār al-fikr.
- al-Suyūtiy, Jalāl al-Dīn 'Abd al-Rahmān. 2004. **Tārīkh al-Khulafā'**(تاريخ الخلفاء). al-Qāhirah : Mu'assasah al- Mukhtār.
- al-Sha'rāwiy, Muḥammad Mutawalliy al-Sha'rāwiy. 1991. **Tafsīr al-Sha'rāwiy**(تفسير الشعراوي). al-Qāhirah : 'Akhbār al-Yaum.
- al-Ṭabariy, Muḥammad bin Jarīr al-Ṭabariy. n.d. **Tafsīr al-Ṭabariy**(تفسير الطبري). Misr : Dār al-Ma'ārif.
- _____. 2000. **Tafsīr al-Ṭabariy**(تفسير الطبري). Beirut : Mu'assasah al-Risālah.
- al-Tahānawiy, Muḥammad bin 'Aliy. n.d. **Kashshāf iṣṭilāḥāt al-funūn**(كشاف اصطلاحات الفنون). Beirut : Manshūrāt Sharikah Khiyāṭ li Kutub al-Nash.
- al-ZamKhashriy, 'Abu al-Qāsim Jār al-Allah Maḥmūd bin 'Umar. n.d. **Tafsīr al-ZamKhashriy**(تفسير الزمخشري). Beirut : Dār Ma'rifah.
- al-Zargā', Muṣṭafā 'Ahmad al-Zargā'. 1998. **al-Madkhal al-Fiqhiy al-'Ām**(المدخل الفقهي العام). Bairūt : Dār al-Fikr.
- al-Zuhailiy, Wahbah bin Muṣṭafā al-Zuhailiy. 2013. **'Athār al- ḥarb al- Mabāḥith**(أثار الحرب المباحث). Dimashq : Dār al-Fikr.
- al-Zuhailiy, Wahbah bin muṣṭafā al-Zuhailiy. 1997. **Tafsīr al-Munīr**(التفسير المنير). Dimashq : Dār al-Fikr.
- al-Zuhailiy, Wahbah bin al-Muṣṭafā. 1991. **Tafsīr al-Munīr**(تفسير المنير). Dār al-Fikr al-Mu'aāṣir. Bairūt : Lubnān.
- al-Zuhailiy, Wahbah bin Muṣṭafā al-Zuhailiy. 1985. **Tafsīr Munīr**(التفسير المنير). Dimash : Dār al-Fikr.

- al-Zuhailiy, Muḥammad Muṣṭafā al-Zuhailiy. 2006. **al-Qawā'id al-Fiqhiyyah wa Taṭbīqātuhā fī al-Madhāhib al-'Arba'a** (القواعد الفقهية وتطبيقاتها في المذاهب الأربعة). Dimash : Dār al-Fikr.
- al-Zumayliy, Zakariā 'Ibrāhīm. 2005. **Manhaj al-Qur'an al-Karīm fī Da'wah Ghair al-Muslimīn li al-'Islām** (منهج القرآن الكريم في دعوة غير المسلمين للإسلام). Ghazzah : Jāmi'ah al-'Islāmiyyah.
- Ḍamiriyyah, 'Uthmān Jum'at. 1996. **Madkhul li Dirāsah al-'Aqīdah al-'Islāmiyyah** (مدخل لدراسة العقيدة الإسلامية). Jiddah : Maktabah al-Sawādiy.
- Fatanah, Abu Aḥmad. 2005. **10 Golongan yang Tidak Mendapat Shafaat**. Kuala Lumpur : al-Hidayah Publisher.
- Ḥamīd al-Ṣāghīr. n.d. **'Akhlāqiyāt al-ḥarub fī al-Sīrah al-Nabawiyyah** (أخلاقيات الحروب في السيرة النبوية). Maghribiyyah : Jāmiyah Muḥamad al-'Awwal Wajdah.
- Ḥātim- Khalīfān. 1990. **al-Mausū'ah al-Fiqhiyyah** (الموسوعة الفقهية). al-Kuwait : Dhāt al-salāsāl.
- Ḥusām al-Dīn. 2005. **Fiqh al-Tājir al-Muslim wa 'Ādābuh** (فقه التاجر المسلم وآدابه). al-Qudus : Maktabah al-'Ilmiyyah.
- Jelani Hahun. 2015. **Langkasuka dan Patani dalam Persuratan Melayu: Perbahasan Terhadap Tarikh Fathani**. Malaysia : Universiti sains Malaysia
- Khālid bin Muḥamad al-Majid. 1994. **'Aḥkām al-Ta'āmul ma'a Ghair al-Muslimīn** (أحكام التعامل مع غير المسلمين). al-Riyād : n.p.
- Khallāf, Abd. al-Wahhāb Khallāf. 1982. **Maṣādir al-Tashrī' fī mā La Naṣ fih** (مصادر التشريع فيما لانص فيه). Dimash : Dār al-Qalm
- Khallāf, 'Abd.al-Wahhāb Khallāf. 1998. **'Ilm 'Usūl al-Fiqh** (علم أصول الفقه). al-Qāhirah : Dār al-kalām.
- Koentjaraningrat. 2001. **Pengantar Ilmu Antropologi**. Jakarta : Rineka Cipta.
- Lujnah min 'Ulamā' al-Azhar. 1992. **Tafsīr al-wasīṭ li al-Quran al-Karīm** (تفسير الوسيط للقرآن الكريم). al-Qāhirah : al-Hai'ah al-'Āmmah li Shu'ūn al-Maṭābī' al-'Amīriyyah.
- Mansūr bin Yūnus. 1997. **Kashshāf al-Qinā' 'an Matan al-'Iqnā'** (كشاف القناع عن كشاف الإقناع). Beirut : Dār 'Ālim al-Kutub.
- Miṣbāḥ al-Mutawalliy al-Sayyid Ḥimād. n.d. **al-Jihād** (الجهاد). al-Qāhirah : Kulliyah al-Sharī'ah wa al-Qānūn.

- Mohd Aris Haji Othman . 1985. **Identiti Etnik Melayu**. Petaling Jaya : Penerbit Fajar Bakti
- Muhammad bin Abī Bakr. N.d. **Mukhtār al-Ṣiḥāh**(مختار الصحاح). Beirut: Maktabah Lubnan.
- Muhammad al-'Uthaymay. n,d. **Kitāb al-'Ilm (كتاب العلم)**. N.p : Maktabah Nūr al-Hudā.
- Muhsin al-Khalīl. 1972. **al-'Iqtiṣādiy fī al-Fikr al-'Arābiy al-'Islīmiy (الاقتصادي في الفكر العربي الاسلامي)**. Baghdād: Dār al-Rashīd lil Ṭabā'ah.
- Muslim, Muslim bin al-Hajjāj al-Naisābūriy. 1981. **Sahīh Muslim(صحيح مسلم)**. Beirut : Dār al- Fikr.
- Mūṣṭafā Murād. 2010. **Khuluq al-Mu'min(خلق المؤمن)**. al-Qāhirah : Dār al-Fajr li al- Turāth.
- Ṣāleh bin Fauzan. 2006. **'Ahkām al-Ta'āmul ma'a Ghair al-Muslimin(أحكام التعامل مع غير المسلمين)**. Riyād : Dār kanuz ashbilīa
- Sar Deisai. 1981. **Southeast Asia : Past and Present**. New Delhi : Vikas Publishing House.
- Sharīf Hidayatullah. 1992. **Ensiklopedi Islam Indonesia**. Jakarta : Djambani
- Suwannathat-pian. 1990. **Pibunsongkhram's Socio – Cultural Program and The Siamese Malay Response, 1983-1950**. China : Institute of Southeast Asian Studies.
- Ṭāha Jābir 'Ulwani. 2006. **Lā 'Ikrahā fī al-Dīn(لا إكراه في الدين)**. Herndon : Ma'had
- Ṭanṭāwiyy, Muḥammad Sayyid Ṭanṭāwiyy. 1997. **Tafsīr al-wasīṭ li al-Qur'ān al-karīm(تفسير الوسيط للقرآن الكريم)**. al-Qāhirah : Dār Nahḍah Misr.
- Wan Hashim Wan The. 1995. **Teori Migrasi dan Asal-Usul Ras Melayu**. Kuala Lumpur : Dewan Bahasa dan Pustaka

รายงานวิจัย/วิทยานิพนธ์

- คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 1994. "ปัญหาและการพัฒนาการบริหารงานบุคคลในจังหวัดชายแดนภาคใต้" เสนอต่อกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- โคทม อาริยา. 2006. "การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้" ในสันติวิธีจากมุมมองศาสนา. นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, ทวี สอนมาลี และปริญญา อุดมทรัพย์. 1987. การปกครองท้องถิ่นที่ต่างวัฒนธรรม : สถานการณ์ในบริเวณ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้. รายงานการวิจัย. โครงการบัณฑิตศึกษาพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์หา.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และ วิภักย์ พงศ์พนิตานนท์. 2001. จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ดลมนรรัตน์ บากา และเกษตรชัย และหิม. 2007. ศึกษาวิถีชีวิตของเยาวชนไทยมุสลิมเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- พรอุษา ประสงค์วรรณะ. 2013. การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- บุปผา ทิพย์สภาพกุล. 1986. ทศนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป.พิบูล สงคราม (2481-2487) อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตติยา สาและ. 1997. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- รียา เต็ดขาด. 2003. เสรีภาพในการถือศาสนาและการเผยแพร่ศาสนาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรวิทย์และคณะ. 2006. มลายูปัตตานี : ขาดิพันธ์ อัตลักษณ์และการเปลี่ยนแปลง. รายงานการวิจัย. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- วิโรจน์ ราชรักษ์. 1985. “ การเสริมสร้างความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย “ เสนอต่อวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรประจำปีการศึกษา 2527-2528. รายงานการวิจัยเรื่อง. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- สงคราม ชื่นภิบาล. 1975. การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมใจ ศรีนวล. 1992. วัฒนธรรมร่วมระหว่างชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธกับชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม. รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุทธิพงศ์ พรหมไพจิตร และคณะ. 1996. รายงานการประเมินผลโครงการทักษิณพัฒนา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. รายงานการวิจัย. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมนัส จิตพิทักษ์. 1977. ระยะทางสังคมในภาคใต้ของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Sarlito Wirawan Sarwono. 1999. **Psikologi sosial: psikologi kelompok dan psikologi terapan.** Jakarta : PT. Balai Pustaka
- Muhammad bin Muṭlaq al- Shamriy. 2008. **al-‘Alāqāt al-Insāniah Ma 'a Ghair al-Muslimīn Fī dū al-tarbiyyah al-‘Islāmiah.**(العلاقات الانسانية مع غير المسلمين في ضوء التربية الإسلامية). Saudi Arabiyyah : Jāmi‘ah om al-Qurā.
- Badrān Abū al-‘Ainai . 1984. **al-‘Alāqāt al-‘Ijtīmā‘iyyah Baina al-Muslimīn Wa Ghair al-Muslimīn Fī al- shari‘ah al-‘Islāmiyyah Wa al-Yahūdiyyah wa al- masīhiyyah wa al- Qānūn**(العلاقات الاجتماعية بين المسلمين وغير المسلمين وفي الشريعة واليهودي والمسيحية والقانون). Beirut : Dār al-Nahḍah.h
- SuwaRahmān Hedāyāt. 1989. **al-T-‘āyush al-Salamiy Baina al-Muslimīn Wa Ghairihim Dākhil Daulah Wāhidah**(التعايش السلمي بين المسلمين وغيرهم داخل دولة واحدة). al-Qāhirah : Maktabah Jāmi‘ah al-Azhar.
- Khairul Azhar. 2016. Isu Semasa Terhadap Hubungan Sosial dengan Non Muslim di Malaysia daripada Perspektif Hukum Islam. Thesis. Kuala Lumpur : Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya.

วารสาร

ฐิติมดี อาพัทธนานนท์. 2013. เนื้อหาความเป็นพหุวัฒนธรรมไทยในแบบเรียนไทย. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พจนานุกรม

วารภรณ์ จิวชัยศักดิ์. 2004. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สำนักงานกลาง ทอริชฎากรพัฒนา ในพระบรมมหาราชวัง.

'Ibnu Fāris, 'Ahmad bin Fāris. 1979. **Mu'jam maqāyīs al-lughah.**(معجم مقاييس اللغة). Beirut : Dār al-Fikr.

Ibu Mandhūr Muḥammad bin Mukarram bin Mandhūr . 2003. **Lisān al-'Arab** (لسان العرب). Beirut : Dār Ṣādir,

al-Jurjāniy, al-Sharīf 'Aliy Muḥammad al-Jurjāniy. 1983. **al-Ta'rīfāt**(التعريفات). Beirut : Dār al-Kutub al-'Ilmiyah.

al-Nabhāniy, Taqy al-Dīn al-Nabhāniy. **al-Niẓām al-'Iqtisādiy fī al-'Islām**(النظام الاقتصادي في الإسلام). Beirut : Maktabah al-Quds.

al-Ṭabarāniy, Sulaimān bin 'Aḥmad. 1983. **al-Mu'jam al-Kabīr li al-Ṭabarāniy**(المعجم الكبير للطبراني). al-'Irāq : Maktabah al 'Ulūm wa al-Ḥukm.

al-Zirikliy, Khair al-Dīn al-Zirikliy. 1969. **al-'A'lām** (الأعلام). Dimash : Dār al-'Imiyyah.

al-Zubaydiy, Muḥammad bin Muḥammad. n.d. **Tāj al-'Urūs min Jawāhir al-Qāmūs** (تاج العروس من جواهر القاموس). Kuwait : Matba'ah Ḥukūmah al-Kuwait.

Maḥmūd 'Abd al-rahmān 'Abd al-Man'Am . 1999. **Mu'jam al-Muṣṭalaḥāt wa al-Fāz al-Fiqhiyyah**(معجم المصطلحات والألفاظ الفقهية). al-Qāhirah : Dār al-Faḍīlah.

Muḥammad bin Ya'qūb al-Fairūz Ābādiy. 2005. **al-Qāmūs al-Muhīṭ** (القاموس المحيط). Beirut : Mu'assasah al-Risālah.

เว็บไซต์

ชมรมพระพุทธศาสนา เอไอเอ. n.d. “พุทธศาสนาชาติ”.

http://www.aia.or.th/national_religion.htm#.

สืบค้นเมื่อวันที่ (28 เมษายน 2016)

พระธรรมโกศาจารย์. 2007 “ศาสนาประจำชาติไทย”.

http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_.

สืบค้นเมื่อวันที่ (28 เมษายน 2016)

Aliy al-Jum‘ah Muḥammad. 2006. “**Qabūl Tabarra‘āt Ghair al-Muslimīn fī Maṣālih al-Muslimīn**”

Abd Aziz. 2008. **Kepercayaan-Masyarakat-Melayu-Sebelum.**

<http://ctu551.blogspot.com/2008/04/kepercayaan-masyarakat-melayu-sebelum.html>)

สืบค้นเมื่อวันที่ (1 พฤษภาคม 2018)

Lujnah al-Fatawa. 2014. “**Mā Ḥukm al- Ṣadāqah ma‘a Ghair al-Muslimīn**”

<https://www.masrawy.com/Isameyat/Fatawa->

สืบค้นเมื่อวันที่ (17 มกราคม 2019)

Muhammad Ṣaleh al-Munjid. 2009. “**Lā Ḥaraj min al-’Ihsān ’Ilā Ghair al-Muslimīn ’Idha Lam Yakūnū Yuqātilūnūnā**”

<https://islamqa.info/ar/129664>.

สืบค้นเมื่อวันที่ (8 พฤษภาคม 2016)

Yūsuf al-Qaraḍāwiy. n.d. “**Ghoir al-Muslimīn fī al-Mujtami‘ al-’Islāmī**”.

<https://www.al-mostafa.com>

สืบค้นเมื่อวันที่ (23 เมษายน 2016)

Vathur. n.d. “**makalah agama yahudi**”.

<https://www.scribd.com/doc/92373848/makalah-agama-yahudi>

สืบค้นเมื่อวันที่ (1 พฤษภาคม 2018)

<http://www.dar-alifta.org/AR/ViewFatwa.aspx?ID=11071>

สืบค้นเมื่อวันที่ (1 พฤษภาคม 2018)

Shaukiy Ibrāhīm ‘Allām. 2016. **al-’Iqāmah fī Bilād Ghair al- Muslimīn**

<http://www.dar-alifta.org/ar/ViewFatwa.aspx?sec=fatwa&ID=13211>

สืบค้นเมื่อวันที่ (1 พฤษภาคม 2018)

บุคลากรกรม

คณิต หนูทอง ครูโรงเรียนศรีพัฒนาราม หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2561 ณ โรงเรียนศรีพัฒนาราม หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า
 ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ตอชิง ยี่งอ ผู้นำศาสนาประจำสุเหร่าลาฮา หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัด
 ยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2561 ณ สุเหร่าลาฮา หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตา
 เซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ดีอราณี วาโต อายุ 58 ปี ครูโรงเรียนอัลอิสลามียะห์วิทยามูลนิธิ ตำบลคลองใหม่ อำเภอยะรัง
 จังหวัดปัตตานี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2561 ณ โรงเรียนอัลอิสลามียะห์วิทยา
 มูลนิธิ หมู่ 1 บ้านกูแบบบอยอ ตำบลคลองใหม่ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

ปรีชา เมรุคัญ อายุ 58 ปี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2561 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบล
 ตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

พระธงไชย โพธิ์แก้ว อายุ 58 ปี เจ้าอาวาสวัดศรีพัฒนาราม หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ
 อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2561 ณ วัดศรีพัฒนาราม หมู่ 1
 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

มะซ็อดดี กะลุแปะ เจ้าหน้าที่โรงเรียนศรีพัฒนาราม ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัด
 ยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2561 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า
 ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

मामุ ชาวบ้านชุมชนบ้านโหลง ตำบลคลองใหม่ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8
 สิงหาคม 2561 ณ โรงเรียนอัลอิสลามียะห์วิทยามูลนิธิ หมู่ 1 บ้านกูแบบบอยอ ตำบลคลอง
 ใหม่ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

แมะมีเนาะ ยูโป ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันที่
 13 พฤษภาคม 2561 ณ 64/4 หมู่ 2 บ้านกะลุแปะ ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

รอซ็อนะ กูแวง อาสาสมัครสาธารณสุข(อสม)ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2561 ณ บ้านรอซ็อนะ หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตา
 เซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

- รมลระห์ อาบู ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14
 พฤษภาคม 2561 ณ 64/4 หมู่ 2 บ้านกะลุแป ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
- รอนานา กะลุแป ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันที่
 12 พฤษภาคม 2561 ณ 64/4 หมู่ 2 บ้านกะลุแป ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2561 ณ สุเหร่าลาฮา หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตา
 เซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
- อดนาน สาคอ อายุ 46 ปี โตะครูสถาบันศึกษาปอเนาะ บ้านกระโต ตำบลกระโต อำเภอยะรัง จังหวัด
 ปัตตานี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2561 ณ โรงเรียนอัลอิสลามียะห์วิทยามูลนิธิ หมู่ 1
 บ้านกูแบบอยอ ตำบลคลองใหม่ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
- อดุรอะเซะ บาเหะ โตะครูชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
- อดุรอะแม ชาวบ้านชุมชนบ้านกอลำ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานีสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม
 2561 ณ หมู่ 1 บ้านกอลำ ตำบลกอลำ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
- อดุรอะแม สะมะแอ ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สัมภาษณ์เมื่อ
 วันที่ 16 พฤษภาคม 2561 ณ สุเหร่าลาฮา หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอ
 เมือง จังหวัดยะลา
- อดุรอะเฮม ยูโซ๊ะ ชาวบ้านชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สัมภาษณ์เมื่อวันที่
 15 พฤษภาคม 2561 ณ สุเหร่าลาฮา หมู่ 1 ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง
 จังหวัดยะลา

ภาคผนวก

*Prince of Songkla University
Pattani Campus*

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยของนักศึกษาปริญญาโท

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ที่ ศธ ๐๕๒๑.๒.๐๘/๑๔๔๑

วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลสุทโธมณี
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

๒๙ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยของนักศึกษาปริญญาโท
เรียน

ด้วยนายโมหะมัดรูฟานี บาเทะ รหัสนักศึกษา ๕๒๒๐๕๒๐๐๕๑ นักศึกษาระดับปริญญาโท
สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิม
กับต่างศาสนิกชน ในมุมมอง อิสลาม : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา" โดยมี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาเตร์ สะอะ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ นักศึกษาจะต้องเก็บข้อมูลจากผู้นำศาสนาอิสลาม ผู้นำศาสนาพุทธ ผู้นำหมู่บ้านและ
ประชาชนทั่วไป โดยการออกแบบสอบถามและสัมภาษณ์จากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านให้ข้อมูลใน
ครั้งนี้ เพื่อดำเนินการวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และขอขอบคุณเป็นอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อิบรอฮีม เบนรงค์รักษาเขต)
รองผู้อำนวยการฝ่ายบัณฑิตศึกษาและวิจัย รักษาการแทน
ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

สำนักงานเลขานุการ
โทร ๐๘-๐๗๐๒-๗๒๒๔
โทรสาร ๐-๗๖๓๔-๘๗๒๖

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บันทึกข้อความ

สำนักงาน สำนักงานเลขานุการ วิทยาลัยอิสลามศึกษา ๐๖-๑๒๓๕-๐๑๕๓
ที่ มอ ๗๕๑/ก ๑๓๗๑

วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง

ด้วย นายโมหะมัดรุฟานี บาเท รักษานักศึกษา ๕๗๒๐๑๒๖๐๑๕๓ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ในมุมมองอิสลาม กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมืองจังหวัดยะลา" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาเดร์ สะอะ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ ภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามวัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะอื่นๆ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้วิจัยในการปรับปรุงเครื่องมือเพื่อการวิจัยต่อไป พร้อมนี้ขอส่งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และข้อมูลสำหรับผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสอบถาม วิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ในมุมมองอิสลาม กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา" จำนวน ๑ ชุด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ด้วย จักขอบคุณยิ่ง

(ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานเลขาธิการ วิทยาลัยอิสลามศึกษา ☎ ០៦-៧២៣៤-០៣៥៣

ที่ นอ ៧៥៣/ว. ១៣៧១

วันที่ ២ พฤศจิกายน ២៥៦០

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสมาแอ កាតិះ

ด้วย นายโมหะมัดรูฟานี ហាតេ • រៀនកម្ពុជា ៥៧២០៤២០០៥៣ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ในมุมมองอิสลาม กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมืองจังหวัดยะลา" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานต์ สะอะ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ ภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามวัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะอื่นๆ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้วิจัยในการปรับปรุงเครื่องมือเพื่อการวิจัยต่อไป ทั้งนี้ขอส่งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และข้อมูลสำหรับผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถาม วิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ในมุมมองอิสลาม กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา" จำนวน ៣ ชุด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ด้วย จักขอบคุณยิ่ง

(ดร.ยูเซะ คาเตะ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานเลขาธิการ วิทยาลัยอิสลามศึกษา โทร ๐๖-๑๒๓๔-๐๓๕๑
 ที่ มอ ๗๕๑/ว ๑๓๗๑ วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
 เรื่อง ขอลงความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลรอหนิง ลียัด

ด้วย นายโมหะมัดรุฟานี บาเทาะห์ รหัสนักศึกษา ๕๗๒๐๕๒๐๑๕๒ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ในมุมมองอิสลาม กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมืองจังหวัดยะลา" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาคร ะอะ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ ภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม จึงใคร่ขอลงความอนุเคราะห์จากท่าน ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามวัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะอื่นๆ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้วิจัยในการปรับปรุงเครื่องมือเพื่อการวิจัยต่อไป ทั้งนี้ขอส่งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และข้อมูลสำหรับผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถาม วิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ในมุมมองอิสลาม กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา" จำนวน ๑ ชุด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ด้วย จักขอบคุณยิ่ง

(ดร.ยูเซาะ ตาละ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

ภาคผนวก ค

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

Prince of Songkla University
Pattani Campus

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ในมุมมองอิสลาม

กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ชุมชนบ้านคล้า อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
- 2 เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความเข้าใจด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน ชุมชนบ้านคล้า อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ มีทั้งหมด 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 เป็นบทสัมภาษณ์

ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....

เพศ.....อายุ.....

ศาสนา.....

ระดับการศึกษา.....

อาชีพ.....

ตำแหน่งทางการ.....

ตำแหน่งไม่ทางการ.....

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านคล้า.....

เบอร์โทรติดต่อ.....

วิธีการสัมภาษณ์.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ส่วนที่ 2 บทสัมภาษณ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1. เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน
ชุมชนบ้านคล้า อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

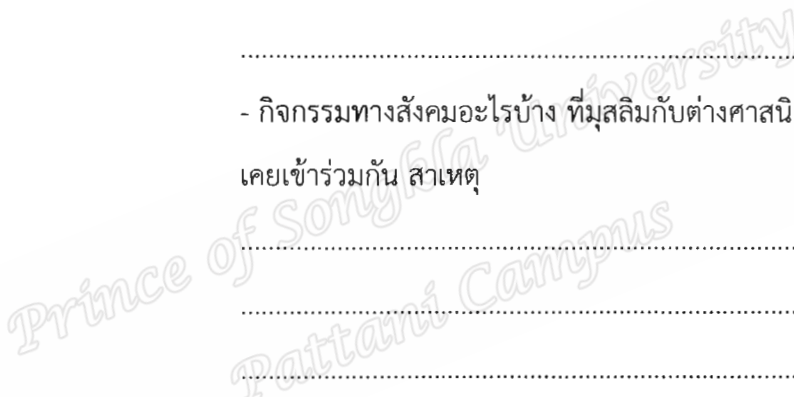
- 1.1 เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน

- มุสลิมกับต่างศาสนิกชนในชุมชนบ้านคล้ามีปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมหรือไม่
อย่างไร

- กิจกรรมทางสังคมอะไรบ้าง ที่มุสลิมกับต่างศาสนิกชนในชุมชนบ้านคล้า
เคยเข้าร่วมกัน สาเหตุ

- ปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนที่เกิดขึ้นในชุมชน
บ้านคล้ามาจากหลักคำสอนศาสนาที่นับถือมาส่งเสริมหรือไม่ อย่างไร

- ปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนที่เกิดขึ้นในชุมชน
บ้านคล้ามีข้อดีและข้อเสียอะไรบ้าง อย่างไร

1.2 สภาพความสัมพันธ์ด้านประเพณี

- มุสลิมในชุมชนบ้านคล้ารับประทานอาหารของต่างศาสนิกชนในชุมชนบ้านคล้าหรือไม่ เหตุใด

- เวลาพักท่ายหรือพูดคุยปรึกษาหารือกันเรื่องต่างๆของมุสลิมกับต่างศาสนิกชนในชุมชนบ้านคล้า ใช้ภาษาอะไรในการสื่อสารกัน เหตุใด

- การสันทนากการที่เกิดขึ้นระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนในชุมชนบ้านคล้ามีอะไรบ้าง

- มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องในโอกาสพิเศษของต่างศาสนิกหรือไม่ อะไรบ้าง เหตุใด

- มุสลิมเข้าร่วมกิจกรรมอันเนื่องประเพณีและวันสำคัญของต่างศาสนา
ชนิกชนหรือไม่ อะไรบ้าง เหตุใด

.....

.....

.....

1.3 เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและงานอาชีพ

- มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้าทำงานประกอบอาชีพพร้อมกันใน
ชุมชนหรือไม่ อะไรบ้าง เหตุใด

.....

.....

.....

- มุสลิมหรือต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้ามีการจับจ่ายซื้อขายกับต่างศา
สนิกในชุมชนบ้านคล้าหรือไม่ อะไรบ้าง สาเหตุ

.....

.....

.....

- ในชุมชนบ้านคล้ามีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจอะไรบ้างที่มีมุสลิมเข้า
ร่วมกับต่างศาสนิกชน เหตุใด

1.4 เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ด้านการศึกษา

- มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า มีสภาพการศึกษาด้านศาสนาอย่างไรบ้าง
สาเหตุ

.....

.....

.....

- สภาพสังคมในชุมชนบ้านคล้า ที่มีความแตกต่างในการนับถือศาสนา มีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านศาสนาหรือไม่

.....
.....
.....

- บุตรหลานของมุสลิมในชุมชนบ้านคล้าเรียนหนังสือระดับอนุบาลและประถมในชุมชนบ้านคล้าหรือไม่ เหตุใด

.....
.....
.....

- มุสลิมในชุมชนบ้านคล้า ส่งเสริมบุตรหลานของตนศึกษาในด้านใดบ้าง เหตุใด

.....
.....
.....

2. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่าง

ศาสนิกชน ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

- ชุมชนบ้านคล้ามีแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

- ชุมชนบ้านคล้าควรใช้รูปแบบอย่างไรในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้าน
สังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชน

.....

.....

.....

- ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนที่เกิดขึ้นควรปรับปรุง
หรือไม่ อะไรบ้าง เหตุใด

.....

.....

.....

- มุสลิมหรือต่างศาสนิกชนในชุมชนบ้านคล้าควรศึกษาแนวทางการสร้างความ
เข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกชนหรือไม่ เหตุใด

.....

.....

.....

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณ ณ โอกาสนี้ด้วย

ผู้วิจัย

นายโมหะมัดรุฟานี บาเหะ

ภาคผนวก ง

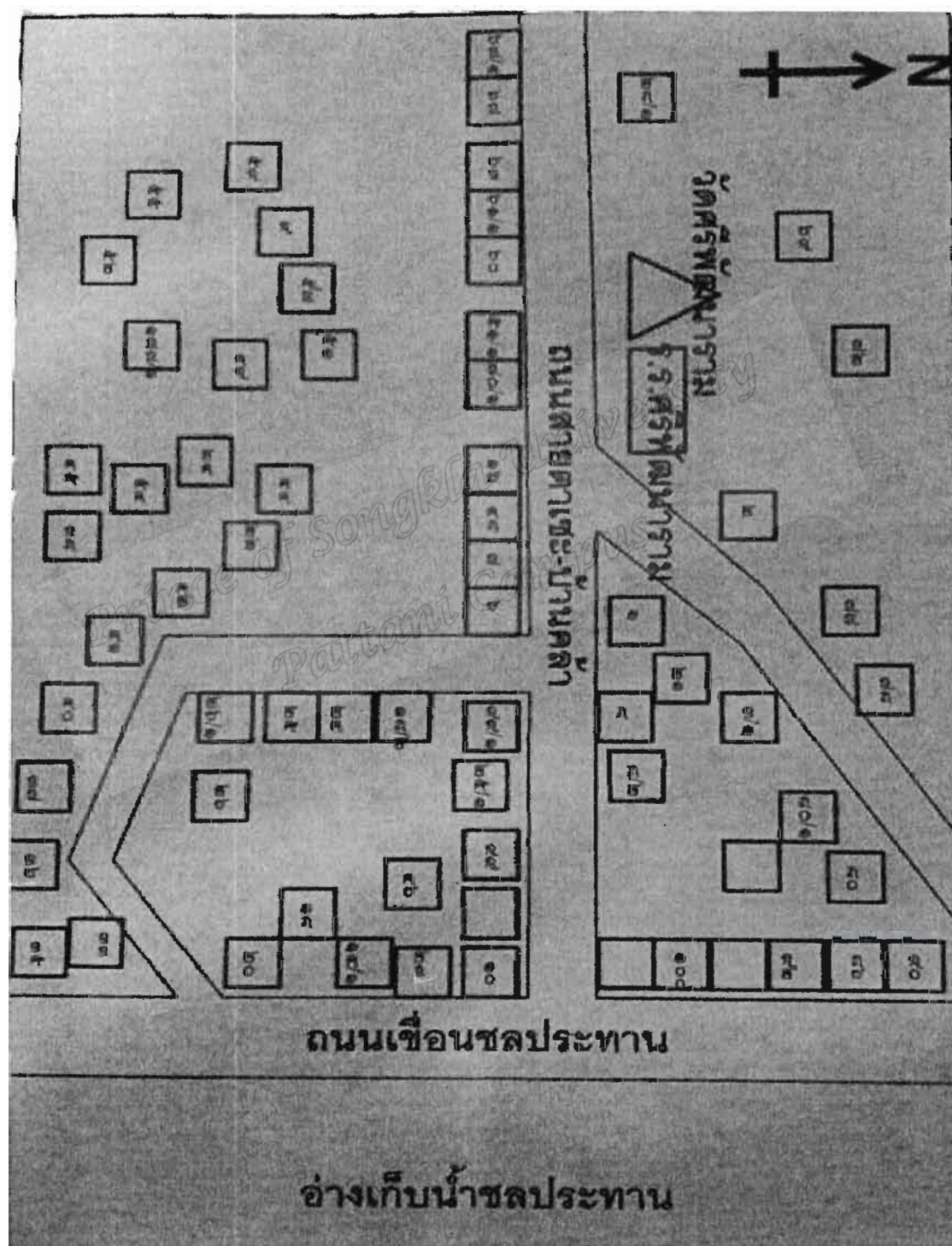
รายนามผู้ตรวจสอบเครื่องมือการทำวิจัย

1. ผศ.ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง ประธานหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม
2. ผศ.ดร.อิสมาแอ กาเต๊ะ หัวหน้าสาขาวิชาอิสลามศึกษา (หลักสูตรนานาชาติ)
3. ผศ.ดร.อับดุลรอหนิง สือแต ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาตะวันออกกลางศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก จ

แผนผังสังเขป หมู่ 1 บ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

แหล่งที่มา: ศูนย์แรงงานประจำตำบลตาเซะ อำเภอเมืองยะลา

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล	นายโมหะมัดรุฟานี บาเหะ	
รหัสประจำตัวนักศึกษา	5720420041	
วุฒิการศึกษา	สถานศึกษา	ปีที่สำเร็จการศึกษา
นิติศาสตร์อิสลาม	มหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร	พ.ศ. 2555
ทุนการศึกษา	ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ ประจำปีงบประมาณ 2561	
ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน	ผู้สอนศาสนาโรงเรียนอัลอิสลามียะห์วิทยามูลนิธิ หมู่ 1 ตำบลคลองใหม่ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี	

การเผยแพร่ผลงาน

นายโมหะมัดรุฟานี บาเหะ และกาเดร์ สะอะ ได้เสนอบทความวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในอิสลาม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา” การประชุมนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ประจำปี 2561 ในวันอังคาร ที่ 18 ธันวาคม 2561 ณ ห้องนำเสนอชั้น 2 อาคารเรียนรวมเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี